

BASMATERIAL

Första versionen – Februari 2016

INNEHÅLL

GRUNDER

Polkagrisarna: Sabotage	4
Prole.info: Arbete, gemenskap, politik, krig.	7
Med blanka vapen	14
Fredy Perlman: Reproduktionen av vardagslivet	30
Gilles Dauvé: Kapitalism och kommunism	44

GÖR NÅGOT!

Kämpa tillsammans!: Proletär management	64
Några råd till radikaler	74
Det revolutionära nöjet att tänka själv	76
Mathias Wåg: Är du för söt äter världen upp dig, är du för sur spottar	84

TILLSTÅNDET I VÄRLDEN

Kajsa Borgnäs: Skuldsatt framtid	90
Natacha López & Mårten Björk: Osäkra liv	99
Paul Mason: So, why did it kick off?	109
Maurizio Lazzarato: The ascendancy of debt in neoliberalism	121

ASPEKTER

David Graeber: Nonsensjobb	131
David Jonstad: Så blev konsulten den nya byråkraten	134
Neil Davidson: Neoliberalism against capitalism?	137
Tomasz Koniecz: Den globala flyktingsituationen och världsinbördeskriget	140

RADIKALERNA

Ulf I. Eriksson: Revolten mot arbetet. "Autonoma" teorier och praktiker	144
Ulf I. Eriksson: Sak och sken. Till kritiken av skådespelssamhället	155
Gilles Dauvé: Klasskrig i Barcelona	161
Bruno Astarian: Communization as a way out of the crisis	170
Brutus Östling & Göran Bergström: Rätten till arbete eller rätten till	176

Grunder

Texterna i det här avsnittet är menade att ge grundläggande perspektiv och förhållningssätt till samhället, politiken, livet och det viktiga. Alla texter ger inte exakt samma perspektiv och betoning men ger förhoppningsvis en bra grund att stå på och locka till vidare läsning.

Polkagrisarnas "Sabotage" är tagen från deras hemsida polkagris.nu. Prole.info's *Arbete, gemenskap, politik, krig* är också tagen från polkagris.nu, som översatte texten och gav ut som häfte 2010 (ISBN: 978-91-977631-1-0). Den anonymt författade *Med blanka vapen* kom ut först på italienska 1998 som *Ai Ferri Corti*, och översattes från engelskan av Batkogruppen 2010. Fredy Perlmans "Reproduktionen av vardagslivet" skrevs 1969 och översattes till svenska och gavs ut 1974 av Socialism eller barbari. Gilles Dauvés "Kapitalism och kommunism" skrevs i en första version 1972 som omarbetades på engelska 1997 som "Eclipse and re-emergence of communism", vilket är den version som översattes och gavs ut i antologin *Vägrandets dynamik* 2004 (ISBN: 91-631-6148-6).

Sabotage

Polkagrisarna

Sabotage är konsekvensen av en skitdag på jobbet och en kass lön. Det är både en nödvändighet och en självklarhet.

Vi tvingas sälja oss själva som arbetskraft till arbetsköparen. Vår skapande förmåga, kreativitet och livskraft reduceras till att producera vinster åt arbetsköparen. Vi utför allt arbete men berövas dess produkter. Visst, vi får lön men denna understiger kraftigt det värde vårt arbete producerat. Väl på jobbet hunsas vi, beordras och förnedras. I arbetsköparens dröm lyder vi och tackar och tar emot. Men vi lever inte i en dröm utan i verkligheten. Med arbetet följer uppror, strejker och sabotage.

Sabotage innebär kort och gott att medvetet minska sin effektivitet i arbetet. Jobba sämre än vad som är möjligt helt enkelt. Det handlar om att störa och ge sig på arbetstempo, kvalitet och arbetsmetoder. Det sker i produktionen, det vill säga på jobbet. Genom att minska kvalitet eller kvantitet på produktionen angriper vi arbetsköparen utan mellanhänder. Sämre eller färre produkter ger lägre eller inga vinster. Vi slår arbetsköparen där det gör som ondast - i plånboken! Vi angriper vinsten och tvingar till oss något vi vill ha. Bättre arbetsförhållanden och högre löner. Våra behov avgör och vi gör det tillsammans.

Sabotage är en självklarhet: Så länge människor har tvingats arbeta, inte för sina egna eller sina kamraters intressen, utan för sina herrars, har vi vägrat finna oss i det. Det har lite att göra med radikala paroller och allt att göra med situationen vi vägrar finna oss i. Vi har alltid vägrat ta skit. Vi har alltid saboterat.

Sabotage är en nödvändighet: Vi lever i en värld där vi tvingas arbeta åt andra. Vi blir fattiga och några få blir rika. Knapphet och tristess blir vår lott. Sabotage är ett oundgängligt vapen mot vår misär. När vi kämpar tillsammans vinner vi förbättringar av våra levnadsförhållanden. Med sabotaget går vi på vägen mot verklig frihet och gemenskap.

Sabotage är alltså ett vapen i vår kamp som utsugna och hunsade arbetare mot arbetsköparen - vår utsugare och despot. Genom att sabotera vinner vi bättre arbetsförhållanden och högre löner. Kampen sker direkt och utan mellanhänder. Våra segrar vinner vi tillsammans och för varje seger blir vi starkare. Sabotaget pekar mot en framtid mot vår frihet och gemenskap. Utan utsugning och tvång. Sabotaget för oss framåt. Bortom arbetet.

Ta det lugnt

Har man inte lyckats lära sig det under skoltiden får man göra det när man börjar jobba. Av rena hälsoskäl jobbar vi inte ihjäl oss och sen är det ju betydligt trevligare att ta det lugnt. Att komma till jobbet och dra upp tempot är ett säkert sätt att göra ett mobboffer av sig själv. Man spottar inte sin morsa i ansiktet och man jävlas inte med arbetskamraterna.

Men maskning är inte bara att ständigt hålla tillbaka tempot för vårt eget bästa. Det kan också vara ett vapen för att tilltvinga oss förändringar av arbetsförhållanden och löner.

Arbetarna på en underleverantör till Volvo hade utsatts för kraftiga lönesänkningar. Facket och företaget tog i hand på det nya lönesystemet. Men istället för att acceptera skiten eller säga upp sig gick arbetarna tillbaka till jobbet och tog det väldigt, väldigt lugnt. Produktionen gick åt helvete och efter någon vecka tvingades företaget ge med sig.

Det nya avtalet skrotades till arbetarnas fördel.

Ett annat exempel kommer från en postsorteringsterminal. Posten experimenterade med förändrade arbetsstationer för ökad effektivitet. Detta gick såklart ut över arbetarna och särskilt på en viss arbetsstation blev jobbet väldigt stressigt. Man klagade för cheferna men utan resultat. Vinsterna är som bekant heliga och människor utbytbara. Men istället för att knyta näven i fickan tog man saken i egna händer. Man bestämde sig för att inte låta sig stressas. Istället skulle man ta det lugnt. Väldigt lugnt. Sagt som gjort. Post ansamlas, post hamnar på marken, chefer stojar och allmänt kaos bryter ut runt arbetsstationen. I två dagar. Sen omformas stationen till postisarnas fördel.

Fiffla med varan

Ett sätt pressa arbetsköparen är att ge sig på kvaliteten på det man tvingas producera. Göra varan osäljbar eller så dålig att kunderna tvingas läsa lusen av företaget och kanske sluta handla av det. Det kan vara livsmedelsarbetare som råkar använda fel ingredienser, eller kassapersonal som tar för mycket betalt. Detta slår hårt mot företagets vinster men riskerar också att vända kunder mot oss och skada kamrater utanför arbetsplatsen. Därför har man ofta vänt på steken. Istället för att försämma kvaliteten så förbättrar man den. Ingredienser fördelas till godare resultat, portionerna görs större eller kassapersonal tar mindre betalt. Det kostar företaget pengar – vi angriper vinsterna. Vi pressar företaget samtidigt som vi blir poppis bland kunder. En win-win-situation med andra ord.

Metoden praktiseras ofta sporadiskt för allas nytta. Man bjuder polare på företagets produkter. Men det har också potential som direkt stridsåtgärd. Flera exempel finns till exempel på kollektivtrafikpersonal som vägrat ta betalt och bageriarbetare som gjort större bullar tills deras krav uppfyllts.

Tala ut

Man kan använda allmänhetens missnöje som påtryckningsmedel mot arbetsköparen. Genom att offentliggöra, eller hota om offentliggöranden, av missförhållanden kan man tvinga till sig förbättringar. Rabalder som uppstår slår ofta mot företagets vinstmöjligheter.

Detta har varit särskilt rikligt förekommande inom vårdsektorn. Sjuksköterskor, äldreomsorgspersonal och hemtjänstarbetare slår larm om hur patienter behandlas som skit och kräver samtidigt bättre arbetsförhållanden. Kända exempel finns också från skola, dagis och restaurangbranschen.

I Stockholms tunnelbana har man kombinerat krav på förbättringar med avslöjande av säkerhetsbrister. På så sätt har man vunnit över även annars skeptiska delar av allmänheten och hotat företagets fortsatta vinstmöjligheter i tunnelbanan. Krav har rests på att ersätta det aktuella företaget med ett annat som klarar av säkerhetskraven.

Följa regelboken

På många arbetsplatser finns detaljerade regler för hur arbetsuppgifter ska utföras. Dessa följs aldrig till punkt och pricka. Det är inte det de är till för. De finns där för att arbetsköparen, ifall behov uppstår (till exempel vid olycka eller skandal), ska kunna säga något i stil med: ”Det är inte företagets fel, det är arbetarna som misskött sig”. Reglerna går inte att följa. Följs de skulle arbetsuppgifterna helt enkelt ta för lång tid. Och det är precis där det vackra ligger. Följer vi reglerna följer kaos. Arbetsköparen kan se i stjärnorna efter sina vinster. Och visst måste det vara tillåtet att följa reglerna... Kassapersonal på matvarubutiker har använt det för att tvinga fram ökad bemanning.

Varje vara granskas, priser extrakollas och betalningen räknas noga. Kön växer sig lång. Kunder blir irriterade och chefen tvingas sätta in avlastande personal.

Ett legendariskt italiensk exempel är hur järnvägsarbetare fullständigt lamslog trafiken efter en misslyckad strejk. Man gick tillbaka till jobbet bestämda att följa regelboken till punkt och pricka. Man segade, kontrollerade och krävde jämna pengar, man putsade och städade till förbannelse och säkerhetskontrollerandet var minutiöst. Järnvägen var i kaos. En resa tog upp till tre gånger så långt tid. Arbetsköparen tvingades ge sig för arbetarnas krav. Vad man inte vann genom strejken vann man genom sabotage.

Låt maskinen strejka

Att jobba innebär inte sällan att arbeta med en maskin. Fungerar inte maskinen kan man då inte jobba. Om man inte jobbar skapar man inga vinster. Att sätta maskinen ur spel är en utmärkt påtryckningsmetod eller ett sätt att skapa direkta pauser i produktionen. Genom trixande gör man maskinen tillfälligt eller permanent oduglig.

Arbetare på en brödfabrik skapade pauser i arbetet genom att låta degen flöda i sådana mängder att maskinen kollapsade och tillfälligt slutade fungera. Liknande exempel följer inte sällan med maskiner som man lätt kan överbelasta. Finns chansen missar man den ofta inte.

Bilarbetare som fick mer att göra för mindre betalning svarade med att helt enkelt se till att maskinerna, i omgångar, sattes ur spel. Produktionen minskade, vinsterna sinade och företaget tvingades till eftergifter.

Ibland är det maskinen eller instrumentet i sig som är huvudproblemet. En form av handskanner som skulle rationalisera och styra arbetet på en godsterminal var just ett sådant. Man bemötte skannern med vårdslöshet, tafflighet och slarv. Man lyckades bokstavligen slå sönder apparaten. Man återvann sin tidigare av kontroll och det lugnare tempot. Företagets planer skrotades med skannern.

Klanta till det

Det är mänskligt att fela. Särskilt på jobbet! Genom småfel och klanteri kan man snabbt skapa kaos och pressa företaget ned på knä. Det är ganska enkelt att få det att svartna för chefens ögon och tvinga fram eftergifter. Oordning är produktionens fiende. Det är också en bra sak att skapa precis innan man går ut i strejk. På det sättet blir det ännu svårare för arbetsköparen att få strejkbrytare att göra ens jobb.

Tänk till exempel vad sporadiska felmärkningar av brevtransportlådor, så kallade blålådor skulle kunna orsaka. Enorma mängder post skulle flyga kors och tvärs men framförallt helt fel. Det skulle kosta arbetsköparen multum och nästan garanterat leda till eftergifter till godo för postarbetarna.

Att lyda dumma order från arroganta chefer blir ett möte mellan "Följ regelboken" och "Klanta till det". Många chefer ger idiotiska order som bara behöver följas för att skapa oordning.

Roande historiska exempel är franska järnvägsarbetare som felmärkte vagnar vilket resulterade i kaos och vunna strider. Dessutom tog det flera månader för företaget att spåra upp de utspridda vagnarna... Danska tryckeriarbetare ställde till skandal när de blandade text och bild från en fredskonferens med ett cirkusreportage.

Sabotage är alltså ett vapen i vår kamp som utsugna och hunsade arbetare mot arbetsköparen - vår utsugare och despot. Genom att sabotera vinner vi bättre arbetsförhållanden och högre löner. Kampen sker direkt och utan mellanhänder. Våra segrar vinner vi tillsammans och för varje seger blir vi starkare. Sabotaget pekar mot en framtid mot verklig frihet och gemenskap. Utan utsugning och tvång. Sabotaget för oss framåt. Bortom arbetet.

Arbete, gemenskap, politik, krig

Prole.info

"Var och en blir tillfrågad om sin åsikt i varje enskild fråga för att förhindras att ha en åsikt om helheten."

— Raoul Vaneigem

Vi ser oss omkring... och vi ser en värld bortom vår kontroll.

Vår dagliga kamp för överlevnad utspelas mot en enorm och ständigt skiftande bakgrund... ...från naturkatastrofer till terrordåd... från nya dieter till nya svältkatastrofer... från kändisars sexskandaler till finansmäns bonuskandaler... från religiösa krig till ekonomiska under... från frestande ny reklam till meningslöst babbel i debattprogram på TV... från råd om hur man blir den perfekta älskaren till råd om hur man hindrar fotbollshuliganer från att slåss... från nya polisskjutningar till nya hälsoproblem... Samma processer verkar överallt... i demokratiska och i totalitära stater... i stora bolag och i små familjeföretag... i cheeseburgare och i sojakorv... i opera, dansbandsmusik och i hip hop... i varje land och på varje språk... i fängelser, i skolor, i sjukhus, i fabriker, i kontorsskrapor, i krigszoner och i matbutiker. Någonting livnär sig på våra liv och spottar tillbaka bilder av dem i våra ansikten.

Detta någonting är produkten av vår egen aktivitet – våra arbetsliv, sålda timme efter timme, vecka efter vecka, generation efter generation. Vi har inte egendom eller ett företag vi kan tjäna pengar på, så vi tvingas sälja vår tid och energi till någon annan. Vi är den moderna arbetarklassen – knegarna.

ARBETE

"Kapitalet är dödt arbete. Liksom vampyren kan det endast upplivas genom att insuga levande arbete och lever desto intensivare, ju mera det insuger."

— Karl Marx

Vi jobbar inte för att vi vill. Vi jobbar för att vi inte har något annat sätt att tjäna pengar.

Vi säljer vår tid och energi till en arbetsköpare för att kunna köpa de saker vi behöver för att överleva.

Vi förs samman med andra arbetare och tilldelas olika uppgifter. Vi specialiserar oss på vissa arbetsmoment och upprepar dessa om och om igen.

Tiden på jobbet är egentligen inte en del av våra liv. För oss är den död tid kontrollerad av våra chefer och förmän.

Under vår arbetstid skapar vi saker som våra arbetsköpare kan sälja. Dessa saker är föremål som polkagrisar, datorer och skyskrapor eller kvaliteter som rena golv och friska patienter eller tjänster som att bussen tar dig dit du vill åka, att servitören tar din beställning eller att någon ringer hem till dig och försöker få dig att köpa saker du inte behöver. Arbetet utförs inte på grund av vad det producerar. Vi gör det för att få betalt, och arbetsköparen betalar oss för det för att göra vinst.

I slutändan återinvesterar arbetsköparna pengarna vi arbetat in åt dem, och utvidgar sin verksamhet. Vårt arbete lagras i de saker våra arbetsköpare äger och säljer – kapital.

De letar ständigt efter nya sätt att lagra vår aktivitet på, nya marknader att sälja till, och nya människor som inte har något annat att sälja än sin tid och arbetskraft.

Det vi får ut av att jobba är tillräckligt med pengar för att pröjsa hyran, kläder och öl – och tillräckligt lite för att vi ska tvingas återvända till arbetet igen. När vi inte jobbar spenderar vi tid på att resa från och till jobbet, förbereda oss för jobbet, vila ut efter jobbet eller supa skallen av oss för att glömma bort jobbet.

Det enda som är värre än att jobba är att inte ha något jobb. Då slösar vi bort veckorna på att söka arbete, utan att få betalt för det. För att få a-kassa eller socialbidrag krävs förnedring, meningslösa motprestationer och pengarna räcker inte till mycket. Det ständiga hotet om arbetslöshet är det som får oss att gå tillbaka till jobbet varje dag. Och vårt arbete är detta samhälles bas.

Makten arbetsköparna får ifrån det växer varje gång vi arbetar.

Det är den dominerande kraften i alla världens länder.

På jobbet kontrolleras vi av våra arbetsköpare, och de marknader de säljer till. Men även resten av våra liv påförs en arbetsliknande disciplin och meningslöshet.

Livet framstår som en TV-show som vi betraktar utifrån och inte har någon makt över. Alla andra slags aktiviteter tenderar att bli lika främmande, tråkiga och stressiga som jobbet: hushållssysslor, skolarbete, fritid. Sådan är kapitalismen.

MOTARBETE

“Självklart är kapitalisterna mycket nöjda med det kapitalistiska systemet. Varför skulle de inte vara det? De blir ju rika på det.”

— Alexander Berkman

Arbete upplevs helt olika beroende på vilken sida av det du befinner dig. För arbetsköparna är arbete sättet de får sina pengar att växa, för oss är arbete ett bedrövligt sätt att hanka sig fram på. Ju mindre de betalar oss, desto mindre tjänar vi. Ju snabbare de kan få oss att jobba, desto hårdare måste vi jobba.

Våra intressen är motsatta. Det pågår en ständig kamp mellan arbetare och arbetsköpare på jobbet - och i resten av det samhälle som baseras på arbete. Ju dyrare hyran eller busskortet är, desto mer måste vi arbeta för att ha råd att bo och resa.

Dagens löner, förmåner, arbetstid och arbetsförhållanden – såväl som politik, konst och teknisk utveckling – beror på denna klasskamp. Att helt enkelt stå upp för våra egna intressen i denna kamp räcker för att börja underminera kapitalismen.

GEMENSKAP

“Det är dags att varje rebell vaknar upp och inser att 'folket' och arbetarklassen intet har gemensamt.”

— Joe Hill

Vår värld är djupt delad. De flesta av oss spenderar det mesta av vår tid på jobbet och är till största delen fattiga, medan ägarna, som till största delen är rika, leder och profiterar på vårt arbete. Alla gemenskaper och institutioner i dagens samhälle är uppbyggda kring denna grundläggande uppdelning. Gemenskaper och uppdelningar baserade på hudfärg, kultur och språk. Gemenskapen och uppdelningarna kring kön och ålder. Vi har gemenskapen runt nationen och medborgarskapet, såväl som uppdelningen mellan nationer och dem med eller utan medborgarskap. Vi splittras och förenas runt religion och ideologi. Vi förs samman för att köpa och sälja på marknaden.

Några av de här identiteterna har funnits sedan urminnes tider. Andra är ett direkt resultat av dagens arbetsdelning. Alla är de idag organiserade runt kapitalet. Arbetsköparna tar hjälp av dem för att ackumulera mer av vår döda tid och lagra den i saker, och till att förhindra det här samhället slits sönder av sina grundläggande inre motsättningar.

Fattiga människor i ett land kan fås att identifiera sig med sina ledare och slåss mot fattiga människor från andra länder. Det är svårare för arbetare att organisera en strejk med arbetare som ser annorlunda ut och pratar ett annat språk, särskilt om den ena gruppen tror att den är bättre än den andra. Dessa uppdelningar och gemenskaper speglas i och speglar arbetsdelningen på jobbet. Samtidigt som dessa uppdelningar och exkluderande gemenskaper tvingas på oss från ena sidan, så säljs en allomfattande mänsklig gemenskap in från den andra. Denna gemenskap är lika konstruerad och falsk. Den förnekar den grundläggande uppdelningen av samhället.

Företagsägarna styr staten och media, skolorna och fängelserna, socialkontoren och polisen. Våra liv styrs av dem, direkt och indirekt. Tidningarna och televisionen trummar ut deras världsbild. Skolorna lär ut den storslagna (eller tragiska) historien om deras samhälle och skapar en lång radda av högutbildade och lågutbildade som passar till olika typer av jobb. Staten ställer upp med en mängd tjänster för att allt ska flyta på så smidigt som möjligt.

Och när ingenting annat fungerar så har de polisen, fängelserna och armén.

Detta är inte vårt samhälle.

MOTGEMENSKAP

“Den makt som borgarna besitter i dessa dagar ligger i proletariats brist på självaktivitet och själsligt oberoende.”

— Anton Pannekoek

De organiserar oss mot varandra, men vi kan organisera oss mot dem. Poängen med att prata om klass och knegare är att bestämt hävda att människor från olika ”gemenskaper” i grund och botten har liknande erfarenheter, och att visa på att människor från samma ”gemenskaper”, men från skilda samhällsklasser, egentligen borde hata varandra. Detta är utgångspunkten för att bekämpa dagens konstlade gemenskaper. När vi börjar slåss för våra egna intressen märker vi att andra gör samma sak. Fördomar vittrar bort och vår ilska riktas dit den hör hemma.

Vi är inte svaga för att vi är splittrade. Vi är splittrade för att vi är svaga. De nuvarande gemenskaperna blir obetydliga genom att attackeras, och de attackeras genom att göras obetydliga.

Rasism och sexism blir motbjudande när arbetande kvinnor och män med olika ursprung bekämpar sina klassfiender, sida vid sida. Den här kampen blir effektivare när folk från olika ”gemenskaper” involveras.

Det kommer inte finnas något behov av en mellanhand för allt som kan köpas och säljas – pengar – när det inte finns ett behov av att mäta arbetstiden som lagrats i dessa saker. Detta kan bara hända när vi tillverkar och gör saker för att det finns ett behov av dem och inte för att byta dem.

Det kommer inte behövas någon stat för att styra upp samhället, när samhället inte längre är uppdelat mellan ledning och arbetsstyrka – när folk kan styra sina egna liv. Det kommer inte finnas något behov av nationella eller etniska gemenskaper – och det skulle kunna finnas en verklig mänsklig gemenskap – när samhället inte är uppdelat mellan fattig och rik. För att kunna skapa något sånt här måste vi bekämpa de rådande förhållandena. De här försöken att skapa gemenskap genom att bekämpa våra nuvarande levnadsförhållanden – och därmed arbete, pengar, handel, gränser, nationer, myndigheter, polis, religion och etnicitet – har ibland kallats för ”kommunism”.

POLITIK

”Ju mer vi blir styrda, desto ofriare är vi.”

— The Alarm

Staten är skådeplatsen för politisk aktivitet. Politiker som representerar olika länder, regioner eller ”gemenskaper” kämpar mot varandra. Vi uppmanas att stödja de ledare vi tycker minst illa om, och vi blir aldrig särskilt förvånade när de hugger oss i ryggen.

Att politikerna har arbetarklass-bakgrund eller radikala ideal spelar ingen roll så fort de börjar regera. Det kvittar vem som sitter vid makten, staten har sin egen logik. Att det här samhället är uppdelat i klasser med motsatta intressen betyder att det alltid finns en risk att det sliter sig själv itu. Statens roll är att förhindra just detta.

Oavsett om staten är en diktatur eller demokrati, så sitter den på alla vapen och kommer att använda dem mot sin egen befolkning för att se till att vi fortsätter att gå till arbetet.

För inte så länge sedan kunde en extremt instabil situation i ett specifikt land stabiliseras genom att nationalisera hela landets industri, bilda en polisstat och kalla det för ”kommunism”. Denna typ av kapitalism visade sig vara mindre effektiv och mindre flexibel än den gamla vanliga marknadskapitalismen. I och med Sovjetunionens fall finns det inte längre en röd armé som kan marschera in och stabilisera länder på detta sätt, och kommunistpartier över hela världen sadlar om till socialdemokrati. Ett arbetarklassens politiska parti är en motsättning i sig – inte eftersom medlemmarna i ett specifikt parti inte till största del kan utgöras av arbetarklassfolk, utan eftersom det i bästa fall bara kan ge arbetarklassen en röst i politiken. Det låter våra representanter lägga fram idéer om hur våra chefer ska styra det här samhället – hur de kan tjäna mer pengar och fortsätta hålla oss under kontroll. Oavsett om de förespråkar nationalisering eller privatisering, mer välfärd eller mer polis (eller bådadera), så är de politiska partiernas program endast olika strategier för att hantera kapitalismen.

Tyvärr existerar politiken även utanför regeringen. Samhällsledare, proffsaktivister och fackföreningar vill placera sig själva mellan arbetare och chefer för att bli medlare, förhandlare, språkrör, representanter och slutligen fredsmäklare. De kämpar för att behålla sina positioner. För att göra detta så behöver de organisera arbetarklassen under kontrollerade former för att sätta press på mer företagsvänliga politiker och samtidigt erbjuda företagen en foglig arbetsstyrka. Detta betyder att de måste splittra oss när vi kämpar emot. Ibland gör de det genom att förhandla

om löneökningar, andra gånger genom att sälja ut oss. Politikerna tjarar alltid på oss att rösta, att luta oss tillbaka medan organisatörerna för-handlar, för att sedan falla in bakom ledarna och specialisterna i en sorts passivt deltagande. Dessa utomparlamentariska politiker erbjuder staten ett sätt att upprätthålla status quo med fredliga medel, och för detta får de jobba med att förvalta vår misär. Politiska grupper är byråkratiska. De tenderar att spegla strukturerna på jobbet, där aktiviteten kontrolleras utifrån och skapar specialister på politik. De skapas genom en uppdelning mellan ledare och ledda, mellan organisatörer och organiserade. Problemet här ligger inte i dåliga organisationsformer som skall botas med en stor dos deltagande demokrati. Det är ett direkt resultat av vad politiska grupper och aktivister försöker göra – förvalta en del av kapitalismen. Det enda som intresserar oss med politiken är dess krossande.

ANTIPOLITIK

“Anarkismen är inte en vacker utopi, inte heller en abstrakt filosofisk idé, det är en rörelse hos de arbetande massorna.”

— Dielo Truda

När vi börjar slåss mot våra livsvillkor uppstår en helt annan typ av aktivitet. Vi letar inte efter en politiker som ska förändra saker åt oss. Vi gör det själva, tillsammans med andra ur arbetarklassen. Närhelst denna typ av arbetarkamp bryter fram, försöker politiker släcka den med en flod av namninsamlingar, lobbying och valkampanjer. Men när vi slåss för oss själva ser vår aktivitet helt annorlunda ut än deras.

Vi tar jordägarnas egendom och använder den för våra egna syften. Vi använder militanta metoder mot våra chefer och tvingas slåss mot polisen. Vi skapar grupper där alla kan delta i aktiviteten och där det inte finns någon uppdelning mellan ledare och ledda. Vi slåss inte för våra ledare, för våra chefer eller för vårt land. Vi slåss för oss själva. Detta är inte den optimala formen av demokrati. Vi påtvingar samhället våra behov utan debatt – behov som står i direkt motsättning till de rikas intressen och önsknings. Det finns inget sätt för oss att diskutera på lika villkor i detta samhälle.

Denna tendens hos arbetarkampen; att röra sig utanför och mot staten och politiken, och skapa nya former av organisering som inte sätter tilltron till något annat än vår egen förmåga, har ibland kallats för ”anarkism”.

KRIG

“Låt oss ödelägga boulevarderna där de rika bor.”

— Lucy Parsons

Vi befinner oss alltså i ett krig – ett klasskrig. Det finns inget färdigt paket med idéer, förslag eller organisationsmässiga strategier som garanterar seger. Det finns ingen lösning förutom att vinna kriget.

Så länge de har initiativet är vi splittrade och passiva. Vi reagerar individuellt på våra levnads-förhållanden: säger upp oss från jobbet, flyttar till områden med lägre hyra, ansluter oss till subkulturer eller gäng, begår självmord, skrapar trisslotter, missbrukar droger och alkohol, går i kyrkan. Deras värld ser ut att vara den enda möjliga. Alla

hopp om förändring lever i fantasin – skilda från vårt vardagsliv. Det är vardagslunken, med all den kris och förstörelse som det innebär.

När vi går på offensiven börjar vi känna varandra och kämpa tillsammans. Vi utnyttjar de sätt som samhället är beroende av oss för att bekämpa det. Vi strejkar, plankar, saboterar, kravallar, deserterar, gör uppror och tar över egendom. Vi skapar organisationer för att förstärka och koordinera våra aktiviteter. En mängd nya möjligheter öppnas upp.

Vi blir allt mer vågade och aggressiva i vår kamp för våra klassintressen. Vi kämpar inte för att skapa en ny regering eller för att bli de nya cheferna. Våra intressen ligger i få ett slut på våra liv som de ser ut nu – och därmed det samhälle som baseras på det sättet att leva. Vi är arbetarklassen som vill avskaffa arbete och klasserna. Vi är gemenskapen av människor som vill slita det nuvarande samhället itu. Vårt politiska program är att krossa politiken. För att göra detta måste vi stödja och sprida de samhällsomstörtande tendenser som finns idag tills vi genomgående förändrat samhället, på alla plan.

Detta har ibland kallats ”revolution”.

The appearance of «Marxism» at the end of the 19th century was the product of the remoteness of the communist perspective, which fragmented and divided itself into two monsters: Marxism and anarchism. (The choice of the terms attests to the confusion - each having initially been employed by the other camp before their use imposed itself on everyone). These two monsters, which grew into two poles of theory and practise, each erected a partial aspect of communism into the totality. Marxism hypertrophied the concepts of economic growth and crisis, of the seizure of power and centralism. Anarchism hypertrophied the concepts of the liberation of men, of self-government and of autonomy. Isolated, each of these aspects lost any subversive potentiality; one-sided, they opened themselves to becoming agents of capitalist modernisation. Anarchism rewrote history by reducing it to the fight between two principles: authority and freedom. Marxism interpreted it from the standpoint of the development of production. When the visionary dimension remained, as in Bebel with his book on Woman and Socialism, or in the work of Kropotkin, it was like a mutilated fragment. Anarchism continued to preach certain modes of refusal of capitalism – free love, communal life – but detached from a global vision. The synthesis attempted before 1848 had shattered into pieces.

– La Banquise, Re-collecting our past

Med blanka vapen

I

”Vem som helst kan sluta vela runt i okunnighetens slaveri – och vägrandes svadan av tomma ord, möta livet med blottade tänder.”

– Carlo Michelstaedter

Livet är inget mer än ett ständigt sökande efter något att hålla fast vid. En går upp varje morgon, bara för att några timmar senare befinna sig i sängen igen – som en sorglig pendlare mellan brist på begär och utmattning. Tiden passerar och stimulerar oss allt mindre. Tyngden från vårt samhällsansvar tycks inte längre knäcka oss, då vi har lärt oss att fördela vikten. Vi lyder utan att ens göra oss besväret att samtycka. Döden sonas genom att leva, som en poet skrev, från en annan skyttegrav.

Vi kan leva utan passioner eller drömmar – det är den stora frihet det här samhället erbjuder. Vi kan prata i all oändlighet, speciellt om saker vi inte vet någonting om. Vi kan uttrycka vilken åsikt vi vill, även den mest vågade, och försvinna i det allmänna sorlet. Vi kan rösta på den kandidat vi föredrar, med kravet på att få klaga i utbyte. Om vi skulle börja framstå som dogmatiska kan vi byta kanal när som helst. Vi kan roa oss vid vissa givna tidpunkter, längs den allt snabbare resan genom sorgligt identiska miljöer. Vi kan verka unga och arga, innan vi får hinkvis med iskallt sunt förnuft över oss. Vi kan gifta oss hur många gånger vi vill, så heligt är äktenskapet. Vi kan sysselsätta oss med att göra oss användbara, och om vi inte kan skriva, bli journalister. Vi kan praktisera politik på tusen olika sätt, till och med om vi pratar om exotiska gerillor. Vi kan utmärka oss i såväl kärlek som i karriären genom att lyda, om vi nu inte lyckas bli den som ger order. Lydnad kan till och med göra oss till martyrer, för hur det än verkar så behöver det här samhället hjältar.

Vår dumhet kommer säkerligen inte verka värre än någon annans. Det spelar ingen roll om vi inte kan bestämma oss, det kan vi låta andra göra åt oss. Sedan *tar vi ställning*, som det heter i politikens och spektaklets jargong. Det råder aldrig någon brist på rättfärdiganden, speciellt inte i en värld där en inte är så petig.

På denna rollernas stormarknad har vi bara en lojal bundsförvant: pengar. Demokratiska par excellence så respekterar de inte någon mer än någon annan. I deras närvaro kan ingen vara eller tjänst nekas oss. De har hela samhället bakom sig, vem de än tillhör. Självklart ger denna bundsförvant aldrig tillräckligt av sig själv, och ger sig dessutom inte till alla. Men penningens hierarki är en speciell hierarki – den förenar vad livsbetingelserna har ställt mot varandra. När du har dem så har du alltid rätt. När du inte har dem så finns det alltid ett överflöd av förmildrande omständigheter.

Med lite övning så kan vi ta oss igenom en hel dag utan en enda tanke. Den dagliga rutinen tänker åt oss. Från arbete till ”ledighet”, allt sker inom det kontinuerliga överlevandets ramar. Vi har alltid något att hålla fast vid. Det mest häpnadsväckande draget hos det här samhället är ”välbefinnandets” förmåga att existera en hårsman från katastrofen. Ekonomin och den teknologiska administrationen av det rådande avancerar med oansvarig hänsynslöshet. En glider från underhållning till storskaliga massakrer med den disciplinerade okänslighet som följer

av förprogrammerade gester. Dödens köpande och säljande breder ut sig i tid och rum. Risker och modiga insatser existerar inte längre, det finns bara säkerhet eller olycka, rutin eller katastrof. Räddad eller dränkt. Levande, aldrig.

Med lite övning kan vi gå från skolan till hemmet, från kontoret till köpcentret, till banken eller till klubben, med ögonen stängda. Nu kan vi förstå visdomen i den där gamla grekens talesätt: ”Det är de slumrande som upprätthåller världsordningen”.

Tiden är mogen att bryta sig loss från detta *vi*, som bara är en konsekvens av den enda gemenskap som existerar idag – maktens och varornas gemenskap.

En del av det här samhället har ett intresse av dess fortbestånd, den andra i att allt kollapsar så snart som möjligt. Att bestämma vilken sida en står på är första steget. Men resignation, grunden för förlikningen mellan de två sidorna – förbättrare av det rådande och det rådandes falska kritiker – finns överallt, även i våra egna liv (inbördeskrigets *verkliga* skådeplats), i våra begär och i vår beslutsamhet, liksom i våra små dagliga eftergifter.

Det är nödvändigt att se allt detta, att till sist möta livet öga mot öga, med blanka vapen.

II

”Det är genom att göra saker som måste läras för att kunna göras, som en lär sig dem.”

– Aristoteles

Hemligheten är att verkligen börja.

Den nuvarande samhällsorganisationen fördröjer inte bara, utan förebygger och korrumpierar också varje tillämpning av frihet. Det är bara genom att experimentera i frihet som vi kan lära oss vad frihet innebär, och för att göra det så behöver vi den *tid* och det *utrymme* som detta kräver.

Den grundläggande förutsättningen för att agera fritt är dialog. Och för varje äkta meningsutbyte så måste två villkor uppfyllas: ett verkligt intresse för frågorna som diskuteras (problemet med innehåll) och det fria sökandet efter möjliga svar (problemet med metod). Dessa villkor bör uppfyllas *samtidigt* eftersom innehållet bestämmer metoden och vice versa. En kan bara tala *om* frihet *i* frihet. För vad är poängen med att ställa frågor som vi inte är fria att besvara? Vad är poängen med att svara om frågorna alltid är falska? Dialog existerar bara när individer kan tala med varandra oförmedlat, alltså när de relaterar till varandra i ett ömsesidigt givande och tagande. Om diskussionen är ensidig, då är ingen kommunikation möjlig. Om någon har makten att tvinga på andra sina frågor, då blir innehållet i frågorna en direkt produkt av detta (och svaren kommer medföra underkastelse). Till undersåtar kan en bara ställa frågor vars svar bekräftar deras roll som undersåtar, och utifrån dessa svar kommer cheferna sedan formulera framtidens frågor. Slaveriet ligger i att fortsätta svara.

I denna bemärkelse är marknadsundersökningar identiska med parlamentsval. Väljarens suveränitet motsvarar konsumentens suveränitet, och vice versa. Passivitet framför TV:n kallas *publik*, och legitimeringen av statens makt kallas *suveränt folk*. I båda fallen är individerna enbart gisslan i en mekanism som ger dem *rätten* att tala först efter att de berövats *förmågan*. Vad är poängen med dialog, om allt en kan göra är att välja den ena eller andra kandidaten? Vad är kommunikation, om ditt enda val står mellan identiska varor och tv-program? Frågornas innehåll är meningslöst, eftersom metoden är falsk.

”Inget liknar en borgerlig representant mer än en representant från proletariatet”, som Sorel skrev 1907. Det som gjorde dem identiska var just det faktum att de var *representanter*. Att säga detsamma om dagens höger- och vänsterkandidater vore banalt. Dagens politiker behöver inte vara originella (det tar annonseringen hand om), det räcker om de vet hur en *administrerar* banaliteten. Det ironiska är att media definieras som ett verktyg för *kommunikation* och att röstningsjippet kallas *val* (vilket i ordets sanna bemärkelse betyder fria, medvetna beslut).

Poängen är att makten inte tillåter något annat sätt att styra. Även om väljarna skulle vilja det (vilket redan det, för att imitera *realisternas* språk, skulle vara fullkomligt ”utopiskt”) så skulle inga viktiga frågor längre kunna ställas till dem efter den tidpunkt då den enda fria handlingen – det enda verkliga valet – som återstår vore att inte rösta alls. Alla som röstar *vill* ha betydelselösa frågor, eftersom verkliga frågor inte tillåter passivitet och delegation. Vi ska förklara detta närmare.

Föreställ dig att kapitalismens avskaffande skulle begäras genom folkomröstning (vi bortser från att en sådan fråga skulle vara *omöjlig* under rådande samhällsförhållanden). De flesta ur väljarkåren skulle rösta för kapitalismens bevarande av det enkla skälet att de, när de slumrande lämnar hemmet, kontoret eller varuhuset, inte kan tänka sig en värld utan pengar och varor. Men även om de röstade mot kapitalismen så skulle ingenting förändras eftersom en sådan fråga, för att vara verklig, skulle *utesluta* existensen av en väljarkår. Ett helt samhälle kan inte förändras genom påbud.

Samma sak kan sägas om mindre radikala frågor. Ta t.ex. våra bostadsområden. Vad skulle hända om invånarna själva (återigen befinner vi oss i ”utopin”) kunde uttrycka åsikter om hur deras egna liv skulle organiseras (om bostäder, gator och torg)? För det första skulle sådana krav *ofrånkomligen* vara begränsade redan från början, eftersom våra bostadsområden är en konsekvens av den omflyttning och *koncentration* av befolkningen som ekonomin och samhällskontrollen kräver. Men vi kan oavsett detta ändå försöka tänka oss en annan organisering av samhället än dessa getton. En kan då tryggt anta att större delen av befolkningen skulle ha samma åsikter om detta som polisen. Annars skulle gettona explodera (alltså om en dialog, visserligen i *begränsad skala*, ändå skulle föda ett begär efter en annorlunda omgivning). För hur förlikar en, under den rådande samhällsordningen, invånarnas önskan att *andas* med ägarna av bilindustrins intressen, individernas fria cirkulation med lyxbutiksägarnas rädslor, barnens lekplatser med parkeringsplatsernas, bankernas och shoppingcentrens cement, de tomma husen i spekulanternas händer, lägenhetskplexen som ser ut som militärbaracker, som ser ut som skolor, som ser ut som sjukhus, som ser ut som dårhus? Att flytta en vägg i denna skräckens labyrint skulle sätta hela systemets giltighet på spel. Ju längre bort vi kommer från en polisiär syn på vår omgivning, ju närmre kommer vi en sammandrabbning med polisen.

”Hur kan en tänka fritt i skuggan av en kyrka?”, som en anonym hand skrev på Sorbonnes heliga vägg under maj ’68. Denna utmärkta fråga har vidare implikationer. Något som är byggt för ekonomiska eller religiösa ändamål kommer ofelbart att tvinga fram ekonomiska eller religiösa begär. En vanhelgad kyrka är fortfarande Guds hus. Varorna fortsätter pladdra i ett övergivet varuhus. Exercisgården vid en nedlagd armébarack rymmer *fortfarande* ljudet av marscherande soldater. Detta är vad han menade som sa att rivningen av Bastiljen var en handling av tillämpad socialpsykologi. Bastiljen kunde aldrig ha använts till något annat än ett fängelse, eftersom dess väggar skulle fortsätta berätta historier om inspärrade kroppar och begär.

Undergivenhet, förpliktelse och leda förenar sig med konsumismen i oändliga begravningsprocessioner. Arbetet reproducerar den sociala omgivningen som reproducerar uppgivenheten inför arbetet. En uppskattar kvällar framför TV:n för att en har spenderat hela dagen på kontoret och tunnelbanan. Att en håller tyst i fabriken gör vrålet på

läktaren till ett löfte om lycka. Känslor av otillräcklighet i skolan *rättfärdigar* en livlös och ansvarslös lördagskväll på krogen. Bara ett par ögon på väg ut från McDonalds kan lysa upp när de ser en reklamskylt för Club Med, osv.

En måste veta hur en upplever frihet för att bli fri. En måste frigöra sig själv för att kunna uppleva frihet. Under den nuvarande sociala ordningen så förhindrar tid och rum experiment i frihet, eftersom de kväver friheten att experimentera.

III

"Vredens tigrar är visare än undervisningens hästar."

– William Blake

Bara genom att bryta tidens och det sociala rummets tvingande nödvändighet är det möjligt att föreställa sig nya relationer och omgivningar. Den gamle filosofen sa att en bara kan känna begär utifrån det en känner till. Begären kan bara förändras om en förändrar livet som producerar dem. Låt oss vara på det klara med detta: uppror mot maktens organisering av tid och rum är en materiell och psykologisk nödvändighet.

Bakunin sa att en revolution är tre fjärdedelar fantasi och en fjärdedel verklighet. Det viktiga är att inse varifrån fantasin som leder till ett utbrott av generaliserat uppror kommer. *Att släppa lös alla ondskefulla passioner*, som den ryska revolutionären sa, är förändringens oemotståndliga drivkraft. Och hur mycket detta än får en resignerad och kall analytiker av kapitalets historiska rörelser att le, så skulle vi kunna säga (om vi inte fann jargongen svårsmält) att en sådan revolutionsteori är extremt modern. Passionerna är *ondskefulla* för att de är fångar, som kvävs av det iskalla monstret normalitet. Men de är också ondskefulla eftersom viljan att leva, hellre än att krympa samman under plikternas och maskernas tyngd, förvandlas till sin motsats. Livet, kringskuret av dagliga plikter, finner sig inte i rollen som tjänare. Detta manifesteras i ett desperat sökande efter *utrymme*, som en drömlig närvaro, en fysisk sammandragning, en nervös spasm, eller som idiotiskt, urskiljningslöst våld. Bevisar inte den massiva spridningen av antidepressiva mediciner, en av välfärdstatens senaste uppfinningar, hur outhärdligt livet under rådande förhållanden är? Makten ordinerar fångenskap överallt, för att rättfärdiga en av sina egna produkter: ondska. Upproret tar hand om bägge två.

Om de inte vill ljuga för både sig själva och andra så måste de som kämpar för att radera det nuvarande samhällsbygget inse att subversiv verksamhet faktiskt handlar om vilda och barbariska krafter. Någon har kallat dem kosacker, någon annan för huliganer, men faktum är att de är individer vars vrede inte har kuvats av samhällsfreden.

Men hur kan en skapa en ny gemenskap med vreden som utgångspunkt? Låt oss sätta stopp för dialektikens förledande trollkonster. De exploaterade är inte bärare av något positivt projekt, inte ens det klasslösa samhället (vilket allt för mycket påminner om det produktiva upplägget). Kapitalet är deras enda gemenskap, och de kan endast undkomma genom att förstöra allt det som gör dem till exploaterade: löner, varor, roller och hierarkier. Kapitalismen har inte skapat förutsättningar för sitt eget övervinande genom kommunism – det berömda "borgerskapet smider vapnen för sin egen undergång" – utan för en fasansfull värld av skräck.

De exploaterade har ingenting att självförvalta, utom sin egen negation som sådan. Det är endast så de kan få både sig själva och sina chefer, ledare och försvarare i olika skepnader att försvinna. I denna "gigantiska uppgift av

brådslande förstörelse” måste vi finna glädje, omedelbart.

För antikens greker syftade ordet ”barbar” inte bara på främlingen, utan även på ”stammaren”, alltså någon som inte kunde tala polisens språk ordentligt. Språk och territorium är oskiljaktiga. Lagen fixerar gränserna som upprätthålls av namnens ordning. Varje maktstruktur har sina barbarer, varje demokratiskt samtal har sina stammare. Varusamhället vill bannlysa deras envisa närvaro genom utdrivning och tystnad, som vore de ingenting. Det är i detta ingenting upprorets sak har sin grund. Ingen ideologi om dialog och deltagande kommer någonsin helt kunna dölja exkludering och interna kolonier. När statens och ekonomins dagliga våld får den ondskefulla delen att explodera så finns det ingen anledning att bli förvånad om någon slänger upp fötterna på bordet och vägrar acceptera någon som helst diskussion. Först då kommer passionerna göra sig av med en värld av död. Barbarerna befinner sig precis runt hörnet.

IV

”Vi måste överge alla modeller, och studera våra möjligheter.”

– E.A. Poe

Revoltens nödvändighet. Inte i betydelsen ofrånkomlighet (en händelse som *måste* ske förr eller senare) utan som konkret villkor för det möjliga. En nödvändighet för det möjliga. Pengar är nödvändiga i det här samhället. Likväl är ett liv utan pengar möjligt. För att uppleva denna möjlighet så är det nödvändigt att förstöra det nuvarande samhället. Idag kan en bara uppleva det som är samhällseligt nödvändigt.

De som ser uppror som ett tragiskt misstag, eller som en romantisk dröm, talar lustigt nog ofta om samhällsengagemang och gräsrotsaktivism, och om områden där en är fri att experimentera. Det behöver dock bara skrapas på ytan av sådana argument för att se att det är tomt prat. Som vi redan har konstaterat så måste det finnas en möjlighet att tala med varandra oförmedlat för att kunna agera fritt. Och om vad, hur mycket, och var kan en föra en dialog idag?

För att kunna diskutera fritt så måste en ta sig tid och rum från sociala förpliktelser. Dialog är trots allt oskiljbart från kamp. Det är oskiljbart materiellt (för att kunna tala med varandra så måste vi ta oss tid och beslagta det nödvändiga utrymmet) och oskiljbart psykologiskt (folk vill prata om vad de gör, för det är så ord förändrar verkligheten).

Vi glömmer att vi alla bor i gettot, även om vi inte betalar hyra och varje dag är den andra lik. Om vi inte lyckas förstöra detta getto så kommer friheten att experimentera vara minst sagt begränsad.

Många frihetliga tror att samhällsförändring kan och måste ske gradvis, utan några plötsliga brytpunkter. Därför talar de om ”områden utanför statens kontroll” där en kan utarbeta nya idéer och praktiker. Om en bortser från uppenbart oseriösa alternativ (för *var* existerar inte staten, och *hur* den åsidosätts?) så ser en att utgångspunkten för dessa tankar förblir de självförvaltade, federalistiska modeller som har experimenterats fram vid vissa specifika tidpunkter i historien (Pariskommunen, det revolutionära Spanien, Budapestkommunen osv.). Vad som utelämnas är dock att möjligheten att tala med varandra och förändra verkligheten togs av rebeller med vapen i hand. En glömmer kort sagt att nämna en liten detalj: upproret. Det går inte bara att plocka ut en metod (som stadsdelsorganisering,

direkt beslutsfattande, horisontella kontaktnät osv.) ur det sammanhang som gjorde den möjlig, eller till och med använda det förra som argument mot det senare (t.ex. ”det är lönlöst att angripa staten, vi måste förverkliga vår utopi genom självorganisering”). Innan en kan börja fundera på vad t.ex. arbetarråden hade för betydelse – och vilken betydelse de skulle kunna ha idag – så måste en ta hänsyn till under vilka förhållanden de uppstod (1905 i Ryssland, 1918-21 i Tyskland och Italien osv.). Det var i upprorstider. Kan någon vara snäll och förklara hur det skulle kunna vara möjligt för de exploaterade att fatta beslut i första person, i frågor av någon som helst betydelse, utan att först tvinga fram ett brott med samhällets normaltillstånd? Först då kan vi börja prata om självförvaltning eller federalism.

Innan det börjar diskuteras vad självförvaltningen av den nuvarande produktionsapparaten ”efter revolutionen” innebär, så måste vi vara medvetna om en sak: varken snuten eller cheferna skulle tillåta detta. Det går inte att diskutera en möjlighet och samtidigt utelämna de förutsättningar som är nödvändiga för att göra möjligheten verklig. Varje tanke på frihet förutsätter ett brott med det nuvarande samhället.

Låt oss ta ett sista exempel. I frihetliga kretsar pratas det även om direktdemokrati. Det skulle kunna påpekas att den anarkistiska utopin motsätter sig metoder som bygger på majoritetsbeslut. Ok, visst. Men poängen är att ingen pratar om en *reell* direktdemokrati. Om vi bortser från alla som försöker sälja in direktdemokrati som motsatsen till vad det egentligen är (t.ex. att ställa upp med lokala listor i kommunalval) och istället håller oss till idéer som rör riktiga medborgarråd, där människor möter varandra oförmedlat. Vad skulle dessa så kallade medborgare kunna uttrycka? Hur skulle de kunna svara annorlunda utan att först byta ut frågorna? Hur kan en skilja mellan de så kallade politiska friheterna och den nuvarande ekonomiska, sociala och teknologiska ordningen? Hur mycket en än vrider och vänder på det så går det inte att komma undan frågan om förstörelse, såvida en inte tror att ett samhälle med centraliserad teknologi på samma gång skulle kunna bli federalistiskt, eller att generaliserad självförvaltning skulle kunna existera i de fängelser som dagens städer faktiskt har blivit. Att påstå att alla nödvändiga förändringar skulle kunna ske gradvis förvirrar bara frågan. Förändringen kan inte ens *börja* utan utbredd revolt. Upproret innebär att samhällsförhållandena *i sin helhet* öppnas upp för frihetens äventyr efter att den kapitalistiska specialiseringens masker har slitits bort. Det är riktigt att upproret på egen hand inte ger några svar. Det börjar bara ställa frågor. Poängen ligger inte i om en ska agera gradvis eller äventyrligt, utan i om en ska agera alls eller bara drömma om att agera.

Kritiken emot direktdemokrati (för att hålla sig till samma exempel) måste vara konkret. Bara då är det möjligt att gå *bortom*, och se att de samhälleliga förutsättningarna för individuell autonomi verkligen existerar. Bara då är det möjligt för detta *bortom* att bli ett sätt att kämpa, här och nu. De subversiva måste kritisera andra människors idéer och definiera dem mer precist än vad de som förespråkar dem gör själva.

För att bättre slipa sina vapen.

V

”Det är en obestridlig och självklar sanning att revolutionen inte kan genomföras innan det finns tillräckliga krafter för att göra det. Men det är en historisk sanning att de krafter som är avgörande för evolutionen och sociala revolutioner inte kan beräknas utifrån opinionsundersökningar.”

– E. Malatesta

Det är omodernt att tro att samhället fortfarande går att förändra. Det sägs att "massorna" befinner sig i djup trans och är helt anpassade till samhällsnormen. Åtminstone två slutsatser kan dras från ett sådant påstående. Att uppror är omöjligt, eller att det bara är möjligt i liten skala. Detta leder i sin tur antingen till en öppet institutionell linje (att det krävs parlamentsval, juridiska landvinningar osv.) eller till en folkrörelselinje (facklig självorganisering, kamp för kollektiva rättigheter osv.). Den senare slutsatsen kan antingen utgöra grunden för en klassisk avantgardistisk linje, eller för en antiauktoritär linje som förespråkar permanent agitation.

Av detta går det att se att idéer som uppenbarligen har stått i opposition till varandra genom historien faktiskt delar samma rötter.

Ta socialdemokratin och bolsjevismen till exempel. Bägge utgår helt klart från antagandet att massorna inte har något revolutionärt medvetande och därför måste ledas. Socialdemokrater och bolsjevikar skiljer sig bara i vilka metoder som används – reformistiskt parti eller revolutionärt parti, parlamentarisk strategi eller våldsamt övertagande av makten – för att förverkliga samma program, som går ut på att förse de exploaterade med medvetande utifrån.

Låt oss nu ta exemplet med subversiv verksamhet hos en "aktiv minoritet" som förkastar den leninistiska modellen. Från ett "frihetligt" perspektiv så överger en antingen allt prat om uppror (till fördel för en uttryckligt individualistisk revolt) eller så måste en förr eller senare ta tag i frågan om teorin och praktikens samhälleliga konsekvenser. Om vi inte vill lösa problemet på de språkliga miraklens område (genom att till exempel säga att de teser vi stödjer *redan* existerar i huvudet på de exploaterade, eller att vår revolt *redan* är en del av ett större sammanhang) så återstår ett faktum: vi är isolerade, vilket inte är detsamma som att säga att vi är få.

Det är inte bara så att det inte är en begränsning att agera i små grupper, det motsvarar ett helt annat sätt att förstå vad samhällsförändring är. De frihetliga är de enda som föreställer sig en aspekt av det kollektiva livet som inte är underordnat någon central ledning. Verklig federalism gör överenskommelser mellan fria sammanslutningar av individer möjliga. Affinitetsrelationer grundar sig inte på ideologi eller kvantitet, utan utgår från ömsesidig kunskap som uppstår ur att känna och dela projektuella passioner. Men projektuell affinitet och individuella autonoma aktioner är tomt prat om de inte kan spridas utan att offras för något påstått högre syfte. Det är den horisontella förbindelsen som konkretiserar den frigörande praktiken. En *faktisk* informell länk, utan representation. Ett centraliserat samhälle kan inte existera utan poliskontroll och ett dödligt teknologiskt maskineri, därför saknar alla som inte kan föreställa sig en gemenskap utan statens auktoritet de verktyg som krävs för att kritisera ekonomin som förstör den här planeten.

Alla som inte kan föreställa sig en gemenskap av *unika individer* saknar alternativ till politikens mediering. Det är tvärt om tanken att likasinnade människor kan förenas i ett fritt experimenterande – med affinitet som grund för nya relationer – som innebär att en fullständig samhällsomvälvning är möjlig. Bara genom att ge upp tanken på ett *centrum* (erövringen av Vinterpalatset, eller för att uppdatera referensen, den statliga televisionen) blir det möjligt att bygga ett liv utan tvång och pengar. Med en sådan inriktning blir sättet att sprida angreppen till en kampform som bär en ny värld inom sig. Att agera när alla andra tycker att en ska vänta, när det inte är säkert att en kan räkna med att speciellt många kommer följa efter, när en inte på förhand vet om en kommer uppnå något resultat eller inte, betyder att en redan bekräftar det en kämpar för: ett samhälle *utan mått*. Detta är varför små grupper av människor som agerar i affinitet inte bara är en taktisk fråga, utan något som bär den viktigaste av alla kvaliteter inom sig. De innehåller redan förverkligandet av vårt mål.

Att likvidera lögnen om *övergångsperioden* (diktatur före kommunism, makt före frihet, löner före att ta alltihop, försäkran om resultat före handling, begäran om finansiering före expropriering, "etiska banker" före anarki osv.) innebär att upproret i sig görs till ett sätt att föreställa sig nya förhållanden. Att angripa den teknologiska hydran direkt betyder att en kan föreställa sig ett liv utan polismän i vita rockar (det vill säga utan den ekonomiska eller vetenskapliga organisering som gör dem nödvändiga). Att angripa medias domesticeringsverktyg nu innebär att det skapas relationer som är fria från *bilder* (dvs. fria från den passivitet som skapat dem).

Alla som börjar skrika om att det inte längre – eller inte än – är tid för uppror har redan här avslöjat vilken typ av samhälle de vill ha. Att å andra sidan betona nödvändigheten av allmänt uppror nu med detsamma – en okontrollerbar rörelse som bryter med den historiska tiden och tillåter det möjliga att träda fram – betyder helt enkelt att vi inte vill ha några ledare. Idag är generaliserad revolt den enda verkliga federalismen.

Om vi avvisar centralisering så måste vi ta oss bortom den kvantitativa tanken på en mobilisering av de exploaterade för en frontalkrock med makten. Det är nödvändigt att förstå styrka på ett nytt sätt, bränn opinionsundersökningarna och förändra verkligheten.

Huvudregel: agera inte i massor. Genomför aktioner i grupper om tre eller fyra personer som mest. Det bör finnas så många små grupper som möjligt, och alla bör lära sig att attackera och försvinna snabbt. Polisen kan krossa en folksamling på tusenden med en enda grupp om hundra kosacker. Det är lättare att besegra hundra personer än en ensam, speciellt om de slår till plötsligt och försvinner spårlöst. Polisen och militären kommer vara maktlösa om Moskva fylls av dessa små ogripbara enheter [...] Besätt inga starka fästen. Trupperna kommer alltid att kunna inta dem, eller helt enkelt förstöra dem med sitt artilleri. Vår borg är bakgårdarna, eller vilken plats som helst som är lätt att slå till ifrån och lätt att lämna. Om de skulle lyckas att inta dem så skulle de aldrig hitta någon, men förlora många män. Det skulle vara omöjligt för dem att inta alla, för det skulle kräva att de fyllde varje hus med kosacker.

– *En varning till upprorsmännen, Moskva, 11 december 1905.*

VI

"...poesi [...] är ett uttryck för fantasin, som efter behag kan förena och separera saker och ting på otillåtna sätt."

– Francis Bacon

Ett nytt sätt att förstå styrka, kanske är det den nya poesin. För vad är egentligen ett uppror, om inte när otillåtna sätt att förena och separera saker och ting får allmän spridning?

Revolutionär styrka är inte en styrka som kan mäta sig med, eller mot, maktens styrka. Om så vore fallet skulle vi vara förlorade innan vi ens har börjat, eftersom varje förändring skulle innebära tvångströjans eviga återkomst. Allt skulle reduceras till en militär konflikt, de standardiserade enheternas *danse macabre*. Verkliga rörelser undandrar sig kvantitetens flyktiga blick.

Staten och kapitalet besitter de mest sofistikerade kontroll- och repressionssystem. Hur kan vi göra motstånd

emot ett sådant monster? Hemligheten ligger i konsten att bryta sönder och sätta ihop igen. Intelligensens rörelse är en ständig process av att bryta ner och upprätta samband. Samma sak gäller för subversiv verksamhet. Att kritisera teknologin innebär t.ex. att en ser till dess allmänna struktur – att det inte bara ses som en samling maskiner, utan som ett samhällsförhållande, ett *system*. Detta innebär en förståelse för att teknologiska redskap reflekterar det samhälle som producerar dem, och att deras introduktion påverkar mellanmännsliga relationer.

Att kritisera teknologin innebär att en vägrar låta mänsklig verksamhet underordnas profit. Annars bedrar vi oss om vad teknologi innebär, dess påstådda neutralitet och om möjligheten att upphäva dess konsekvenser. Först efter det blir det nödvändigt att bryta ner den i alla sina tusentals förgreningar, dess konkreta manifestationer som allt mer stympar oss. Vi måste förstå att den spridning av produktion och kontroll som de nya teknologierna möjliggör också gör sabotage lättare. Det skulle vara omöjligt att angripa den annars. Samma sak gäller skolor, militärbaracker och kontor. Även om de är oskiljbara från det hierarkiska och kommersiella systemet som helhet, så konkretiseras de i specifika människor och platser.

Hur kan vi – när vi är så få – *synliggöra* oss själva för studenter, arbetare och arbetslösa? Om vi tänker i termer av konsensus och image (alltså hur en gör sig själv synlig, för att vara exakt) blir svaret självklart: fackföreningar och sluga politiker är mycket bättre på detta än oss. Återigen är det förmågan att sätta ihop och bryta sönder som saknas. Reformismen agerar på detaljnivå utifrån ett *kvantitativt* perspektiv: den mobiliserar ett stort antal människor för att förändra ett fåtal isolerade aspekter av makten. En global samhällskritik å andra sidan öppnar upp för *kvalitativa* visioner om vad det innebär att agera. Just eftersom det inte finns några centrum eller revolutionära subjekt att inordna projekten under så relaterar varje aspekt av den samhälleliga verkligheten tillbaka till helheten som den är en del av. Oavsett om det handlar om luftföroreningar, fängelser eller stadsplanering, så leder varje verkligt subversivt sammanhang i slutändan till att *allting* ifrågasätts. Kvantitativa projekt (som ska samla studenter, arbetare eller arbetslösa i permanenta organisationer med specifika program) är idag, mer än någonsin, begränsade till att agera på detaljnivå, vilket tömmer alla handlingar på den styrka som krävs för att väcka frågor som inte går att reducera till en uppsplittring i kategorier (studenter, arbetare, invandrare, homosexuella osv.). Detta förstärks av att reformismen har allt mindre möjlighet att reformera någonting alls (titta bara på den falska beskrivningen av arbetslöshet som ett åtgärdbart problem som beror på den ekonomiska logikens sammanbrott). Någon har sagt att till och med kravet på giftfri mat har blivit ett revolutionärt projekt, eftersom alla försök att tillgodose detta skulle innebära en förändring av samhällsförhållandena i stort. Alla krav som ställs till en specifik motpart bär sitt eget nederlag inom sig, om inte annat så för att ingen auktoritet har någon möjlighet att lösa en fråga av generell betydelse även om den skulle vilja det. För till *vem* vänder en sig för att bekämpa luftföroreningar?

Arbetarna som bar en banderoll med texten ”Vi begär ingenting” under en vild strejk förstod att nederlaget ligger i själva kravet (”kraven emot fienden är eviga”). Det finns inget annat alternativ än att ta allt. Som Stirner sa: ”Hur mycket du än ger dem så kommer de alltid att kräva mer, för vad de vill ha är inget mindre än alla eftergifters slut”.

Och sedan? Sedan går det att tänka sig handling, fastän vi är få, utan att förstå den som isolerad, i vetenskapen om att i explosiva situationer är några få goda kontakter mer användbart än stora antal. Rättighetskrävande kamper utvecklar sorgligt nog oftast intressantare metoder än mål, t.ex. en grupp arbetslösa som kräver jobb, vilket leder till att de bränner ner ett socialkontor. Det går givetvis att hålla sig på tryggt avstånd och hävda att en inte ska kräva arbete utan avskaffa det. Eller så går det att försöka koppla en kritik av hela ekonomin till det så lidelsefullt nedbrända kontoret, eller en kritik av facken till en sabotagehandling. Varje enskild målsättning i kampen bär

våldsamheten av ett helt samhällssystem på väg att explodera inom sig. Det är som bekant den omedelbara sakens banalitet som varit upprorets förebud genom historien.

Vad kan en grupp beslutsamma kamrater göra i en sådan situation? Inte mycket, om de inte redan innan har funderat på hur de t.ex. kan få ut ett flygblad eller på vilka platser i staden det går att utvidga en protest, och vad mer, om inte en glad och laglös intelligens gör att de glömmer allt vad antal och stora organisationsstrukturer heter.

Utan att vilja återuppliva myten om generalstrejken som upprorets startskott så står det ändå klart att ett avbrott i all samhällsaktivitet är avgörande. Subversiv verksamhet måste sträva efter en paralysering av normaltillståndet, oavsett vad som ursprungligen orsakade konflikten. Om studenter fortsätter att studera, arbetare och kontorspersonal fortsätter att arbeta, och om de arbetslösa fortsätter oroa sig för att få jobb – då är ingen förändring möjlig. Revolutionär aktivitet kommer alltid vara *viktigare* än revolutionära människor. Organisationer som står avskilda från samhällskonflikterna kan varken släppa lös, utvidga eller försvara revolter. Om det är sant att de exploaterade i ett kampförlopp tenderar att ställa sig bakom dem som kan garantera ekonomiska förbättringar – om det med andra ord är sant att alla kamper som kräver bättre villkor nödvändigtvis är av reformistisk karaktär – så kan de frihetliga driva igenom metoder (individuell autonomi, direkt aktion, permanent konflikt) som går bortom att ställa krav till att helt sluta identifiera sig med sin samhällsfunktion (lärare, butiksbiträde, arbetare osv.).

En etablerad frihetlig organisation som gör anspråk på ditten och datten skulle bara *flankera* kamperna (bara ett fåtal av de exploaterade skulle välja att vara medlem i den) eller förlora sin frihetliga karaktär (det är fackföreningar som är mest kvalificerade när det kommer till syndikalistiska kamper). En organisationsstruktur uppbyggd av revolutionärer och exploaterade befinner sig egentligen bara i konflikt om den ligger i fas med den tillfälliga naturen i en specifik kamp, har ett klart mål, och perspektivet inställt på angrepp. Kort sagt, om det är en kritik i handling av facket och dess samarbete med cheferna.

Det går inte att påstå, att det i nuläget är lätt för subversiva krafter att dra igång sociala kamper (anti-militaristiska, mot miljöförstöring osv). Vad som återstår (för alla som inte är med på att ”människor är medskyldiga och uppgivna”) är hypotesen om autonom intervention i de kamper och (relativt omfattande) uppror som uppstår spontant. Om vi letar efter tydliga uttryck för vilket sorts samhälle de exploaterade kämpar för (som en subtil teoretiker hävdade för inte så längesedan apropå en strejkvåg) så kan vi lika gärna stanna hemma. Om vi nöjer oss med att ge ”kritiskt stöd” (vilket inte skiljer sig speciellt mycket från att stanna hemma) så radar vi bara upp våra röda och svarta fanor bredvid partiernas och fackföreningarnas. Återigen förenas kritiken av detaljer med en kvantitativ modell. Om vi tror att bara för att de arbetslösa talar om rätten till arbete så måste vi göra samma sak (och påvisa den uppenbara skillnaden mellan löner och ”samhällsnyttig verksamhet”) så verkar gator fulla med demonstranter bli den enda *arenan för handling*. Redan den gamle Aristoteles var medveten om att *representation* bara är möjlig när det råder en enhet mellan tid och plats.

Men vem har sagt att det är omöjligt att tala med arbetslösa om sabotage, upphävandet av rättigheter eller hyresvägran (samtidigt som det praktiseras)? Vem har sagt att en inte kan kritisera ekonomin på *andra* platser när arbetarna fyller gatorna under en strejk?

Att säga vad fienden inte förväntar sig, och vara där de inte väntar på oss, det är den nya poesin.

"Vi är för unga, vi kan inte vänta längre."

– En vägg i Paris

Styrkan i ett uppror är social, inte militär. Ett generaliserat uppror mäts inte i militära sammandrabbningar utan i hur hög grad det paralyserar ekonomin, i de platser för produktion och distribution som erövrats, i det fria givandet som bränner alla kalkyler och i de samhälleliga plikter och roller som överges. Det är kort sagt en omvälvning av livet. Ingen gerillagrupp, hur effektiv den än är, kan någonsin ersätta denna storslagna rörelse av förstörelse och förändring. Upproret är en banalitets framträdande, sakta stigandes mot ytan: ingen makt kan upprätthålla sig själv utan de plågades frivilliga trældom. Upproret avslöjar bättre än något annat att det är de exploaterade själva som gör att det mördande maskineriet av exploatering fungerar. Avbrotten i samhällsrutinerna som sprider sig vilt rycker bort alla ideologiska skygglappar och avslöjar den verkliga styrkebalansen. Staten visar sina rätta färger – som den politiska organiseringen av passivitet. Ideologin på den ena sidan, fantasin på den andra, avslöjar sin materiella tyngd. De exploaterade upptäcker helt enkelt den styrka de alltid har haft, och gör därmed slut på illusionen om att samhället reproducerar sig självt helt på egen hand – eller att någon slags mullvad gräver sig fram i deras ställe. De reser sig mot sin tidigare lydnad – sin *tidigare statiskhet* – mot alla vanor instiftade till den gamla världens försvar.

Det enda tillfället där "kollektivitet" inte blir ett mörker som avslöjar eldflugornas flykt för polisen, eller lögnen som gör individuellt elände till "allmänhetens bästa", är när rebeller konspirerar. Det gör olikheter till en styrka genom delaktighet. Kapitalet är framför allt en gemenskap av informatörer, ett förbund som försvagar individen, en enighet som håller oss åtskilda. Att känna samhällsansvar är att lyssna på den inre rösten som hela tiden upprepar "andra accepterar". På det sättet vänds de exploaterades verkliga styrka mot dem själva. Upproret är processen som befriar styrkan – och tillsammans med den – autonomin och livsglädjen. Det är först från det ögonblick som vi börjar tänka ömsesidigt, som det bästa vi kan göra för andra blir att frigöra oss själva. I den meningen är det en "kollektivt rörelse av individuellt självförverkligande".

Normaltillståndet, med arbete och "ledighet", familj och konsumism, dödar alla ondskefulla utbrott av frihetslängtan. Ingen förändring är möjlig utan ett våldsamt brott med vanan. Men, upproret är alltid ett resultat av minoriteters verksamhet. Massorna finns alltid tillgängliga, redo att bli maktens verktyg, eller så gör massans inneboende tröghet att de bara finner sig i förändringarna (för slaven som revolterar är "makten" både förmännens order och de andra slavarnas lydnad). I den största vilda strejken i historien – Maj '68 – deltog bara en femtedel av statens befolkning. Men av det följer inte att målet måste bli att överta makten för att leda massorna, eller att det är nödvändigt att framställa sig som proletariats samvete. Det kan aldrig ske ett omedelbart hopp från dagens samhälle till frihet. Den tjänstvilliga och passiva attityden är inget som försvinner av sig själv efter några dagar eller månader, utan det är motsatsen till denna attityd som måste karva fram sitt eget utrymme och *ta sin egen tid*. En upprorsvåg som sprider sig i samhället är en nödvändig förutsättning för att detta ska börja, varken mer eller mindre.

Föraktet för "massorna" är inte kvalitativt utan ideologiskt. Det vill säga, det är underordnat dagens dominerande verklighetsuppfattning. Kapitalets "folk" existerar givetvis, men det har ingen given form.

Det är fortfarande från den anonyma massan som de okända med en vilja att leva reser sig i myteri. Att intala sig att vi är de enda rebellerna i ett hav av underkastelse är betryggande, då det gör slut på spelet innan det har börjat. Vi

säger bara att vi inte vet vilka våra medbrottslingar är än, och att vi behöver en storm för att upptäcka dem. Idag bestämmer var och en av oss i vilken utsträckning andra inte får bestämma (det är individens abdikation från sin förmåga att välja som får den automatiserade världen att fungera). Under upproret armbågar sig alternativen in, beväpnade, och det är med vapen de måste försvaras, för på upprorets kadaver föds reaktionen.

Även om den drivande kärnan utgörs av en minoritet (men i vilken enhet mäts det?) så kan upproret som fenomen få enorma konsekvenser. På så sätt avslöjar det sin samhällseliga karaktär. Ju mer omfattande och entusiastiskt upproret är, desto mindre kan det mätas i militära konfrontationer. När de exploaterades väpnade självorganisering utvidgas – och därmed avslöjar samhällsordningens bräcklighet – går det att se att uppror (precis som de hierarkiska och kommersiella förhållandena) finns *överallt*. De som istället förstår revolutionen som en coup d'état har en militaristisk syn på konfrontationen. Alla organisationer som utger sig för att vara de exploaterades avantgarde tenderar att glömma att kontroll är ett samhällsförhållande, inte ett högkvarter som kan erövras. Men hur skulle de annars kunna rättfärdiga sin egen roll?

Det mest meningsfulla det går att göra med vapen är att göra dem meningslösa så fort som möjligt. Men frågan om vapen förblir abstrakt så länge den inte kopplas till förhållandet mellan revolutionärer och de exploaterade, mellan organisationen och den verkliga rörelsen.

Allt för ofta har olika revolutionärer utgett sig för att vara de exploaterades samvete och påstått sig representera deras nivå av revolutionär mognad. Den "sociala rörelsen" blir ett argument som rättfärdigar partiet (vilket i sin leninistiska version blir en elit av revolutionära specialister). Den onda cirkeln är att ju mer en avskiljer sig från de exploaterade, ju mer måste en *representera* ett ickeexisterande förhållande. Den subversiva kampen reduceras till den egna verksamheten, och representationen blir en organiserad ideologisk beskyddarverksamhet – den byråkratiska versionen av kapitalistisk expropriering. Sedan identifierar sig den revolutionära rörelsen med sitt "mest avancerade uttryck" som *förverkligar* deras koncept. Helhetens dialektik hos Hegel erbjuder ett perfekt system för en sådan konstruktion.

Men, det finns också en kritik av den separation och representation som rättfärdigar väntandet och accepterar rollen som kritiker. Med förevändningen att inte avskilja sig från "den sociala rörelsen" hamnar en i ett avståndstagande från all verksamhet som går till angrepp, med argument som att det skulle vara att "springa före" eller att det bara handlar om "väpnad propaganda". Än en gång förväntas att revolutionärerna ska "avslöja" de exploaterades verkliga situation, men denna gång just genom sin inaktivitet. Konsekvensen blir att ingen revolt är möjlig om den inte sker i en synlig social rörelse, och alla som agerar måste därför nödvändigtvis vilja ta proletariats plats. Det enda arvet att försvara blir en "radikal kritik" eller "revolutionär klarhet". Livet är eländigt, så det finns inte mycket att göra annat än att teoretisera misären. Sanningen framför allt annat. Men separeringen av exploaterade och subversiva elimineras inte av detta utan förskjuter den bara. Vi upphör att vara exploaterade sida vid sida med andra exploaterade. Våra begär, vår ilska och våra svagheter upphör att vara en del av klasskampen. Vi kan ju inte bara agera när vi känner för det: vi har en mission att fullfölja – även om vi inte kallar den det. Det finns vissa som offerar sig för proletariatet genom aktivitet och andra som gör det genom passivitet.

Den här världen förgiftar oss och tvingar oss till meningslös och skadlig verksamhet, den tvingar på oss behovet av pengar och berövar oss passionerade relationer. Vi åldras bland människor utan drömmar, främlingar i en verklighet som inte lämnar utrymme för utbrott av generositet. Vi förespråkar inte självförnekelse. Det är helt enkelt bara så att det *bästa* som detta samhälle har att erbjuda (karriär, berömmelse, en plötslig vinst, "kärlek") inte

intresserar oss. Vi avskyr att ge order lika mycket som lydnaden. Vi är exploaterade precis som alla andra och vill göra slut på exploateringen nu. För oss behöver inte revolten rättfärdigas på något annat sätt.

Våra liv flyr oss, och all diskussion om klass som inte har det som utgångspunkt är helt enkelt lögn. Vi vill inte styra eller stödja sociala rörelser, utan snarare delta i dem som redan existerar i den mån vi kan se gemensamma behov i dem. I en *omåttlig* syn på frigörelse finns det inget som heter överlägsna kampformer. Revolten behöver allt: tidningar och böcker, vapen och bomber, eftertänksamhet och svordomar, gift, dolkar och bränder. Den enda intressanta frågan är *hur vi kombinerar dem*.

VIII

”Det är lätt att träffa en fågel som flyger rakt...”

– Baltasar Gracian

Det är inte bara så att vi vill förändra våra liv omedelbart, det är också utifrån det kriteriet vi söker våra medbrottslingar. Detsamma gäller för vad som skulle kunna kallas *behovet av sammanhang*. Viljan att leva sina idéer och skapa teorier som utgår från ens egna liv är inte ett sökande efter den *perfekta modellen*, där den andra sidan av myntet är hierarkier och förmynderi. Det handlar om att vägra all ideologi, även njutningens. Vi skiljer oss redan på tankestadiet, genom själva det sätt som vi förstår livet, från dem som är nöjda med att lyckas skapa och *bevara* ett område för sig själva i det nuvarande samhället. Men vi känner oss precis lika långt ifrån dem som vill lämna vardagslivet och istället sätter sitt hopp till en romantiserad bild av hemliga väpnade grupper, vilket bara låser in dem i andra burar. Ingen roll, oavsett hur mycket som riskeras i form av juridiska påföljder, kan någonsin ersätta att förhållanden förändras på riktigt. Det finns ingen genväg, inget omedelbart kliv till en annan verklighet. Revolutionen är inte ett krig.

I det förflutna har den olycksbådande ideologin om väpnad kamp förvrängt behovet av koherens för de få till en sällskapsjuk lek för de många. Låt vapnen en gång för alla vända sig mot ideologin!

En person som brinner för genomgripande samhällsförändring och som utgår från ”sin egen” uppfattning om klasskampen vill göra något omedelbart. Om han eller hon analyserar statens och kapitalets förändringar så är det för att kunna angripa dem – inte för att kunna gå till sängs med en klarare tankevärld. Och om de inte har internaliserat alla förbud och distinktioner under rådande lag och moral så utarbetar de sina egna spelregler och använder alla tillgängliga hjälpmedel. För den här typen av personer är både pennan och geväret lika mycket vapen – till skillnad från författaren eller soldaten, för vilka de får en kommersiell karaktär som yrkesredskap. De subversiva fortsätter att vara subversiva även utan en penna eller gevär, så länge de äger det vapen som innefattar alla andra: sin egen beslutsamhet.

”Väpnad kamp” är en strategi som kan tjäna *vilket* projekt som helst. Gerillastrategin används än idag av organisationer som i all väsentlighet har socialdemokratiska program. De understödjer helt enkelt sina krav med en militär verksamhet. Politik som bedrivs med vapen. I alla förhandlingar med makten – alltså i alla relationer som upprätthåller den senare som motpart, även om det är som motståndare – så måste den som förhandlar presentera sig själv som en representativ kraft. Att representera en del av verkligheten betyder alltså, sett ur det här perspektivet, att

frågan förminskas till att handla om den egna organisationen. De väpnade konfrontationerna får absolut inte spridas spontant utan måste hålla jämna steg med olika faser av förhandling, och det är organisationen som ska förvalta resultaten. Förhållandet mellan medlemmarna och organisationen, och mellan organisationen och resten av världen, återspeglar innehållet i ett auktoritärt program: de tar hierarki och lydnad på allvar.

Problemet med grupper som vill erövra den politiska makten med våld skiljer sig egentligen inte så mycket från reformisterna. Det gäller att propagera sin styrka som förtrupp med förmåga att styra den revolutionära rörelsen. "Väpnad kamp" framställs som samhällskonfliktens högsta stadium, och de som är mest representativa militärt – tack vare spektakulära och framgångsrika aktioner – blir det sanna väpnade partiet. Att den här verksamheten resulterar i så kallade folktribunaler och riggade rättegångar bekräftar bara att de vill sätta sig själva i statens ställe.

Staten har å sin sida allt intresse av att reducera det revolutionära hotet till några få militariserade organisationer, så att de kan förvandla subversiva tendenser till en konflikt mellan två arméer. Statens institutioner på ena sidan, det väpnade partiet på den andra. Makten fruktar det anonyma, allmänt utbredda upproret mer än något annat. Mediabilden av "terroristen" har ett nära samarbete med polisen i försvaret av samhällsfreden, för oavsett om medborgaren applåderar eller blir skrämmd så förblir den en medborgare, det vill säga en åskådare.

Den reformistiska försköningen av den rådande ordningen ger näring åt den romantiserade bilden av väpnad kamp. Det skapar ett falskt val mellan legal och illegal politik. Titta bara på hur många vänsterdemokrater som blir ärligt rörda av företrädare för mexikanska och latinamerikanska gerillor. Passiviteten kräver specialister och rådgivare – när en blir besviken på de gamla så är det bara att rada upp sig bakom nya.

En väpnad organisation – med program och monogram – av och för revolutionärer kan givetvis ha frihetliga drag, och den sociala revolution som så många anarkister längtar efter är otvivelaktigt också en "väpnad kamp". Men räcker det?

Om vi håller med om behovet av att organisera *den väpnade aktionen* under ett generaliserat uppror, om vi håller med om att det är möjligt att attackera maktens strukturer och representanter från denna minut och framåt, och om vi anser att det horisontella sammanlänkandet av affinitetsgrupper som deltar aktivt i upprorshandlingar är avgörande, så kritiserar vi ändå det perspektiv som ser väpnade aktioner som något som kan överskrida olika samhällskonflikters begränsningar, ett perspektiv som tillskriver *en* viss kampform en överordnad roll.

Dessutom så skapar dessa monogram och program en identitet som avskiljer revolutionärerna från resten av de exploaterade, gör dem synliga för makten och sätter dem i en position som låter sig utnyttjas för *representation*. På det här sättet upphör den väpnade attacken att bara vara ett av många verktyg för frigörelse, och laddas istället med ett symbolvärde som tenderar att suga upp och ta över anonyma uppror och bli ett mål i sig självt. Den informella organisationen som *de facto* är länkad till kampernas tillfälliga karaktär blir en permanent och formaliserad struktur för beslutsfattande. Det som tidigare var *ett mötestillfälle* för egna projekt blir ett fullskaligt projekt i sig. Organisationen får en vilja att reproducera sig själv, precis som de kvantitativa reformiststrukturerna. Oundvikligen dyker den sorgliga utsmyckningen med dokument och kommunikerar upp, där en höjer sin röst och finner sig själv i en jakt efter en identitet, som bara existerar för att den har kungjorts. Aktioner som liknar de *helt* anonyma angreppen kommer representera vem vet vilket kvalitativt steg av revolutionär verksamhet. Så fort en börjar flyga rakt så tar politikens mallar över igen.

Behovet att organisera är något som självklart *alltid* kan föra subversiv verksamhet bortom de tillfälliga förutsättningarna i enskilda kamper. Men för att organisera sig så krävs levande, konkreta överenskommelser, inte en

image som letar efter en scen att visa upp sig på.

Hemligheten med den subversiva processen är förmågan att krossa förvrängande speglar och ställa oss ansikte mot ansikte med vår egen nakenhet. Organisering är helheten av alla de projekt som ger processen liv. Resten är inget mer än politiska proteser.

Ett uppror är så mycket mer än ”väpnad kamp”, för under ett allmänt uppror är konfrontationerna oskiljaktiga från störtandet av samhällsordningen. Den gamla världen störtas i samma utsträckning som *alla* exploaterade i uppror är beväpnade. Endast då blir beväpning inte ett exklusivt uttryck för någon förtrupp, ett monopol för framtidens chefer och byråkrater, utan ett konkret tillstånd i den revolutionära festen: den kollektiva möjligheten att utvidga och försvara förändrade samhällsförhållanden. Subversiv verksamhet handlar än mindre om ”väpnad kamp” när utbrottet av generaliserat uppror saknas, om vi inte vill förringa omåttligheten i våra begär till några få tekniska hjälpmedel. Vad det handlar om är att antingen nöjer en sig med fördefinierade roller, eller så söker en koherens så långt ifrån dessa det går att komma, med livet som referenspunkt.

Sedan, när revolten sprider sig, kommer vi verkligen att kunna uppleva en fantastisk *konspiration av egos* som strävar efter ett samhälle utan chefer eller slumrande människor. Ett samhälle av fria och unika individer.

IX

”Fråga oss inte efter formuleringar som ska öppna världar åt er. Det är bara stavelser, torra och knotiga som kvistar. Det enda vi kan säga idag är vad vi inte är, vad vi inte vill.”

– Eugenio Montale

Livet kan inte bara vara något att hålla fast vid. Det är en tanke som har slagit alla åtminstone någon gång. Vi har en möjlighet som gör oss friare än gudar: vi kan sluta. Och den tanken är värd att hålla fast vid ända till slutet. Ingen och inget förpliktigar oss att leva. Inte ens döden. Av den anledningen är vårt liv en *tabula rasa*, ett oskrivet blad, som kan fyllas med vilka ord som helst. Vi kan inte leva som slavar med en sådan frihet. Slaveri är för dem som är *dömda till livet*, som är fjättrade till evigheten, inte för oss. För oss finns det okända. Oupptäckta världar att ge sig in i, utforskade tankar, en visshet om framtiden som exploderar och främlingar att skänka livets gåva. Den okända värld där en kanske äntligen får dela sitt överflöd av självkärlek med andra. Men det finns risker också. Risk för brutalitet och rädsla. Risken i att stå öga mot öga med *mal de vivre*. Allt detta är saker som en stöter på när en bestämmer sig för att sluta *sitt heltidsarbete: att existera*.

I vår samtid verkar folk leva genom att arbeta. Desperat försöker de hålla tusen olika plikter i luften samtidigt, och den sorgligaste plikten av alla är att njuta av livet. De försöker dölja att de inte bestämmer över sina egna liv med en uppsplittrad och frenetisk aktivitet, i en hastighet som gör att de uppträder allt mer passivt. De är omedvetna om hur lätt det negativa väger.

Vi kan välja att inte leva, och det är den vackraste anledningen för att öppna sig mot ett liv av glädje. ”Det går alltid att göra slut på allt senare, så nu kan vi lika gärna leka och revoltera”, som glädjens materialism säger.

Vi kan välja att inte agera, och det är den vackraste anledningen för att göra just det. Inom oss bär vi på den samlade styrkan av allt vi kan utföra, och ingen chef kan någonsin beröva oss vår möjlighet att säga *nej*. Vad vi är

och vad vi vill, det börjar med ett nej. Ur det föds vår enda anledningen att gå upp på morgonen. Ur det föds vår enda anledningen att beväpnade gå till attack mot den ordning som kväver oss.

På ena sidan står det rådande, med sina rutiner och sin visshet om framtiden – och visshet om framtiden är ett samhällsgift som dödar.

På andra sidan står upproret, *det okända* som bryter sig in i allas liv – en möjlig början på ett liv av verklig frihet.

Reproduktionen av vardagslivet

Fredy Perlman

Reproduktionen av vardagslivet publicerades 1969 av Black & Red i Detroit, USA. Den visar på ett utomordentligt bra sätt vad alienationen är och varför – och hur – den existerar under kapitalismen. Och inte minst vad det är som håller kapitalismen igång – nämligen våra egna handlingar varje dag när vi säljer en del av våra liv mot pengar, det vill säga *arbetar*. Emellertid stannar analysen där.

Vårt val att sälja vår arbetskraft är inte ett fritt val, det är ett val som påtvingats oss av viljan att överleva och hela den historiska utvecklingen samt styrkan hos kapitalismens försvarsbastioner. Där kan nämnas de yttre institutionella hindren som: fackföreningarna, polisen, militären, vänstern etc, de inre hindren i form av våra egna tanketraditioner och konserverande ideologier.

Dessutom förefaller pamflettens mening vara att kapitalismen slutar fungera den dag vi alla vägrar arbeta. Detta är delvis sant, men här borde verkligen påpekas att kapitalismen som system bryter samman på grund av samspelet mellan dess egen ”ekonomiska” dynamik och människors självständiga handlande. Det fria samhället kan bara växa fram ur det kaos som följer på kapitalismens sammanbrott, där människor drivs att handla revolutionärt helt enkelt därför att de inte längre kan existera på det kapitalistiska sättet, som kapitalistiska kategorier. ”Arbetare” är ett exempel på en kapitalistisk kategori.

Stockholm maj 1974

Tryckt på Stockholms LS 1974

Utgiven av ”Socialism eller barbari”.

Digitaliserad, en smula redigerad och upplagd på nätet november 2005.

Reproduktionen av vardagslivet

Den vardagliga praktiska aktiviteten hos stamfolk reproducerar, eller förevigar, en stam. Denna reproduktion är inte bara fysisk, utan också social. Genom sina dagliga aktiviteter reproducerar stamfolk inte bara en grupp människor: de reproducerar en stam, det vill säga en speciell *social form* inom vilken denna grupp människor utför *specifika* aktiviteter på ett *specifikt* sätt. Stamfolkets specifika aktiviteter är inte resultatet av ”naturliga” karakteristika hos de som utför dem, på det sätt som produktionen av honung är ett resultat av biets ”natur”. Det dagliga liv som en stammänniska lever och förevigar är ett specifikt *socialt* svar på speciella materiella och historiska förhållanden.

Slavars vardagliga aktivitet reproducerar slaveriet. Genom sin dagliga aktivitet reproducerar slavar inte bara sig själva och sina herrar fysiskt: de reproducerar också de instrument med vilka herrarna förtrycker dem, och sina egna vanor att underkasta sig herrarnas auktoritet. För människor som lever i ett slavsamhälle tycks herre-slavförhållandet som ett naturligt och evigt förhållande. Men människor är inte födda till herrar eller slavar. Slaveri är en specifik social form, och människor underkastar sig den bara under mycket speciella materiella och historiska förhållanden.

Lönearbetares praktiska vardagliga aktivitet reproducerar lönearbete och kapital. Genom sin dagliga aktivitet reproducerar ”moderna” människor, liksom stamfolk och slavar, sitt samhälles invånare, sociala relationer och idéer: de reproducerar vardagslivets *sociala form*. Liksom stam- och slavsystemen är det kapitalistiska systemet varken den naturliga eller slutliga formen av mänskligt samhälle: liksom tidigare sociala former är kapitalismen ett specifikt svar på materiella och historiska förhållanden.

Till skillnad från tidigare former av social aktivitet omvandlar vardagslivet i det kapitalistiska samhället *systematiskt* de materiella förhållanden som kapitalismen ursprungligen utgjorde ett svar på. Vissa av de materiella begränsningarna för mänsklig aktivitet kommer gradvis under mänsklig kontroll. På en hög industrialiseringsnivå skapar praktisk aktivitet sina egna materiella förhållanden såväl som sin sociala form. Sålunda gäller analysen inte bara hur praktisk aktivitet i det kapitalistiska samhället reproducerar det kapitalistiska samhället, utan också hur denna aktivitet själv eliminerar de materiella förhållanden på vilka kapitalismen en gång utgjorde ett svar.

Vardagslivet under kapitalismen

Den sociala formen för människans vanliga aktiviteter under kapitalismen är ett svar på en viss materiell och historisk situation. De materiella och historiska förhållandena förklarar den kapitalistiska formens ursprung, men förklarar inte varför denna form fortsätter efter att den ursprungliga situationen försvinner. Ett begrepp som ”kulturell eftersläpning” är inte en förklaring på en social forms kontinuitet efter att de ursprungliga förhållanden, som den var ett svar på, försvunnit. Detta begrepp är bara ett namn på den sociala formens kontinuitet. När begreppet ”kulturell eftersläpning” står som ett namn på en ”social kraft” som bestämmer mänsklig aktivitet, så är det en förvrängning som framställer resultatet av människors aktivitet som en extern kraft utanför deras kontroll. Detta gäller inte bara om ett begrepp som ”kulturell eftersläpning”. Många av de termer som användes av Marx för att beskriva människors aktiviteter har upphöjts till externa och till och med ”naturliga” krafter som bestämmer människors aktivitet; sålunda spelar begrepp såsom ”klasskamp”, ”produktionsförhållanden” och speciellt ”Dialektiken” samma roll i vissa ”marxisters” teorier som ”arvssynden”, ”Ödet” och ”Guds hand” spelade i de medeltida mystifikatörernas teorier.

När de utför sina dagliga aktiviteter utför medlemmarna av det kapitalistiska samhället samtidigt två processer: de reproducerar formen för sina aktiviteter och de eliminerar de materiella förhållanden som denna form av aktivitet ursprungligen var ett svar på. Men de vet inte om att de utför dessa processer; deras egna aktiviteter är inte uppenbara för dem. De lever i illusionen att deras aktiviteter är svar på naturliga förhållanden bortom deras kontroll, och ser inte att de själva är skapare av dessa förhållanden. Den kapitalistiska ideologins uppgift är att vidmakthålla den slöja som hindrar folk från att se att deras egna aktiviteter reproducerar formen för deras dagliga liv; den kritiska teorins uppgift är att avslöja vardagslivets aktiviteter, att göra dem uppenbara, att göra reproduktionen av den sociala formen av kapitalistisk aktivitet synlig inom människors dagliga aktiviteter.

Under kapitalismen består vardagslivet av relaterade aktiviteter som reproducerar och utvidgar den kapitalistiska formen av social aktivitet. Försäljningen av arbetstid för ett pris (en lön), förkroppsligandet av arbetstid i varor (säljbara varor, både materiella och icke-materiella), konsumtionen av materiella och icke-materiella varor (såsom konsumtionsvaror och skådespel) – dessa aktiviteter som karakteriserar vardagslivet under kapitalismen är inte uttryck för ”människans natur”, och inte heller påläggs de människan av krafter bortom hennes kontroll.

Om man menar att människan av naturen är en icke-uppfinnande stammänniska och en uppfinnande affärsman,

en slav som underkastar sig och en stolt hantverkare, en oberoende jägare och en beroende lönearbetare, då är människans ”natur” antingen ett tomt begrepp, eller beror den på materiella och historiska förhållanden, och är i själva verket ett svar på dessa förhållanden.

Alienationen av levande aktivitet

I det kapitalistiska samhället tar skapande aktivitet formen av varuproduktion, dvs produktionen av varor för marknaden, och resultaten av mänsklig aktivitet tar formen av varor. Säljbarhet eller försäljningsmöjlighet är det universella kännetecknet på all praktisk aktivitet och på alla produkter.

De produkter av mänsklig aktivitet som är nödvändiga för överlevande har formen av säljbara varor: de är endast tillgängliga i utbyte mot pengar. Och pengar är bara tillgängliga i utbyte mot varor. Om ett stort antal människor accepterar legaliteten i dessa konventioner, om de accepterar konventionen att varor är en förutsättning för pengar och att pengar är en förutsättning för överlevande, då är de låsta i en ond cirkel. Eftersom de inte har några varor är deras enda utväg ur denna cirkel att betrakta sig själva, eller delar av sig själva, som varor. Och detta är i själva verket den säregna ”lösning” som människor pålägger sig själva inför speciella materiella och historiska förhållanden. De utbyter inte sina kroppar eller delar av sina kroppar mot pengar. De utbyter det kreativa innehållet i sina liv, sin praktiska dagliga aktivitet, mot pengar.

Så snart som människor accepterar att pengar är liktydigt med liv blir försäljningen av levande aktivitet ett villkor för deras fysiska och sociala överlevande. Liv utbytes mot överlevande. Skapande och produktion kommer att innebära såld aktivitet. En människas aktivitet är ”produktiv”, användbar för samhället, enbart när den är såld aktivitet. Och människan själv är en produktiv medlem av samhället endast om hennes vardagslivs aktiviteter är sålda aktiviteter. Så snart som människor accepterar detta utbytesvillkor antar daglig aktivitet formen av universell prostitution.

Den sålda skapande kraften, eller den sålda dagliga aktiviteten, tar formen av *arbete* (”labour”). Arbete är en historiskt specifik form av mänsklig aktivitet. Arbete är abstrakt aktivitet, som bara har en egenskap: det är säljbart, det kan säljas för en given kvantitet pengar. Arbete är *likgiltig* aktivitet: likgiltig inför den utförda speciella uppgiften och likgiltig inför det speciella föremål som uppgiften är inriktad på. Att gräva, att trycka och skära är olika aktiviteter, men alla tre är *arbete* i det kapitalistiska samhället. Arbete är helt enkelt att ”tjäna pengar”. Levande aktivitet som tar formen av arbete är ett medel att tjäna pengar. Liv blir ett *medel att överleva*.

Denna ironiska omkastning är inte den dramatiska höjdpunkten i en fantasifull roman, det är ett faktum i vardagslivet under kapitalismen. Överlevande, dvs. självbevarelse och reproduktion, är inte ett medel för kreativ praktisk aktivitet, utan det är tvärtom. Kreativ aktivitet i form av *arbete*, dvs. *såld aktivitet*, är en *smärtsam nödvändighet* för överlevandet, arbete är medlet för självbevarelse och reproduktion.

Försäljningen av levande aktivitet åstadkommer en annan omkastning. Genom försäljning blir en individs arbete en annans ”egendom”, den tillägnas av en annan, det kommer under en annans kontroll. Med andra ord: en persons aktivitet blir en annans aktivitet, dess ägares aktivitet, den blir *främmande* (alienerad) för den person som utför den. Således blir ens *liv*, en individs prestationer i världen, den skillnad som hans liv gör i mänsklighetens liv, inte bara omvandlade till *arbete*, en smärtsam nödvändighet för att överleva: de omvandlas till *främmande* aktivitet, aktivitet utförd av den som köper arbetet. I det kapitalistiska samhället är inte arkitekterna, ingenjörerna, arbetarna de som bygger, deras projekt, kalkyler och rörelser är främmande för dem, deras levande aktivitet, deras prestationer är

kapitalistens.

Akademiska sociologer, som tar försäljningen av arbete för given, analyserar denna arbetets alienation som en känsla: arbetarens aktivitet ”tycks” främmande för arbetaren, den ”tycks” vara kontrollerad av en annan. Men vilken arbetare som helst kan förklara för de akademiska sociologerna att alienationen varken är en känsla eller en idé i arbetarens huvud, utan ett verkligt faktum i arbetarens dagliga liv. Den sålda aktiviteten är *faktiskt* främmande för arbetaren, hans arbete är *faktiskt* kontrollerat av den som köper det.

I utbyte mot sin sålda aktivitet får arbetaren pengar, det konventionellt accepterade medlet för överlevande i det kapitalistiska samhället. För dessa pengar kan han köpa varor, saker, men han kan inte köpa tillbaka sin aktivitet. Detta avslöjar en underlig ”brist” vad gäller pengar som ”universell ekvivalent”. En person kan sälja varor för pengar, och han kan köpa samma varor för pengar. Han kan sälja sin levande aktivitet för pengar, men han kan inte köpa sin levande aktivitet för pengar.

De saker arbetaren köper för sin lön är först och främst konsumtionsvaror, som gör det möjligt för honom att överleva, att reproducera sin arbetskraft så att han kan fortsätta sälja den, och skådespel, föremål för passiv beundran. Han konsumerar och beundrar passivt produkter av mänsklig aktivitet. Han existerar inte i världen som en aktiv kraft som omvandlar den, utan som en hjälplös, impotent åskådare. Han kan kalla detta tillstånd av kraftlös beundran ”lycka”, och eftersom arbete är *smärtsamt*, kanske han önskar vara ”lycklig”, dvs. inaktiv, hela sitt liv (ett tillstånd som liknar att vara född död). Varorna och skådespelen *konsumerar honom*, han använder levande energi till passiv beundran – han konsumeras av ting. I detta avseende är det så att ju mer han har desto mindre är han. (En individ kan övervinna denna död i livet genom marginell kreativ aktivitet, men befolkningen kan det inte, utom genom att avskaffa den kapitalistiska formen av praktisk aktivitet, genom att avskaffa lönearbetet och sålunda av-alienera kreativ aktivitet).

Varufetischism

Genom att alienera sin aktivitet och förkroppsliga den i varor, i material som mottager mänskligt arbete, reproducerar människor sig själva och skapar Kapital.

Från den kapitalistiska ideologins, och särskilt den akademiska ekonomins, ståndpunkt är detta påstående osant: varor är ”inte produkten av enbart arbete”, de produceras av de ursprungliga ”produktionsfaktorerna”, Jord, Arbete och Kapital, den kapitalistiska Treenigheten, och den viktigaste faktorn är uppenbarligen styckets hjälte, Kapitalet.

Ändamålet med denna ytliga Treenighet är inte analys, eftersom analyser inte är vad dessa Experter är betalda för. De är betalda för att förmörka, för att dölja den praktiska aktivitetens sociala form under kapitalismen, för att beslöja det faktum att producenterna reproducerar sig själva, sina exploatörer, såväl som de instrument med vilka de exploateras. Treenighetsformeln lyckas inte övertyga. Det är uppenbart att *jord* inte är mer varuproducent än vatten, luft eller solen. Och *kapitalet*, som på samma gång är ett namn på ett socialt förhållande mellan arbetare och kapitalister, på produktionsinstrumenten som ägs av kapitalisten, och på penningmotsvarigheten till hans instrument och ”icke-materiella” tillgångar, producerar ingenting annat än de utsöndringar som de akademiska Ekonomerna avger i tryckt form. Även de produktionsinstrument som är en kapitalists kapital är ursprungliga ”produktionsfaktorer” enbart om ens skygglappar begränsar ens syn till en isolerad kapitalistisk firma, eftersom en titt på hela ekonomin avslöjar att en kapitalists kapital innehåller i materiell form det arbete som alienerats till förmån för en annan kapitalist. Men fastän Treenighetsformeln inte lyckas övertyga, så åstadkommer den

mörkläggningar genom att ändra på frågans innehåll: i stället för att fråga varför människors aktivitet under kapitalismen tar formen av lönearbete, så omvandlas potentiella analytiker av det kapitalistiska vardagslivet till akademiska hemma-marxister, som frågar ifall arbete är den enda ”produktionsfaktorn” eller inte.

Sålunda behandlar Ekonomi (och kapitalistisk ideologi i allmänhet) Jord, pengar och arbetets produkter som ting som har förmågan att producera, att skapa värde, att arbeta för sina ägare, att omvandla världen. Detta är vad Marx kallade den *fetischism* som karakteriserar människors vardagsbegrepp, och som upphöjts till lagar av Ekonomin. För ekonomen är levande människor *föremål* (”produktionsfaktorer”) och föremål *lever* (pengar ”arbetar”, Kapital ”producerar”).

Fetischdyrkaren tillskriver fetischen produkten av sin egen aktivitet. Som en följd av detta upphör han att utöva sin egen förmåga (förmågan att omvandla naturen, förmågan att bestämma över sitt dagliga form och innehåll), han utövar bara den förmåga som han tillskriver sin fetisch (”förmågan” att köpa varor). Med andra ord, fetischdyrkaren avköar sig själv och tillskriver sin fetisch viriliteten.

Men fetischen är ett dött föremål, inte en levande varelse, den har ingen virilitet. Fetischen är inget annat än ett föremål för vilket, och genom vilket, kapitalistiska förhållanden upprätthålls. Kapitalets mystiska förmåga, dess ”förmåga” att producera, dess virilitet finns inte hos kapitalet självt, utan i det faktum att människor alienerar sin kreativa aktivitet, att de säljer sitt arbete till kapitalister, att de materialiserar eller reifierar sitt alienerade arbete i varor. Med andra ord, människor köps för sin egen aktivitets produkter, men ändå ser de sin egen aktivitet som Kapitalets aktivitet, och sina egna produkter som Kapitalets produkter. Genom att tillskriva Kapitalet, och inte sin egen aktivitet, kreativ förmåga, överlämnar de sin levande aktivitet, sitt vardagliga liv, till Kapitalet, vilket innebär att människor dagligen *ger sig själva* åt Kapitalets personifiering, åt Kapitalisten.

Genom att sälja sitt arbete, genom att alienera sin aktivitet reproducerar människor dagligen personifieringarna av de dominerande formerna av aktivitet under kapitalismen, de reproducerar lönearbetaren och kapitalisten. De reproducerar inte bara individerna fysiskt, utan också socialt. De reproducerar individer som är ägare till produktionsmedlen, de reproducerar individerna såväl som specifika aktiviteter, försäljning såväl som ägande.

Varje gång människor utför en handling som de själva inte har definierat och som de själva inte kontrollerar, varje gång de betalar för varor de producerat med pengar som de fått i utbyte mot sin alienerade aktivitet, varje gång de passivt beundrar sin egen aktivitets produkter som främmande föremål som införskaffats med pengar, ger de nytt liv åt Kapitalet och utplånar sina egna liv.

Ändamålet med processen är reproduktionen av förhållandet mellan arbetaren och kapitalisten. Detta är emellertid inte ändamålet för de individer som deltar i processen. Deras aktiviteter är inte uppenbara för dem, deras blickar är fixerade vid *fetischen* som står mellan handlingen och dess resultat. Individerna håller blicken fäst vid *föremål*, just de föremål för vilka kapitalistiska förhållanden etablerats. Arbetaren som producent strävar efter att utbyta sitt dagliga arbete mot penninglön, han strävar efter just det föremål genom vilket hans relation till kapitalisten åter etableras, det föremål genom vilket han reproducerar sig själv som lönearbetare och den andre som kapitalist. Arbetaren som konsument utbyter sina pengar mot produkter av arbete, just de föremål som kapitalisten måste sälja för att realisera sitt Kapital.

Den dagliga omvandlingen av levande aktivitet till Kapital *förmedlas* av föremål, den *genomförs* inte av föremål. Fetischdyrkaren vet inte detta, för honom är arbete och jord, material och pengar, företagare och banker alla ”faktorer” och ”medel”. När en jägare som bär på en amulett dödar ett djur med en sten, kan han anse amuletten vara

en väsentlig "faktor" för dödandet av djuret, och t.o.m. för existensen av djuret som ett objekt att döda. Om han är en ansvarsfull och välutbildad fetischdyrkare kommer han att ägna sin uppmärksamhet åt sin amulett, sköta den med omsorg och beundran. För att förbättra sitt livs materiella förhållanden förbättrar han sättet som han bär amuletten på, inte sättet som han kastar stenen på. Han kan t.o.m. skicka sin amulett för att "jaga" åt sig. Hans egna dagliga aktiviteter är inte uppenbara för honom: när han äter ser han inte att det är hans egen handling (att kasta stenen), inte amulettens handlande, som försåg honom med föda, när han svälter ser han inte att det är hans egen handling att dyrka fetischen i stället för att gå och jaga, inte fetischens vrede, som orsakar svälten.

Varu- och penningfetischismen, mystifieringen av ens dagliga aktiviteter, vardagslivets religion som tillskriver döda föremål levande aktivitet, är inte en tankenick född ur människors fantasi. Den har sitt ursprung i de sociala relationernas karaktär under kapitalismen. Människors förhållanden till varandra går i själva verket via ting, fetischen är i själva verket den anledning för vilken de agerar kollektivt, och genom vilken de reproducerar sin aktivitet. Men det är inte fetischen som utför aktiviteten. Det är inte Kapitalet som omvandlar råmaterial, inte heller är det Kapitalet som producerar varor. Om inte levande aktivitet omvandlade materialen skulle de förbli o-omvandlade, passiva döda föremål. Om människor inte var benägna att fortsätta sälja sin levande aktivitet så skulle Kapitalets impotens visa sig, Kapitalet skulle upphöra att existera. Dess sista bestående förmåga skulle vara att påminna folk om en passerad form av vardagligt liv karakteriserat av daglig universell prostitution.

Arbetaren alierar sitt liv för att bevara detsamma. Om han inte sålde sin levande aktivitet skulle han inte få en lön, och alltså inte kunna överleva. Det är emellertid inte lönen som gör alienationen till ett villkor för överlevandet. Om människor kollektivt inte var benägna att sälja sina liv, om de var inriktade på att ta kontrollen över sina dagliga aktiviteter: då skulle universell prostitution inte vara ett villkor för överlevande. Det är folks benägenhet att fortsätta sälja sin arbetskraft, och inte de *föremål* för vilka de säljer den, som gör alienationen av levande aktivitet nödvändig för livets bevarande.

Den levande aktivitet som säljs av arbetaren köps av kapitalisten. Och det är bara denna levande aktivitet som andas liv i Kapitalet och gör det "produktivt". Kapitalisten, "ägaren" till råmaterial och produktionsinstrumenten, framställer naturliga föremål och produkterna av andra människors arbete som sin egen "privata egendom". Men det är inte Kapitalets mystiska makt som skapar kapitalistens "privata egendom". Det är levande aktivitet som skapar "egendomen", och den aktivitetens form är vad som gör den "privat".

Levande aktivitet blir kapital

Omvandlingen av levande aktivitet till Kapital sker *genom* föremål – dagligen – men de genomförs inte *av* föremål. Föremål som är produkter av mänsklig aktivitet *tycks* vara aktiva faktorer eftersom aktiviteter och kontakter etableras för och genom föremål, och eftersom människors aktiviteter inte är uppenbara för dem: de blandar ihop det förmedlande objektet med orsaken.

I den kapitalistiska produktionsprocessen förkroppsligar eller materialiserar arbetaren sin alierade levande energi i ett passivt objekt genom att använda instrument som är förkroppsliganden av andra människors aktivitet. Sofistikerade industriella instrument förkroppsligar den intellektuella och manuella aktiviteten hos oräkneliga generationer av uppfinnare, förbättrare och producenter från jordens alla hörn och från olika sorters samhällen. Instrumenten i sig själva är passiva föremål, de är materiella förkroppsliganden av levande aktivitet, men är inte själva levande. Den enda aktiva faktorn i produktionsprocessen är den levande arbetaren. Han använder produkterna

av andra människors arbetskraft och ingjuter liv i dem, men livet är hans eget. Han kan inte återuppväcka de individer som lagrade sin levande aktivitet i hans instrument. Instrumentet kan göra det möjligt för honom att producera mer under en given tidsperiod, och i detta avseende kan det höja hans produktivitet. Men endast det levande arbetet är i stånd att producera produktivt.

Till exempel: När en industriarbetare kör med en elektrisk svarv så använder han produkterna av arbetet av generationer av vetenskapsmän, uppfinnare, el-ingenjörer, svarvmakare. Han är uppenbarligen mer produktiv än en hantverkare som gör samma föremål för hand. Men det är inte i något avseende "Kapitalet" som står till industriarbetarens förfogande som är produktivare än hantverkarens "Kapital". Om inte generationer av intellektuell och manuell aktivitet hade förkroppsligats i den elektriska svarven, om industriarbetaren måste uppfinna svarven, elektriciteten och den elektriska svarven så skulle det ta honom många livstider att få ett enda föremål att snurra på en elektrisk svarv, och ingen mängd av Kapital skulle kunna höja hans produktivitet över hantverkarens, som gör föremålet för hand.

Begreppet "kapitalets produktivitet" och speciellt de detaljerade beräkningarna av den "produktiviteten" är uppfinningar av "vetenskapen" Ekonomi, det kapitalistiska vardagslivets religion vilken förbrukar människors energi i dyrkan, beundran och smicker för det kapitalistiska samhällets centrala fetisch. Medeltida kollegor till dessa "vetenskapare" genomförde detaljerade beräkningar av höjden och bredden på himlens änglar, utan att någonsin fråga vad änglar eller himmel var, och tog bådas existens för given.

Resultatet av arbetarens sålda aktivitet är en produkt som inte tillhör honom. Denna produkt är ett förkroppsligande av hans arbete, en materialisering av en del av hans liv, något som innehåller hans levande aktivitet, men som inte är hans: den är lika främmande för honom som hans arbete är. Han beslöt inte att göra den, och när den är gjord förfogar han inte över den. Om han vill ha den måste han köpa den. Det han har gjort är inte bara en produkt med vissa användbara egenskaper, ty för det hade han inte behövt sälja sitt arbete till kapitalisten i utbyte mot en lön, då hade han bara behövt välja ut de behövliga materialen och de tillgängliga redskapen, han hade bara behövt forma materialen efter sina mål och begränsad av sin kunskap och förmåga. (Det är uppenbart att en individ bara kan göra detta marginellt: människors tillägnande och användning av tillgängliga material och redskap kan bara äga rum efter omkullkastandet av den kapitalistiska formen av aktivitet.)

Vad arbetaren producerar under kapitalistiska förhållanden är en produkt med en mycket specifik egenskap, egenskapen att vara säljbar: Vad hans alienerade aktivitet producerar är en *vara*.

Eftersom kapitalistisk produktion är varuproduktion är påståendet att processens mål är tillfredsställelsen av mänskliga behov falskt: det är en rationalisering och en apologi /ett försvar/. "Tillfredsställelsen av mänskliga behov" är inte målet för varken kapitalisten eller arbetaren som är sysselsatt i produktionen, och det är inte heller ett resultat av processen. Arbetaren säljer sitt arbete för att få en lön, arbetets specifika innehåll är honom likgiltigt. Han alienerar inte sitt arbete till en kapitalist som inte ger honom en lön i utbyte mot det, oavsett hur många mänskliga behov denna kapitalists produkter än kan tillfredsställa. Kapitalisten köper arbetskraft och sysselsätter den i produktionen för att få fram varor som kan säljas. Han är likgiltig inför produktens specifika egenskaper, precis som han är likgiltig inför människors behov: allt som intresserar honom angående produkten är hur mycket den kommer att säljas för, och allt som intresserar honom angående människors behov är hur mycket de "behöver" köpa och hur de kan påverkas, genom propaganda och psykologisk inläring, att "behöva" mer. Kapitalistens mål är att tillfredsställa *sitt* behov att reproducera och föröka Kapitalet, och resultatet av processen är den utvidgade

reproduktionen av lönarbete och Kapital (som inte är "mänskliga behov").

Varan som producerats av arbetaren utbyts av kapitalisten mot en specifik kvantitet pengar, varan har ett *värde* som utbyts mot ett likvärdigt *värde*. Med andra ord: det levande och förflutna arbetet som är materialiserat i produkten kan existera i två olika men likvärdiga former, i varor och i pengar, eller vad som är gemensamt för båda: *värde*. Detta innebär inte att värde är arbete. Värde är den sociala *formen* för reifierat (materialiserat) arbete i det kapitalistiska samhället.

Under kapitalismen etableras sociala förhållanden inte direkt: de etableras genom /via/ värde. Vardagsaktivitet utbyts inte direkt: den utbyts i *form av värde*. Följaktligen kan vad som händer levande aktivitet under kapitalismen inte spåras genom att observera själva aktiviteten, utan bara genom att följa värdets förvandlingar.

När människors levande aktivitet tar formen av *arbete* (alienerad aktivitet) förvärvar den egenskapen att vara utbytbar: den får formen av värde. Med andra ord: arbetet kan utbytas mot en "likvärdig" mängd pengar (lön). Den avsiktliga alienationen av levande aktivitet, som upplevs som nödvändig för överlevandet av medlemmarna i det kapitalistiska samhället, reproducerar själv den kapitalistiska formen, inom vilken alienationen är nödvändig för överlevandet. På grund av det faktum att levande aktivitet har värdeform, måste också produkterna av den aktiviteten ha värdeform: de måste vara utbytbara mot pengar. Detta är uppenbart, ty om inte produkterna av arbetet antog värdeform, utan formen av användbara föremål till samhällets förfogande, då skulle de antingen bli kvar i fabriken eller tas fritt av samhällets medlemmar närhelst ett behov av dem uppstod: i båda fallen skulle penninglönerna som arbetarna får inte ha något *värde*, och levande aktivitet skulle inte kunna *säljas* för en "likvärdig" summa pengar: levande aktivitet skulle inte kunna alieneras. Följaktligen: så snart som levande aktivitet antar formen av värde, så antar produkterna av den aktiviteten värdeform, och reproduktionen av vardagslivet äger rum genom värdeförändringar och -förvandlingar.

Kapitalisten säljer produkten av arbetet på en marknad, han utbyter dem mot en likvärdig summa pengar, han förverkligar ett bestämt värde. Den specifika storleken på detta värde på en speciell marknad är varornas *pris*. För den akademiske ekonomen är Priset Sankte Pers nycklar till Himlens Portar. Precis som Kapitalet självt rör sig Priset i en underbar värld som bara består av föremål: föremålen har mänskliga relationer med varandra och är levande, de omvandlar varandra, de kommunicerar med varandra, de gifter sig och får barn. Och naturligtvis är det bara tack vare dessa intelligenta, kraftfulla och kreativa föremål som människor kan vara så lyckliga i det kapitalistiska samhället.

I Ekonomens avbildningar av Himlens funktion gör änglarna allting och människorna ingenting alls, människorna njuter helt enkelt bara av vad dessa överlägsna varelser gör för dem. Men det är inte bara så att Kapitalet producerar och pengarna arbetar, andra mystiska varelser har liknande förmåga. Således bestämmer Utbud – den kvantitet föremål som säljs – och Efterfrågan – den kvantitet föremål som köps – Priset, en kvantitet pengar. När Utbud och Efterfrågan förenas på en viss punkt i diagrammet ger de upphov till Jämviktspriset, vilket motsvarar ett universellt tillstånd av salighet. Vardagslivets aktiviteter utförs av föremål, och människor reduceras till föremål ("produktionsfaktorer") under sin "produktiva" tid och till passiva åskådare av föremål under sin "fritid". Ekonomivetenskaparens förtjänst består i hans förmåga att tillskriva resultatet av människors vardagliga aktivitet föremål, och hans oförmåga i att se människors levande aktivitet under tingens krusprång. För Ekonomen är de föremål genom vilka människors aktivitet regleras under kapitalismen själva både mödrar och söner, orsakerna till och effekterna av sin egen aktivitet.

Värdets storlek, dvs. en varas pris, den kvantitet pengar den utbyts mot, bestäms inte av föremål, utan av människors dagliga aktiviteter. Utbud och efterfrågan, perfekt och ickeperfekt konkurrens, är inget annat än sociala former av produkter och aktiviteter i det kapitalistiska samhället: de har inget eget liv. Det faktum att aktivitet är alienerad, dvs att arbetstid säljs för en specifik summa pengar, att den har ett visst värde, har flera konsekvenser för storleken på värdet av arbetets produkter. Värdet av de sålda varorna måste *åtminstone* vara lika med värdet av arbetstiden. Det är uppenbart både utifrån det enskilda kapitalistiska företags ståndpunkt, och från samhällets som helhet ståndpunkt. Om värdet av varorna som säljs av den enskilde kapitalisten var mindre än värdet av det arbete han köpt, då skulle hans lönekostnader ensamma vara större än hans inkomster, och han skulle snart bli bankrutt. Om värdet av arbetarnas produktion vore mindre än värdet av deras konsumtion skulle arbetsstyrkan på samhällsnivå inte kunna reproducera ens sig själv, och ännu mindre en kapitalistklass. Men om värdet av varorna enbart var lika med värdet på den i dem nedlagda arbetstiden då skulle varuproducenterna enbart reproducera sig själva, och deras samhälle skulle inte vara ett kapitalistiskt samhälle: deras aktivitet skulle kanske fortfarande bestå av varuproduktion, men det skulle inte vara kapitalistisk varuproduktion.

För att arbete skall skapa Kapital måste värdet av arbetets produkter vara större än arbetets värde. Med andra ord, arbetskraften måste producera en *merprodukt*, en kvantitet varor som den inte konsumerar, och denna merprodukt måste omvandlas till *mervärde*, en värdeform som inte tillägnas av arbetare som lön, utan av kapitalister som vinst. Dessutom måste värdet av arbetets produkter vara ännu större, eftersom levande aktivitet inte är den enda sorts arbete som är materialiserat i dem. I produktionsprocessen använder arbetarna sin egen energi, men de förbrukar också andras lagrade arbete, såsom instrument, och de formar material på vilket arbete förut använts.

Detta leder till det underliga resultatet att värdet av arbetarnas produkter och värdet av hans lön är olika storheter, dvs att den summa pengar som kapitalisten får när han säljer varorna som producerats av hans anställda arbetare är ej samma som den summa han betalar arbetarna. Denna skillnad förklaras inte av det faktum att man måste betala för det förbrukade materialet och verktygen. Om värdet av de sålda varorna var lika med värdet av det levande arbetet och produktionsinstrumenten, då skulle det inte finnas något utrymme för kapitalister. Faktum är att skillnaden mellan de två storheterna måste vara tillräckligt stor för att försörja en klass kapitalister – inte bara individerna, utan också den specifika aktivitet dessa individer sysslar med, dvs köpandet av arbete. Skillnaden mellan produkternas totala värde och värdet av det arbete som gått åt för deras produktion är mervärdet, fröet till Kapitalet.

För att lokalisera mervärdets ursprung är det nödvändigt att undersöka varför arbetskraftens värde är mindre än värdet av de varor som den producerar. Arbetarens alienerade aktivitet omvandlar material med hjälp av instrument, och producerar en viss kvantitet varor. Men när dessa varor sålts och det förbrukade materialet och instrumenten har betalats, får arbetarna inte det återstående värdet av deras produkter som lön, utan de får mindre än det. Med andra ord, varje arbetsdag utför arbetaren en viss kvantitet obetalt arbete, *betvingat arbete*, för vilket de inte får något likvärdigt.

Utförandet av detta obetalda arbete, detta betvingade arbete, är ett annat "villkor för överlevande" i det kapitalistiska samhället. Men, liksom alienation, är inte detta villkor pålagt av naturen, utan av människors kollektiva praktik, av deras vardagliga aktiviteter. Innan fackföreningarna existerade accepterade en enskild arbetare vilket som helst betvingat arbete som var tillgängligt, ty förkastandet av arbetet skulle ha inneburit att andra arbetare accepterat de tillgängliga utbytesvillkoren, och den enskilda arbetaren skulle inte få någon lön. Arbetare konkurrerade med varandra för de löner som kapitalisterna erbjöd, och om en arbetare slutade för att lönen var

oacceptabelt låg, var en arbetslös arbetare villig att ersätta honom, ty för den arbetslöse är en liten lön mer än ingen lön alls. Denna konkurrens mellan arbetare kallades "fritt arbete" av kapitalisterna, som gjorde stora offer för att bevara arbetarnas frihet, eftersom det var just denna frihet som skyddade kapitalistens mervärde och som gjorde det möjligt för honom att ackumulera Kapital. Det var inte någon arbetares mål att producera fler varor än han fick betalt för. Hans mål var att få en lön som var så stor som möjligt. Men existensen av arbetare som inte fick någon lön alls och vars uppfattningar om en stor lön följaktligen var blygsammare än en sysselsatt arbetares, gjorde det möjligt för kapitalisten att anställa arbetskraft mot en lägre lön. Existensen av arbetslösa arbetare gjorde det i själva verket möjligt för kapitalisten att betala de lägsta löner för vilka arbetare var beredda att arbeta. Resultatet av arbetarnas kollektiva dagliga aktivitet, där var och en kämpade individuellt för den största möjliga lönen, blev således sänkning av allas löner. Effekten av allas konkurrens med alla var att alla fick den minsta möjliga lönen, och att kapitalisten fick det största möjliga överskottet.

Allas dagliga praktik omintetgör var och ens mål. Men arbetarna visste inte att deras situation var en produkt av deras eget dagliga uppförande, deras egna aktiviteter var inte uppenbara för dem. För arbetarna verkade det som om låga löner helt enkelt var en naturlig del av livet, såsom sjukdom och död, och att fallande löner var en naturkatastrof, liksom översvämning eller hårda vintrar. Socialisters kritik och Marx' analyser, liksom en utvidgning av den industriella utvecklingen, vilket gav mer tid åt eftertanke, skingrade en del av dimmorna och gjorde det möjligt för arbetare att genomskåda sina aktiviteter till en viss del. Men i Västeuropa och i USA gjorde sig arbetarna inte av med den kapitalistiska formen av dagligt liv, de bildade fackföreningar. Och under de annorlunda materiella förhållandena i Sovjetunionen och Östeuropa ersatte arbetarna (och bönderna) den kapitalistiska klassen med en statsbyråkrati, som köper alienerat arbete och ackumulerar Kapital i Marx' namn.

Med fackföreningarna liknar vardagslivet det som var innan fackföreningarna. I själva verket är det nästan likadant. Vardagslivet fortsätter att bestå av arbete, av alienerad aktivitet, och av obetalt arbete, eller betvingat arbete. Den fackföreningsanslutne arbetaren gör inte längre upp om villkoren för sin alienation, fackföreningsfunktionären gör det åt honom. De villkor på vilka arbetarens aktivitet alieneras vägleds inte längre av den enskilde arbetarens nödvändighet att acceptera vad som är tillgängligt, de vägleds nu av fackföreningsbyråkratens behov av att upprätthålla sin position som kopplare mellan de som säljer och de som köper arbetskraft.

Med eller utan fackföreningar är mervärdet varken en naturprodukt eller en produkt av Kapitalet, det skapas av människors dagliga aktiviteter. När de utför sina dagliga aktiviteter är människor inte bara benägna att alienera dessa aktiviteter, de är också benägna att reproducera de villkor som tvingar dem att alienera sina aktiviteter, att reproducera Kapitalet, och således Kapitalets makt att köpa arbetskraft. Detta är inte för att de inte vet "vad alternativet är". En människa som mår dåligt av kroniska matsmältningsbesvär för att han äter för mycket fett fortsätter inte att äta fett för att han inte vet vad som är alternativet. Antingen föredrar han att fortsätta må illa framför att sluta äta fett, eller också är det inte uppenbart för honom att hans dagliga konsumtion av fett gör att han mår illa. Och om hans doktor, predikant, lärare och politiker först talar om för honom att fett är vad som håller honom vid liv, och sedan att de redan gör allt det för honom som han själv skulle göra om han var frisk, då är det inte förvånande om hans aktivitet inte är uppenbar för honom och att han inte gör någon stor ansträngning för att göra den uppenbar.

Produktionen av mervärde är ett villkor för överlevande, inte för mänskligheten, utan för det kapitalistiska systemet. Mervärde är den del av värdet av de varor som produceras av arbetskraft som inte kommer tillbaka till

arbetarna. Det kan uttryckas antingen i varor eller i pengar (precis som Kapital kan uttryckas antingen som en kvantitet av föremål eller av pengar), men detta ändrar inte det faktum att det är ett uttryck för det materialiserade arbete som är lagrat i en given kvantitet produkter. Eftersom produkterna kan utbytas mot en "likvärdig" summa pengar så "står" pengarna för samma värde, eller representerar samma värde, som produkterna. Pengarna kan i sin tur utbytas mot en annan kvantitet produkter av "likvärdigt" värde. Summan av dessa utbyten, som äger rum samtidigt under utförandet av kapitalistiskt vardagsliv, utgör den kapitalistiska cirkulationsprocessen. Det är genom denna process som förvandlingen av mervärde till Kapital äger rum.

Den del av värdet som inte kommer tillbaka till arbetskraften, dvs mervärdet, gör det möjligt för kapitalisten att existera, och det gör det också möjligt för honom att göra mycket mer än enbart existera. Kapitalisten investerar en del av detta mervärde, han anställer nya arbetare och köper nya produktionsmedel, han utvidgar sitt herravälde. Vad detta innebär är att kapitalisten *ackumulerar nytt arbete*, både i form av det levande arbete han köper och i form av förflutet arbete (betalt och obetalt) som är lagrat i de material och maskiner han köper.

Kapitalistklassen som helhet ackumulerar samhällets merarbete, men denna process äger rum i samhällelig skala, och kan följaktligen inte upptäckas om man bara undersöker en enskild kapitalists aktiviteter. Man måste komma ihåg att de produkter som en bestämd kapitalist köper som instrument har samma karaktär som de produkter han säljer. En första kapitalist säljer produktionsinstrument till en andra kapitalist för en given värdesumma, och bara en del av detta värde kommer tillbaka till arbetarna som löner, den återstående delen är mervärde, som den första kapitalisten köper nya instrument och ny arbetskraft för. Den andra kapitalisten köper instrumenten för det givna värdet, vilket innebär att han betalar för den totala mängden av det arbete som avgivits till den första kapitalisten, den kvantitet arbete som betalats såväl som den mängd som utförts gratis. Detta innebär att de instrument som ackumuleras av den andre kapitalisten innehåller det obetalda arbete som utförts åt den första. Den andre kapitalisten i sin tur säljer sina produkter för ett givet värde, och ger bara en del av detta värde tillbaka till sina arbetare, han använder återstoden till nya instrument och ny arbetskraft.

Om hela processen fördes ihop till en enda tidsperiod, och om alla kapitalister sammanfördes till en enda, så skulle man se att det värde som kapitalisten skaffar nya instrument och ny arbetskraft för är lika med det värde av produkterna som han inte gav tillbaka till arbetarna. Detta ackumulerade merarbete är *kapital*.

Vad det gäller det kapitalistiska samhället som helhet är det totala Kapitalet lika med summan av det obetalda arbete som utförts av generationer av människor, vars liv består av den dagliga alieneringen av deras levande aktivitet. Med andra ord är Kapitalet, som människor säljer sin levnads dagar till, produkten av människors sålda aktivitet och det reproduceras och utvidgas varje dag en människa säljer ytterligare en arbetsdag, varje ögonblick han beslutar att fortsätta leva den kapitalistiska formen av vardagsliv.

Ackumulation av mänsklig aktivitet

Omvandlingen av merarbete till Kapital är en specifik historisk form av en mera allmän process, industrialiseringsprocessen, den permaneneta omvandlingen av människors materiella omgivning.

Vissa väsentliga karakteristika för denna följd av mänsklig aktivitet under kapitalismen kan förstås med hjälp av en förenklad illustration. I ett inbillat samhälle tillbringar människorna största delen av sin aktiva tid med att producera föda och andra nödvändigheter, bara en del av deras tid är "överskottstid" i den bemärkelse att den är undantagen från produktionen av nödvändigheter. Denna överskottsaktivitet kan ägnas åt produktionen av föda åt

präster eller krigare som inte själva producerar, den kan användas till att producera varor som bränns upp vid heliga tillfällen, den kan förbrukas i vissa ceremonier eller gymnastiska övningar. I endera fallet kommer dessa människors materiella villkor sannolikt inte att förändras, från den ena generationen till den andra, som ett resultat av deras dagliga aktiviteter. Men en generation av människor i detta inbillade samhälle kanske lagrar sin överskottstid i stället för att förbruka den. T.ex. kan de använda denna överskottstid till att dra upp /spänn/fjädrar. Nästa generation kan använda den energi som lagras i fjädrarna till att utföra nödvändiga uppgifter, eller helt enkelt använda fjädrarnas energi till att spänna nya fjädrar. I endera fallet förser den tidigare generationens upplagrade merarbete den nya generationen med en större kvantitet av merarbetstid. Den nya generationen kan också lagra detta överskott i fjädrar och andra objekt. Efter en relativt kort period kommer det arbete som lagras i fjädrarna att överstiga den arbetstid som är tillgänglig för någon levande generation. Till kostnad av relativt lite energi kan detta inbillade samhälles människor utnyttja fjädrarna för de flesta av sina nödvändiga uppgifter, och också för uppgiften att spänna nya fjädrar för kommande generationer. Största delen av sin levande tid, som de tidigare tillbringade med att producera nödvändigheter, kommer nu att vara tillgänglig för aktiviteter som inte dikteras av nödvändighet, utan planeras av fantasin.

Vid en första anblick verkar det osannolikt att människor skulle använda sin levande tid till den bisarra uppgiften att spänna fjädrar. Det verkar lika osannolikt att de, även om de spände fjädrarna, skulle lagra den för framtida generationer, eftersom användningen av dessa fjädrar t.ex. skulle kunna ge underbara skådespel på festdagar.

Men om människorna inte själva förfogade över sina egna liv, om deras arbetande aktivitet inte var deras egen, om deras praktiska aktivitet bestod av *betvingat arbete*, då skulle mänsklig aktivitet mycket väl kunna användas till uppgiften att spänna fjädrar, uppgiften att lagra merarbetstid i materiella objekt. Kapitalismens historiska roll, en roll som utfördes av människor som accepterade det legitima i att andra förfogade över deras liv, bestod just i att lagra mänsklig aktivitet i materiella objekt med hjälp av betvingat arbete.

Så snart som människor underkastar sig pengarnas ”makt” att köpa lagrat arbete såväl som levande aktivitet, så snart som de accepterar penningägarnas påhittade ”rättighet” att kontrollera och förfoga över såväl samhällets lagrade som dess levande aktivitet, omvandlar de pengar till Kapital och pengarnas ägare till Kapitalister.

Denna dubbla alienation, alienationen av levande aktivitet i form av lönearbete och alienationen av tidigare generationers aktivitet i form av lagrat arbete (produktionsmedel), är inte en händelse som ägde rum någon gång i historien. Förhållandet mellan arbetare och kapitalister är inte något som tvingade sig på samhället vid en viss tidpunkt i det förflutna, en gång för alla. Inte vid någon tidpunkt skrev människor under något kontrakt eller gick med på någon muntlig överenskommelse där de gav upp makten över sin levande aktivitet överallt på jorden.

Kapitalet ger sken av att vara en naturkraft, det tycks lika stabilt som jorden själv, dess rörelser tycks lika oåterkalleliga som tidvattnets, dess kriser tycks lika oundvikliga som jordbävningar och översvämningar. T.o.m. när det erkänns att Kapitalets makt är människors skapelse, så kan detta erkännande bara innebära uppfinnandet av en mycket mer imponerande dimridå, nämligen att Kapitalet ger sken av att vara en av människor skapad kraft, ett Frankenstein-monster, vars kraft inger mer fruktan än någon naturkraft.

Men Kapitalet är varken en naturkraft eller ett människoskapat monster som skapades någon gång i det förflutna och som ända sedan dess har dominerat mänskligt liv.

Kapitalets makt ligger inte i pengar, eftersom pengar är en social överenskommelse som inte har mer ”makt” än människor är villiga att ge den: när människor vägrar att sälja sitt arbete kan pengar inte utföra ens de enklaste

uppgifter, ty pengar ”arbetar” inte.

Kapitalets makt ligger inte heller i de materiella föremål som tidigare generationers arbete är lagrat i, eftersom den potentiella energi som lagrats i dessa föremål kan frigöras enbart genom levande människors aktivitet, vare sig föremålen är Kapital, dvs. främmande ”egendom” eller inte. Utan levande aktivitet skulle den samling föremål som utgör, samhällets Kapital bara vara en utströdd hög av olika föremål utan eget liv, och Kapitalets ”ägare” skulle bara vara en utspridd samling ovanligt icke-kreativa individer (genom träning) vilka omger sig själva med pappersbitar i ett fåfängt försök att återuppväcka minnen av en förgången storhet. Kapitalets enda makt sitter i levande människors dagliga aktiviteter, denna makt består i människors benägenhet att sälja sin dagliga aktivitet i utbyte mot pengar, och att ge upp kontrollen över produkterna av sin egen aktivitet och av tidigare generationers aktivitet.

Så snart som en person säljer sin arbetskraft till en kapitalist och accepterar bara en del av sin produkt som betalning för detta arbete, så skapar han villkor för köpandet och exploateringen av andra människor. Ingen människa skulle villigt ge sin arm eller sitt barn i utbyte mot pengar, men när en människa avsiktligt och medvetet säljer sitt arbetande liv för att förvärva livets nödvändigheter så reproducerar han inte bara de förhållanden som fortsätter att göra försäljningen av hans liv till en nödvändighet för dess bevarande: han skapar också förhållanden som gör försäljningen av liv till en nödvändighet för andra människor. Senare generationer kan naturligtvis vägra att sälja sina arbetande liv av samma skäl som han vägrade sälja sin arm, men varje misslyckande att vägra alienerat och betvingat arbete utvidgar mängden av lagrat arbete som Kapitalet kan köpa arbetande liv för.

För att omvandla merarbete till Kapital måste kapitalisten hitta ett sätt att lagra det i materiella föremål, i nya produktionsmedel, och han måste anställa nya arbetare för att aktivera de nya produktionsmedlen. Med andra ord: han måste utöka sitt företag eller starta ett nytt företag i en annan produktionsbransch. Detta förutsätter eller kräver existensen av material som kan formas till nya säljbara varor, existensen av köpare av de nya produkterna, och existensen av människor som är fattiga nog att vara villiga att sälja sin arbetskraft. Dessa krav är själva skapade av kapitalistisk aktivitet, och kapitalister erkänner inga gränser eller hinder för sin aktivitet – Kapitalets demokrati kräver absolut frihet.

Imperialism är inte enbart Kapitalismens ”sista stadium”, det är också dess första.

Vad som helst som kan omvandlas till föremål, vilka kan marknadsföras, är vatten på Kapitalets kvarn, vare sig det ligger på kapitalistens land eller på hans grannes, vare sig det ligger över eller under marken, flyter på havet eller kryper på dess botten, vare sig det finns på andra kontinenter eller andra planeter. Alla mänsklighetens utforskningar av naturen – från alkemi till fysik – mobiliseras för att söka efter nya material att lagra arbetskraft i, för att finna nya föremål som någon kan läras att köpa. Köpare av nya och gamla produkter skapas av vilka som helst och alla tillgängliga medel, och nya medel upptäcks ständigt. ”Öppna barriärer” och ”open-doors” (handel utan barriärer) etableras genom våld och bedrägeri. Om människor saknar medel att köpa kapitalisternas produkter för anställs de av kapitalister och betalas för att producera de varor som de vill köpa. Om lokala hantverkare redan tillverkar det som kapitalisterna har att sälja så ruineras de eller köps ut. Om lagar och traditioner bannlyser bruket av vissa produkter förstörs lagarna och traditionerna. Om människor saknar de föremål som behövs för att använda kapitalisternas produkter lärs de att köpa dessa föremål. Om människor uttömmar sina fysiska och biologiska behov, då ”tillfredsställer” kapitalisterna deras ”andliga behov”, och hyr psykologer för att skapa dem. Om människor är så mättade av kapitalisternas produkter att de inte längre kan använda nya föremål, så lärs de att köpa föremål och skådespel de inte har någon användning för utan som bara kan betraktas och beundras.

Fattiga människor finns i föragrara och agrara samhällen på varje kontinent: om de inte är tillräckligt fattiga för att vilja sälja sin arbetskraft när kapitalisterna kommer drivs de till fattigdom av kapitalisternas egna aktiviteter. Jägarnas land blir gradvis "privat egendom" till "ägare" som använder statens våld för att inskränka jägarna till "reservat" som inte innehåller tillräckligt med föda för att behålla dem vid liv. Böndernas verktyg blir gradvis tillgängliga bara från samma köpman som generöst lånat dem pengar att köpa verktyg för, tills böndernas "skulder" är så stora att de tvingas sälja jorden, som varken de eller några av deras förfäder någonsin köpt. Köparna av hantverkarnas produkter blir gradvis reducerade till köpmännen som marknadsför produkterna, tills den dag kommer då en köpman beslutar att inhysa "sina hantverkare" under samma tak, och förser dem med de instrument som gör det möjligt för dem alla att koncentrera sin aktivitet på produktionen av de mest lönsamma föremålen. Självständiga såväl som beroende jägare, bönder och hantverkare, fria människor såväl som slavar, omvandlas till anställda arbetare. De som tidigare förfogade över sina liv under hårda materiella villkor, upphör att förfoga över sina liv just när de tar sig an uppgiften att förändra sina materiella villkor: de som tidigare var medvetna skapare av sin egen torftiga existens blir omedvetna offer för sin egen aktivitet fastän de avskaffar torftigheten i sin existens. Människor som var mycket men hade lite har nu mycket men är lite.

Produktionen av nya varor, "öppnandet" av nya marknader, skapandet av nya arbetare, är inte tre skilda aktiviteter, det är tre aspekter av samma aktivitet. En ny arbetsstyrka skapas just för att producera nya varor, de löner dessa arbetare får är själva den nya marknaden, deras obetalda arbete är källan till ny expansion. Varken naturliga eller kulturella hinder stoppar Kapitalets spridning, omvandlingen av människors dagliga aktivitet till alienerat arbete, omvandlingen av deras merarbete till kapitalisternas "privategendom". Men Kapitalet är inte en naturkraft, det är en samling aktiviteter som utförs av människor varje dag, det är en form av dagligt liv, och dess fortsatta existens och expansion förutsätter bara ett väsentligt "villkor": existensen av människor som fortsätter att alienera sina arbetande liv och således reproducerar den kapitalistiska formen av dagligt liv.

Kapitalism och kommunism

Gilles Dauvé

Kommunismen är inte ett program som man omsätter i praktiken eller får andra att omsätta i praktiken, utan en social rörelse. De som utvecklar och försvarar den teoretiska kommunismen har inga fördelar framför andra, de har endast en klarare förståelse och ett mer precist sätt att uttrycka sig; precis som alla de som inte är särskilt intresserade av teori, känner de det praktiska behovet av kommunismen. De har inga som helst privilegier, de bär inte på den kunskap som kommer sätta revolutionen i rörelse; men å andra sidan fruktar de inte heller att de ska bli »ledare» bara för att de förklarar sina åsikter. Den kommunistiska revolutionen är precis som alla andra revolutioner produkten av verkliga behov och levnadsförhållanden. Problemet består i hur man skall lyckas synliggöra en existerande historisk rörelse.

Kommunismen är inte ett ideal som skall förverkligas. Den existerar redan, inte som ett samhälle men som en strävan, en uppgift att förbereda sig för. Kommunismen är rörelsen som försöker avskaffa de levnadsförhållanden som bestäms av lönearbetet och den kommer att avskaffa dem genom revolution. Diskussionen om kommunismen är inte akademisk. Det är inte en debatt om vad som ska komma att göras i morgon. Det är en integrerad del av en hel serie omedelbara och avlägsna uppgifter, där diskussion blott är en aspekt, ett försök att uppnå teoretisk förståelse. Omvänt kan uppgifterna genomföras enklare och effektivare om man kan besvara frågan: vart är vi på väg?

Vi tänker inte vederlägga kommunistpartierna, de olika socialistgrupperna, den radikala vänstern etc. vars program endast moderniserar och demokratiserar det nutida samhällets samtliga existerande kännetecken. Poängen är inte att deras program inte är kommunistiska utan att de är kapitalistiska.

Förklaringarna i den här texten härstammar inte från en önskan att förklara. De skulle inte existera i den här formen och ett antal människor skulle inte ha samlats för att utarbeta och publicera dem, om inte motsägelserna och de praktiska sociala striderna som sliter isär dagens samhälle visade det nya samhället ta form i det gamlas sköte och tvingade människor att bli medvetna om det.

Lönearbete som ett samhälleligt förhållande

Om man betraktar det moderna samhället, så är det uppenbart att den stora majoriteten människor tvingas sälja sin arbetskraft för att överleva. All fysisk och intellektuell förmåga som existerar i mänskliga varelser, i själva deras personligheter, som måste sättas i rörelse för att producera nyttiga saker, kan bara användas om den säljs i utbyte mot lön. Arbetskraft är en vara precis som alla andra saker. Existensen av utbyte och lönearbete förefaller normalt och oundvikligt. Likväl krävde införandet av lönearbetet våld och åtföljdes av sociala konflikter. Åtskiljandet av arbetaren från produktionsmedlen, som har blivit ett av livets faktum och accepteras som ett sådant, var i själva verket resultatet av en lång process och kunde endast genomföras med våld.

I England, i Nederländerna och i Frankrike exproprierade det ekonomiska och politiska våldet från 1500-talet och framåt hantverkare och bönder, undertryckte fattigdom och lösdriveri och påtvingade lönearbetet på de fattiga. På 1900-talet, mellan 1930 och 1950, var Ryssland tvunget att införa en arbetslag som inkluderade dödsstraff, för att kunna organisera miljoner bönders övergång till industriellt lönearbete på några få decennier. Skenbart normala fakta

– att en individ inte har något utom sin arbetskraft, att hon måste sälja den till ett företag för att överleva, att allt är en vara, att samhällseliga förhållanden kretsar kring utbytet – är resultatet av en lång och våldsam process.

Genom skolsystemet och dess ideologiska och politiska liv, döljer det nuvarande samhället det *förflutna* och det *nuvarande* våld som denna situation vilar på. Det döljer både dess ursprung och den mekanism som möjliggör dess funktion. Allt förefaller vara resultatet av ett fritt kontrakt där individen, som säljare av arbetskraft, möter fabriken, affären eller kontoret. Varans existens förefaller vara en given och naturlig företeelse. Likväl orsakar den periodiska katastrofer, stora som små; varor förstörs för att hålla priset uppe, existerande kapacitet utnyttjas inte samtidigt som elementära behov inte tillfredsställs. Det moderna samhällets två stöttepelare, utbytet och lönearbetet, är inte bara källan till periodiska och konstanta katastrofer utan har också skapat betingelserna som gör ett annat samhälle möjligt. Det viktigaste är att de driver en stor del av den nuvarande världen till att revoltera mot dem och förverkliga denna möjlighet: kommunismen.

Per definition är all mänsklig aktivitet social. Mänskligt liv existerar bara i grupper, genom talrika former av sammanslutningar. Reproduktionen av levnadsförhållanden är från första början en kollektiv handling: både reproduktionen av de mänskliga varelserna själva och reproduktionen av deras existensmedel. Vad som verkligen kännetecknar det mänskliga samhället är det faktum att det producerar och reproducerar de materiella betingelserna för sin existens. En del djur använder redskap, men bara människan tillverkar sina verktyg. Mellan individen eller gruppen och tillfredsställandet av behov kommer produktionens, arbetets, medling vilken ständigt förändrar sätten att agera på och förvandlar omgivningen. Andra former av liv – exempelvis bin – skapar sina egna materiella betingelser, men åtminstone så långt människan kunnat studera dem, tycks deras utveckling stå stilla. Arbete å andra sidan, är en tillägnelse och assimilering av människans omgivning. Människornas förhållande till »naturen» är också ett förhållande mellan människor och beror på deras produktionsförhållanden, precis som de idéer de producerar, sättet de uppfattar världen på, även de beror på deras produktionsförhållanden.

Förvandlingen av verksamheten återföljer förändringen av det samhällseliga sammanhang den sker i, det vill säga förhållandena mellan människor. De produktionsförhållanden vilka människor inträder i är oberoende av deras vilja; varje generation konfronterar tekniska och sociala betingelser som efterlämnats av tidigare generationer. Men nästa generation kan förändra dem, så långt som de materiella produktivkrafternas nivå tillåter. Vad människor kallar »historia» skapar ingenting: historien skapas av människor, men bara till den grad som givna omständigheter tillåter. Detta innebär inte att varje viktig förändring av produktivkrafterna automatiskt och omedelbart åtföljs av en motsvarande förändring i produktionsförhållanden. Om detta var fallet skulle det inte förekomma några *revolutioner*. Det nya samhället, som frambringas av det gamla, kan bara framträda och segra genom en revolution, genom att förinta hela den politiska och ideologiska strukturen, som fram till dess tillät föråldrade produktionsförhållandens överlevnad.

Lönearbetet var en gång i tiden en form av utveckling men är det inte längre. För en lång tid har det inte varit något annat än ett hinder, till och med ett hot mot mänskligheten.

Vad som måste belysas bakom de materiella föremålen, maskinerna, fabrikerna, arbetarna som arbetar där varje dag, sakerna de producerar, är det samhällseliga förhållande som reglerar dem, precis som dess nödvändiga och möjliga utveckling

Samfundet och samfundets förintelse¹

Mänskligheten levde ursprungligen i relativt självständiga och spridda grupper, i familjer (i dess vidaste bemärkelse: familjen samlade alla av samma blod), i stammar. Produktionen bestod huvudsakligen av jakt, fiske och samlande. Föremål producerades inte för att konsumeras *efter* utbyte, efter att ha placerats på en marknad. Produktionen var direkt samhällelig, utan utbytets mediering. Samfundet distribuerade vad det producerade i enlighet med enkla regler och var och en fick direkt vad som tilldelats henne. Det fanns ingen individuell produktion, det vill säga inget åtskiljande av individer som återförenas först efter produktionen av en mellanliggande länk, utbytet, alltså genom att jämföra de olika föremålen som producerats individuellt. Verksamheten bestämdes (i själva verket påtvingades de gruppen av nödvändighet) och genomfördes gemensamt och resultaten av detta delades gemensamt.

Många »primitiva» samfund kunde ha ackumulerat ett överskott men brydde sig helt enkelt inte om att göra det. Som M. Sahlins har påpekat, innebar knapphetens tidsålder ofta ett överföd med mycket fritid – även om denna »tid» inte är särskilt relevant för vår tidsuppfattning. Upptäcktsresande och antropologer har observerat att letandet och lagrandet av mat upptog en ganska liten del av dagen. Den »produktiva» verksamheten var en del av ett globalt förhållanden till gruppen och dess miljö.

Större delen av mänskligheten gick från jakt- och samlarsamhällen till jordbrukskulturer vilket i slutändan kom att utveckla ett överskott, vilket samhällena började utbyta.

Denna cirkulation kunde bara frambringas genom byteshandeln, det vill säga genom att ta med i beräkningen, inte i tankarna, utan i verkligheten, vad som är gemensamt för de olika föremål som ska transporteras från en plats till en annan. Produkterna av mänsklig verksamhet har en sak gemensamt: de är alla resultat av en viss mängd energi, både individuell och samhällelig. Detta är arbetets abstrakta karaktär, som inte bara producerar ett användbart föremål, utan också konsumerar energi, *samhällelig* energi. *Värdet* på en produkt är (oavsett dess användningsområde) den kvantitet abstrakt arbete den innehåller, alltså den kvantitet samhällelig energi som är nödvändig för att reproducera den. Eftersom denna kvantitet endast kan mätas i tid, är värdet på en produkt den mängd samhälleligt nödvändiga tid som krävs för att producera den, nämligen genomsnittet för ett bestämt samhälle vid ett bestämt ögonblick i dess historia.

Med utökningen av sin verksamhet och sina behov producerar samhället inte bara föremål, utan också varor, föremål som har ett bruksvärde likaväl som ett bytesvärde. Byteshandel uppstår först mellan samhällen, tränger sedan in i samhällena och ger upphov till specialiserade aktiviteter, yrken, samhällelig arbetsdelning. Arbetets själva natur har förändrats. Med bytesförhållandet blir arbetet *dubbelt* arbete, som producerar både bruksvärde och bytesvärde. Arbete är inte längre integrerat i totaliteten av samhällsaktivitet utan blir ett specialiserat område, åtskilt från individens resterande tillvaro. Vad individen gör för sig själv och för gruppen är väsensskilt från det hon gör för utbytet med andra samhällens varors skull. Den andra delen av hennes aktivitet innebär uppfodring, tvång, bortkastad tid. Samhället blir diversifierat och splittras upp i medlemmar verksamma inom olika yrken, och i arbetare och ickearbetare. Vid detta stadium existerar inte längre samfundet.

Samhället behöver bytesförhållandena för att utvecklas och för att tillfredställa sina växande behov. Men bytesförhållandet förintar samfundets gemenskap. Det får folk att betrakta varandra och sig själva enbart som leverantörer av ting. Nyttan av produkten jag tillverkar för utbyte intresserar mig inte längre; jag är bara intresserad av användningen av produkten jag får i utbyte. Men för människan som säljer den till mig betyder denna användning

ingenting, för hon är bara intresserad av bruksvärdet i det jag producerat. Det som är bruksvärde för den ena är bara bytesvärde för den andra och vice versa.² Samfundet försvann den dag när dess (forna) medlemmar blev intresserade av varandra endast i den grad som de hade ett materiellt intresse i varandra. Detta betyder inte att altruism var drivkraften bakom de primitiva samhällena eller att det skulle vara drivkraften bakom kommunismen. Men i ett fall driver intresserörelsen individerna samman och får dem att handla gemensamt, medan den i ett annat individualiserar dem och tvingar dem att kämpa mot varandra. Med utbytets födelse i samhället är arbetet inte längre det kollektiva förverkligandet av behov, utan medlet för att tillfredsställa sina behov genom andra.

Medan det utvecklade utbytet så försökte samfundet även att hålla tillbaka det. Den försökte att kontrollera eller förstöra överskott eller etablera strikta regler för att kontrollera varucirkulationen. Men utbytet triumferade till sist och där utbytet inte segrade slutade samhället att vara aktivt för att till sist krossas av det merkantila samhällets invasion.

Så länge som föremål inte produceras åtskilt, så länge som det inte finns någon arbetsdelning kan man inte jämföra två föremåls respektive värden, eftersom de produceras och distribueras gemensamt. Utbytetsmomentet, där arbetstiderna i två produkter mäts och produkterna sedan utbyts i enlighet med detta existerar ännu inte. Den abstrakta karaktären på arbetet uppstår bara när samhällliga förhållanden kräver det. Detta kan bara hända när det, med de tekniska framstegen, blir nödvändigt för produktivkrafternas utveckling att människor specialiserar sig på yrken och utbyter sina produkter med varandra och också med andra grupper, som har blivit stater. Med dessa två förutsättningar blir värdet, den genomsnittliga arbetstiden ett mätinstrument. Roten till denna företeelse är praktiska förhållanden bland människor vars faktiska behov utvecklas.

Värdet uppstår inte därför att det är ett lämpligt mått. När de samhällliga förhållandena i den primitiva gemenskapen ersätts av utvidgade och mer mångfacetterade förhållanden uppträder värdet som en nödvändig mediering för den mänskliga verksamheten. Det är inte förvånande att den genomsnittliga samhällsligt nödvändiga arbetstiden skulle användas som ett mått eftersom arbetet på det här stadiet är det väsentliga elementet i produktionen av rikedom: det är just den beståndsdel som alla uppgifter har gemensamt: de har alla den egenskapen att de konsumerat en viss mängd mänsklig arbetskraft, oberoende av på vilket sätt denna kraft används. Motsvarande arbetets abstrakta karaktär, representerar värdet dess abstraktion, dess allmänna och sociala karaktär, oberoende av de skillnader mellan föremålen som arbetet kan producera.

Varor

Ekonomiska och samhällsliga framsteg förbättrar den mänskliga organisationens effektivitet och dess förmåga att sammanlänka arbetsprocessens beståndsdelar, framför allt arbetskraften. Då uppstår skillnaden (och motsättningen) mellan arbetare och ickearbetare, mellan den som organiserar arbetet och de som arbetar. De första städerna och bevattningsprojekten föds ur denna ökning av produktivitetseffektiviteten. Kommers uppträder som en särskild aktivitet: nu finns det människor som inte försörjer sig genom att producera, utan genom att förmedla mellan de åtskilda produktionsenheternas olika aktiviteter. En stor mängd föremål är inget annat än varor. För att användas, för att omsätta deras bruksvärde i praktiken, alltså deras förmåga att uppfylla ett behov, måste de köpas, de måste uppfylla sitt bytesvärde. Annars existerar de inte ur samhällets synvinkel, även om de existerar som materiella och konkreta föremål. Ingen har rätt att använda dem. Detta faktum visar att varan inte bara är en sak, utan först och främst ett samhällsligt förhållande som styrs av en bestämd logik, utbytets logik, och inte för tillfredsställandet av

behov. Bruksvärdet är nu bara värdets *stöttepelare*. Produktion blir en sfär åtskild från konsumtion, arbete blir en sfär åtskild från ickearbete. Äganderätten är den juridiska ramen för separationen mellan aktiviteter, mellan människor, mellan produktionsenheter. Slaven är en vara för sin ägare, som köper en människa för att få honom att arbeta.

Existensen av en förmedlande instans på produktionsorganisationens nivå (utbytet) åtföljs av existensen av en mediering som gäller organiseringen av människor: staten. Staten är outhärlig som en kraft som samlar samhällets alla beståndsdelar i den härskande klassens intresse. Föreningen har gjorts nödvändig genom förintandet av det primitiva samfundets sammanhållning. Samhället tvingas bibehålla sin sammanhållning genom att skapa en institution som närs av det.

Varuutbytet blir synligt och konkret med pengarnas födelse. Abstraktionen, värde, materialiseras i pengar, blir en vara och uppvisar en tendens att bli självständig, att lösgöra sig från vad det kommer ifrån och representerar; bruksvärden, verkliga föremål. Jämfört med det enkla varuutbytet där x mängd av produkt A kan bytas mot y mängd av produkt B, tillåter pengarna en universalisering, där vad som helst kan erhållas för en mängd abstrakt arbetstid kristalliserad i pengar. Pengar är arbetstid abstraherat från arbete och överförd till en varaktig, mätbar, transportabel form. Pengar är det synliga, till och med påtagliga uttrycket för den gemensamma beståndsdel i alla varor – inte två eller åtskilliga varor, utan alla möjliga varor. Pengar tillåter sin ägare att befalla över andras arbete, när som helst och var som helst i världen. Med pengar är det möjligt att fly från tidens och rummets gränser. En tendens mot en universell ekonomi är i verket kring några stora centra från antiken till medeltiden, men den lyckas inte då nå sitt mål. Imperiernas tillbakagång och deras förfall illustrerar denna serie av misslyckanden. Endast kapitalismen skapar, från 1500-talet och framåt men huvudsakligen på 1800- och 1900-talen, den nödvändiga grunden för en varaktig universell ekonomi.

Kapital

Kapitalet är ett produktionsförhållande som upprättar en fullständigt ny och synnerligen effektiv förbindelse mellan levande arbete och dött arbete (ackumulerat av tidigare generationer). Men såsom fallet var med utbytets uppkomst var inte heller kapitalets uppkomst resultatet av ett beslut eller en plan utan en konsekvens av verkliga samhällsförhållanden som ledde till en kvalitativt ny utveckling i vissa västeuropeiska länder efter medeltiden.

Handelsmännen hade ackumulerat stora penningssummor, i olika former, och fulländat bank- och kreditsystemet. Det var möjligt att använda sig av dessa summor: de första maskinerna (textil) uppfanns, och tusentals fattiga människor (före detta bönder och hantverkare) hade förlorat sina produktionsinstrument och tvingades acceptera det nya produktionsförhållandet – lönearbete. Förutsättningen var ackumulerat, anhopat, arbete i form av maskiner (och senare fabriker). Detta *döda* arbete skulle sättas i rörelse av det *levande* arbetet från dem som inte hade kunnat förverkliga en sådan ackumulation av råmaterial och produktionsmedel. Fram till dess så var utbytet varken produktionens motiv eller regulator. Kommersen själv, enkel varuproduktion (i motsats till kapitalistisk varuproduktion) kunde inte ge den stabilitet och hållbarhet som krävdes för enandet och socialiseringen av världen. Detta åstadkoms med den *kapitalistiska* varuproduktionen och de medel som den åstadkom detta med bestod av den *produktion* som den övertog.

Slaven sålde inte sin arbetskraft: hans ägare köpte slaven själv och satte honom i arbete. Under kapitalismen köps det levande arbetet av de produktionsmedel som det sätter i rörelse. Kapitalistens roll kan inte negligeras, men den är helt sekundär: »kapitalisten som sådan är bara en funktion av kapitalet» och den sociala produktionens ledare. Vad

som är viktigt är det döda arbetets utveckling genom det levande arbetet. Att investera, att ackumulera – det är kapitalets motto (prioriteten som ges den tunga industrin i alla de så kallade socialistiska länderna är inget annat än tecknen på kapitalismens utveckling). Men kapitalets mål är inte att ackumulera bruksvärden. Kapitalet mångfaldigar fabriker, järnvägar etc. bara för att kunna ackumulera värde. Kapitalet är först och främst en summa värde, abstrakt arbete kristalliserat i form av pengar, finanskapital, aktier, obligationer etc. som försöker öka sitt eget värde. En x summa värde måste ge $x + \text{profit}$ vid cykelns slut. För att värdeföröka sig självt köper värdet arbetskraft. Den stora förändring som införs av kapitalet är att den förvandlar arbetskraft till en vara.

Denna vara är alldeles speciell, eftersom konsumtionen av den tillhandahåller arbete och därför *nytt* värde; medan produktionsmedel inte ger ifrån sig mer än sitt eget värde. Därför levererar användningen av arbetskraft ett supplementärt värde. Ursprunget till borgerlig rikedom finns i detta mervärde, i denna skillnad mellan det värde som frambringas av lönearbetaren i hans arbete och det värde som är nödvändigt för reproduktionen av hans arbetskraft. Löner täcker bara utgifterna för reproduktionen (existensmedlen för arbetaren *och* hans familj).

Utifrån denna analys är det lätt att se att det väsentliga inte är det faktum att kapitalisten som individ tillägnar sig mervärdet. Kommunismen har inget att göra med idén att arbetare delvis eller helt och hållet måste återvinna mervärdet för sig själva, av en enkel och uppenbar anledning. Nämligen att en del av resurserna måste användas för att förnya utrustningen, för ny produktion etc. Det viktiga är inte att en handfull människor tar en oproportionerligt stor del av mervärdet. Om dessa människor eliminerades, medan resten av systemet förblev detsamma, så skulle en del av mervärdet ges till arbetarna och resten skulle investeras i kollektiv och social upprustning, välfärd med mera: detta är i själva verket vänsterns program, inklusive de officiella kommunistpartiernas. I verkligheten skulle värdesystemets logik alltid resultera i utvecklingen av produktion för maximal värdeförökning. Så länge samhällets bas är en mekanism som blandar två processer, en process av verkligt arbete och en värdeförmeringsprocess, dominerar värdet över samhället. Förändringen som genomförts av kapitalet är att ha erövrat produktionen och således ha socialiserat världen sedan 1800-talet, med fabriker, medel för transport, lagring och snabbt informationsflöde. Men i den kapitalistiska cykeln är uppfyllandet av behov bara en biprodukt och inte mekanismens drivkraft. Målet är att föröka sitt eget värde: tillfredsställandet av behov är i bästa fall ett medel, eftersom det som produceras måste säljas.

Företaget är den kapitalistiska produktionens plats och centrum: varje industri eller jordbruksföretag arbetar som en samlingspunkt för en värdesumma som försöker att utökas. Företaget måste göra profit. Återigen har profitlagen inget att göra med några få »storkapitalisters» handlingar och kommunismen innebär inte att göra sig av med några feta cigarrökande »storkapitalister» som med sina cylinderhattar besöker hästuppvisningar. Vad som har betydelse är inte de individuella profiler som kapitalister gör, utan tvånget, den inriktning som påtvingas produktionen och samhället av detta system som bestämmer hur man ska arbeta och vad man ska konsumera. Hela demagogin om de rika och fattiga förvirrar frågan. Kommunismen innebär inte att ta pengar från de rika, och inte heller att revolutionärer distribuerar dem till de fattiga.

Konkurrens

Konkurrensen sker mellan de olika företagen: vart och ett kämpar mot de andra på marknaden, vart och ett kämpar för att lägga marknaden under sig. Vi har visat hur den mänskliga verksamhetens olika aspekter blev åtskilda. Utbytesförhållandet ökar uppdelningen av samhället i yrken, som i sin tur hjälper utvecklingen av

varusystemet. Likväl, som vi fortfarande kan se idag på t.ex. landsbygden i t.o.m. de högutvecklade länderna, finns det inte någon verklig konkurrens mellan aktiviteter som är separerade men stabilt uppdelade mellan bagaren, skomakaren, etc. Kapitalismen är inte bara en uppdelning av samhället i olika yrken, utan framför allt en permanent kamp mellan industrins olika beståndsdelar. Varje värdesumma existerar endast *mot* de andra. Det som ideologier kallar själviskhet och allas kamp mot alla, är det oundgängliga komplementet till en värld där man måste kämpa för att kunna sälja. Sålunda är ekonomiskt våld, och väpnat våld som dess konsekvens nödvändiga delar av det kapitalistiska systemet.

Konkurrensen hade positiva effekter i det förflutna: den sprängde de feodala bestämmelsernas gränser, förintade korporativa restriktioner och tillät kapitalet att invadera världen. Den har nu blivit en källa till slöseri, som leder till utvecklingen av både meningslös och sekundär produktion, beroende på var värdedförmeringen sker snabbast. Om tillgång och efterfrågan kommer i konflikt med varandra så innebär den även att viktig produktion förhindras.

Konkurrensen är uppdelningen av produktionssystemet i autonoma centra som är rivaliserade poler (*Punkte*) där var och en försöker öka sin respektive värdesumma. Varken olika former av organisering eller planering eller något annan sorts kontroll kan göra slut på det. Statsmakt och »folkmakt» är lika oförmögna att lösa detta problem. Konkurrensens drivkraft är inte individens frihet, inte ens kapitalisternas, utan kapitalets frihet. Det kan bara leva genom att uppsluka sig självt. Formen förstör sitt innehåll för att överleva som en form. Den förstör sina materiella beståndsdelar (levande arbete och förflutet arbete) för att överleva som en värdesumma som förmerar sig själv.

Vart och ett av de olika konkurrerande kapitalen har en särskild profitkvot. Men kapital rör sig från den ena branschen till den andra och söker den högsta möjliga profitkvoten. Det rör sig till de allra lönsammaste branscherna och åsidosätter andra. När denna bransch är mättad med kapital, sjunker dess lönsamhet och kapital rör sig till en annan bransch (denna dynamik modifieras, men avskaffas inte, genom upprättandet av ett monopol). Denna konstanta process resulterar i stabiliseringen av profitkvoten kring en genomsnittlig kvot, i ett bestämt samhälle vid ett bestämt ögonblick. Varje kapital tenderar att få avkastning, inte i enlighet med den profitkvot det förverkligar i *sitt eget* företag, utan i enlighet med den genomsnittliga samhälleliga kvoten, i proportion till den värdesumma som är investerad i företaget. På så sätt exploaterar inte varje enskilt kapital sina egna arbetare, utan hela kapitalet exploaterar hela arbetarklassen. I kapitalens rörelse, handlar och avslöjar sig kapitalet som en social makt, vilket dominerar hela samhället och sålunda skapar sammanhållning trots den konkurrens som ställer det i motsättning till sig självt. Det förenas och blir en samhällelig kraft. Det är en relativt homogen totalitet i sina konflikter med proletariatet eller med andra kapitalistiska (nationella) enheter. Det organiserar hela samhällets förhållanden och behov i enlighet med sina intressen. Denna mekanism existerar i alla länder: kapitalet inrättar staten och nationen gentemot andra nationella kapital, men också mot proletariatet. De kapitalistiska staternas motsättningar gör kriget till det yttersta sättet att lösa de nationella kapitalens konkurrensproblem.

Ingenting förändras så länge som det finns produktionsenheter som försöker öka sina respektive värdesummor. Vad händer om staten (den demokratiska, den arbetarstyrda, den proletära, etc.) lägger alla företag under sin kontroll, medan den samtidigt behåller dem som *företag*? Antingen lyder statsföretagen profit- och värdelagen vilket betyder att ingenting förändras. Eller så lyder de den inte utan att förstöra den och då går allt fel.³

Inom företaget är organisationen rationell: kapitalet påtvingar sin despotism på arbetarna. Utanför, på marknaden, där varje företag möter de andra, existerar ordning bara som den permanenta och periodiska undertryckningen av oordning, ackompanjerad av kriser och förstörelse. Endast kommunismen kan förstöra denna organiserade anarki

genom att undertrycka företaget som en separat enhet.

Kriser

Å ena sidan har kapitalet socialiserat världen. All produktion tenderar att vara resultatet av hela mänsklighetens aktivitet. Å andra sidan förblir världen uppdelad i konkurrerande företag, vilka försöker producera vad som är lönsamt och producera för att sälja så mycket som möjligt. Varje företag försöker värdeförmera sitt kapital under bästa möjliga villkor. Vart och ett tenderar att producera mer än marknaden kan absorbera medan de avser att sälja allt och hoppas att endast dess konkurrenter kommer lida av *överproduktion*.⁴

Resultatet är utvecklingen av de aktiviteter som är ägnade åt att främja försäljning. Improduktiva arbetare, manuella eller intellektuella, som cirkulerar värde ökar i förhållande till manuella eller intellektuella arbetare som *producerar* värde. Cirkulationen ifråga är inte den fysiska förflyttningen av föremål. Transportindustrin producerar verkligt värde, eftersom det enkla faktum att flytta föremål från ett ställe till ett annat adderar värde till dem, föremålen är tillgängliga på en annan plats än den de producerats på, vilket naturligtvis ökar deras nytta. Cirkulation åsyftar värde, inte fysisk förflyttning. Ett ting rör sig faktiskt inte om den till exempel byter ägare medan den förblir i samma lager. Genom denna operation, har den köpts och sålts, men dess bruksvärde har inte förändrats, ökats. Det är ett annat fall då det gäller transport.

De problem som orsakats av köpande och säljande, av produktens realiserande av sitt värde på marknaden, skapar en komplex mekanism, inklusive kredit- och bankväsen, försäkring och reklam. Kapitalet blir en slags parasit som absorberar en enorm och växande del av samhällets totala resurser i administration av värdets omkostnader. Bokföring, som är en nödvändig funktion i varje utvecklad social organisation, har nu blivit en ruinerande och byråkratisk maskin som begraver samhället och verkliga behov istället för att bidra med att tillfredsställa dem. Samtidigt blir kapitalet mer koncentrerat och centraliserat: monopol lindrar överproduktionsproblemen samtidigt som de förvärrar dem ytterligare. Kapitalet kan bara ta sig ur denna situation genom periodiska kriser, som tillfälligt löser problemet genom att återanpassa tillgång till efterfrågan (bara *effektiv* efterfrågan, eftersom kapitalet bara vet ett sätt att cirkulera produkter: köpa och sälja; det bryr sig inte om ifall *verklig* efterfrågan (behov) inte tillfredsställs. I själva verket framkallar kapitalet *underproduktion* i förhållande till de verkliga behov det inte tillfredsställer).

Kapitalistiska kriser är någonting mer än varornas kriser. De är kriser som förbinder produktionen med värdet på ett sådant sätt att produktionen styrs av värdet. Man kan förstå det om man jämför dem med några förkapitalistiska kriser innan 1800-talet. En minskning i jordbruksproduktionen berodde på dåliga skördar. Bönderna köpte färre industrivaror som kläder, och industrin, som fortfarande var mycket svag, befann sig i svårigheter. Dessa kriser grundade sig på naturliga (klimatologiska) företeelser. Men köpmän spekulerade i spannmål och höll det i lager för att driva upp dess pris. Till sist blev det hungersnöd här och var. Själva existensen av varor och pengar är förutsättningen för kriser: det existerar en uppdelning (materialiserad i tid) mellan de två handlingarna att köpa och att sälja. Från ståndpunkten hos köpmannen och pengarna som försöker öka sin volym är köpande och försäljning av spannmål två olika saker: tidsperioden mellan dem bestäms uteslutande av den förväntade profitens mängd och kvot. Människor dog under det tidsförlopp som skiljde produktionen och konsumtionen åt. Men i det här fallet spelade det merkantila systemet bara rollen av en förvärrande faktor i en kris som förorsakats av naturförhållanden. I sådana fall är den samhällseliga kontexten förkapitalistisk eller tillhörande en svag kapitalism såsom länder som det nutida Kina och Ryssland, där dåliga skördar fortfarande har ett starkt inflytande på ekonomin.

Den kapitalistiska krisen, å andra sidan, är produkten av den påtvingade föreningen av värde och produktion. Vi kan ta en biltillverkare som exempel. Konkurrensen tvingar tillverkaren att höja produktiviteten och få ut ett maximalt värde ur en minimal insats. En kris uppstår då ackumulationen inte hänger samman med en tillräcklig sänkning av produktionskostnaderna. Tusentals bilar kan tillverkas på de löpande banden varje dag och till och med finna köpare, men att tillverka dem och sälja dem värdeförmerar inte detta kapital tillräckligt i jämförelse med andra. Så företaget rationaliserar produktionen, investerar mer, försöker att väga upp profitförlusten genom att sälja mer bilar, tar kredit, samgående med andra företag, statligt ingripande etc. och producerar till sist så mycket att det verkar som om efterfrågan aldrig skulle sluta expandera, och förlorar därför alltmer. Kriser ligger varken i mättade marknader eller i för generösa löneförhöjningar utan i fallande profit (till vilket arbetarkamp självfallet kan bidra). Som värdesumma finner kapitalet det allt svårare att värdeförmera sig självt på den genomsnittliga nivån.

Kriser visar inte bara hur länken mellan bruksvärde och bytesvärde, mellan produktens nytthet och utbytbarhet, faller i bitar. De bevisar inte bara att den här världens logik är företagens behov att öka sin värdemängd, och alltså inte att tillfredsställa människors behov eller att berika kapitalisterna, vilket kapitalismens vulgärkritiker påstår. Det väsentliga är hur de skiljer sig från de förkapitalistiska kriserna. Dessa uppkom oundvikligen (exempelvis en dålig skörd) och som de merkantila förhållandena endast förvärrade. Moderna kriser visar att de inte har någon oundviklig rationell grund. Deras orsak är inte längre naturlig, utan samhällelig. Samtliga beståndsdelar för den industriella verksamheten finns tillgängliga: råvaror, maskiner, arbetare, men de nyttjas inte – eller nyttjas endast delvis. De är inte bara ting, materiella föremål, utan ett samhälleligt förhållande. I själva verket *existerar de bara* i detta samhälle om värdet förenar dem. Denna företeelse är inte »industriell»; den härstammar inte från produktionens tekniska behov. Den är ett samhälleligt förhållande, genom vilket hela det produktiva komplexet och faktiskt hela samhällsstrukturen (så långt som produktionen har erövrat samhället) blir styrt av den merkantila logiken. Kommunismens enda mål är att förstöra detta varuförhållande och därigenom omorganisera och förvandla hela samhället (se nedan).

Nätverket av företag – som värdets mittpunkter och instrument – blir en makt ovanför samhället. Mänskliga behov av alla de slag (tak över huvudet, föda, »kultur») *existerar* endast efter att de underkastats detta system och till och med utformats av det.⁵ Produktionen bestäms inte av behov, utan behov bestäms av produktionen – för värdeförmeringens skull. Kontor byggs mycket hellre än behövliga bostäder, medan många hus såväl som tusentals lägenheter förblir tomma i tio månader av tolv eftersom ägarna eller hyresgästerna som *köpte* bostaden eller *betalade* hyran är de enda som får bebo dem. Jordbruket försummas starkt av kapitalet, i världsskala, och har bara utvecklats där det tillåter värdeförmering, medan hundratals miljoner människor svälter. Bilindustrin är en bransch som utvecklas bortom människors behov i avancerade länder, eftersom dess lönsamhet gör att den fortsätter att växa trots dess brist på sammanhang. Undermåligt utvecklade länder kan bara bygga fabriker som kommer att ge en genomsnittlig profitkvot. Tendensen till överproduktion kräver en permanent krigsekonomi i nästan samtliga av de avancerade länderna. Dessa destruktiva krafter sätts i verksamhet då det är nödvändigt, eftersom att krig är ytterligare ett medel för att motverka tendensen till kris.

Lönearbetet självt har varit en absurditet i åtskilliga decennier. Det tvingar en del av arbetarna att sysselsättas i utmattande fabriksarbete; en annan del, som är mycket talrik i länder som USA, arbetar i den improduktiva sektorn. Denna sektors funktion är att underlätta försäljning och att absorbera arbetare som avvisas på grund av mekanisering och automatisering. På så vis tillhandahåller den en mängd konsumenter och är en annan aspekt av »krishantering».

Kapitalet tar all vetenskap och teknik i besittning: på det produktiva området orienterar det forskningen mot studiet av vad som kommer att ge maximalprofit medan det på det improduktiva området utvecklar administration och marknadsförning. Därför tenderar mänskligheten att kunna uppdelas i tre grupper:

- produktiva arbetare, vilka ofta förstörs fysiskt av sitt arbete;
- improduktiva arbetare, av vilka den stora majoriteten bara är en källa till slöseri;
- och den massa av ickelönearbetare, vissa i de utvecklade länderna, men de flesta av dem i fattiga länder: kapitalet kan inte integrera dem på något sätt och hundratusentals av dem dödas tidvis i krig omedelbart eller indirekt förorsakade av den kapitalistisk-imperialistiska organiseringen av världsekonomin.

Vissa »utvecklade» länders utveckling, såsom Brasiliens, är helt verklig, men kan bara uppnås genom delvis eller fullständig förintelse av tidigare levnadssätt. Varuekonomins införande berövar fattiga bönder deras existensmedel och driver dem till de överbefolkade städernas misär. Endast en minoritet av befolkningen har tillräcklig »tur» att kunna få arbeta i en fabrik eller på ett kontor; de resterande är undersysselsatta eller arbetslösa.

Proletariat och revolution

Kapitalet skapar ett nätverk av företag, vilket endast existerar för och genom profit, och beskyddas av stater som inte är någonting annat än antikommunistiska organisationer. Samtidigt skapar det en massa av individer som tvingas att göra uppror mot själva kapitalet. Denna massa är inte homogen men den kommer att uppnå enhet i den kommunistiska revolutionen, även om dess olika delar inte kommer att spela samma roll.

En revolution är resultatet av verkliga behov; den härstammar ur materiella levnadsförhållanden som har blivit outhärdliga. Detta gäller också för proletariatet, som har skapats av kapitalet. En stor del av världens befolkning måste sälja sin arbetskraft för att kunna överleva, eftersom de inte har några produktionsmedel. Somliga säljer sin arbetskraft och är produktiva, medan andra säljer den och är improduktiva. Ytterligare några kan inte sälja den: kapitalet köper endast levande arbete om det kan hoppas värdeförmera sig självt till en skälig nivå (den genomsnittliga profitkvoten). De är utestängda från produktionen.

Om man identifierar proletariatet med fabriksarbetare (eller än värre: med kroppsarbetare), eller med de fattiga, så kan man inte se det subversiva i det proletära tillståndet. Proletariatet är detta samhälles negation. Det är inte ansamlingen av de fattiga utan av dem som är »desperata», de utan reserver (*»les sans-reserves»* på franska, eller *»senza riserve»* på italienska).⁶ De som inte har något annat än att förlora än sina bojar, de som ingenting är och ingenting har och som inte kan befria sig själva utan att förstöra hela samhällsordningen. Proletariatet är det nuvarande samhällets upplösning, då samhället berövar det på nästan samtliga av dess positiva aspekter. Därför är proletariatet också *sin* egen förintelse. Alla teorier som på något sätt förhållig och hyllar proletariatet så som det är idag och tillskriver det den positiva rollen som världens försvarare och nydanare av samhället är kontrarevolutionära (vare sig de är borgerliga, fascistiska, stalinistiska, vänsterorienterade eller »gaucheistiska»). Dyrkan av proletariatet har blivit ett av kapitalets effektivaste och farligaste vapen. De flesta proletärer är dåligt betalda och många jobbar inom produktionen, men man kan ändå inte härleda deras uppkomst som proletariat från deras situation som lågbetalda producenter. Utan de är del av proletariatet eftersom de är »avskurna», alienerade, utan kontroll över vare sig sina egna liv eller över vad de måste göra för att kunna tjäna sitt levebröd.

Att definiera proletariatet har inte mycket med sociologi att göra. Utan kommunismens möjlighet, skulle alla teorier om proletariatet vara likvärdiga med metafysik. Det tycks som om varje gång proletariatet lägger sig i hur

detta samhälle är styrt på ett självständigt sätt, så har det agerat som negationen av sakernas existerande ordning. Vid sådana tidpunkter har klassen inte några positiva värden eller någon positiv roll att tillföra denna ordning. Proletariatet har slutit sig samman för någonting annat.

Eftersom det är proletariatet som producerar värde och därför även det som kan förintä en värld baserad på värdet, innefattar proletariatet exempelvis de arbetslösa och många hemmafruar eftersom kapitalismen anställer och säger upp de förra, och använder sig av de senares arbete för att kunna öka den totala mängden utvunnet värde.

Bourgeoisien, å andra sidan, är inte den härskande klassen för att de är rika och för att resten av befolkningen inte är det. Det är genom att vara bourgeoisie de får rikedomar och inte tvärtom. De är den härskande klassen eftersom de kontrollerar ekonomin – anställda såväl som maskiner. Ägande är strikt talat endast en form av klassmakt som uppkommer under särskilda sorters kapitalism.

Proletariatet är inte arbetarklassen, utan snarare **klassen för kritiken av arbetet**. Det är den ständigt närvarande förintelsen av den gamla världen, men endast *potentiellt*. Den blir bara verklig i stunder av social spänning och omvälvning, då kapitalet tvingar den att bli ett ombud för kommunismen. Den blir endast det etablerade samhällets omstörtning om den förenar sig själv och organiserar sig själv, inte för att göra sig själv till den härskande klassen, likt borgarklassen på sin tid, utan för att förstöra klassamhället. I denna stund finns det bara en social aktör: mänskligheten. Men utanför en sådan konfliktperiod och den period som föregår den, så är proletariatet reducerat till ett element av kapitalet, en kugge i maskineriet (och det är förstås *denna* aspekt som glorifieras av kapitalet, vilken dyrkar arbetaren bara som en del av systemet).

Trots att den inte var helt befriad från »ouvriérisme» och arbetarism (den andra sidan av intellektualism) så hyllade varken det radikala tänkandet arbetarklassen eller såg manuellt arbete som roten till all lycka. Den gav de produktiva arbetarna en avgörande (men inte exklusiv) roll eftersom deras plats i produktionen sätter dem i ett bättre läge för att kunna revolutionera samhället. Det är endast på detta sätt de produktiva arbetarna (som ofta bär vita overaller och kanske en slips) fortfarande har en central roll, i den mån som hans eller hennes sociala funktion får honom eller henne att kunna utföra annorlunda uppgifter än andra.

Ändå blir det, med den ökade arbetslösheten, tillfällighetsarbeten, den förlängda skolgången, utbildningsperioder när som helst i livet, temporära eller deltidsarbeten, påtvingad förtidspensionering, den märkliga blandningen av »welfare» och »workfare» där människor rör sig från eländet in i arbetet och sedan återigen in i fattigdom och extraknäck, samt där arbetslöshetsersättningen ibland är lika stor som en dålig lön, allt svårare att skilja arbetet från ickearbetet.

Det kan mycket väl vara så att vi rör oss mot en fas liknande den upplösning Marx tidiga skrifter hänvisar till.

Under varje period av stor historisk oro (under 1840-talet såväl som efter 1917) så reflekterar proletariatet uppluckrandet av de sociala gränserna (sektioner av både arbetarklassen och medelklassen glider ner för samhällsstegen) och de traditionella värdenas försvagande (kulturen är inte längre något som förenar). Det gamla samhällets livsvillkor upphävs redan i proletärerernas. Det är inte hippies eller punkare, utan kapitalismen som idag är arbetsetikens hycklare. Egendomen, familjen, nationen, moralen, politiken i den borgerliga bemärkelsen, tycks förfalla i det proletära tillståndet.

Formerandet av den mänskliga gemenskapen

Det primitiva samhället är för svagt och fattigt för att kunna dra fördel av arbetets potential. Det känner bara

arbetet i dess omedelbara form. Arbete är inte kristalliserat, ackumulerat i verktyg; endast små mängder dött arbete har lagras. När detta blir vanligare, blir utbytet nödvändigt. Produktionen kan bara mätas med abstrakt arbete, med genomsnittlig arbetstid, för att kunna cirkulera. Det levande arbetet är verksamhetens väsentliga beståndsdel och arbetstiden är den nödvändiga måttstocken. Arbetstid blir materialiserat i pengar. Därav klassers utsugning av andra klasser, förvärrandet av naturkatastrofer (se ovan om förkapitalistiska kriser). Därav staters och ibland imperiers uppgång och fall, vilka endast kan växa genom att bekämpa varandra. Ibland upphör bytesförhållandena mellan olika delar av den civiliserade världen (det vill säga, den merkantila världen) efter ett eller flera imperiers död. Ett sådant avbrott i utvecklingen kan vara i århundraden, under vilka ekonomin verkar gå bakåt mot en ekonomi för omedelbar överlevnad.

Under denna epok har mänskligheten inte en produktionsapparat som kan göra utnyttjandet av mänskligt arbete meningslöst eller till och med ödeläggande. Kapitalismens roll är just att ackumulera dött arbete. Existensen av hela det industriella komplexet, av allt konstant kapital visar att den mänskliga verksamhetens sociala egenskap slutligen har materialiserats i ett instrument förmöget att skapa, inte ett nytt paradiset på jorden, utan en utveckling som använder tillgängliga resurser på bästa möjliga vis för tillfredsställandet av behov och som producerar nya resurser motsvarande dessa behov. Ifall detta industriella komplex har blivit produktionens mest elementära beståndsdel så har värdets roll som mediering, en roll motsvarande det stadium där det levande arbetet var den väsentligaste produktionsfaktorn, berövats all mening. Värdet blir onödigt för produktionen och dess överlevande är nu katastrofalt. Värdet, konkretiserat i pengar i alla dess former, från den enklaste till den mest utarbetade, kommer från arbetets allmänna karaktär, från den energi (både individuell och samhällelig) som produceras och konsumeras av arbetet. Värdet förblir den nödvändiga medieringen så länge som den energin inte skapat ett förenat produktionssystem över hela världen; då blir den ett hinder.⁷

Kommunismen betyder slutet på en rad medieringar som tidigare var nödvändiga (trots den misär de medförde) för att ackumulera tillräckligt med dött arbete, för att på så sätt skapa en möjlighet för människan att klara sig utan dessa förmedlingar. Värdet är en sådan mediering: det är nu meningslöst att ha en från de samhälleliga aktiviteterna extern beståndsdel som förbinder och stimulerar dem. Den samlade produktiva infrastrukturen behöver endast omvandlas och utvecklas. Kommunismen jämför bruksvärden för att besluta om en viss produktion skall utvecklas istället för en annan. Den reducerar inte det sociala livets olika delar till en gemensam nämnare (den genomsnittliga arbetstiden som de innehåller). Kommunismen organiserar sitt materiella liv på basis av konfrontationen och samspelet mellan olika behov, något som inte utesluter konflikter eller till och med någon form av våld. Människorna kommer inte att förvandlas till änglar – varför skulle de göra det?

Kommunismen är också slutet på alla element nödvändiga för att ena samhället: detta innebär slutet på politiken. Den är varken demokratisk eller diktatorisk. Naturligtvis är den »demokratisk» om detta betyder att alla kommer att ha hand om samtliga samhällsaktiviteter. Det kommer inte att bli på det sättet på grund av människors vilja att förvalta samhället eller på grund av någon demokratisk princip, utan därför att organiserandet av verksamheterna endast kan genomföras av dem som deltar i dem. Emellertid kommer det, i motsats till vad demokraterna säger, endast att bli möjligt genom kommunismen, där livets alla olika element är del av den samhälleliga gemenskapen. Där all åtskild aktivitet och all isolerad produktion är avskaffad. Detta kan endast uppnås genom värdets förintande. Utbytet mellan företag utesluter kollektivets alla möjligheter att styra sitt liv (och främst dess materiella liv). Utbytets och värdets ändamål är radikalt motsatt människors ändamål. General Motors, Woolworths eller

kärnkraftverk kommer aldrig att vara demokratiskt förvaltade. Företaget försöker föröka sitt värde och accepterar inget annat ledarskap än det som tillåter det att nå sitt mål (det är därför som kapitalisterna *enbart* är kapitalets funktionärer). *Företaget styr sina administratörer*. Upphävandet av företagets gränser, förintandet av varuförhållandet, vilket tvingar varje individ att betrakta och behandla alla andra som medel att tjäna *sitt* uppehälle med, är de enda förutsättningarna för självorganisering. Ledningsproblem är sekundära och det är absurt att vilja att alla turvis skall ta del i samhällsförvaltningen. Bokföring och administrativt arbete kommer bli aktiviteter som alla andra, utan privilegium; vem som helst kan välja att delta i dem eller välja att inte delta i dem.

Demokrati är, i likhet med alla statsformer, i grunden en självmotsägelse, en osanning, bara hyckleri ... Politisk frihet är falsk frihet, det värsta möjliga slaveri; ett yttre sken av frihet och därför slaveriets verklighet. Samma sak med politisk jämlikhet; därför måste demokratin, såväl som varje annan statsform, till slut gå under: hyckleriet kan inte bestå, den motsättning som är dold i det måste komma fram; vi måste antingen ha ett regelrätt slaveri – dvs. en ohöljd despotism, eller verklig frihet och verklig jämlikhet – dvs. kommunism.⁸

Under kommunismen är en utomstående makt som förenar individerna utan mening. De utopiska socialisterna förstod aldrig detta. Nästan alla deras fantasisamhällen, oavsett deras meriter eller visionära kraft, kräver en mycket sträng planering och en kvasitotalitär organisation. Dessa socialister försökte skapa en förbindelse som alltid uppstår i praktiken då människor förenar sig i grupper. För att undvika både utsugning och anarki så organiserade de utopiska socialisterna samhällslivet *i förväg*. Andra, som utgår från den anarkistiska ståndpunkten, avvisar detta eftersom det anses vara auktoritärt. De vill att samhället skall vara permanent skapande. Men problemets kärna är en annan: endast bestämda samhällsförhållanden baserade på en given nivå hos den materiella produktionens utveckling gör att harmoni bland individerna både blir nödvändig och möjlig (vilket innefattar konflikter). Först då kan individerna tillfredsställa sina behov, men bara genom att automatiskt deltagande i gruppens verksamhet fast utan att enbart vara verktyg för gruppen. Kommunismen behöver inte förena det som förut var åtskilt men som inte är det längre.

Detta är också sant på en världs- och till och med universell skala. Stater och nationer, vilka var nödvändiga instrument för utvecklingen är nu rent reaktionära organisationer, och de uppdelningar de upprätthåller är ett hinder för utvecklingen. Den enda möjliga dimensionen är mänsklighetens dimension.

Motsättningen mellan manuellt och intellektuellt arbete, mellan natur och kultur kunde förut verka vettiga. Uppdelningen mellan den som arbetade och den som organiserade arbetet ökade arbetets effektivitet. Den nuvarande utvecklingsnivån behöver inte längre denna uppdelning, vilken inte är något annat än ett hinder som uppvisar absurditeten i alla aspekter av yrkes-, »kultur»- och skollivet. Kommunismen upphäver uppdelningen mellan arbetare som stympats av manuellt arbete och arbetare som gjorts meningslösa på kontor.

Detta gäller även motsättningen mellan människan och hennes miljö. Tidigare kunde människan endast församhälleliga världen genom att kämpa mot »naturens» herravälde. Numera är hon ett hot mot naturen. Kommunismen är återförenandet av människa och natur.

Kommunismen innebär slutet på ekonomin som ett åtskilt och privilegierat område. Ett område på vilket allt annat beror och som samtidigt både föraktar och frukar det. Människan producerar och reproducerar sina existensbetingelser. Arbetet, alltså aktiviteten då människan tillägnar sig sin omgivning, har ända sedan upplösningen av det primitiva samhället, men i sin renaste form under kapitalismen, blivit ett tvång motsatt till avslappning, fritid och »riktigt liv». Detta stadium var historiskt nödvändigt för att skapa det döda arbete som

möjliggör upphävandet av denna förslavning. Med kapitalet blir produktionen (= produktion för värdeförmering) världens härskare. Det är produktionsförhållandenas diktatur över samhället. När man producerar så offerar man sin livstid för att njuta av livet *efteråt*; denna njutning är nästan alltid lösryckt från arbetets natur, vilket bara är ett medel för att upprätthålla livet. Kommunismen upplöser produktionsförhållandena och kombinerar dem med sociala förhållanden. Den känner ingen som helst åtskiljd verksamhet, inget arbete som är motsatt till lek.

Tvånget att utföra samma arbete hela livet, att vara en manuell eller intellektuell arbetare, upphör. Det faktum att det ackumulerade arbetet inkluderar och integrerar all vetenskap och teknik möjliggör för forskning och arbete, reflexion och handling, lärande och arbete, att bli en enda verksamhet. Vissa uppgifter kan utföras av alla, och den allmänna automatiseringen förändrar i grunden den produktiva verksamheten. Kommunismen stöder varken leken mot arbetet, eller ickearbetet mot arbetet. Dessa begränsade och partiella begrepp är alltså kapitalistiska beskaffenheter. Arbete som produktionen och reproduktionen av levnadsbetingelser (materiellt, känslomässigt, kulturellt och så vidare) är mänsklighetens själva natur.

Människan skapar kollektivt medlena för sitt uppehålle och omformar dem. Hon kan inte få dem från maskinerna. Om så var fallet skulle mänsklighetens situation vara reducerad till ett barns; ett barn som får leksaker utan att känna till deras ursprung. Ursprunget existerar inte ens för barnet: leksakerna finns helt enkelt bara *där*. På samma vis gör inte kommunismen arbete till något ständigt njutbart och roligt. Mänskligt liv innebär både ansträngning och njutning. Till och med poetens verksamhet innefattar smärtsamma stunder. Kommunismen kan endast avskaffa uppdelningen mellan ansträngning och nöje, skapande och rekreation, arbete och lek.

Kommunisering

Kommunismen är mänsklighetens tillägnade av sin rikedom och innebär en oundviklig och fullkomlig omvandling av denna rikedom. Detta kräver ett tillintetgörande av företag som separata enheter och därför även av värdelagen: inte för att socialisera profiten, utan för att cirkulera produkterna mellan industriella centra *utan* värdets förmedling. Detta innebär inte att kommunismen kommer att använda produktionssystemet så som det efterlämnas av kapitalismen. Problemet är inte att bli av med kapitalets »dåliga» sida (värdeförmering) medan man behåller den »bra» sidan (produktionen). Som vi har sett påtvingar värde- och profitlogiken en särskild typ av produktion, som utvecklar vissa branscher och försummar andra. Allt prisande av produktiviteten och den ekonomisk tillväxten är ingenting annat än en lovsång till kapitalets ära.

Å andra sidan är den kommunistiska revolutionen tvungen att använda sig av produktionen för att revolutionera den och förstöra företagen som sådana. Detta är dess grundläggande »hävstång», åtminstone under en viss fas. Målet är inte att överta fabrikerna bara för att stanna där och styra dem, utan för att komma ut ur dem, för att förbinda dem med varandra utan utbytet, vilket förstör dem som företag. En sådan rörelse börjar nästan automatiskt med att reducera och sedan undertrycka motsättningen mellan stad och land och uppdelningen mellan industriell och annan verksamhet. Idag är industrin kvävd inom sina egna gränser samtidigt som den kväver andra sektorer.

Kapitalet existerar för att ackumulera värde: det fixerar detta värde i form av lagrat arbete, dött arbete. Ackumulation och produktion blir självändamål. Allting underordnas dem: kapitalet när sina investeringar med mänskligt arbete. På samma gång utvecklar den som påvisat improduktivt arbete. Den kommunistiska revolutionen är ett uppror mot denna absurditet. Den är också en avackumulation, inte så att man återgår till livsformer som nu är förevigt försvunna, utan för att ställa sakerna till rätta. Hittills har människan offerats till investeringar medan det

motsatta idag är möjlig. Kommunismen står i samma motsättning till produktivismen som till illusionen om ekologisk utveckling inom denna ekonomis ramverk. »Nolltillväxt» är fortfarande tillväxt. Ekologins officiella språkrör kritiserar aldrig ekonomin för att vara värdestyrd, de vill endast klokt hålla penningledda kvantiteter under kontroll.

Kommunismen är inte en fortsättning på kapitalismen i en mer rationell, effektivare, modernare och mindre ojämlig, anarkisk form. Den tar inte den gamla materiella basen i bruk som den är – kommunismen omstörtar den.

Kommunismen är inte en mängd åtgärder som omsätts i praktiken efter ett maktövertagande. Det är en redan existerande rörelse, inte som ett produktionssätt (det kan inte finnas några kommunistiska öar inom ett kapitalistiskt samhälle), men som en tendens med sitt ursprung i verkliga behov. Kommunismen känner inte ens till vad värdet är. Saken är inte den att människor plötsligt en dag kommer att börja förstöra värde och profit. Alla tidigare revolutionära rörelser lyckades stanna samhället och väntade att något skulle resa sig ur detta »universella stopp». Kommunisering, å andra sidan, innebär att produkter cirkuleras utan pengar, att portarna som isolerar en fabrik från sin omgivning öppnas, att andra fabriker där arbetsprocesserna är alldeles för alienerade för att kunna bli tekniskt förbättrade stängs, att skolan som en specialiserad plats där lärandet åtskiljs från görandet under 15 märkliga år avskaffas, att riva ned väggarna som låser in människor i trerummare för familjer – i korthet: att bryta alla separeringar.

Den kommunistiska revolutionens mekanism är resultatet av kamper. Utvecklandet av denna kamp leder till en tidpunkt där samhället tvingar alla individer som blir lämnade utan något annat perspektiv, att skapa nya samhällsförhållanden. Om ett antal sociala kamper idag inte ser ut att uppnå någonting, så är det för att deras enda möjliga fortsättning vore kommunism, oavsett vad de som deltar i dem nu må tänka sig. Till och med då arbetare endast framför krav kommer de till en punkt då det inte finns andra lösningar än en våldsam sammandrabbning med staten och dess medhjälpare, fackföreningarna. I detta fall innebär detta väpnad kamp och uppror, tillämpandet av ett samhälleligt program, och ekonomins användning som vapen (se ovan om proletariatet). Den militära aspekten, hur viktig den än må vara, är beroende av kampens innehåll. För att kunna besegra sina fiender på en militär nivå omvandlar proletariatet – oavsett dess medvetande – samhället i kommunistisk riktning.

Den moderna krigsföringen förutsätter alltså bourgeoisiens och böndernas befrielse, den är det *militära uttrycket* för denna befrielse.

Proletariatets befrielse kommer också att ha ett särskilt militärt uttryck, den kommer att frambringa en specifik, ny krigsmetod. Cela est clair [Det är klart]. Man kan till och med redan bestämma vilken karaktär denna nya krigsförings materiella grundvalar kommer att anta.⁹

Hittills har kamperna inte nått stadiet då den militära utvecklingen skulle ha nödvändiggjort det nya samhällets uppkomst. Under de viktigaste sociala konflikterna i Tyskland 1919–1921 nådde proletariatet, trots inbördeskrigets våld, inte detta stadium. Ändå fanns det kommunistiska perspektivet under dessa sammandrabbningar, vilka är meningslösa om man inte tar med detta i beräkningen. Bourgeoisien kunde använda ekonomin som vapen i sitt eget intresse genom att splittra arbetarklassen genom till exempel arbetslöshet. Proletariatet kunde inte använda ekonomin i sitt eget intresse och kämpade huvudsakligen med militära medel. Det gick så pass långt att det skapade en röd armé i Ruhr 1920, men likväl använde det aldrig det vapen dess egen sociala funktion skänker det.

Några kravaller, i en annan kontext, i USA påbörjade en samhällsomvandling, men bara på *varans* plan och inte på själva *kapitalets*. Dessa människor var endast en del av proletariatet och hade för det mesta inga möjligheter att

använda sig av produktionen som »hävstång», eftersom de var utestängda från den. De stod utanför fabrikerna.

Emellertid innebär den kommunistiska revolutionen handling med utgångspunkt *från* företaget, med syftet att förstöra det som sådant. Upproren i USA förblev på konsumtionens och distributionens plan.¹⁰ Kommunismen kan inte utvecklas utan att angripa hjärtefrågan, det center där mervärdet produceras – produktionen. Men den använder endast denna hävstång med syftet att förintä den.

Det är de utan reserver som gör revolutionen: de tvingas skapa de samhällsförhållanden som pressas fram ur det existerande samhället. Detta brott innebär en kris, som kan vara mycket olik krisen 1929 då en stor del av ekonomin kom att avstanna. Om de olika elementen som revolterar mot lönearbetet ska kunna förenas, måste samhället vara så pass illa ute att det inte kan isolera de olika delarna av kampen från varandra. Den kommunistiska rörelsen är varken summan av dagens rörelser eller deras omvandling via en »förtrupps» ingripande. Givetvis kan en sådan mekanism endast ske i världsskala och framförallt i ett flertal av de avancerade länderna.

Huvudfrågan är inte arbetarnas maktövertagande. Det är en absurditet att förespråka proletariats diktatur, utifrån hur arbetarklassen är idag. Arbetarna som de är *idag* är oförmögna att styra något överhuvudtaget, utan är endast en del av värdeförmeringssmekanismen och underordnade kapitalets diktatur. Den existerande arbetarklassens diktatur kan inte vara något annat än dess representations diktatur, alltså fackföreningarnas och arbetarpartiernas diktatur. Detta är fallet i de »socialistiska» länderna och detta är också den övriga världens demokratiska vänsters program.

Revolutionen *har* en, men *är inte* en, organisationsfråga. Alla teorier om »arbetarstyre» eller »arbetarmakt» föreslår bara alternativa lösningar på kapitalets kris. Revolution är framförallt en förvandling av samhället, alltså av det som utgör förhållandet människor emellan och mellan människor och deras existensmedel. Organisatoriska problem och »ledare» är sekundära – de beror på vad revolutionen uppnår. Detta gäller lika mycket den kommunistiska revolutionens startpunkt som funktionssättet hos det samhälle som frambringas ur den. Revolutionen kommer inte att ske den dag 51% av arbetarna blir revolutionära; och den kommer inte börja med att man sätter upp en beslutsfattande apparat. Det är i själva verket kapitalismen som ständigt tvingas att sysselsätta sig med problem om förvaltning och ledarskap. Den kommunistiska revolutionens organisatoriska *form* beror, precis som alla andra sociala rörelser, på dess *innehåll*. Det sätt partiet, revolutionens organisering, konstituerar sig på och handlar, beror på de uppgifter som skall förverkligas.

På 1800-talet och till och med vid tidpunkten för det första världskriget behövde de materiella förutsättningarna för kommunismen fortfarande skapas, åtminstone i vissa länder exempelvis Frankrike, Italien och Ryssland. En kommunistisk revolution skulle först varit tvungen att utveckla produktivkrafterna, sätta småbourgeoisien i arbete, sprida industriarbetet med regeln: inget arbete, ingen mat (naturligtvis skulle detta endast gälla de arbetsförmögna). Men revolutionen kom inte och dess tyska fäste krossades. Dess uppgifter har sedan genomförts av en kapitalistisk ekonomisk tillväxt och den materiella basen för kommunismen existerar nu. Det finns inte längre något behov av att skicka improduktiva arbetare till fabriken. Frågan är istället hur man skall skapa grunden för en annan »industri», helt väsensskild från den nutida. Många fabriker måste stängas och påtvingat arbete är helt överflödigt: vad vi vill ha är avskaffandet av arbetet som en separat del från det övriga livet. Det skulle vara helt meningslöst att ta bort sophämtning som ett jobb som man har i flera år, om inte hela processen och logiken med att skapa och göra sig av med sopor också förändrades på samma gång.

Underutvecklade länder – för att använda ett gammalt men inte helt opassande begrepp – kommer inte behöva industrialiseras. I många delar av Asien, Afrika och Latinamerika så förtrycker kapitalet arbetet men har inte

underkastat det sitt »reella» herravälde. Gamla former av kommunalt samhällsliv existerar fortfarande. Kommunismen skulle regenerera många av dessa – som Marx tänkte angående den ryska bondekommunen – med hjälp av »västerländsk» teknologi som skulle appliceras annorlunda. På många sätt, kommer sådana områden att vara enklare att kommunistisera än de stora bilistanpassade och TV-skärmberoende »civiliserade» motsvarigheterna. Med andra ord, en världsomfattande avackumuleringsprocess.

Stater och hur man skall göra sig av med dem

Staten föddes ur människans oförmåga att styra sitt eget liv. Staten är de splittrades – symboliska och materiella – enhet. Så snart proletärer tillägnar sig sina existensmedel så börjar denna förmedling att förlora sin funktion, men att förstöra den är inte en automatisk process. Den kommer inte att successivt försvinna samtidigt som den ickemerkantila sfären sakta växer fram. Faktum är att en sådan sfär skulle vara svag och bräcklig om den skulle tillåta existensen av ett centralt regeringsmaskineri, såsom i Spanien 1936–37. Ingen statsstruktur kommer någonsin att vittra bort av sig själv.

Kommuniseringen innebär därför mer än en addition av splittrade direkta aktioner. Kapitalet kommer bli försvagat av det generella upproret genom vilka människor tar sitt förhållande till omvärlden i egna händer. Men inget avgörande kan ske så länge staten fortsätter att kvarhålla någon makt. Samhället är inte bara ett kapillärt nätverk: relationer är centraliserade i en kraft som koncentrerar den makt vilken bevarar det här samhället. Kapitalismen skulle vara alltför nöjt över att se oss förändra våra liv lokalt medan det fortskrider på ett globalt plan. Staten måste såsom centraliserad makt förintast genom en centraliserad aktion och dess makt upplösas överallt.

Den kommunistiska rörelsen är antipolitisk, inte opolitisk.¹¹

Kommunismen som en existerande social rörelse

Kommunismen är inte bara ett samhällssystem, ett produktionssätt som kommer existera i framtiden, efter »revolutionen». Denna revolution är i själva verket mötet mellan två världar, mellan:

1) å ena sidan, alla de som är förkastade, utestängda från all verklig njutning, och vars själva existens stundtals hotas, men som åtminstone förenas av nödvändigheten av att komma i kontakt med varandra för att handla, för att leva, för att överleva; 2) å andra sidan, en socialiserad ekonomi i världsskala som är enad på det tekniska planet, men uppdelad i enheter som tvingas bekämpa varandra för att lyda den värdepolitik som enar dem, och är beredd att förstöra allt för att kunna överleva som sådan.

Den värld av varor och värde som är den nuvarande ramen för produktivkrafterna, drivs av ett eget liv; den har konstituerat sig som en självständig kraft och de verkliga behovens värld underordnar sig dess lagar. Den kommunistiska revolutionen är denna underordnings förintelse. Kommunismen är kampen mot denna underordning och har bekämpat den sedan kapitalismens begynnelse och redan innan dess, men utan någon möjlighet till seger.

Människan tillskrev först sina idéer, sin uppfattning av världen ett ursprung *utanför* människan själv och trodde att människans natur gick att finna, inte i hennes sociala relationer, utan i hennes förbindelse med ett element utanför den verkliga världen (Gud), av vilket människan bara var en produkt. På samma sätt var människan tvungen att först, i sina försök att tillägna sig och anpassa sig till den omgivande världen, skapa en materiell värld – att skapa ett nätverk av produktivkrafter, en ekonomi, en värld av ting som undertrycker henne – innan hon kunde tillägna sig den här världen, innan hon kunde anpassa och förvandla den i enlighet med sina behov.

Den kommunistiska revolutionen är fortsättningen på, såväl som överskridandet av de nuvarande sociala rörelserna. Diskussioner om kommunismen börjar vanligtvis utifrån en felaktig utgångspunkt: de handlar om vad folk kommer att göra *efter* revolutionen. De sammanbinder aldrig kommunismen med vad som sker under diskussionernas gång. I sådana diskussioner finns det fullständiga brottet där man först gör revolution och sedan inför kommunism. I själva verket är kommunismen fortsättningen på de verkliga behov som är i arbete redan nu, men inte kan leda någonstans, inte kan tillfredsställas, därför att den nuvarande situationen inte kan tillåta det.

Idag finns det talrika kommunistiska gester och attityder vilka inte bara ger uttryck för en vägran av den nuvarande världen, utan framförallt för en strävan att bygga en ny. I den utsträckning dessa inte lyckas ser man endast deras begränsningar, endast tendensen och inte deras möjliga fortsättning (»extremistgruppernas» funktion är just att framställa dessa *gränser* som rörelsens *mål* och förstärka dem). I vägran att jobba vid det löpande bandet, i husockupationerna och så vidare, är det kommunistiska perspektivet närvarande som en strävan att skapa »något annat», inte enbart grundat på ett förkastande av den moderna världen (hippie), utan på användningen och förvandlingen av det som produceras och förslösas. I sådana konflikter försöker människor spontant att tillägna sig varor utan att följa byteslogiken och därav behandlar de dessa varor som bruksvärden. Deras relationer till dessa saker, samt de relationer de skapar mellan varandra i syfte att genomföra sådana handlingar, är subversiva. Folk förändrar till och med sig själva under sådana händelser. Detta »något annat» som dessa handlingar strävar mot är endast potentiellt närvarande i aktionerna, vad än de som organiserar dem må göra och säga och oavsett vad de extremister som deltar i dem, eller teoretiserar om dem, må göra, eller säga. Sådana rörelser kommer att tvingas bli medvetna om sina handlingar, förstå vad de gör, för att på så sätt kunna göra det bättre.

De som redan känner ett behov av kommunismen och diskuterar det, kan inte blanda sig i denna kamp för att delge dem det kommunistiska evangeliet eller för försöka få dessa begränsade aktioner att förvandlas till en »verklig» kommunistisk aktivitet. Det som behövs är inte slagord utan en förklaring av kampens bakgrund och mekanism. Det enda som måste påvisas är *vad proletariatet kommer att tvingas att göra*.

Noter

1. På engelska »Community and the destruction of community». I denna bok kommer ordet community ibland översättas med samfund och ibland av gemenskap beroende på sammanhanget. (ö.a.)
2. Karl Marx, *De ekonomisk-filosofiska manuskripten*. (Återfinns delvis i Karl Marx, *Människans frigörelse*, Uddevalla 1995, ö.a.)
3. Friedrich Engels, *Selected writings*, s. 217–218: »Den moderna staten... är... den fulländade personifikationen av det totala nationella kapitalet.» (På svenska i Engels *Anti-Dühring*, Stockholm 1970, ö.a.)
4. Paul Matticks *Marx och Keynes* (Göteborg 1975, ö.a.) ger en utmärkt analys av kapitalistiska kriser, men misslyckas att förstå kommunismens dynamik.
5. Fredy Perlman, *Reproduktionen av vardagslivet*, Socialism eller barbari, Box 229, Stockholm 1974
6. Begreppet de »utan reserver» formulerades av den italienska kommunisten, Amadeo Bordiga, under åren efter andra världskriget. Bordigas syfte var inte att skapa en ny definition av proletariatet, utan att gå tillbaka till den ursprungliga definitionen. Vad *Kapitalet* beskriver kan och måste förstås tillsammans med de tidigare analyserna av proletariatet, exempelvis de i *Inledningen till kritiken av Hegels rättsfilosofi* (1843).
7. Friedrich Engels, »Progress of social reform on the continent», *The new moral world*, serie 3, nr 19 och 21, 1843.
8. Friedrich Engels, *Fortschritte der Sozialreform auf dem Kontinent*, Marx–Engels Werke nr 1, s. 481.

9. Friedrich Engels, *Bedingungen und Aussichten eines Krieges der Heiligen Allianz gegen ein revolutionäres Frankreich im Jahre 1852*, Marx–Engels Werke nr 7, s. 477–480.

10. Situationistiska internationalen, *Varuskådespelets nedgång och fall*. (*Internationale situationniste* nr 10, 1966, på svenska i *Socialism eller barbari* nr 2, 1974 eller på www.motkraft.net, ö.a.)

11. Marx utvecklade (speciellt i artikeln »Kungen av Preussen och socialreformen» från 1844 [publicerad i *riff-raff* nr 7, 2005, ö.a.] och andra tidigare verk) en kritik av politiken och motsatte »politisk» förändring med »social» revolution. Den förra omorganiserar förhållandena mellan individen och grupperna utan en verklig förändring av vad de faktiskt gör, den senare inriktar sig på hur människor reproducerar sina existensmedel, sina levnadssätt, sina verkliga förhållanden och därav på samma gång förvandlar människornas förhållningssätt till varandra. Ett av de första stegen mot uppror är revolten mot kontrollen av våra liv ovanifrån, en lärares, en chefs, en polis, en socialarbetares, en fackföreningsledares, en statsmans... Då kommer politiken in i bilden och reducerar all längtan och alla begär till en fråga om maktproblematik – makten skall skänkas till ett parti, krossas eller delas av alla. Men det vi saknar är makten att producera våra egna liv. En värld där all elektricitet kommer från jättelika (kol-, olje- eller kärnkraftsdrivna) elkraftverk kommer alltid att vara bortom räckhåll. Endast den med ett politiskt perspektiv anser att revolutionen först och främst är en fråga om maktövertagande, förintande och/eller omfördelning.

Gör något!

Texterna i det här avsnittet beskriver och uppmanar till praktiska saker att göra. Det är förslag och exempel att inspireras av, inte ett program att följa punkt till pricka. I mångt och mycket är innehållet tillämplbart både på individuell och gruppnivå. Några aspekter gäller för längre sikt medan andra är sådant du kan sätta igång med här och nu.

Avsnittet är, tyvärr, allt för begränsat. För mer inspiration och förslag på fortsatt läsning se texterna i avsnittet Radikalerna nedan.

”Management för proletärer” skrevs av Kämpa tillsammans 2005 och publicerades i *Dissident* 3 2008. ”Några råd till radikaler” baseras på en bloggtext som (troligen) först skrevs av Per Herngren och sedan redigerades av flera okända, den här versionen av krigsmaskinen.se. ”Det revolutionära nöjet att tänka själv” publicerades först i *The Spectacle* 1975. Den svenska översättningen gjordes för *Dissident* 2, 2005. Mathias Wågs ”Är du för söt äter världen upp dig, är du för sur spottar den ut dig” är tagen från hans blogg guldfiske.se, 2013.

Management för proletärer

Kämpa tillsammans!

Informell arbetsplatsorganisering

Arbetarklassens frigörelse måste inte bara vara dess eget verk utan arbetarklassens frigörande praktiker är även sitt eget verk. Frågan om arbetarautonomi är således inte i första hand en politisk fråga utan snarare en organisatorisk och denna artikel handlar om konkret och faktisk arbetarautonomi så som den existerar i Sverige idag på tvåtusentalet. Tesen som drivs är att kampen på arbetsplatserna inte först och främst förs inom fackföreningarna utan genom den informella organisering som ofta brukar uppstå mellan arbetskamrater. Denna organisering är emellertid inget som skapas av sig självt utan något som måste produceras och därför något som kan utvecklas och spridas. Vår grundläggande tes har alltid varit att potentialen till radikal antikapitalistisk arbetarkamp finns där den faktiskt bedrivs. Och idag bedrivs denna kamp inte i fackföreningarnas regi utan i den informella arbetsplatsorganiseringen och det är dess självständiga, informella och omedelbara karaktär som gör den radikal och antikapitalistisk. I den här artikeln vill vi undersöka hur denna kamp uppstår och formerar sig. Vi börjar med att titta på vad våra motståndare i klasskampen har att säga om den informella arbetsplatskampen och dess *informella ledare* och hur utvecklandet av deras managementteorier går till genom prövandet av praktiker för fortsatt utsugning.

Proletär management

I vanliga fall är managementteori något som företag arbetar med för att maximera sina vinster och ständigt återetablera kapitalförhållandet och därmed utsugningen av arbetskraften. Vi vill här ta några steg mot en proletär management som grundar sig i den dagliga klasskampen på arbetsplatsen, utifrån vårt behov av högre reallön, för mindre arbete, bättre arbetsförhållanden och mindre alienation och utsugning. Helt enkelt just för att maximera våra vinster som proletärer! Men när vi pratar om vinster menar vi inte bara en eller två kronor mer i lön utan det viktigaste är om vi går med stärkt självförtroende ur kampen, med tro på vår egen möjlighet att förändra saker genom direkt aktion.

I en diskussion med en ombudsman från HRF (Hotell- och Restauranganställdas förbund) hävdade hon att de resultat den franska arbetarklassen når genom sina blockader, demonstrationer och strejker når vi i Sverige genom förhandlingar. Det kanske är sant. Men det är också ett kortsiktigt sätt att se på det. För i så fall har ju de franska arbetarna nått resultatet genom sin egen styrka – och är medvetna om det, medan vi inte nått ”samma resultat” när det gäller självaktivitet och självförtroende. Det gör att de franska arbetarna står i en helt annan position om de reformistiska ledarna skulle svika (vilket de ju gör hela tiden).

Precis som klasskampen i stort går att se på ett lokalt plan, så kan vi dra samma paralleller här. Ett resultat på arbetsplatsen, hur smått det än kan verka, som kommit fram på olika sätt, är egentligen inte ”samma resultat”. En längre fikarast som vi kämpat oss till genom våra egna medel och vår egen självaktivitet kan vara mycket mer än bara ”fem minuter extra”, det kan ha gett oss en medvetenhet och ökat självförtroende inför kommande strider eller det kan ha gett oss intrycket att ledningen är ”snäll” eller att fackombudsmannen kan ordna saker vi inte kan fixa själva.

Om vi själva vägrar att utse formella ledare så står vi starkare tillsammans. Vi lämnar inte ut våra kamrater att utsättas för ledningens ”morot eller piska” och vi vet att bara vi själva kan förändra saker genom direkt aktion – när vi själva vill och har bestämt oss för det.

I dagens samhälle är det lätt att falla för frestelsen att utses till ledare, vi är sedan barnsben upplärda till att ansvar, ledarskap och berömmelse är något fint och eftersträfvansvärt. Och vi är upplärda till att en vanlig arbetare inte är värd ett skit.

Om management

Syftet med vanlig management är att maximera profiten för företag, detta genom t ex att den rådande uppdelningen mellan ledare och ledda framstår som naturlig och önskvärd. Eller genom att få ut så mycket arbete som möjligt tiden arbetarna är på arbetsplatsen (det innebär ju också att de gärna vill anställa folk som har bra hälsa, inte röker, inte kommer bakfulla till jobbet och gärna tränar på sin fritid).

Analytiska metoder i syfte att effektivisera arbetsorganisationen är av gammalt ursprung och redan Adam Smith förordade på 1700-talet en systematisk arbetsdelning som grundades på analys av arbetsmomenten. I USA var järnvägsbolagen pionjärer inom management genom sitt behov av att koordinera människor såväl geografiskt samt funktionellt.

Management och Frederick Taylor

Rationalism löper som en röd tråd genom Taylors managementteori; att man ”vetenskapligt” ska utveckla de mest effektiva arbetsmetoderna, chefens roll som teknisk expert, framhållandet av planeringens betydelse och betoningen av ”materiella incitament” (exempelvis individuella ackord) som motivation för att arbeta hårdare. Taylor utvecklade en metodik för tidsstudier under sin tid som ingenjör på Midvale Steel under 1880-talet. Arbetsuppgifterna bröts ned i komponenter och därefter återskapades arbetet som det borde utföras. Man tog helt enkelt tid på olika arbetsmoment och försökte minimera ”onödiga” rörelser och mikropausar. Under 1900-talets första decennier ökade intresset successivt för Taylors idéer. 1911 utgavs boken ”Principles of Scientific Management” som blev en stor försäljningsframgång. Intresset för Taylors idéer blev därefter så omfattande att en konferens om effektivitet i New York 1914, med Taylor som huvudtalare, samlade en publik uppskattad till 69 000 personer. Taylor hade vid denna tidpunkt ett stort inflytande över undervisningens utformning vid Harvard Business School.

Taylor ansåg att ingenjörer var bäst lämpade för att vara chefer. Förmännen skulle ansvara fullt ut för planeringen medan arbetarna skulle koncentrera sig på utförandet av arbetet:

”Så all planering som under det gamla systemet utfördes av arbetaren, som ett resultat av hans personliga erfarenhet, måste nödvändigtvis under det nya systemet göras av ledningen i samklang med vetenskaplig forskning (...) i de flesta fall behövs det en slags man för att planera jobbet och en helt annan slags man för att utföra det.”

Taylors andra princip; vetenskapligt urval av personal, kom att bli något av en startpunkt för ämnesdisciplinen industriell psykologi. Han förespråkade en matchning mellan arbete och personal; ”Rätt man på rätt plats”.

Från Taylor till Toyota

Taylors teorier om att kunskapen om arbetet skulle formaliseras för att i så hög grad som möjligt ligga i

ledningens händer omsattes i praktiken i de fordristiskt planerade fabrikerna. Taylors udd var riktad mot arbetarkollektivet med målsättningen att höja arbetsintensiteten, utsagningsgraden. Det gjorde man främst med en betoning på den kvantitativa aspekten, att få folk att jobba mer genom löpande bandet och ackord. Men då stötte man på ett nytt problem. Arbetarklassens motstånd har nämligen alltid varit pådrivande för förändringarna i arbetsorganisationen. Istället för att reduceras till kuggar i maskineriet revolterade man och minskningen av arbetsprestationen riktade sig istället mot kvaliteten, i sin mest utvecklade form upproren i slutet på 60-talet. Ju fortare det gick desto högre blev ackorden, men folk sket i kvaliteten som istället blev saboterad. Det slog inte bara mot den enskilda arbetskraftsköparen, utan spred sig och drabbade även dennes kunder, alltså även andra kapitalägare. Därför hamnade man i kris och det blev nödvändigt att komplettera kvantitetssträvan med en strategi för kvalitetssäkring och kundorientering – toyotismen kliver in på banan.

Denna målsättning kräver i sin tur resocialisering av arbetarkollektivet i form av team-building, eftersom man lärt sig att man bara stärker de informella grupperna och får dem emot sig om man försöker kringgå dem. Taylor poängterade löneformen i förhållande till arbetsorganisationen och förespråkade ackordet för att höja kvantiteten i produktionen. När kvaliteten nu hamnat i centrum behövs en ny löneform och kapitalet har därför utvecklat den individuella lönesättningen, som i sin mest utvecklade form innebär att arbetarna ska bedöma och tidsstudera varandra utifrån den kapitalistiska värdeförmeringens synpunkt.

”Onda” informella ledare

”Även en chef kan känna rädsla inför en sådan person. De är starka och hängivna sin sak, och kan lyckas få arbetskamrater att sätta sig upp emot chefen. De vrider och vänder allt till sin fördel.”
– Jane Bergstedt ur tidningen *Chef*

Som vi nämnde ovan så är det vanligt att när chefer och managementkonsulter diskuterar de informella arbetsgrupperna så snackar de om att hitta och identifiera de ”informella ledarna”. Detta är en något förenklad syn som kanske är grundad i deras världsbild av får och herdar. Men trots det finns det arbetare som har mer inflytande än sina arbetskamrater, vissa som man lyssnar på mer än andra, även om det är inte alltid de som hörs och syns mest som folk lyssnar mest på. I den mån det finns ledare så finns det också följeslagare och den ”ledare” som plötsligt skulle backa upp chefernas linje skulle snart få se sig om efter andra att leda. Dessa arbetare är ofta på något sätt ”spindeln i nätet”, antingen genom erfarenhet, genom den plats de har i produktionen eller av sociala skäl. De är trevliga och sociala personer som helt enkelt känner till terrängen. Platsen i produktionen är en sak som chefer oftast kan styra och det gör de också. På ett bageri i södra Sverige placerade chefen unga, svenska män i början av linjen med baktanken att de skulle vara lätta att hetsa till att dra upp tempot. De hade en nyckelposition i produktionen och träffade och kommunicerade med många andra bagare. Längre ner på linjen jobbade många kvinnor och det var tydligt att arbetsdelningen var uttänkt utefter att kvinnor och män skulle ha svårare att kämpa tillsammans. Trots detta drevs inte tempot upp.

I vilka situationer uppstår och får dessa ledare mer inflytande? Tidningen *Chef* har listat fyra punkter som kan användas som en utgångspunkt, dessa är:

1. Svaga chefer
2. Platt organisationer

3. Svajiga och otydliga organisationer

4. Mållösa organisationer

Detta stämmer säkert delvis men är nog för enkelt. Det antyder att starka, patriarkala chefer med klara målsättningar, skulle vara företagets bästa svar, men denna ledartyp är faktisk på väg att försvinna. Det är viktigt att påpeka att konflikten alltid är mellan arbetstagare och chefer/företag inte mellan arbetstagare och elaka chefer. När chefen är schysst är det bara för att han eller hon vill använda "snällhet" för att kontrollera vårt arbete. En trend som blivit alltmer utbredd de senaste tio åren är dessutom att man försöker ge arbetarna mer inflytande mot en ökad arbetsinsats, men mer om det senare. Hur kan vi då använda oss av modellen? Ett sätt är att göra som Chef föreslår att man ska göra med "onda" informella ledare – att få chefer att säga upp sig. En ny chef är lättare att ha att göra med, han har inte samma insyn i arbetet och vet inte hur diskussionerna går bland oss.

Deras beskrivning av "onda" informella ledare är för övrigt märkligt lik vår uppfattning av de flesta chefer vi haft. En annan sak som är intressant att notera i sammanhanget är att cheferna diskuterar hur de informella ledarna ska bemötas och hur man ska få dem på sin sida, men de saknar en specifik diskussion om facket. Detta tyder på att man har lärt sig att hantera den formella klassorganiseringen; facket, den informella klassorganiseringen däremot, har man mycket svårare att få bukt med. Detta visar att de informella gruppernas ansiktslösa motstånd är en väldigt viktig tendens i klasskampen, om än helt osynlig för vänstern och arbetarrörelsen.

Vem är ledaren här?

I managementlitteratur som riktar sig till chefer tas det upp hur man ska kunna identifiera de informella ledarna (alltså inte bara de "onda"). Metoderna går ut på att studera "kommunikationsnätverk" och ta reda på vem som är mest aktiv och inblandad i de flesta "länkar" i det sociala nätverket på arbetsplatsen. Dessa arbetare är nyckelpersoner när det gäller att sprida information (och åsikter). En av metoderna som cheferna använder sig av för att skaffa denna viktiga information är att skaffa "informatörer" bland arbetarna. Dessa informatörer är helt enkelt arbetare som berättar för chefen om de andra arbetarna, deras åsikter och deras inbördes relation. Ofta går cheferna så klart mer försiktigt fram än att rent ut fråga vilka som har mest inflytande eller vem som är ovän med vem. De kan fråga om vem man frågar efter råd och information, vem som har sagt att man ska utföra arbetet på ett visst sätt eller vem som får saker gjorda. Ett annat sätt är att fråga folk själva om det är många som ber dom om hjälp eller stöd i arbetet, helt enkelt att be folk utnämna sig själv, främst genom medarbetarsamtal kopplat till individuell lönesättning där man så att säga förväntas tidsstudera sig själv (och dela med sig av sin kunskap om arbetets organisering). Den sista metoden är att chefen övervakar arbetet, genom andra chefer, kameror eller själva är ute på golvet. Många lägre chefer har just den här funktionen. En annan poäng med övervakningen är också att komma åt arbetarnas "tysta kunskap" om hur jobbet ska genomföras. Om cheferna får kontroll över denna tysta kunskap skänks de större möjligheter att sönderdela arbetet i mindre delar som utbytbar arbetskraft lätt kan utföra. Dessa metoder kan såklart också slå tillbaka på cheferna själva. Man blir lätt irriterad av att ha en snokande chef som ställer frågor i närheten.

Det här tål att upprepas; desto mindre ledningen vet om arbetets utförande och våra inbördes relationer, desto bättre är det för oss i längden. Cheferna kan försöka bli kompisar med oss men i längden har vi bara att vinna på vår anonymitet och vår "ansiktslöshet". Låt dig inte luras av en tillfällig vinst genom samarbete med chefen, som arbetskraft är du bara värd något om du är billig och utför kompetent arbete. På ett storkök en av oss arbetat på var

det bara fem personer på golvet och det var rätt uppenbart för chefen vem som hade varit där längst och därför vem som i praktiken bestämde vad som skulle göras under dagen. Trots att denna person lyckades hålla produktionen igång var hon ändå en nagel i ögat på chefen eftersom hon underminerade chefens auktoritet. Det fanns helt enkelt en person bland arbetarna som de andra arbetarna lyssnade och löd mer än chefen. Med andra ord var hon en ”ond informell ledare”, det hade chefen väl lärt sig om på sina ledarskapsutbildningar. I alla fall så försökte chefen i sin tur underminera kvinnans ställning genom att ”råka” säga att en annan person inte var nöjd med henne (i hennes närvaro) samt försökte till och med pressa en praktikant till att kritisera henne. Ett klassiskt exempel på att ”söndra och härska” som den här gången inte funkade.

Vängrunder och informella arbetsgrupper

Det ansiktslösa motståndet är idag den mest utbredda formen av självverksamhet på arbetsplatserna, det kan handla om kollektiv som individuell maskning, om allt ifrån arbetsvägran som förlängda rökpauser till stölder. Det ansiktslösa motståndet utgörs av osynliga mikrokonflikter som utan förmedling slår mot företaget. Vi i Kämpa Tillsammans! har med begreppet ansiktslöst motstånd velat beskriva de faktiska och vardagliga åtgärder som har förmågan att fungera som en språngbräda för en mer öppen och offensiv arbetarkamp. Detta betyder emellertid inte att vi endast värderat det ansiktslösa motståndet utifrån dess förmåga att förvandlas till en annan mer öppen form av motstånd. Alla som har arbetat vet hur viktigt det kan vara med en extra rast även om den inte för med sig något banbrytande för klasskampen.

Det ansiktslösa motståndet sker både på en individuell och på en kollektiv nivå (även om man som enskild arbetare alltid är en del av sin klass). Den kollektiva formen av motståndet sker genom något vi kallar ”vägrupper”; små grupper av kompisar som agerar solidariskt med varandra. Vängrunder är helt enkelt arbetskamrater som genom arbetet lärt känna varandra och på detta vis skapat en ömsesidig tillit. Det är viktigt att påpeka att vägrupper på arbetsplatser inte kan analyseras på samma sätt som de vägrupper som finns i delar av vänstern, som har en formell mötesstruktur och fasta deltagare. Förvisso finns det exempel på radikal och informell vägruppsorganisering även utanför den direkta produktionen, vilket exempelvis kravaller och upplöpp vittnar om. Denna artikel kommer emellertid endast behandla den informella organisering som sker på (löne)arbetsplatserna.

Vängruppen är således den kollektiva organiseringen av ansiktslöst motstånd. Naturligtvis är det också så att en ensam arbetare kan vara en del av flera vägrupper och att grupperna hela tiden försvinner och nybildas. Vad som är intressant i det här sammanhanget är att undersöka hur det går till när vägrupper bildas och hur företagets ledning förhåller sig till grupperna. Företagarna har som sagt själva utarbetat strategier för hur de ska se vilka som är de drivande i den informella organiseringen, och hur företagsledningen skall lyckas få över dessa informella ledare på sin sida.

Vängrunder kan alltså beskrivas som något vi kallar ”informella arbetsgrupper”, vilka som sagt bildas på jobbet. Gruppens form grundas följaktligen på det sätt som produktionen är organiserad på. De informella arbetsgrupperna består helt enkelt av dem som man jobbar nära med. Efterhand kan dessa människor bli som en ”andra familj” eller kanske till och med en ”första familj”; man jobbar nära och länge tillsammans, ofta umgås man mer med dem än de man eventuellt bor med. Ibland umgås man dessutom även med varandra utanför arbetet. Ur den vardag man delar på jobbet kan en gemenskap växa fram som gör att man känner sig trygga tillsammans, eller åtminstone vet var man har varandra. Inte så sällan brukar det dyka upp smeknamn och en mer eller mindre intern jargong. Ofta upplevs det

kränkande när chefer har börjat använda samma slang och smeknamn man använder sinsemellan i gemenskapen, det har känt som ett intrång (och är det också). En viktig grund till formerandet av en informell arbetsgrupp är således producerandet av en känsla av gemenskap. Denna gemenskap skapas genom och tar sig samtidigt uttryck i ”språk” men även genom olika former av kodord och ritualer. Det kan exempelvis handla om interna skämt eller skällsord som chefer och förmän inte förstår sig på. Anledningen till att detta uppstår är inte bara att man är vänner med ett gemensamt språk – utan man har också använt ett annat språk för att avgränsa sig gentemot sina gemensamma fiender; chefer och deras rövslickare. Konstruerandet av ett eget språk är således A och O för klasskampen. Detta skildrar att vi varken vill eller kan gå i dialog med klassfienden, för hur skulle vi kunna göra det när de ändå inte förstår oss? Utifrån dessa tankar kan vi konstatera att vi ibland har ett namn som arbetskraft och ett annat namn som arbetarklass. På samma sätt kanske vi kallar chefen vid förnamn när vi tilltalar honom/henne och kallar chefen något helt annat när vi diskuterar honom/henne. Det kan också gälla företaget vi jobbar på; ledningen på UPS hävdar att det betyder United Parcel Service medan många av de anställda menar att det betyder UnderPaid Slavery. Det är därför inte bara kommunikation i sig som är ett vapen, vilket många av företagets sociologer vittnar om, utan även själva språket som kommunikationen sprids på kan fungera som ett vapen.

Splittring och vängrupper utanför arbetet

Idealtillståndet för arbetarkamp är förstås att arbetarna kan komma överens och utveckla ett slags gemensamt motstånd där man försvarar sina intressen tillsammans. Detta idealtillstånd är inte helt utan verklighet utan det kan finnas bra förutsättningar för sådant när man har en liknande arbetssituation och jobbar mycket tillsammans under hårda förhållanden. De stora bilfabrikerna på 50- och 60-talet med sin fordistiska organisering av arbetet är ett bra exempel. Idag är det allt färre arbetsplatser som är organiserade på det sättet. Det är idag regel snarare än undantag att arbetare på ett företag är separerade och splittrade av arbetsorganisationen och arbetsplatsens uppbyggnad (detta är inte heller någon slump utan en direkt konsekvens av klasskampen som präglade den fordistiska industrin.) Nu för tiden jobbar många isolerat från varandra och det är inte alltid så att man har gemensamma raster. Tidningsutdelare och lastbilschaffisar är exempel på jobb där man inte utför själva arbetsuppgiften tillsammans med arbetskamrater. Detta gör att det blir viktigt för arbetare att vänskap och kontakter sprids inte bara på arbetet utan även utanför arbetet. I Malmö finns det exempelvis ett gäng kockar som alla har mer eller mindre tillfälliga anställningar på många olika ställen. På en del av restaurangerna jobbar man mest tillsammans med krögaren och släkt eller vänner till honom. Under sådana förutsättningar är det ytterst problematiskt att organisera sig på arbetet men denna vängrupp har gjort att kockarna kunnat utveckla kontakter med andra kockar. Denna informella vängrupp ger således den enskilde kocken information om vilka krögare som är snåla, idioter eller snåla idioter. Detta är alltså ett bra exempel på hur vängruppsorganiseringen kan spridas utanför arbetsplatsen. Ännu mer intressant skulle det förstås bli ifall arbetare från olika branscher går samman och organiserar sig i informella nätverk. För det är inte bara arbetsdelningen inom ett företag som separerar arbetare från varandra utan arbetsdelningen som sådan.

Det är emellertid inte bara arbetsdelningen som fungerar uppdelande på en arbetsplats. Sexism, rasism, rövslickeri och andra företeelser kan även det fungera splittrande. Här bör man försöka motverka dessa uppsplittrande fenomen och ofta kan man bara göra detta genom att försöka påvisa arbetarnas gemensamma intressen mot chefen. Det gäller att försöka få så många av arbetskamraterna inkluderade i ett arbetarkollektiv baserade på ett nätverk av informella arbetsgrupper. Om splittringen däremot beror på isolerat arbete som försvårar

kommunikation och därmed bildningen av informella arbetsgrupper måste man försöka finna metoder för att bryta denna isolering. Till exempel kan man föreslå samåkning till jobbet, att man hjälper till med barnpassning, eller försöker träffa arbetskamraterna under rasterna eller efter arbetet. Naturligtvis händer det att olika kompisgäng eller arbetslag kommer i konflikt med varandra. Sådant händer mycket enkelt om det inte producerats gemensamma värden som pekar ut arbetet och cheferna som "det onda". Ofta finns det en inneboende konflikt som gör att varje arbetslag eller enskild arbetare har fler arbetsuppgifter än det är möjligt att hinna med och ändå göra arbetet som ledningen föreskrivit. Så är det tänkt för att stressa upp tempot och att man ständigt ska tvingas utföra ett halvkasst arbete som ledningen kan ha som förevändning till gnäll och repressalier. Det som är viktigt är att det inte blir någon permanent konflikt mellan olika informella grupper som hindrar oss från att kämpa tillsammans.

Smått prat – stora möjligheter

Som vi redan nämnt så har språket en avgörande roll för produktionen av informella arbetsgrupper. En internjargong kan hjälpa till att stärka och formulera de gemensamma värderingar som finns i gruppen. Det räcker emellertid inte med att konstatera att det är språket som är nyckeln till organisering. Det är nämligen småpratet som har en central roll i formerandet av solidaritet på arbetsplatsen. För det första är det genom småpratet som arbetskamrater lär känna varandra och börjar känna förtroende för varandra. I början kanske man bara pratar om vädret eller familjen, men diskussionerna går mycket lätt över till att gälla arbetet, ledningen och företaget. Detta är inget märkligt, arbetet är det som förenar arbetskamraterna, det är deras livsvärld och ständiga referenspunkt. Desto bättre arbetskamraterna känner varandra och ju mer tillit det finns emellan dem desto "allvarligare" saker kan man prata om. Som ny på ett företag kan det emellertid vara farligt att säga vad man till exempel tycker om chefen till fel person. För om man inte är vaksam och försiktig innan man lärt känna terrängen på en ny arbetsplats kan det visa sig att man sagt olämpliga saker till någon som brukar berätta hur "snacket går" för arbetsledningen.

I småpratet lär vi oss hur arbetet utförs, det ger oss möjlighet att fatta kollektiva beslut och gemensamma normer och värderingar produceras likväl som de diskuteras. Detta sker både medvetet och omedvetet, det är ytterst sällan som de normer som härskar på en arbetsplats är artikulera. Åtminstone gäller detta de normer och värderingar som uppstår bland arbetskamraterna och som riktar sig mot företaget, exempelvis att det är okej att ta för långa raster. Företagens normer är i motsats till detta så gott som alltid explicit formulerade. De finns att läsa i diverse dokument eller på anslagstavlor på arbetet. Detta är självklart för mellan chefer och arbetare existerar inte samma småprat, cheferna saknar jobbarnas språk och behöver "megafoner" för att överhuvudtaget kunna komma ut med sitt budskap. Småpratet är alltså mellan arbetskamrater en socialiserande kraft, på gott och ont. Gott ifall det kan stärka sammanhållningen mot företaget, ont ifall småpratet fungerar på företagets villkor, det vill säga som en internalisering av företagets moralregler. Genom småpratet lär vi oss således av varandra, men inte bara hur det är på arbetsplatsen, utan ofta berättas det även om erfarenheter från andra tider och andra företag. Chefer och medarbetare värderas. Genom ett ständigt småprat vid kaffebordet och under arbetet diskuteras arbetsförhållandena och man bestämmer hur man ska göra, om man ska bryta mot reglerna eller följa boken och så vidare. De instruktioner vi får genom anslag och från chefer diskuteras och omtolkas genom de värderingar och den världsbild vi har, ibland finns ett medvetet klassperspektiv, ibland ett omedvetet, och kanske ibland inget alls.

Allt det här gör också att det är otroligt viktigt för cheferna att, åtminstone delvis, vinna vårt förtroende och få ta del av småpratet. Lika viktigt är det för oss att de inte släpps in i vår gemenskap. Naturligtvis kan de ändå aldrig

delta fullt ut. Man kan prata fritt med en jämbördig, men aldrig med någon som har makt över en. Målsättningen måste därför vara ett ”dolt småprat” som tystnar när chefen kommer i närheten. I ett storkök som en av oss arbetade i gjorde man helt enkelt så att de som jobbade på golvet flyttade till ett mötesrum där arbetarna tog sina lunchraster avskilt från cheferna. Detta för att kunna prata fritt men också för att undvika jobbsnacket då cheferna använde rasterna till att säga det ena eller andra om jobbet.

Av erfarenheter från McDonald's, har vi upptäckt, att det var tydligt att företaget hade en genomtänkt strategi när det gäller småpratet (liksom en hel del annat...). Sällan hade man raster samtidigt och i regel var det omöjligt för arbetskamraterna att prata under arbetet, då arbetsbänkarna var långt från varandra och man var bunden till arbetsuppgifter nästan hela tiden. Så efter att ha arbetat en hel dag på McDonald's hade man knappt sagt ett ord till någon annan än sin chef och kunderna. Denna form av tekniskt utformade arbetsdelning är ett effektivt sätt att förhindra uppkomsten av arbetargemenskap som ifrågasätter arbetsorganiseringen eller arbetet över huvud taget.

Arbeta tillsammans – ha kul tillsammans – kämpa tillsammans!

eller Produktiv samverkan – social samverkan – subversiv samverkan

För att förenkla vår tes har vi skissat upp ett slags schema som kan fungera som en illustration till hur ett kollektivt, informellt motstånd skapas på en arbetsplats. Vi har delat upp det i en trestegsutveckling. Naturligtvis menar vi inte att detta alltid är medvetna steg som tas efter några slags gemensamma beslut (även om vissa beslut självklart tas under processens gång) utan varje del på schemat är något som ofta växer fram naturligt, mer eller mindre ”av sig självt”. Om egentlig tillit och riktig vänskap skall produceras på en arbetsplats räcker det inte med att man bara tror att det är nödvändigt att bry sig om varandra för att man som enskild individ kan vinna på det. Det krävs en verklig vänskap om man skall kunna kämpa tillsammans, vilket kan vara problematiskt eftersom det självklart inte alltid är så att man gillar sina arbetskamrater.

Steg 1. Detta första steg skapas automatiskt i arbetet. För att kunna genomföra arbetet skapas en produktiv, social relation som till exempel innebär att man är en del i samma arbetslag, man har samma eller olika uppgifter som kompletterar varandra. Det första steget ges helt enkelt genom uppgiften som man är betald att utföra. I arbetet arbetar man tillsammans. Vikten av att se motståndets förutsättningar redan i själva utförandet av arbetet är för att vi vill poängtera hur viktigt det är för gemenskapen med sådana saker som att man hjälper varandra i arbetet. Genom att man som enskild arbetare delar med sig av sina kunskaper och löser problem med andra på arbetsplatsen skapas en känsla av solidaritet. Naturligtvis är det så att denna ”gruppbildning” är en del av en produktiv relation som företaget behöver. Men det är inte det enda den är. Genom att vara solidarisk i arbetet – dela på tråkiga sysslor, hjälpa och lära varandra – skapas förutsättningarna för en gemensam ”inbördes hjälp” för det egna intresset av mindre arbete och mer pengar.

Steg 2. Detta andra steg är helt enkelt att man har kul tillsammans! För att göra jobbet lite mindre tråkigt skämtar man, plojar och flippar. För övrigt är det alltid intressant att vara på plats när chefer skämtar. Det är ofta en säker värdeomätare på lojalitet att kolla vem eller vilka som skrattar och är allmänt entusiastiska.

En del revolutionärer verkar se ner på det här och tycker det verkar ”oseriöst” att delta. Men detta uppsluppna nöje är ett nödvändigt kriterium för att människor skall komma närmare varandra och lära känna varandra, något som är helt nödvändigt i en allvarlig konflikt med ledningen. Även om vissa inom vänstern inte ser detta som viktigt är det inte ett misstag som framsynta företag gör. McDonald's ordnar till exempel stora personalfester med

utmärkelser som Årets ditten-eller-datten, något som de inte skulle ha gjort om det inte haft några vinstmässiga baktankar – man har roligt och kopplar ihop det med en känsla av lojalitet till företaget. På en kockutbildning blev eleverna uppdelade i dem som gick grundutbildningen och dem som gick påbyggnaden. Denna uppdelning försökte ledningen spela på genom att försöka få dem på grunden att diska åt de ”äldre” och separera de två utbildningarna ifrån varandra genom att eleverna skulle sitta åtskilda på raster osv. Detta diskuterades flitigt bland eleverna från bägge utbildningarna och de äldre fick berättigad kritik av de yngre då de senare påpekade hur de äldre var med och skapade denna splittrande arbetsdelning. Det ledde till att eleverna på kockutbildningen gemensamt tog tag i det genom att umgås på rasterna, de yngre behövde inte diska åt de äldre osv. Allt detta skapade en bättre sammanhållning på kursen.

Steg 3. Det tredje steget är när man har börjat lära känna och identifiera sig med varandra till den graden att man utvecklat en gemenskap. Man börjar kämpa tillsammans med dem som är i någorlunda samma situation och har utvecklat en gemensam inställning till denna. Gemenskapen som utvecklats genom arbetet och att man haft kul tillsammans gör att man så att säga börjat arbeta mer för sig själva istället för åt företaget. Vid det här laget har det skapats en självklar kollektiv identifikation och sammanhållning som gör att man backar upp varandra och hjälper varandra att till exempel stämpla ut och ta tid, saker och utrymme för sig och sina kamrater. När en av oss i Kämpa Tillsammans! var med om att ta det här steget på ett bageri i den informella organiseringen kände vängruppen till jobbet så bra att de kunde lägga in egna raster genom att lägga in ”produktionsstopp”.

Den här utvecklingen som vi beskrivit som en modell i tre steg är såklart ett slags teoretisk schema som inte alltid är så solklar och trappstegsformad i verkligheten. Det kan mycket väl vara så att man arbetar och kämpar tillsammans trots att man inte gillar varandra, eller så är det inte säkert att det utvecklas en kampgemenskap trots att de två tidigare stegen genomgått. Det kan också vara på sin plats att uppmärksamma att från företagets och chefernas sida kan de två första stegen vara ett försök att socialisera arbetarna enligt profitintresset. Genom att försöka ge ansvar till arbetarna och anordna fester, tävlingar, kurser och dylikt vill man att arbetarna skall ta till sig och internalisera företagets värderingar. Ett av de bästa sätten att motverka konflikter på arbetsplatser är nämligen att försöka knyta samman den enskilda arbetarens motivation att arbeta med företagets tillväxt. Och det är alltså inte heller så att de tre stegen i schemat och deras inbördes ordning är gjutna i betong. De kan utvecklas sida vid sida och det är inte sällan som de tre stegen tillfälligt kan motsäga varandra. På ett storkök brukade köksslavarna vägra att samarbeta när chefen inte ringde in folk vid semestrar och sjukskrivningar. Kokerskorna visste mycket väl att potatisen måste vara igång klockan 10.30 men sade inget om det eftersom det var chefens ansvar och hon hade gett ansvaret till en praktikant, man struntade i att ”arbeta tillsammans” så allt blev försenat för att bevisa att det behövdes vikarier.

När det gäller ”att ha kul tillsammans” har vi redan nämnt att det är ganska vanligt med firmafester och andra försök från företaget att mobilisera sina värderingar hos arbetarna. Därmed inte sagt att det blir så. Det har hänt att illa omtyckta chefer eller förmän får spö och det är inte ovanligt att folk helt enkelt passar på att supa för allt vad de är värda när företaget för en gång skull bjuder. Vid ett tillfälle bjöd en krögare iväg en av oss på ett badhus för att basta, men då ingen av oss killar ville basta med chefen så käkade vi helt enkelt och sedan bastade istället tjejerna själva. Istället för att bli en tillställning där klasskonflikten skulle slätas över i en allmänt svettig kompisanda så blev motsättningen bara tydligare.

Chefernas fackförbund, Ledarna, uppmanar nya chefer att ta med bilder på sin familj till arbetet och att cheferna

skall berätta om sig själva. Mening är att chefen skall bli en "människa" för de underlydande och inte bara en chef. Denna form av humanisering är emellertid inget man som arbetare kan ta någon speciell hänsyn till. Även vi kan ha barn där hemma och det bryr sig cheferna sällan om.

Management för proletärer

Vår förhoppning är att vi genom den här och andra artiklar kan bidra till den redan existerande "proletära management", där vi tillsammans hittar, sprider och utvecklar den kunskap som finns i klassen om hur vi bäst bemöter olika strategier från företagens sida. På samma sätt som Taylor genomförde tidsstudier i hur man snabbast lastade tackjärn med minst antal arbetare får vi försöka sprida och pröva oss fram till hur vi bäst maskar och smiter undan arbetet som kväver och dödar oss.

/ Kämpa tillsammans, oktober 2005.

Några råd till radikaler

- Behåll hela tiden fokus på de frågor ni betraktar som väsentliga på lång sikt. Undvik "aktivism" i betydelsen vara aktiv i lite av varje som just nu drar i en.
- Ignorera "aktuella" frågor.
- Undvik individuella och tillfälliga lösningar. Fokusera på att bygga upp nya ordningar, metoder, institutioner och organisationer som på lång sikt kan tränga undan gamla.
- Byt inte politisk fråga då och då. Var enveten. Var ute och se till ni inte är inne.
- Använd inte aktioner, demonstrationer, kampanjer eller civil olydnad för att själva bli nyhet.
- Sök inte uppmärksamhet för er organisation. Bli inte en vara. Döda ert begär att säga något bara för att höras. Våga hålla käft.
- Låt er inte distraheras av alla sensationella dumheter, politiker, skandaler, pinsamheter, knäppskallar, högerextremister eller hatare som för tillfället tar uppmärksamhet.
- Förlöjliga och håna inte dem som säger dumheter. Hån fetischeras enkelt. Du ger dem bara uppmärksamhet, kraft och energi.
- Vägra debattera i massmedia eller i sociala nätverk. Börja inte tjafs! Då slavar du redan för dramaindustrin.
- Fokusera på att kritiskt och innovativt utveckla och finslipa organisationen, dess demokrati, dess jämlikhet, dess rättvisa och solidaritet. Lita på smittan. Politisk förändring som förverkligas i liten skala på ett spännande sätt smittar av sig.
- Fokusera på självkritik. Ödsla inte tid på att kritisera härskare eller de som har fel. Kritik är en gåva som hjälper egna och närliggande organisationer att finslipa den politiska förändring ni försöker förverkliga. Självkritik hjälper våra organisationer när de ramlar in i välvillig rasism, sexism eller börjar skapa medelklassghetton.
- Var en röst som funderar högt och offentligt om era misstag och vilka lösningar ni prövar. Då attraherar ni "andra som vill diskutera relaterade grejer och ni kan bygga vidare tillsammans."
- Sträva inte efter att skapa uppmärksamhet kring frågor, utan bygg gemenskaper där tänkande och diskussion kan ske befriat från riksmédias dagordning.
- Filtrera och bojkotta nyhetsflödet aggressivt. Ja, bojkotta nyheter och det aktuella. Både i fikarummet och på internet.
- Bli inte aktuell. Ifall ni är engagerade kring något som plötsligt blir aktuellt. Sugs inte med! Rörelser som äntligen ser sitt engagemang i massmedia sugts lätt med för att ett par år senare tappa den kraft och den envetna entusiasm som de under lång tid hade byggt upp. Att bli aktuell och inne kan knäcka mångårigt engagemang.

The refusal to be trapped by a theory is not a rejection of all theoretical reflection. It is just the opposite. But this refusal does postulate that the theoretical act is insufficient. Theory can call for the reconciliation of senses and brain but it remains within the boundaries of this separation. What must be affirmed is the whole of life, the entirety of its manifestations, the whole unified being. It may still be necessary to proceed with the help of Marx's insights, for example, but it becomes increasingly imbecile to proclaim oneself a Marxist. Furthermore, like repressive consciousness, theory can become a simple alibi for inaction. At the start, the refusal to act might be perfectly justifiable. Nevertheless, separation from reality often leads to failure to perceive new phenomena which shape it. At that point theory, instead of helping establish contact with reality, becomes an agent of separation, of removal, and in the end is transformed into a protrusion, an ejection from the world. Waiting is particularly difficult for those who do not want to recognize that others can arrive at theory without us, our group, or our party as intermediaries. Theory, like consciousness, demands objectification to such an extent that even an individual who rejects political rackets can elevate theory to the status of a racket. In a subject posing as revolutionary, theory is a despotism: everyone should recognize this.

– Jacques Camatte, *The wandering of humanity*.

Det revolutionära nöjet att tänka själv

– En 10-punktsguide för ett kritiskt tänkande och revolutionärt medvetande

Introduktion

Den här texten publicerades första gången 1975 i USA av *The Spectacle* under titeln ”*Self-theory: the pleasure of thinking for yourself*”. En i stor utsträckning omarbetad utgåva publicerades i London 1985 av *Spectacular Times* under titeln ”*Revolutionary self-help: a beginner’s manual*”, och den har dykt upp två gånger till i USA efter det; 1989 gavs den ut i en något omarbetad version av OVO, och 1992 i en ännu något omarbetad version av No Longer Silent (NLS). Den här versionen är en omfattande omarbetning, och i viss mån en utökning, av den texten som publicerades av NLS.

Som redaktören av No Longer Silent kommenterade, ”...vid det här laget är det rätt att säga att RST har skrivits av en mångfald författare, vilket är som det bör vara. Förhoppningsvis kommer denna trend att fortsätta när framtida upplagor av denna text ges ut. För när allt kommer omkring ska den propaganda, litteratur osv som vi publicerar inte ses som oföränderliga tegelstenar som slår fast språket och gränserna som vi förväntas att tolka verkligheten utifrån. Den ska snarare ses som flytande och föränderlig, en återspeglning av våra erfarenheter av verkligheten utifrån oss själva.”

Detta ligger helt i linje med de tidigare författarnas/redaktörernas uppfattning som slog fast att ”...ideologins varuhus – precis som vilket varuhus som helst – duger bara till att plundra. Det är till större praktisk nytta för oss att gå längs hyllorna och slita upp paketen, ta det som verkar äkta och användbart, och strunta i resten”.

Det är faktiskt exakt den linjen jag har haft när jag redigerat den här texten. Jag har behållit de delarna som är användbara och insiktsfulla, men har kastat en massa skräpmaterial över bord, inklusive nästan all marxistisk/situationistisk jargong och ett antal påståenden (speciellt i den avslutande delen) som innehöll sakfel eller som helt enkelt missade poängen. Vidare så har jag putsat upp texten genom att ta bort en mängd osammanhängande och hopplöst luddiga påståenden genom att använda olika termer (t ex ”ideologi”) på ett mer exakt sätt än i tidigare versioner av texten. I stora drag kan man säga att jag har tagit ett situationistiskt dokument och översatt det till vanlig engelska.

Jag har även lagt till en hel del nytt material som till viss del motsäger det materialet jag raderat. Så det är mycket möjligt – eller snarare mycket troligt – att det tidigare författarna/redaktörerna till den här texten skulle ta illa vid sig och ta avstånd ifrån vissa av förändringarna. Samtidigt som jag ångrar att mina förändringar kan förarga de ursprungliga författarna så är poängen med den här texten att få folk att tänka självständigt, och jag är övertygad om att mina förändringar har ökat effektiviteten hos texten i det avseendet.

Men oavsett förändringarna i den här versionen, så står den grundläggande tesen i texten fast: att alla äkta revolutionära impulser och aktiviteter uppstår direkt ur individer, inte från någon av ideologier påtvingad känsla av ”plikt” med medföljande skuldbeläggande, självuppooffrande och självutbrännande ”måsten” och ”borden”.

Eftersom de tidigare författarna/redaktörerna av den här texten valt att förbli anonyma (eller pseudonyma), så

kommer även redaktören av denna utgåva förbli det.

1.

De som antar (oftast omedvetet) att det är omöjligt att uppnå sina önskningar här i livet, och att det därför är meningslöst att kämpa för sin egen skull, hamnar ofta i en situation där de kämpar för ett ideal eller en sak istället. De kan se ut att vara engagerade i självstyrd aktivitet, men i själva verket har de accepterat alienation från sina egna begär som en del av livet. Allt undertryckande av personliga viljor för ideologins eller sakens skull är reaktionärt, oavsett hur "revolutionära" handlingarna som undertryckandet leder till framstår.

Men, en av de stora hemligheterna i denna förtvivlade, men potentiellt underbara tid, är att tänkandet kan vara ett nöje. Trots den kvävande effekten av dominerande religiösa och politiska ideologier så lär sig många individer att tänka själva, och genom att göra det – genom att aktivt och kritiskt tänka själva, istället för att passivt acceptera färdigställda åsiktspaket – så återtar de kontrollen över sina egna tankar.

Detta är en manual för dig som vill tänka själv, en manual för att skapa en personligt (snarare än ideologiskt) uppbyggd helhet av kritiskt tänkande, som du själv ska använda. En medvetenhet som kommer att hjälpa dig förstå varför ditt liv är som det är och varför världen ser ut som den gör. Ännu viktigare är att när du konstruerar din egen teori så kommer du även att utveckla en praktik, en metod för att uppnå det du vill för ditt eget liv. Teori måste alltså vara praktisk – en vägledning till handling – annars är den ingenting, ingenting annat än ett tomrum av tankar, en grubblande tolkning av världen. Tankevärlden skild från handling är det eviga väntrummet för önskningar och viljor som aldrig kommer förverkligas. Att forma din egen praktiska teori, vad som kan kallas "självteori", hänger tätt ihop med att lyckas förverkliga det du vill uppnå.

Därför är skapandet av din självteori ett revolutionärt nöje. Det är både ett destruktivt och konstruktivt nöje, eftersom du skapar en praktisk teori – en teori knuten till handling – för nedbrytandet och omformandet av det här samhället. Det är en teori om äventyr, eftersom den grundar sig på vad du vill få ut av livet, och på att skapa de nödvändiga metoderna för att uppnå det. Det är lika erotiskt och humoristiskt som en riktig revolution.

2.

Vilket idésystem som helst som tar sin utgångspunkt i en abstraktion – en abstraktion som tilldelar dig vissa bestämda roller eller plikter – är en ideologi. En ideologi förser dem som accepterar den med en falsk medvetenhet, som nödvändigtvis innehåller komponenten att den är styrd av andra. Detta leder till att de som accepterar ideologin betar sig som "objekt" istället för "subjekt", vilket möjliggör att de utnyttjas snarare än agerar för att förverkliga sina egna viljor. Alla olika ideologier är uppbyggda runt olika abstraktioner, men alla tjänar ändå en överordnad klass genom att ge individer (även om termen inte verkar riktigt passande – "medlemmar i flocken" är kanske mer korrekt) en känsla av meningsfullhet i offer, lidande och underordning.

Religiös ideologi är det äldsta exemplet: den fanatiska projektionen som kallas "gud" är subjektet överordnat allt annat i universum, och som behandlar varje enskild människa som "sitt" objekt.

I de "vetenskapliga" och "demokratiska" ideologierna för "fri företagsamhet" är kapitalinvesteringar det "produktiva" subjektet som styr världshistorien – den "osynliga handen" som leder människans utveckling. För att nå framgång var de tidiga kapitalisterna tvungna att attackera och försvaga den makt som de religiösa ideologierna tidigare hade. De avslöjade den religiösa världens mystifikationer och ersatte den med teknologins och

varukapitalismens mystifikationer, där profiten är subjektet överordnat allt annat i universum.

De 57 varianterna på leninism är ”revolutionära” ideologier där partiet ses som det rättmätiga subjektet som ska styra världshistorien genom att leda sitt objekt – dig, proletariatet – till det förlovade landet genom att ersätta det marknadskapitalistiska frihandelssystemet med det statskapitalistiska leninistiska systemet.

En massa andra varianter på dominanta ideologier kan ses dagligen. De nya formerna av religiös mysticism bidrar till att upprätthålla status quo på ett indirekt sätt. De erbjuder ett billigt och enkelt sätt att förvränga vardagens innehållslöshet. Liksom droger gör de det enklare att leva – eller snarare att existera – i denna tomhet, och förhindrar oss på detta sätt från att inse vår egen roll i det socioekonomiska systemets maskineri.

Alla dessa ideologier skiljer sig i vilka olika uppoffringar de kräver av dig – objektet – men alla är strukturerade på samma sätt. Alla kräver en omvänd syn på objekt och subjekt: saker och abstraktioner tillskrivs mänskliga egenskaper som makt och vilja, samtidigt som människor blir till saker, verktyg som ska användas för att tjäna dessa abstraktioner (gud, proletariats diktatur, fäderneslandet, osv). Ideologi är uppochnervänd självteori. Den fostrar oss till att acceptera att våra magra vardagsliv är helt skilda från en värld som verkar ligga helt utanför vår kontroll. Ideologi kan enbart erbjuda oss en utomstående inblick i världens gång.

All ideologi som bygger på abstraktioner kräver plikt och offer för ”saken”, och alla sådana ideologier skyddar den rådande samhällsordningen. Auktoriteter vars makt är beroende av vår medgörlighet måste förneka oss vår subjektivitet – vår medvetna vilja att handla för vår egen skull. Detta visar sig i form av krav på offer för ”det allmännas bästa”, ”nationens intresse”, ”kriget” eller ”revolutionen”...

3.

Vi gör oss kvitt ideologiska ögonbindlar genom att hela tiden fråga oss själva: Hur mår jag? Hur är mitt liv? Vad vill jag? Får jag det jag vill ha? Om inte, varför? Detta är att vara medveten i vardagen, att vara medveten om vardagens rutiner. Att det verkliga livet existerar – livet där du är aktiv, ett subjekt som agerar för att förverkliga dina önskningar – är en allmänt känd hemlighet som blir mindre hemlig för varje dag, samtidigt som nedbrytandet av vardagen uppbyggd kring abstraktionsbaserade ideologier blir mer och mer uppenbart.

4.

Att skapa självteori bygger på att tänka själv, att vara fullt medveten om sina önskningar och behov, och deras giltighet. Äkta ”medvetandehöjande” kan bara innebära att ”höja” folks tänkande till en nivå av positiv (utan skuldkänslor) självmedvetenhet, fri från påtvingad moral i alla dess former. Denna form av medvetenhet kan kallas ”revolutionär subjektivitet”.

Vad många vänsterfolk, terapimånglare, antirasister och feminister kallar ”medvetandehöjande” är tvärt om att slå folk till medvetelslöshet med skuldbeläggande ideologiska bollträn.

Vägen från självförnekelse till självbekräftelse passerar genom en nollpunkt, nihilismens huvudstad. Det är det vindpinade stilleståndet i socialt tid och rum, den sociala limbo där en person inser att ens dagliga existens inte innehåller något verkligt liv. En nihilist förstår skillnaden mellan att överleva och att leva.

Nihilister har helt omvända perspektiv på sina liv och på världen. För dem är inget sant utom deras önskningar och behov, deras vilja att leva. De förnekar all ideologi i sitt hat för misären i det moderna samhällets sociala relationer. Från detta omvända perspektiv ser de tydligt varukapitalismens uppochnervända värld, där subjekt och

objekt byter plats, och där människor och abstrakta begrepp blir förvandlade till saker, varor att sälja. De ser det dagliga livet som en teaterlandskap där "allt har sitt pris", gud (genom TV-predikanter) och lycka (smile-knappar) blir varor, radiostationer säger att de älskar dig, och diskmedel har medkänsla med dina händer.

Vardagliga konversationer innehåller lugnande medel som "Du kan inte alltid få det du vill", "Livet går upp och ner", och andra klichéer av sekulariserad religion för överlevnad. "Sunt förnuft" är bara den dagliga alienationens oförnuft. Varje dag förnekas folk (och förnekar sig själva) ett riktigt liv, och säljs istället dess ersättning.

Nihilister känner ständigt lusten att förstöra systemet som förstör dem. De kan inte fortsätta leva under de rådande förhållandena. Ganska snart inser de flesta att de måste slå fast en sammanhängande uppsättning taktiker för att kunna förändra världen.

Men om en nihilist inte ser möjligheten att förändra världen kommer hans eller hennes subjektiva vrede att förstenas till en roll: självmordet, den ensamma mördaren, vandalen eller busen på gatan, den professionella mentalpatienten... vilka alla söker ersättning för ett liv av död tid.

Nihilisternas misstag är att de inte inser att det finns andra nihilister som de kan arbeta tillsammans med. Vilket leder till att de tror att det är omöjligt att delta i kollektiva projekt för självförverkligande.

5.

Det rätta ordet för projektet för kollektivt självförverkligande – att förändra livet självt genom att förändra sociala relationer – är "politik". Men politik är också ordet för en mystifierad enskild kategori av mänsklig aktivitet, ett isolerat intresse med sina egna specialister – politiker, politiska rådgivare osv. Det är möjligt att vara intresserad (eller inte) av den här typen av politik precis som det är möjligt att vara intresserad (eller inte) av fotboll, frimärkssamling, musik eller mode. Det folk ser som "politik" idag är det sociala förfalskandet av projektet för kollektivt självförverkligande, det har blivit ett spektakel och en parodi, och det passar makthavarna som handen i handsken.

Äkta kollektivt självförverkligande är det revolutionära projektet. Det är den kollektiva omvandlingen av sociala relationer och den materiella världen så att den tillgodoser alla deltagares intressen och önskningar.

På samma sätt så syftar "terapi" vanligen på försök att "hjälpa" individer att "anpassa" sig till sina begränsade sociala roller och till vardagens banaliteter. Verklig terapi innebär att förändra det sociala livets grunder. Terapi måste vara social om den ska ha någon verklig betydelse. Social terapi (att läka samhället) och individuell terapi (att läka individen) är sammanflätade med varandra: båda behöver varandra, och båda är en nödvändig del av den andra.

Ett exempel: I dagens samhälle förväntas vi undertrycka våra verkliga känslor och spela en roll. Alla har en roll att spela i samhället. Individer tar på sig ett personlighetspansar – en rustning bestående av rollspel och poser, och döljer sina önskningar som ett skydd mot andra individer. Att förändra sociala relationer och komma förbi rollspelandet kräver ett medvetet beslut från de flesta, om inte alla individer att kasta av sig sina roller och verkligen kommunicera. Därför är avskaffandet av individuellt rollspel direkt knutet till avskaffandet av socialt rollspel.

6.

Att tänka aktivt och kritiskt är att är att sätt ditt liv – som det är nu, och som du vill att det ska bli – i centrum för ditt tänkande. Denna positiva självcentrering uppnås genom att ständigt angripa de utomstående falska engagemang ("bevara allmän värnplikt"), falska konflikter (t ex alla som har sin grund i uppfattningar om den "vita rasens"

överlägsenhet), falska identiteter ("svensk", "kristen", "nationalist", "heterosexuell") och falska motsättningar ("ekonomisk överlevnad" vs. "en ren miljö") som genomsyrar det sociala livet.

Folk förhindras från att analysera vardagens helhet och grundläggande natur genom medias – inklusive opinionsundersökningar och statistik – fokus på futtiga detaljer, spektakulära bagateller, falska tvister och löjlga skandaler. Är du för eller mot fackföreningar, kryssningsrobotar, ID-kort? Vad är din åsikt angående haschrökning, joggning, utomjordingar, skattepolitik, Michael Jacksons senaste näsoperation, kungafamiljens sexliv?

Det är stickspår, skenmanövrar, falska frågor. Den enda frågan för oss är hur vi lever. Det finns ett gammalt judiskt ordspråk, "Om du bara har två alternativ, välj då det tredje". Det uppmanar folk att söka efter nya perspektiv. Vi kan se det konstgjorda i falska motsättningar genom att söka detta "tredje alternativ".

Om vi är medvetna om att det finns ett tredje alternativ kan vi vägra att välja mellan två påstått motsatta, men lika motbjudande, alternativ som framställs för oss som de enda möjliga valen. I sin enklaste form uttrycks detta "tredje alternativ" av personen som står inför rätta för väpnat rån och får frågan "Är du skyldig eller oskyldig?", och hon svarar "Jag är hungrig och arbetslös". Ett mer teoretiskt, men lika klassiskt exempel på detta medvetande är att vägra välja mellan det marknadskapitalistiska systemet i väst och det som finns kvar av det statskapitalistiska östblocket. Allt vi behöver göra är att titta på de sociala relationerna i produktionen i USA och Västeuropa å ena sidan, och i Kina, Nordkorea och Kuba å andra sidan, för att se att det i grund och botten är samma sak: Där, lika väl som här, arbetar den absoluta majoriteten för en lön i utbyte mot att ge upp sitt livs arbete, både det de producerar och hur de producerar det. Och självklart så säljs sedan det de producerar, både i öst och väst, tillbaka till dem som varor.

I väst är mervärdet, det värde som produceras utöver arbetarnas löner, företagsledningarnas och aktieägarnas egendom, vilka upprätthåller ett sken av fri konkurrens inom landet. I öst är mervärdet statsbyråkratins egendom, men de tillåter inte någon inrikes konkurrens. Stor skillnad?

Precis som de falska engagemang och motsättningar som räknades upp ovan, så används falska frågor för att distrahera oss från att leva i nuet, från att se helheten i vår existens. Ett exempel på detta är den dumma konversationsfrågan, "Vad är din livsfilosofi?". Den förutsätter en abstrakt uppfattning av "livet" som inte har något med verkliga livet att göra, för den ignorerar faktumet att vi "lever" just nu, och att vår "livsfilosofi" är helt uppenbar genom våra handlingar.

Falska identiteter är kanske en ännu starkare form av mystifiering. I frånvaron av äkta samhörighet så hänger folk upp sig på alla möjliga falska identiteter. De begrundar och försöker anpassa sig till en mängd roller som erbjuds dem genom skolan, kyrkan och, framför allt, genom nöjesmedia. Dessa sociala identiteter kan vara etniska ("Finlandssvensk"), regionala ("Göteborgare"), nationalistisk ("Patriot"), sexuell ("Bög"), kulturell ("Gaisare") och så vidare, men alla grundar sig i en allmän längtan efter gemenskap och samhörighet.

Uppenbarligen är "Invandrare" en mycket sannare identitet än "Gaisare", men bortom en viss punkt så är dessa identiteters syfte enbart att dölja ens verkliga position i samhället. Och för att inse den verkliga positionen måste du motsätta dig de falska identiteterna, falska konflikterna och de falska motsättningarna, och börja med dig själv som centrum. Från denna utgångspunkt, med alla mystifikationer avskalade, kan du undersöka den materiella grunden för ditt liv.

Antag att du vill ha en kopp kaffe från kaffeautomaten på ditt jobb. Först har du koppen med kaffe, det blandar in arbetarna på kaffeplantagen, de på sockerplantagen och raffinaderierna, de på pappersbruken osv. Sedan har du arbetarna som tillverkat de olika delarna i kaffeautomaten, och arbetarna som satt ihop den. Vidare är det arbetare

som har brutit malmen, utvunnit järnet, smält stålet, och de som driver elverket som förser automaten med ström. Sedan har du alla arbetare som transporterat kaffet, muggar, och automaten. Och kontoristerna, sekreterarna och andra som arbetar med kommunikation som har koordinerat produktionen och transporten. Slutligen har du alla de arbetare som producerat alla andra saker som är nödvändiga för de här arbetarna att överleva. Detta ger dig ett direkt materiellt förhållande till flera miljoner människor, till och med den absoluta majoriteten av jordens befolkning. De producerar ditt liv, och du är en del av att producera deras. I ljuset av detta tynar alla falska identiteter och intressegrupper bort till obetydlighet. Tänk dig det möjliga berikandet av ditt liv som i nuläget är inlåst i miljoner arbetares frustrerade kreativitet, som hålls tillbaka av föråldrade och utarmade produktionsformer, strypt av avsaknaden av kontroll över sin egen produktivitet, förvrängd av den vansinniga logiken hos kapitalackumulation, som ställer alla mot alla i kampen för ekonomisk överlevnad. Här börjar vi bli medvetna om en verklig social identitet. Hos människor runt om i världen som kämpar för att ta kontrollen över sina egna liv, finner vi oss själva.

De som har ett intresse av politisk och ekonomisk status quo förser oss ständigt med falska val, val som bevarar deras makt ("Rösta vänster"/"Rösta höger" – "Men rösta!"). Vi blir ständigt ombedda att välja sida i falska konflikter. Regeringar, företag, partier och propagandister av alla de slag förser oss ständigt med "val" som inte är något val över huvud taget. De ger oss illusionen av val, men så länge som makthavarna avgör vilka "alternativen" är ("alternativ" som vi uppfattar som de enda möjliga för oss), kommer de också kontrollera resultaten av våra "val".

Moralisterna älskar att tala om för oss i den rika västvärlden att vi "måste göra uppoffringar", hur vi "suger ut de svältande barnen i tredje världen". Det val vi ställs inför är mellan självuppoffrande medkänsla eller trångsynt individualism (välgörenhetsorganisationer tjänar pengar på de följande skuld känslorna). Ja, genom att leva i det rika väst, så lever vi på bekostnad av de fattiga i tredje världen – men inte personligen, inte avsiktligt. Vi kan göra vissa förändringar i våra liv, bojkotta och göra uppoffringar, men effekten är marginell. Vi blir medvetna om den falska konflikt som vi ställts inför när vi inser att vi som individer under det globala socioekonomiska systemet är bundna till rollen som "utsugare", på samma sätt som de är bundna till sin globala roll som utsugna. Vi har en roll, men små möjligheter att förändra den – åtminstone individuellt. Därför motsätter vi oss det falska valet "uppoffring eller egoism" genom att istället kräva störtandet av hela det globala sociala systemet vars existens tvingar på oss det valet. Att fiffla med systemet, eller erbjuda symboliska uppoffringar, att kräva "lite mindre själviskhet", räcker helt enkelt inte. Välgörare och reformister går aldrig längre än falska val som "offer" eller "egoism" – men om det ska bli någon verklig social förändring så måste vi andra göra det.

De som har makten fortsätter att använda dessa lögnar för att avleda och demoralisera oss. Genom att sprida myter som "om vi delade på allt skulle det inte räcka till alla", försöker de förneka att det finns några verkliga val, och döljer sanningen att de materiella förutsättningarna för social revolution redan existerar.

7.

Varje resa mot självavmystifiering måste undvika de två dikena: absolutism och cynism.

Absolutism är det fullständiga accepterandet eller förkastandet av alla delar hos en viss ideologi, idétradition eller teori. En absolutist kan inte se något annat val än totalt stöd eller totalt avståndstagande. Han eller hon ser alla saker i svartvitt, som enbart bra eller dåliga. Absolutisten går längs hyllorna i varuhuset som säljer ideologi och letar efter den perfekta varan, köper en, och sväljer den med hull och hår. Men ideologins varuhus – precis som vilket varuhus som helst – duger bara till att plundra. Det är till större praktisk nytta för oss att gå längs hyllorna och slita upp

paketen, ta det som verkar äkta och användbart, och strunta i resten.

Cynism är en reaktion på en värld dominerad av ideologi och ”moral”. När en cyniker ställs inför motstridiga ideologier säger den att ”båda är alternativen bara skit”. Cyniker är lika mycket konsument som absolutisten, men har gett upp hoppet om att hitta den perfekta varan.

8.

Det konstruktiva tänkandets process innebär att ständigt utöka och modifiera sin självteori, och att ständigt lösa motsättningar mellan nya iakttagelser och insikter och gamla föreställningar. På detta sättet utvecklas vårt tänkande till nya nivåer.

Denna syntesmetod för att bygga teori står i motsättning till den eklektiska metoden att samla ihop ett hopkok av sina favoritbitar ur olika ideologier utan att någonsin ta hänsyn till de motsättningar detta leder till. Moderna exempel på detta är bl a ”anarkokapitalism”, ”kristen marxism” och liberalism i allmänhet.

Om vi hela tiden är medvetna om hur vi vill leva, kan vi genom kritiskt urval ta till oss delar av vilken typ av teori som helst: ideologier, kulturkritiker, teknokratiska experter, sociologiska undersökningar, till och med mysticism (även om resultatet där nog blir ganska magert). Ur allt skräp från den gamla världen kan vi som vill förändra den rota fram användbart material.

9.

Det moderna samhällets natur, förenat globalt genom sitt kapitalistiska ekonomiska system, gör att det är nödvändigt med en självteori som kritiserar alla områden där socioekonomisk dominans existerar (både den ”fria” marknaden i väst så väl som statskapitalismen i ”kommunistiska” länder) så väl som alla former av alienation (sexuell fattigdom, påtvingat deltagande i karriärshetsen för att överleva osv). Med andra ord, vi behöver en helhetskritik av alla delar av vardagslivet, utifrån helheten i våra egna behov och viljor.

Motståndare till detta projekt är alla politiker och byråkrater, predikanter och gurus, stadsplanerare och poliser, reformister och leninister, centralkommittéer och censurer, företagsledare och fackpampar, antifeminister och feministiska chefsideologer, hyresvärdar och eko kapitalister, som alla försöker underordna individuella behov den fruktansvärda abstraktionen ”allmänhetens bästa” som de hävdar att de försvarar. De är alla krafter på samma sida som den gamla världens chefer, präster och andra äckel – de som har någonting att förlora om folket går vidare från att återta sina tankar till att återta sina liv.

Revolutionära teorier och ideologier som baseras på abstraktioner är fiender, och det vet varje politiskt medveten person.

10.

Vid det här laget borde det vara uppenbart att självdemystifiering och skapandet av vår egen revolutionära teori inte förintar vår alienation. ”Världen” – med sina kapitalistiska ekonomiska relationer som genomsyrar livets alla delar – snurrar vidare och reproduceras varje dag med miljarder människors samtycke och hjälp.

Även om den här texten har skapandet med självteori som sitt fokus, så vill vi inte antyda att revolutionär teori kan existera skilt från revolutionär praktik. För att vara konsekvent, för att effektivt förändra världen, måste praktiken grundas i teori och teorin måste förverkligas i praktiken. Det revolutionära målet att avskaffa alienationen

och förändra sociala relationer kräver att vår teori är en teori för handling, som förverkligas i vad vi gör och hur vi lever. Annars kommer teorin att urarta till en kraftlös världsåskådning, och ytterst till en överlevnadsmekanism – en intellektuell rustning som fungerar som en buffert mellan vardagens verklighet och dig själv. Och om den revolutionära praktiken inte är praktiserandet av revolutionär teori, så urartar den i bästa fall till militant självuppooffrande biståndspolitik – ”revolutionärt” engagemang som ens samhällseliga plikt eller roll. I värsta fall urartar den till ren gangsterism.

Vi strävar inte efter en sammanhängande teoretisk helhetsuppfattning som ett mål i sig. För oss är värdet med en sammanhängande teori att den gör det enklare att tänka kritiskt och effektivt. Till exempel så är det lättare att förstå vart utvecklingen av social kontroll leder i framtiden om du har en sammanhängande förståelse av dagens ideologier och teknologier för social kontroll.

Att ha en sammanhängande teoretisk helhetsuppfattning gör det enklare för dig att förverkliga din strategi för att uppnå dina egna viljor och önskningar med ditt liv.

Översättarens kommentar

Denna text innehöll från början även ett stycke 11, och det framgick ganska tydligt att det var där det mesta av de tillägg den senaste redaktören själv tillförde fanns. Kortfattat innehöll den redaktörens egna slutsatser av texten, vilket var att han/hon anser att den logiska konsekvensen av texten leder till anarkosyndikalism och/eller råds kommunism. Han/hon försöker även att förklara dessa ideologier.

Jag valde att inte ta med detta i översättningen av två anledningar: För det första var den allmänt förvirrad och innehöll många grova sakfel (t ex att råds kommunismen skulle vara en inriktning av syndikalismen).

För det andra så känns det motsägelsefullt att i en text om att tänka själv, och att bygga sin egen ideologi, på slutet ändå försöka trycka på läsaren färdiga ideologiska paket. Det skulle riskera att förvandla texten till bara ännu ett slagträ i de ideologiska skenkonflikter den vill bekämpa.

Jag tror att texten behåller sin tidlöshet och allmängiltighet bättre utan stycke 11, och förblir förhoppningsvis på detta sätt mer öppen för alla att ta till sig oavsett ideologisk bakgrund.

Är du för söt äter världen upp dig, är du för sur spottar den ut dig

Mathias Wåg

”Är du för söt äter världen upp dig, är du för sur spottar den ut dig”.
– danskt ordspråk

Avståndskraven har börjat bli en hysteri. Det går inte att föra en enda social kamp, driva ett enda vänsterinitiativ som inte borgerliga politiker eller opinionsbildare försöker avkräva en muntlig bekännelse – att rörelsen måste dra en tydlig demarkationslinje och avgränsa sig mot den radikala vänstern. Vägran att spela med, acceptera problemställningen eller försöka nansera debatten bemöts med hätska drev. Har du inte tagit avstånd är du en del av problemet. Avståndstagandet är det enda godtagbara svaret. Det fick förortsorganisationen Megafonen känna efter Husbybränderna, nätverket Linje 17 märka inför Kärrtorpsmanifestationen, Ung vänster Örebro uppleva sedan de offentligt försvarat militant antifascism. Själv fick jag också en släng av slevan runt Antirasistiskt forum på ABF-huset, med krav från liberala debattörer att jag skulle ta avstånd från min bakgrund i Antifascistisk aktion. Avståndstagandets politik är tröttsam, onyanserad och vulgariserad. Våldsdiskussionerna är en fälla riggad för vänstern. Vi kan aldrig vinna de ”debatterna”, bara förlora på att ta dem. Kraven på avståndstaganden försvinner aldrig hur mycket vi än backar och bekänner. Istället flyttas bara gränsen för vad som ses som extremt. Pacifister som Ofog, queeraktivister på Pride, migrantaktivisters blockader av utvisningar, Megafonens poliskritik. Varje form av direkt aktion tolkas om som våld och illegalitet, ”ovärdigt ett demokratiskt samhälle”.

I ett större perspektiv är det lätt att se att avståndstagandekraven enbart riktas mot vänstern. De rikas enbart mot de sociala rörelser som försöker vara en aktiv kraft i samhället genom självständig organisering. Och de riktas brett mot all social organisering. Läser man polisens handlingsplan mot upplopp efter Husbybränderna eller Birgitta Ohlssons åtgärdsplan mot ”våldsbejakande radikalisering” syns det tydligt att problemet ur statsmaktens synvinkel inte är den isolerade yttersta vänstern, de militanta aktionsgrupperna, utan de bredare sociala rörelser och organisering som uppfattas som en gråzon. För att motarbeta en social radikalisering i samhället krävs en total mobilisering av säkerhetspolis, polis, socialtjänst, skola och civilsamhällets aktörer för att skapa social stabilitet. Alla strukturer som däremot utgår från en social autonomi, en självständig, direktdemokratisk och självorganiserad verksamhet i samhället, ses med skepsis från myndighetshåll. De betraktas som en potentiell konfliktmiljö som kan bli en frizon för radikalisering. Att vägra delta i den samhällsbevarande mobiliseringen betraktas därigenom som ett hot. Alla krafter måste rätta sig i ledet och sorteras in i de ”goda” mot de ”onda”. När Megafonen vägrade ta avstånd från ungdomarna som brände bilar bröt de mot denna systembevarande mobilisering, ställde inte upp på den ”goda sidan”, och därför att betrakta som ett lika stort samhällshot som de som brände bilar. När Linje17 tackade de militanta antifascisterna för att ha skyddat dem mot ett nazistangrepp gick även de över gränsen från ”goda krafter” till de ”onda”, ifrågasatte statens våldsmonopol. Kravet på avståndstagande är därför alltid riktat mot den öppna sociala initiativen för att få in dem i fällan igen, att tvinga dem att välja sida. ”Våldsbejakande” är alltså inte synonymt

med "våldsbenägen" eller "våldsutnyttjande". Begreppet "våldsbejakande" syftar därför inte främst på de "våldsamma" – utan riktas mot de bredare sammanhang som ses som systemkritiska, "ickefördömande", inte accepterar problemformuleringen eller som kritiserar statsmakten. (För en bra kritik av begreppet "våldsbejakande", se Copyriot).

Diskussionen är givetvis inte ny. Sådana bekännelsekrav har alltid ingått i de motstrategier som riktats mot samhällskritiska rörelser. Under tidiga 90-talet drabbades vi av samma förlamande vålds/ickevåldsdiskussion (och den besläktade diskussionen om legalitet/olydnad). Pressen riktades mot folkrörelser att distansiera sig och ta avstånd från den radikala vänstern. Diskussionerna förlamade även den autonoma rörelsen internt. Vi var tvungna att bryta oss ut dess falska problemställning för att kunna ta oss vidare. Den bok som hjälpte oss då var den norska sociologen och fångkampsaktivisten Thomas Mathiesens bok **Makt och motmakt** (på svenska 1982, förlaget Korpen). Mathiesen i sin tur summerade de erfarenheterna som sociala rörelser gjort i slutet av 70-talet och tidiga 80-talet, inom fångkamp, arbetslöshets- och hemlöshetsorganisering, freds- och miljörörelsen, under en period där den sociala vänstern såg sitt politiska handlingsutrymme inskränkas, en högvind började torna upp och partivänstern snabbt rörde sig inåt mitten. Mathiesen försöker i *Makt och motmakt* analysera de strategier som sätts in för att bemöta de sociala rörelserna – och hur dessa rörelser kan kontra dessa och ta sig runt dem. Hans bok är full av exempel från sjuttioalets sociala kamper, kamper som fördes utanför den parlamentariska vänstern (även utanför dess utomparlamentariska mikropartier).

Thomas Mathiesen börjar med att (inspirerad av Foucault) definiera makt som möjligheten att genomdriva (3) sin vilja (1) över andra i samhället (2), det vill säga makten är "intentionell (1), relationell (2) och genomtvingande (3)". Makten över andra vilar alltid på deras vanmakt, menar Mathiesen. Motståndets syfte är att bryta vanmakten och omvandla den till en motmakt. Makten utövas genom olika tekniker och strategier som försöker upprätthålla vanmakten och bryta ner motmakten för att åter försätta den i vanmakt.

Mathiesen väljer schematiskt att betrakta tre områden makten verkar inom: offentligheten (politiskt), det normativa (socialt) och socio-materiellt (ekonomiskt). Den intressanta avdelningen i Mathiesens bok för att förstå avståndstagarhetsen som vänstern ställs inför och de borgerliga dreven är kapitlen om "offentligheten som handlingsarena". Mathiesen stödjer sig i dessa kapitel på Jürgen Habermas teorier om den borgerliga offentligheten och kampen om hegemoni inom den. *"Offentligheten erövrar i en kamp där individer och grupper med starka medel vinner, och genom erövringen skapas framställningarna inom offentligheten, varigenom kontroll av beteenden igångsätts – i extremfallen till exempel i form av rena förföljelser"*, skriver Mathiesen. Offentligheten är inte en enhetlig arena, den består av större och mindre offentligheter, ovanifrån och underifrån, subkulturer och motoffentligheter. Men det är genom sin tillgång till en offentlighet som en social rörelse kan kommunicera med en bredare miljö, som dess handlingar framstår som förnuftiga och förklarbara, aktiviteter ges betydelse eller förkastas som obegripliga eller mot det "suna förnuftet". Offentligheten står inte över den normativa eller socio-materiella/ekonomiska nivån, men påverkar hur materiella kamper och handlingar tolkas och förstås, vilket får effekt för om de sprids eller isoleras.

Det är två repressiva motstrategier som används för att bemöta sociala rörelser, Mathiesen kallar dem "**indefiniering**" och "**utdefiniering**". Båda strategierna syftar till att oskadliggöra en rörelse, antingen genom att det "kollektiva handlandet görs olönsamt" eller att "handlingselementet görs meningslöst". Strategierna indefiniering och utdefiniering är en kniptångsmanöver som drabbar rörelser från två håll samtidigt.

Indefiniering är strategier för att ta över en rörelse, göra dem ofarliga genom att kooptera dem, införliva dem och rekuperera dem. Syftet är att öka pressen på sociala rörelser för att få dem att integrera sig i systemet igen. Detta kan göras genom att uppmana dem *”att överge en oansvarig, rabulistisk orientering till fördel för en ansvarsfull, förnuftig ståndpunkt”*. För att ges tillgång till forum och diskussioner krävs rörelser ta avstånd från radikala element, de uppmanas agera ansvarsfullt, hålla sig till praktiska realpolitiska realiserbara frågor och kortsiktiga förbättringar (istället för systemkritik). De indefinierande strategierna syftar till att göra det kollektiva handlandet olönsamt och neutralisera den konfliktfrågan som en rörelse mobiliseras kring. Enskilda aktivister kan ges möjlighet att bli representanter, ges möjlighet att träffa ansvariga politiker, få en rådgivande funktion, skriva artiklar på kultursidorna, få en personlig anställning. Socialdemokraterna har ofta varit mästare på denna form av ”repressiva tolerans” som inlemmat kritiska röster och få dem att sammansmälta med systemet.

Utdefiniering innebär strategier som syftar på att slå sönder det kollektiva handlandet, få det att framstå som meningslöst och isolera rörelserna från det bredare samhället. Rörelser kan stämplas som ”våldsvänster”, extremister, världsfrånvända teoretiker, att deras kamp motarbetar kortsiktiga förbättringar, att de förstör möjligheten att uppnå en bred enighet (med systemkrafterna) eller att rörelserna egentligen styrs från mörka dolda krafter i bakgrunden. Den utdefinierade rörelsen blir ”orörbar” för andra sociala organisationer, som riskerar att själva stämplas genom att ha kontakt med dem. De utmålas som ”krisskapare”, som verkar splittrande (genom sina medel eller mål) och att deras metoder egentligen motverkar det de säger sig vilja uppnå.

”Det är svårare att försvara sig mot de utdefinierande argumenten, därför att de är av den typen att påstående står mot påstående, formulerat i en situation där det ena påståendet – det utdefinierande – verkar mest trovärdigt. Närmare bestämt: påståendet från representanterna för det etablerade systemet verkar mest trovärdigt mot bakgrund av den stillatigande förutsättningen i vårt samhälle – som tas för given, som anses självklar – att representanter för etablerade system, framför allt staten, i högre grad än andra förvaltar den ’objektiva sanningen.’”

Indefinieringen och utdefinieringen fungerar som morot och piska, de används i en växelverkan och snärjer rörelserna från två håll.

Motmakt

Thomas Mathiesen stannar däremot inte vid att bara identifiera den rävsax som sociala rörelser fångas i, han skissar även på sätt att neutralisera dessa processer och bygga en motmakt, utifrån sina egna erfarenheter inom den norska fångkampen. Dessa **motmaktstrategier** bygger på att vägra låta sig definieras av systemet och befinna sig i en ”randzon” i offentligheten, kunna balansera mellan in- och utdefiniering. Motmaktstrategierna fungerar bäst, menar han, om de kombineras – inifrån och utifrån.

En första strategi kallar han för **”arenautbrytning”**. Det innebär att den sociala rörelsen i huvudsak arbetar på insidan med hela tiden gör utbrytningar och agerar utanför de uppsatta gränserna. Rörelsen kan baseras på vardaglig organisering, bygga bredare allianser, för att sedan försöka använda oväntade former eller delta i en militant olydnadsaktion. Dessa aktioner utformas så de inte går att pressa in i en stereotyp av hur militanta grupper är (”svarta blocket”, ”manliga huligangäng”, ”proffsaktivister”) och vägrar acceptera uppdelningen ”goda/onda” eller ”seriösa/oseriösa” aktivister. Har man kastat sten ena dagen gäller det att dela ut pepparkakor på torget, göra stödgalor för hemlösa och organisera läxläsning de andra. Genom att stå säkert i en ”okontroversiell” verksamhet löper rörelsen mindre chans att isoleras i sina ”radikalare” praktiker. Det går också att utforma de lagbrytande eller

militanta aktionerna på sätt som samlar största möjliga mängd deltagare – och som ett försvar av lokalsamhället mot yttre angrepp. Militansen görs mer förståelig om den ges ett ”varför”, om den kopplas till ett behov – varför en rörelse måste skydda sig och slå tillbaka mot öppet auktoritära strukturer utifrån.

Den andra strategin är ”**informationsvridning**” (vi skulle kunna kalla det ”informationsjudo”) och försöker bemöta kniptången av att antingen införlivas i ett reforminriktat realpolitiskt praktiskt arbete eller betraktas som praktikfrånvända teoretiker. Informationsvridning innebär att hela tiden förbinda de praktiska kamperna och kraven i en politisk-teoretisk ram. Det måste finnas en större berättelse och analys som ger stöd åt praktiken, och praktiken fungera som ett realiserande och konkretiserande av analysen. Att visa hur man tänker genom konkreta exempel och sedan förklara hur de ska leda vidare. Informationsvridning handlar om att skaffa sig ett kunskapsövertag, genom att ha läckor eller ”eldtjuvar” på insidan i systemet. Till exempel att ha kontakt med politiskt förtroendevalda som kan tipsa rörelserna inifrån, att göra ordentligt med research och kunna avslöja. Genom att kombinera aktiviteter med väldigt underbyggt material varför försvåras möjligheten att kopiera aktiviteterna eller bara sopa undan dem som irrelevanta och döma ut dem på förhand.

Den tredje strategin Mathiesen tar upp är ”**maktbildning**”. Maktbildning handlar om att bemöta kniptången mellan att arbeta för kortsiktiga förbättringar (och överge sina långsiktiga mål) eller att ses bara som kritiker, krisskapare och motarbetare. Maktbildning innebär att presentera realiserbara förslag men som sätts in i ett långsiktigt perspektiv och stärker rörelsens motmakt. Det handlar om att kräva *”reformer som både representerar kortsiktiga krav från de underordnade i systemet och som samtidigt, vid genomförandet, ger de underordnade en stärkt maktposition i arbetet för målsättningar på längre sikt”*. Ett sådant exempel är Planka.nu:s förbindande av plankandet (direkt avgiftsreduktion) med det långsiktiga kravet på avgiftsfri (skattefinansierad) kollektivtrafik. Praktiken ger tyngd åt kravet, kravet ger legitimitet åt praktiken. Mathiesen menar att detta är en svår väg att gå som lätt fastnar i reformism och kopieras, om den inte kombineras med andra motmaktstrategier parallellt.

En fjärde strategi är ”**sakprioritering**”. Denna strategi riktar sig mot kniptången att antingen betona enigheten i systemet (”verka inom för att gemensamt förbättra”) och utmål原因as som splittrare/splittrade (och därför ej värd att ta på allvar). En social rörelse med många krav och avancerad analys kan ses som ”skrämma bort” alla som inte håller med hela programmet, medan realpolitikens sakfrågeorientering försöker uppnå majoritetsstöd för sina frågor. ”Sakprioritering” innebär att hela tiden försöka skapa block kring vissa frågor för att få större tyngd, att identifiera huvudkonflikter och centrala bärande frågor som det går att bygga allianser kring – sedan kan rörelserna ha egna analyser och längre gående krav själva. Enhetsfronter och fokus på huvudkonfliktfrågor ger det möjligt att försöka samla en bredd, utan att behöva offra sin systemkritiska analys och långtgående systemförändrande ambitioner.

En femte strategi är ”**problemformulering**” eller ”premissformulering”. Denna strategi bemöter å ena sidan tvingas ta liberala ”centrumpositioner” för att accepteras eller ta radikala positioner och stämplas/utmål原因as som extremist. Denna strategi innebär att vägra acceptera systemets grundpremissor som diskussioner ska föras utifrån (”representativ demokrati, legalitet, statligt våldsmonopol” – och stämplingen av de som avviker som ”extremister, våldsvärkare, antidemokrater, kriminella”), och i stället sätta upp egna premisser som aktiviteterna ska diskuteras och bedömas utifrån. *”Genom att presentera sådana grundligt genomarbetade egna premisser gör man det svårt, i bästa fall omöjligt, för representanterna för det etablerade systemet att behandla de aktuella problemställningarna på deras premisser”*. Istället för att diskutera våld så diskuteras hur rasistiska övergrepp ska kunna stoppas och hur organisationer själva kan skapa trygghet, istället för legalitet utgå från legitimitet – vilket stöd som finns för dessa

frågor, varför de ligger i folks intresse, och varför det är rätt att göra det. Istället för att diskutera det illegala att ockupera ett hus, hävda rätten till bostad och mötesplatser och förklara aktionerna utifrån det. Systemet kommer alltid vilja föra in och tolka alla systemkritiska aktiviteter utifrån de systemfunktionella premisser de själva sätter upp. För att ge ytterligare tyngd åt den egna problemformuleringen krävs egna fakta, undersökningar, analyser. Detta kräver *”ett mycket grundligt förararbete, med utmejslandet av premisser och problemställningar som gör ‘snitt’ i offentligheten, och med användning av varierad och kunnig expertis”*. Genom att lyfta fram röster från de berörda (drabbade av nazivåld, papperslösa som utsatts för REVA, arbetare som strejkar osv) kan man betona att ”detta är vad det handlar om”, ”detta är problemet/frågan vi måste utgå från”. Premissformuleringen innebär att aktivt försöka sätta ramarna för debatten, välja vad som ska diskuteras och var det ska diskuteras. Det kräver aktiva motstrategier mot medielogiken.

Mathiessen avslutar med en sista strategi, som bygger på att man kan kombinera de andra och har uppnått en viss styrkeposition för att bli en verklig motmakt. Denna strategi kallar han **”alternativformulering”**, att rörelsen själv kan skapa alternativa motoffentligheter, egna masskanaler för att nå ut, en egen förankrad struktur som kan i direktkontakt med en bred bas kan besvara borgerliga utspel och repressionsförsök – med målsättningen att utkonkurrera behovet av den etablerade borgerliga offentliga arenan. Mathiesen tar upp exemplet med hur alternativ- och miljörörelsen under tidiga 80-talet med sina bulletiner, folkrörelsenätverk och gatunärvaro lyckades skapa en egen offentlighet, en masskontaktyta som under en tid kunde kringgå (och därigenom utmana) den borgerliga offentligheten.

Dessa motmaktstrategier som diskuterats ovan är ett politiskt arbete som kräver ett ”både-och” snarare än ett ”antingen-eller”. Det ska inte sammanblandas med att bara vara en opinionsrörelse eller bara ägna sig åt ”kulturkamp” eller dagsdebatter i sociala medier. Det handlar snarare att se hur offentligheten är en handlingsarena och slagfält vid sidan av andra (normativa, ekonomiska), men som påverkar hur våra verksamheter på de andra tolkas, mottages, betraktas och uppfattas. Det är alltså ingen ”pr-strategi” för att kunna sälja vänstern bättre – men en aspekt av våra praktiker och kontinuerliga kamper som vi alltid måste väga in och parallella strategier för. Indefinieringen och utdefinieringen som strategier påverkar våra (materiella) handlingsmöjligheter. Är vi medvetna om hur dessa strategier fungerar kan vi också se till att motmaktstrategierna blir en självklar del av våra praktiker och stärka våra kampmöjligheter.

Deleuze och Guattari diskuterar i *Tusen platåer* skillnaderna mellan en majoritetspolitik, som ser sig själv som självklar homogen norm och centrum, en minoritetspolitik, som ser sig själv som särkultur eller egen avgränsad identitetssfär i relation till majoriteten – och sätter dessa båda i kontrast mot en minoritär (minoritarian) politik, en subaltern politik som försöker gå bortom sig själv och överskrider identiteter. Den minoritära politiken uppstår i trängda utrymmen (cramped spaces), och tvingar fram en kreativ experimenterande, en aktiv process att skapa något annat. Den minoritära politiken är inte baserad på en identitet, utan tillblivande (becoming minor). Thomas Mathiessens möjligheter till att konstruera en motmakt är en minoritär politik, som utgår från att den enda plats sociala rörelser fruktbart kan befinna sig är i randzonerna, undflyendes både in- och utdefinieringens stratifieringar och infångstapparater. Motmakten är alltid en flyktlinje. En vägran att varken vara för söt och sväljas eller för sur och spottas ut. Bara i denna randzon kan en verkligt revolutionerande politik uppstå.

Tillståndet i världen

Texterna i det här avsnittet ger en bild av den situation vi nu befinner oss i, de så kallade materiella omständigheterna. Författarna har lite olika perspektiv och framför allt olika idéer om vad vägen framåt kan vara (särskilt Borgnäs socialdemokratiska förslag), men kompletterar varandra bra och ger sammantaget en god analys av tillståndet i världen. Förutom Borgnäs är alla texter utdrag från böcker som varmt rekommenderas för vidare läsning.

Kajsa Borgnäs "Skuldsatt framtid" är tagen från *Tiden* 2-3 1013. Utdraget "Osäkra liv" är från Natacha López & Mårten Björks *Utan framtid* från 2013 (ISBN: 978-91-87393-04-4). Utdraget "So, why is it kick off?" är från Paul Masons *Why it's kicking off everywhere* från 2012 (ISBN: 978-1-84467-851-8). Utdraget "The ascendancy of debt in neoliberalism" är från Maurizio Lazzaratos *The making of the indebted man* från 2011 (ISBN: 978-1-58435-115-3).

Skuldsatt framtid

Kajsa Borgnäs

”Framtidsfrågan”

Vi går inte omkring och funderar på vad som kom först: hönan eller ägget. Vi ligger inte sömnlösa om nätterna över frågan om vad som fanns innan big bang eller vad som existerar ”utanför” universum. Vi tänker inte varje dag på hur tolv miljoner svältande människor på Afrikas horn rent konkret har det. Skulle vi gå runt och ständigt tänka på allt detta skulle vi inte kunna leva ”normalt”. Miljö- och klimatfrågorna hör till denna kategori frågor som om vi tänkte för mycket på dem skulle göra våra liv omöjliga. Försök fundera på vad fyra graders temperaturhöjning i praktiken innebär, vad en meter högre havsyta får för konsekvenser eller vilka konflikter som uppstår när oljan inte längre kan göra våra liv så oändligt smidiga. Det går inte. Hjärnan säger stopp. Det är genom att förpassa miljö- och klimatfrågorna till samma avdelning som universums och äggets/hönans uppkomst som vi över huvud taget kan gå upp ur sängen, ta bilen till jobbet, äta kött morgon middag kväll och flyga till Thailand på semestern, det vill säga fortsätta att leva ”normalt”.

När jag läser det socialdemokratiska ”Framtidskontraktet”, antaget i Göteborg tidigare i år, tänker jag mycket på den där hönan, eller om det var ett ägg. Hur hänger saker och ting i världen egentligen ihop? Det verkar inte alltid vara så viktigt. Prioriteringsordningen av olika politiska frågor är ändå glasklar: Det finns frågor som måste hanteras ”här och nu” och det finns frågor som någon annan måste göra något åt ”i framtiden”. Överskottsmål, utgiftstak och prisstabilitet ska åstadkommas här och nu, orsak och verkan är klart beskrivna och konkreta styrmedel är direkt kopplade till de politiska målen. Snäppet ned på prioriteringslistan, efter att de ”sunda statsfinanserna” är säkrade, kommer jobben och välfärden. Längst ned hamnar klimat- och miljöfrågorna. Dessa ”framtidsfrågor” beskrivs mycket mer abstrakt, utan tydlig koppling mellan orsak och verkan och utan att man blir klar över vilka de konkreta medlen egentligen är. Mellan sunda statsfinanser–prisstabilitet–jobb–välfärd–miljö löper en socialdemokratisk samhällsberättelse som säger ungefär att ”när vi har sunda statsfinanser kan vi uppnå full sysselsättning, därefter satsa pengar i välfärden vilket i sin tur möjliggör politik för en bättre miljö”.

Det är väl egentligen inget fel på den här logiken, om det inte vore för att den är bakvänd. I det politisk-mediala landskapet i dag är det kanske svårt att säga något annat än att prisstabilitet och tillväxt är grunden för all god politik. I verkligheten vet de flesta av oss att en ”sund ekonomi” är beroende av att vi lyckas undvika massarbetslöshet, får en jämnare inkomstfördelning och slipper ekonomiska kriser. Allt detta i sin tur bygger på att vi klarar av att stabilisera miljön.

Hur är läget – egentligen?

I septembernumret 2012 av *Development Dialogue* beskriver Kevin Andersson, en av världens främsta klimatforskare, senaste nytt från klimatförändringsfronten. Det är ingen rolig läsning. Trots tre decennier av internationella toppmöten och förhandlingar ökar de globala koldioxidutsläppen i rekordfart. Vi har väntat så länge med att på allvar göra något åt klimatförändringarna att vi nu lever i en ”non-marginal world”. Anderson skriver att

vi har "little to no chance" att hålla klimatuppvärmningen under två grader celsius. Konstpaus. "Little to no chance"?! Anderson skriver också att det knappast är troligt att koncentrationen av koldioxidekvivalenter stannar under 450 eller ens 550 ppm, och till och med nivåer under 650 ppm verkar optimistiska, vilket ger möjliga temperaturökningar uppemot 3, 4 och 5 grader. Hösten 2011 varnade International Energy Agency för att vi mycket väl kan vara på väg mot en 3,5-gradig temperaturökning så snart som år 2035. I september i år kommer IPCC (FN:s klimatpanel) med sin nästa rapport – förhandsryktena gör gällande att det blir skräckläsning.

Även om de konkreta siffrorna kan vara svåra att ta in är det viktigaste i detta insikten om att klimatfrågan inte längre handlar om temperaturhöjningar "någon gång i framtiden" som "framtida generationer" måste hantera, utan om en tidsperiod som de flesta av oss nu levande människor faktiskt kommer att uppleva själva. Dessutom har de miljömässiga konsekvenserna av "bara" en tvågradig temperaturhöjning nyligen blivit justerade uppåt, vilket betyder att den gräns som tidigare betraktats som "säker" nu snarare representerar gränsen mellan "farliga" och "extremt farliga" klimatförändringar. För att ha en 50-procentig chans att klara oss under två graders temperaturhöjning, skriver Anderson, måste vi börja reducera de globala utsläppen under detta decennium. I själva verket borde industrialiserade länder ha börjat minska sina utsläpp redan år 2010 för att tillåta att utvecklingsländer släpper ut lite mer, och utsläppsminskningarna borde vara i storleksordningen 40 procent till 2015, 70 procent till 2020 och 90 procent år 2030!

Uppenbarligen pågår det exakt motsatta. Industrialiserade länder släpper ut alltmer (även om det sker på konsumtionssidan snarare än produktionssidan) och de tidsgränser vi satt upp för omställning är satta så långt fram i tiden att de knappast kommer att ha någon verklig effekt. EU har till exempel antagit mål om att minska utsläppen med 80 procent till år 2050. Det kan låta radikalt men problemet är inte bara att målet är för lågt utan att de kumulativa utsläppen vid det laget kommer att ha hunnit bli enorma. Poängen med klimatåtagandena från klimattoppmötet i Durban 2011 är att inget land behöver göra något alls innan 2020. Och i Socialdemokraternas Framtidskontrakt läser jag att Sverige ska vara fossilfritt år 2050. Det räcker inte.

En av de största idémässiga stridsfrågorna inom miljöoch klimatpolitiken gäller teknikens roll: I vilken utsträckning kan ny teknik lösa problemen åt oss och i vilken utsträckning krävs större sociala och ekonomiska reformer? Även om miljöeffektiv teknik självklart spelar stor roll för omställning finns fyra goda argument för att inte låta teknikoptimismen helt förblinda debatten.

Teknikutveckling kräver ofta långa ledtider för investering, forskning, utveckling och produktion, vilka passar illa med de krympande tidsmarginaler klimatet ger oss. De kumulativa utsläppen och miljöförstörelsen hinner växa sig väldigt stora innan den nya tekniken eventuellt är utvecklad och användbar i stor skala.

Historiskt sett har teknikutveckling sällan lett till minskad miljöpåverkan eftersom effektivisering och efterföljande prissänkningar leder till att människor helt enkelt konsumerar mer av samma eller andra varor (så kallade reboundeffekter). På produktionssidan innebär effektiviserad resursanvändning att man får ut mer av att använda samma resurs, och därmed ökar de ekonomiska incitamenten att använda just denna resurs för ytterligare produktion. För att den nya tekniken verkligen ska bidra till att minska resursanvändningen krävs både att den nya tekniken ersätter den gamla tekniken i produktionen (inte bara utgör komplement) och att lägre priser inte leder till större produktion och konsumtion, vilket alltså historiskt sällan varit fallet.

Även den nya tekniken har sina miljökostnader. Produktion av vindkraftverk, "miljöbilar", solpaneler och så vidare bidrar också till koldioxidutsläpp och miljöutarmning. En massiv teknikuppgbyggnad, hur miljövänlig den än

är relativt den gamla tekniken, är ingen klimatneutral process – därför talar många miljöforskare hellre om vårt behov av deindustrialisering än reindustrialisering.

Trots att det ofta sägs att det enda som begränsar teknikutvecklingen är ”vår fantasi” existerar faktiskt konkreta begränsningar för vad tekniken kan åstadkomma. Man kan inte göra guld av sand, och den tiofaldiga produktivitetsökning som skulle krävas för att nå miljömålen är minst lika stor som under den industriella revolutionen – men måste åstadkommas på en tredjedel av tiden. Lyssnar man på vad miljöteknikforskarna själva säger står det därför klart att tekniska lösningar måste kompletteras med sociala och ekonomiska förändringar. Därför finns det all anledning att åtminstone komplettera teknikoptimismen med lite nykter social reformism.

Det är för att socialdemokratin sitter fast i beskrivningen av miljöutmaningarna som avlägsna ”framtidsfrågor”, och dessutom i stor utsträckning tekniska frågor, som vår miljöpolitik blir så harmlös, nästan apolitisk. Och det är bara genom att förstå hur ekonomi och miljö hänger ihop som vi har chans att formulera en mer effektiv hållbarhetspolitik. Det handlar om ekonomins funktionssätt, kapitalackumulationsprocesser, pengar och konsumtion. Det handlar om statens roll och det handlar därför, vare sig man vill eller ej, också om tillväxtfrågans stickiga, taggiga, ogästvänliga snårskog.

Klimat- och miljöfrågans epicentrum: ekonomin och den evigt exponentiella tillväxten

Tillväxtutmaningen är tredelad:

1. Den ekonomiska tillväxten har blivit ”oekonomisk” i betydelsen att den förstör mer värde än den skapar.
2. Samhället är kortsiktigt beroende av ekonomisk tillväxt för social och ekonomisk stabilitet.
3. Sedan ett kvartssekel tillbaka kämpar de industrialiserade länderna med sjunkande tillväxt. Den tillväxt som finns är allt mer konsumtionsdriven och bygger på ohållbara nivåer av offentlig och privat skuldsättning.

Dessa tre bitar utgör vårt hållbarhetspussel. Koncept som ”grön tillväxt”, ”hållbar utveckling” och så vidare är teoretiska sätt som dessa pusselbitar skulle kunna jämkas samman. I praktiken fungerar det dock inget vidare. Bitarna passar inte riktigt ihop. Men det är detta pussel som våra samhällen i dag måste försöka lägga – så låt oss gå på djupet med vad det egentligen är det handlar om.

1. Vad betyder det att tillväxten har blivit ”oekonomisk”?

I den enklaste betydelsen innebär det att större samhällsvärden förstörs i produktionsprocessen än den skapar. Alla varor blir till slut till sopor, utsläppen är för stora för att de naturliga sänkorna ska orka ta hand om dem, vi har redan skjutit över flera av de ”planetära gränserna” och det extrema vädret förstör allt oftare stora samhällsvärden. Visserligen har produktionens miljömässiga kostnadssida blivit nästan osynlig på de platser i världen där eliten befinner sig (miljö- och människoförslitande produktion och avfallshantering flyttar till fattigare delar), men inget land har klarat av att upprätthålla tillväxten samtidigt som den absoluta miljöförslitningen minskar. För Sveriges och andra industrialiserade länders del har importen av utsläppstunga varor ökat i takt med att lokala och produktionsbaserade miljöregleringar skärpts, och vår konsumtionstunga tillväxt är därmed en viktig del av de växande globala utsläpp som vi älskar att bokföra på fattigare länders (läs: Kinas och Indiens) miljökonton.

En annan mekanism som bidrar till det ”oekonomiska” i tillväxten är den exponentiella natur som ekonomisk tillväxt definitionsmässigt är av. Eftersträvar man tillväxt på 3 procent per år stöter man till slut på problem i en natur som präglas av mer rätlinjiga samband. Enorma mängder ny energi måste införas i systemet för att det ska orka

växa exponentiellt, och oavsett om det handlar om pengar, bakterier, vargar eller resursutnyttjande kollapsar ett exponentiellt växande system till sist, under tyngden av sin egen alltuppslukande framgång.

Men tillväxten är oekonomisk också ur ett annat, mindre uppenbart, perspektiv. Här måste vi skilja på produktionstillväxt och ekonomisk tillväxt (bnp). Som mått på hur ekonomin mår säger bnp-begreppet bara att förädlingsvärdet i ekonomin, alltså kostnaderna för den samlade produktionen, ökar. Att själva produktionsvolymen, eller produktiviteten, ökar behöver inte alls synas i bnp. I stället kan ökad produktivitet bidra till att bnp sjunker, eftersom priserna (alltså förädlingsvärdet) då ofta sjunker. Och tvärtom innebär större bnp att kostnaderna för produktionen ökar, inte att resurser eller välfärd nödvändigtvis ökar. Av den anledningen att bnp är ett mått på ekonomisk tillväxt (och därmed på kostnader i produktionen) snarare än på produktionstillväxt eller produktivitet, är bnp ett dåligt mått på huruvida verkligt värde skapas eller ej. För att vi ska få grön ekonomisk tillväxt krävs därför att prisfall vid ökad produktivitet kompenseras med så stora produktionsökningar (i samma eller andra sektorer) att de totala priserna (förädlingsvärdet) stiger. Alltså krävs ytterligare resursutnyttjande som kompensation för det minskade resursutnyttjandet!

För att göra det ovanstående än tydligare krävs också att man kommer ihåg hur insatsfaktorerna i produktionen används. Om bnp ska växa måste insatserna av produktionsfaktorerna arbete och kapital växa. Att bara ersätta den ena med den andra, eller öka resursutnyttjandet via teknikutveckling, bidrar i sig inte till den ekonomiska tillväxten (även om, återigen, produktionen kan öka). Eftersom arbetet är en begränsad resurs måste (real)kapitalet öka, och realkapital består av fysiska resurser, det vill säga av natur och miljö. Ekonomisk tillväxt kräver alltså definitionsmässigt att realkapitalet som insats i produktionen växer. Därmed är ekonomisk tillväxt i grunden en tillväxt som kräver ytterligare förslitning av den omvärld vi redan slitit ut.

2. Vad betyder det att samhället behöver tillväxt för social och ekonomisk stabilitet?

Förutom att ett samhälle som uppvisar tillväxtnivåer under 1 procent betecknas som "krisekonomi" är många av våra viktigaste samhällspolitiska institutioner – pensionssystem, finansmarknader, bostadsmarknader, arbetsmarknader och så vidare – beroende av tillväxt. Hur skulle till exempel pensionssystemet klara sig utan framtida tillväxt? Vilka banker skulle ge krediter om inte tillväxten vore politiskt säkrad? Vilka företag skulle investera utan förväntningar på tillväxt? Eftersom vi kommit att ta tillväxten alltmer för given har många av våra mest basala samhällsinstitutioner konstruerats med tillväxten som absolut förutsättning.

En av de grundläggande samhällsinstitutioner som kräver ständig tillväxt för att fungera, och som bland miljöekonomer väcker allt större intresse, är vårt penningssystem. För att göra en lång historia kort är problemet med penningssystemet framför allt att majoriteten av våra pengar skapas som skulder. Förutom sedlar och mynt skapas pengar när privata banker ger lån mot ränta, vilket innebär att det samtidigt skapas behov hos låntagaren att i framtiden kunna betala tillbaka både lånade pengar och ränta (vilken banken inte har skapat). För att (de flesta) låntagare ska kunna betala tillbaka räntan på sina skulder behövs tillväxt i ekonomin. För den enskilda låntagaren innebär detta att hen tvingas ägna dagarna åt att hitta inkomster för att hen ska få råd att betala tillbaka både lån och ränta. Politiskt krävs att staten ser till att människor deltar i produktionen i tillräckligt stor utsträckning för att skapa så mycket produktionstillväxt att de flesta skulder kan betalas tillbaka (eller åtminstone räntorna). Alltså: privata banker skapar pengar som skulder => återbetalningsförmågan är knuten till den individuella och kollektiva produktionsinsatsen => moraliskt lär vi oss att skulder ska betalas => tillväxtkravet är ett faktum. Att i detta läge

ifrågasätta tillväxten är som att ifrågasätta det blodomlopp (penningssystemet) som håller samhällskroppen i gång.

Hösten 2012 kom Romklubben ut med en rapport som behandlade just denna fråga: finansiella och monetära intressen kräver exponentiell tillväxt för att fungera och detta system strukturerar en stor del av det övriga politiska handlingsutrymmet. Rapporten diskuterade framför allt hur pengar skapas procykliskt (banker skapar mycket pengar i goda tider och lite pengar i sämre tider) samt hur ränta-på-ränta-systemet leder till obligatoriska tillväxtkrav i ekonomin. Resultatet är prisbubblor, kortsiktighet och ökad skuldsättning, vilket knappast gynnar klimatomställning eller långsiktigt hållbart resursutnyttjande (eller finansiell stabilitet – men det är en annan femma).

I detta system för pengar, skulder, räntor och privata bankintressen sitter resten av våra samhällsinstitutioner fastnålade. Tillväxten är beroende av offentlig och privat skuldsättning och när bankerna hotar att gå omkull tar staten över deras skulder och fördelar kostnaderna bland medborgarna. Pensionsfonder investerar i gas och olja för kortsiktig avkastning, och på börsen är så enorma mängder utvunnen koldioxid listad som ”tillgångar” hos energibolag att skulle alla dessa ”tillgångar” verkligen tas upp ur marken och brännas skulle vi strax kunna säga tack och ajöss till livet på den här planeten. Ovanpå dessa finansiella processer guppar arbetsmarknaden, skatteintäkterna och välfärdsinstitutionerna som bojar – alla är de beroende av att tillväxten och lån-ränte-skuld-systemen oavbrutet fortsätter att fungera.

Som om inte dessa perspektiv vore absurda nog kan vi anlägga ytterligare ett perspektiv på samhällets behov av tillväxt. Visserligen har debatten om staten varit i stort sett död de senaste 30 åren, men i takt med att kriserna intensifieras växer också intresset för frågan om vad staten faktiskt är. Regulationister och marxistiska statsteoretiker påpekar gärna att i ett kapitalistiskt samhälle är staten ingen organisation utanför kapitalackumulationsprocesserna, utan måste erbjuda kapitalägarna möjligheter till ackumulation som gör dem villiga att investera sitt kapital och på så sätt skapa arbeten.

Staten är ur detta perspektiv ingen neutral problemlösare i största allmänhet, utan en problemlösare med mycket specifika uppgifter: å ena sidan att underlätta ytterligare kapitalackumulation (via utbildad och disciplinerad arbetskraft, fysisk infrastruktur och så vidare), å andra sidan att upprätthålla legitimitet för denna process så att den inte hela tiden avbryts (viss demokrati, medbestämmande och omfördelning). Jämlikhets-, demokratioch hållbarhetskraven kan dock inte tillåtas växa sig så starka att de hotar ackumulationsprocessen. I relation till kommande miljökatastrofer innebär detta att det är först när miljöförstörelsen blir en fråga om konkret ordning och direkt hot mot antingen legitimiteten eller ackumulationen (det vill säga en akut miljökris) som den kapitalistisk-demokratiska staten får mandat från kapitalister och/eller väljare att agera. Det säger sig självt att möjligheterna för staten att agera förebyggande genom att ingripa i ackumulationsprocesserna innan de resulterat i katastrof är begränsade, på samma sätt som statens möjligheter att intervensera mot miljökatastrofer som pågår på en annan fysisk plats än där de egna väljarna och skattebetalarna fysiskt och psykiskt befinner sig är små.

För den socialdemokrati som länge lyft fram staten som möjliggörare och lösning på allsköns samhällsproblem är detta problematiserande av statens roll och politiska manöverutrymme bland det viktigaste för att förstå de hållbarhetsutmaningar ett senkapitalistiskt samhälle ställt sig självt inför.

3. Vad betyder det att västvärlden sedan 30 år tillbaka inte längre har någon ”naturlig”, produktionsdriven tillväxt, utan måste förlita sig på konsumtion finansierad genom privat och offentlig skuldsättning?

Rent historiskt är det ett faktum att den enorma tillväxt som möjliggjordes först av industrialiseringen och sedan verkligen tog fart efter andra världskriget är ett väldigt specifikt fenomen. Att den solenergi som finns bunden i kol och olja kunde utvinnas för att ersätta arbetskraft gjorde att de ekonomier som industrialiserades först plötsligt kunde producera mångfalt mer. Med imperialism och globalisering växte marknaderna och befolkningstillväxten gav nya producenter och konsumenter i den växande ekonomin. Med teknikutveckling, starkare arbetarrörelse, utbildade och organiserade arbetare och sundare levnadsförhållanden ökade tillväxten ännu mer, och åren mellan 1950 och 1973 (uppbyggnadsfasen av den efter kriget sönderslagna europeiska ekonomin) såg rekordhöga globala tillväxtnivåer. Sedan 1973 har tillväxttakten minskat (trots Kina och Indien). Urbaniseringstakten – en av de viktigaste drivkrafterna för ekonomisk tillväxt – avtar. I västvärlden växer konsumtionens andel av bnp stadigt. Efter finanskrisen 2008 verkar tillväxten dessutom ha gått ned på ännu lägre nivåer och den konsumtion som antas kunna få i gång ekonomin igen verkar inte riktigt vilja infinna sig, trots att stater och centralbanker gör det de kan för att ösa ut pengar i ekonomin.

Samtidigt som vi alltså å ena sidan befinner oss mitt i en överproduktionskris och stora mängder överskottskapital turnerar på finansmarknaderna utan att hitta produktiva investeringsmöjligheter (IMF klagar på global överskottslikviditet) saknas å andra sidan effektiv efterfrågan i ekonomin parallellt med att en mängd behov inte fylls och arbeten inte utförs just för att det saknas pengar (till miljöomställning eller välfärdsarbeten exempelvis). Denna mix av otillräcklig effektiv efterfrågan, otillfredsställda behov, överskottskapital och växande skuldsättning kan bara förklaras med den extremt ojämlika globala förmögenhetsfördelningen. Den tyske politiske ekonomen Wolfgang Streeck gav nyligen ut en bok med titeln *Köpt tid*. Hans poäng är att vi idag köper oss välstånd på bekostnad av framtiden och att skuldsättning blivit ett substitut för omfördelning. Om inflationen fram till 1980-talet kunde hjälpa till att jämka samman arbetets och kapitalets anspråk på andelar av produktionsresultatet (genom att urholka båda) spelar skuldsättningen i dag en liknande roll, om än enbart för arbetarna. Kapitalavkastningen har säkrats genom inflationsbekämpning och självständiga riksbankers medan kreditgivningen skjutit i höjden som ett sätt att kompensera arbetarna för sjunkande löneandel och växande ojämlikhet. I stället för att beskatta ett alltmer svårtillgängligt kapital och investera i välfärd lånar alltså staten av framtiden. I stället för att kräva omfördelning lånar löntagarna av kapitalisterna (och betalar tillbaka med ränta). Kapitalackumulationen fortgår i allt snabbare takt. Tillväxten sker på kredit. Och den största skulden bygger vi upp i förhållande till naturen – man vill inte tänka på hur och när vi tvingas betala tillbaka den.

Vad har hittills varit statens svar på allt detta?

I tider av lågkonjunktur och ekonomisk kris brukar statens ekonomiska åtgärdsbox innehålla något av följande: besparingspolitik, stärkt efterfrågan, ökad likviditet och ökad export.

Monetaristiska ekonomer antar vanligtvis att produktionen skapar sin egen efterfrågan, och staten behöver inte göra så mycket alls. Genom prismetanismen ser marknaden till att allt som produceras konsumeras, eller omvänt att allt som efterfrågas faktiskt också produceras. I dagsläget är det dock, som sagt, svårt att hävda något annat än att utbud och efterfrågan inte riktigt matchar varann.

Keynesianska ekonomer ser därför större faror i det de kallar underkonsumtionskris. Om lånefinansierade investeringar är krisernas (och tillväxtens) epicentrum, då behövs hela tiden konsumenter som är beredda att betala för de varor dessa investeringar genererar. Statens uppgift blir att mobilisera människor som konsumenter och på så

sätt bidra till att kapitalöverskott och överskott på arbetskraft samtidigt minimeras.

Denna efterfrågepolitik bygger dock på att staten antingen har egna inkomster (via skatter) eller kan låna pengar (på internationella kapitalmarknader). Detta är också den keynesianska ekonomins akilleshäla: för att hålla efterfrågan i gång under en ”övergångsperiod” mellan låg och högkonjunktur räknar man med att staten antingen kan ta in skatter eller har tillgång till lån – båda är beroende av faktisk eller förväntad framtida tillväxt. I ett läge där skatteintäkterna krymper och staterna har stora skulder samt där tillväxtförväntningarna är låga är det inte säkert att staten har råd att bedriva efterfrågepolitik. I den allmänna politiska debatten låter det ofta som om den ekonomiska tillväxten bara ”just nu” råkar vara nere i en svacka. Men om efterfrågepolitiken är beroende av tillväxt, och tillväxten sjunker till följd av strukturella förändringar i ekonomin, är det svårt att se hur välfärdsstaten ska kunna fullgöra sin uppgift att få ”fart i ekonomin”.

För de två sista åtgärderna i boxen gäller att i en värld där alla vill exportera och ingen har råd att konsumera är utrymmet för export uppenbart litet, och i ett läge där tillväxten är låg och tillväxtförväntningarna lika låga leder ytterligare likviditet bara till ökad inflation. Utan faktisk eller förväntad tillväxt är därför dessa ”tillväxtfrämjande” åtgärder relativt tandlösa.

Förutom att ovanstående krispolitik är baserad på en ekonomisk verklighet som kanske inte längre gäller är det svårt att se hur klassisk krispolitik skulle kunna fungera som hållbarhetspolitik. Historiskt har socialdemokratiens konsumtionsideologi rättfärdigats av att fattiga människor måste kunna konsumera mer. Detta stämmer fortfarande för vissa delar av samhället, men bortser från att konsumtion ju handlar om både att tillfredsställa behov och att delta i en kultur. Visst finns det en massa människor som behöver konsumera mer för att möta sina behov. Men den extrema konsumtionskultur som vår traditionella ekonomiska politik (välfärdspolitik ”underifrån” utan att också försöka minska eller omdirigera konsumtionen bland de rikare) bidrar till är en viktig faktor för de enorma svenska ekologiska fotavtrycken. Förr eller senare måste därför den efterfrågefokuserade politiken förändras till att inte bara handla om hur den totala efterfrågan i ekonomin kan öka, utan om hur efterfrågan (på miljöförslitande konsumtionsvaror) bland de många välsituerade faktiskt kan minska.

En femte strategi som staten kan ta till för att försöka få i gång tillväxten är att se till att människor verkligen använder sina produktiva förmågor i ekonomin, det vill säga arbetar. Trots att arbetet alltså hela tiden blir dyrare i förhållande till realkapitalet i produktionen, att överproduktion och masskonsumtion hör till de viktigaste bidragande orsakerna till miljö- och klimatförstörelsen och att lönearbetets uppdrivna tempo fysiskt och psykiskt sliter ut människor ska tillväxtstagnationen bekämpas genom att fler människor arbetar mer. Höjd pensionsålder, växande krav på arbetslösa, en välfärd som knyts allt hårdare till lönearbete och prestation, växande låglönesektor och osäkra anställningsvillkor – det är ett av tillväxtrecepten som just nu skrivs ut i nästan alla industrialiserade länder.

Alla dessa åtgärder mot den minskande tillväxten: ökad inhemsk efterfrågan, stor tillgång på pengar, produktion fokuserad på export och ett slags nygammal arbetsmoralism kan kanske kortsiktigt verkligen pumpa upp den (egna) tillväxten något, men har det gemensamt att de inte tar hänsyn till miljön eller ett mer långsiktigt perspektiv. Jag antar att tanken bakom det hela är att tillväxt ger teknikutveckling som leder till miljömässig hållbarhet i framtiden eller det mer cyniska att framtidens generationer ändå kommer att vara så rika och smarta att de säkert kommer på någon fiffig lösning då. Problemet är, som jag inledde denna artikel med, att klimatet behöver åtgärder nyss och att det inte finns särskilt mycket i innevarande tillväxtmodell som pekar mot att vi faktiskt kommer att förbruka mindre resurser i framtiden eller att vi ens verkligen kommer att kunna pressa fram de tillväxtnivåer vi så hett eftertraktar.

Som sammanfattning av läget gäller alltså att vi:

1. inte har tillväxt
 2. gör allt vi kan för att få i gång tillväxten
 3. binder oss själva vid tillväxtpolitiken genom ytterligare skuldsättning för att få i gång en konsumtionsdriven tillväxt
 4. tvingar oss själva att fortsätta överutnyttja miljön för att vi ska få tillräckligt med tillväxt för att kunna minska trycket på miljön, vilket hela tiden ökar eftersom vi vill ha tillväxt
 5. trots detta inte får mer välfärd, inte får mer fritid och inte får en mer hållbar miljö
 6. förmodligen ändå inte får särskilt mycket tillväxt efter som råvarorna inte längre är lättåtkomliga, vilket i längden är det viktigaste för tillväxt.
- Det är, i mina ögon, en samhällsekonomi på gränsen till kaos.

Hallå, socialdemokrati!

Psykoanalytiskt talar man ibland om "förskjutning". Det innebär att man har ett problem som vore mycket obehagligt att ta itu med och därför hellre koncentrerar sig på något annat. Klimatförändringarna, miljöförstörelsen, minskad biologisk mångfald, krympande jordbruksmark, vattenbrist, överfiske är alla nästan olösliga problem kopplade till masskonsumtion och massproduktion, och därför koncentrerar vi oss mycket riktigt hellre på något annat. De delar av miljöfrågorna som är enklast att ta itu med – energieffektivisering och den synliga närmiljön – koncentrerar vi oss också gärna på. Miljödebatten under partikongressen handlade nästan

uteslutande om hur vi ställer om till mer hållbar energiproduktion. Inte oviktigt, men ensidigt.

En nyhet i miljödiskussionen är dock det klimatpolitiska ramverk partiet har annonserat. Detta gör mig mycket nyfiken. Ett ramverk har ju trots allt viss status i sådana här sammanhang. Vad det innebär står än så länge inte riktigt klart, och inte heller är det klart hur det relaterar till det finanspolitiska och sysselsättningspolitiska ramverket, men om man verkligen vill konstruera ett klimatpolitiskt ramverk som ser till att Sverige inte bidrar till att den globala temperaturen stiger mer kan det faktiskt bli ett enormt radikalt och viktigt politiskt verktyg. Särskilt om vi samtidigt tar hänsyn till vårt massiva ekologiska fotavtryck och försöker krympa detta till en mer "rimlig" nivå. I ett sådant klimatpolitiskt ramverk skulle, förutom energieffektiviseringar, förmodligen följande behöva ingå:

- Massiva investeringar i förnybar energi, miljöteknik samt omställt transportsystem.
- Åtgärder för att sektorer ska bära sina egna miljökostnader, vilket innebär högre beskattning och/eller ransonering av/förbud mot miljöfarlig produktion och användning av miljöfarliga varor (exempelvis bensin, flygresor).
- Skatteväxling så att konsumtion snarare än arbete beskattas.
- Radikalt minskad import av koldioxidtunga varor, det vill säga i praktiken ett slags importtullar på varor producerade eller transporterade på ett sådant sätt att koldioxidutsläppen eller miljöförstörelsen ökar.
- Mer jämlik inkomstfördelning för att göra ovanstående socialt möjligt samt eftersom behovet av statuskonsumtion ökar ju mer ojämlikt ett samhälle är.
- Åtgärder för att förändra incitamenten på finansoch penningmarknader, exempelvis något slags system som gör att långsiktiga investeringar inte längre missgynnas till förmån för kortsiktiga. Med låg eller negativ

diskonteringsränta skulle investeringar i till exempel skog som får växa i 100 år löna sig medan kortsiktiga investeringar skulle löna sig mindre – alltså ett slags demurrage, på ekonomspråk.

- Öka kraven på eget bankkapital och krymp möjligheterna till fractional reserve banking – nödvändigt om man eftersträvar färre skulder i ekonomin samt mer försiktig tillväxt.

- Åtgärder mot att man kan lista miljöfarliga tillgångar som finansiella ”tillgångar”. Förbud mot att gemensamma pengar (pensionsfonder) investeras i verksamhet som bidrar till miljöoch klimatförstörelsen.

- Skuldavskrivning – eftersom en stor del av dagens skulder ändå aldrig kommer att betalas tillbaka.

- Allmän arbetstidsförkortning!

Eftersom det är uppenbart att det mesta av ovanstående inte i närtid på riktigt kommer att ingå i ett socialdemokratiskt klimatpolitiskt ramverk, särskilt som dessa förslag ju innebär att kapitalets roll och avkastningskrav i den kapitalistiska ekonomin omformuleras (vilket ju är minst sagt svårt att åstadkomma utan knot) blir det i stället mycket spännande att se vad som faktiskt till slut platsar i det socialdemokratiska klimatpolitiska ramverket. Två frågor är centrala:

- Vad ska produceras och hur ska detta produceras utan att mer fysiska resurser tas i anspråk?

- Vad ska konsumeras och hur möjliggör man att människor som konsumerar lite får konsumera mer och att människor som konsumerar mycket konsumerar mindre?

Poängen här är inte att håna den vardagliga politiken (som jag har stor respekt för), utan att visa på att de politiska prioriteringar som socialdemokratin (i gott sällskap) hittills gjort har formulerats inom ett tillväxtparadigm som inte är miljömässigt hållbart (även om det varit historiskt framgångsrikt). Ett tillväxtparadigm som de flesta människor, inklusive socialdemokrater, förmodligen inte problematiserar över huvud taget, utan tar för givet ungefär som man tar årstiderna för givna. Efter vinter kommer vår. Efter lågkonjunktur kommer högkonjunktur. Att vi skulle ha tagit steget in i en ny ekonomisk-historisk period – mindre tillväxtvänlig, med större resursknapphet och miljömässig instabilitet – kan vara svårt att föreställa sig, men ändå nog så sant. Det ställer nya krav på staten och politiken. Politik handlar om framtiden, säger ofta politiker själva. Men jag tror tyvärr att politik oftast handlar om nutiden, och det är därför politiken är så maktlös inför utmaningar vilkas konsekvenser framför allt kommer att upplevas framöver.

Och då var vi där vid hönan och ägget igen eller vid tolv miljoner svältande människor i Afrika. Vad orkar vi tänka på, och vad måste vi slå ur våra tankar för att orka ”leva normalt”? Hur hänger verkligheten egentligen ihop? Optimisterna fortsätter att vifta med sin ”grön tillväxt”-flagga men de förblir svaret skyldiga vad gäller hur denna i praktiken ska se ut, bortom retoriken. Och som vanligt när jag ska avsluta en miljöartikel vet jag inte om jag ska göra det ”som sig bör”, i god ton och med en hoppingivande slutkläm som pekar uppåt och framåt mot en ljusare horisont, eller om jag ska skriva det jag faktiskt känner. Jag bestämmer mig för att inte göra någotdera, utan lämnar slutet öppet – det är nog ärligast så.

Osäkra liv

Natacha López & Mårten Björk

Deltidsjobb, vikariat och bemanningsföretag

Vad är det då för anställningar som de unga kan få? Man kan se en uppdelning mellan två typer av arbetet – å ena sidan jobb inom sektorer som kräver hög utbildningsnivå och å andra sidan, vilket är vanligast, arbeten med osäkra anställningar, ofta inom servicesektorn.

Det finns helt enkelt färre och färre fasta tjänster på arbetsmarknaden och fler och fler tidsbegränsade anställningar. År 1991 hade till exempel bara tio procent av de anställda inom de länder som då utgjorde Europeiska gemenskapen tidsbegränsade anställningar. 2007 var motsvarande siffra för de anställda i EU:s medlemsländer gjorton procent.

Men för de unga är tidsbegränsade anställningar och anställningar via bemanningsföretag mycket vanligare än bland befolkningen som helhet. År 2010 hade bara hälften av alla förvärvsarbetande européer under 25 år fast anställning, jämfört med 85 procent bland dem över 34 år.

Även i Sverige hade hälften av arbetarna mellan 20 och 24 år tidsbegränsade anställningar år 2011. Det är en rejäl ökning jämfört med år 1987, då bara 20 procent av de förvärvsarbetande i samma ålder hade en tidsbegränsad anställning.

Dessutom kan man se att det skett ett skifte sett till vilken typ av tidsbegränsade anställningar som dominerar. På 80-talet dominerade vikariat, då man alltså hoppade in för att ersätta någon som inte var i tjänst. I dag utgörs majoriteten av de tidsbegränsade anställningarna i stället av så kallad ”allmän visstid”, vilket betyder att arbetsgivaren inte har angett något skäl till att man tar in personen under en begränsad tid. Detta blev möjligt först i och med en lagändring 1997, då man också gjorde det möjligt för arbetsgivare och lokala fackklubbar att komma överens om avtal för att kringgå lagstiftningen om fasta anställningar.

Donald Storrie är i dag forskningschef på EU:s arbetslivsinstitut, Eurofound, en EU-byrå som bedriver forskning om förhållandena på de europeiska arbetsmarknaderna, men tidigare har han arbetat i många år vid Göteborgs universitet. Han förklarar att forskningen visar att arbetsvillkoren för dem som har tidsbegränsade anställningar generellt är sämre än för dem med fasta anställningar.

– De har överlag sämre betalt. Ibland hör man att man får kompensation för att man är tillfälligt anställd genom att få bättre betalt, men det är inte sant. Om man jämför en fast anställd och en tillfällig och tar hänsyn till utbildning, kön, ålder, ja allting, så är det fortfarande så att den tillfälligt anställda har sämre betalt. Det finns även brister när det gäller hälsa och säkerhet för dem med tidsbegränsade anställningar.

Spanien har länge varit det land där det är allra vanligast med tillfälliga anställningar bland unga. En stor majoritet av de unga arbetar på tillfälliga kontrakt. Där kan vi se att lönegapen mellan dem som har tillsvidareanställning och dem som har tidsbegränsad anställning uppgick till 32 procent år 2010. Från Sverige finns siffror från 1980- och 90-talet som visar på att de tidsbegränsat anställdas löner var 10 procent lägre än de fast anställdas.

När det gäller hälsa och säkerhet gjorde den EU-byrå där Donald Storrie är forskningschef år 2012 en undersökning som visade att de med tidsbegränsade anställningar ofta är sämre informerade om hälso- och säkerhetsrisker på arbetsplatsen.

Bristande kunskap om risker på arbetsplatsen är även vanligt förekommande bland dem som är anställda genom bemanningsföretag, en anställningsform som har blivit betydligt vanligare under de senaste decennierna. Bemanningsföretagen har sedan 1990-talet vuxit mycket snabbt i nästan alla industriländer som ingår i OECD. I samtliga EU-länder har antalet arbetstillfällen i bemanningsföretag åtminstone fördubblats under 1990-talet. I de flesta länder dominerar ungdomar bland de anställda, så även i Sverige, där expansionen varit särskilt stor. För en del yrkesgrupper har anställningar via bemanningsföretag inneburit en lönehöjning. Det bästa exemplet är sjuksköterskor, berättar Donald Storrie.

– Det beror på att de vanligtvis jobbar inom offentlig sektor, men marknaden kräver högre lön för sjuksköterskor.

Slutligen kan man se att det har blivit allt vanligare med deltidsjobb. Adelen som arbetar deltid har ökat från 17 procent i EG-länderna 1991 till 30 procent i EU-länderna 2011. Av de deltidsanställda uppger hela 37 procent att de skulle vilja arbeta mer. Det finns dock stora skillnader mellan könen när det gäller deltidsarbete. Av kvinnorna i EU arbetar hela 38 procent deltid jämfört med 13 procent av männen. Även bland unga är deltidsjobb vanligare än bland befolkningen som helhet och andelen unga i deltidsanställningar har vuxit konstant i många länder. År 2002 var 21,5 procent av jobben för unga inom Europa deltidsjobb. Nio år senare hade den siffran stigit till nästan 30 procent.

Eurofound's undersökning från 2012 visar på både för- och nackdelar med deltidsarbete. Å ena sidan kan man se ett tydligt samband mellan mängden arbetstid och hur pass svårt man upplever det är att upprätthålla balans mellan arbetsliv och privatliv. Bara tio procent av dem som arbetar mindre än 34 timmar i veckan uppger att det är svårt att få arbetslivet och privatlivet att gå ihop, jämfört med tjugo procent av dem som arbetar heltid. Å andra sidan kan man se ett negativt samband mellan deltidsarbete och inkomst, nattarbete, arbetsintensitet och arbetsrelaterade hälso- och sjukdomsrisker. De deltidsanställda uppger också att de ser mörkt på möjligheterna att göra framsteg i karriären.

Att arbetsförhållandena för anställda med olika kontrakt skiljer sig åt är egentligen olagligt inom EU, där det finns ett direktiv som stadgar att det inte ska förekomma diskriminering på grund av anställningsform.

– Du ska inte få mindre betalt bara för att du har tidsbegränsad anställning. Du ska i princip ha samma förhållanden som en tillsvidareanställd. Hur det är i verkligheten är förstås en helt annan sak, konstaterar Donald Storrie.

Skillnaden mellan verkligheten och regelverket har troligen sin förklaring i att det är svårt för den som hoppar mellan olika uppdrag och arbetsgivare att informera sig om vad som gäller och ännu svårare att ställa krav på arbetsgivaren. Man är inte särskilt kaxig när man känner sig otrygg. Det kan också vara svårt att gå ihop med arbetskamrater och organisera sig när man bara är kortare perioder på en och samma arbetsplats. Utöver de anställningsformer som vi redan har nämnt så har den informella arbetssektorn vuxit i hela världen, och majoriteten av världens unga arbetar i dag inom denna.

Ytterligare ett problem som uppstår när dessa icke-traditionella anställningsformer blir vanligare är att de flesta välfärdssystem är utformade för ett samhälle där människor har tillsvidareanställningar. I en studie från Metropolitan University i London konstateras att:

”Detta har betydande och långsiktiga konsekvenser för den europeiska lagstiftningen på det arbetsrättsliga området, som varit utformad med tanke på standardavtalet, vilket utestänger ett ökande antal europeiska arbetare

vilkas anställningsförhållande inte motsvarar normen. [...] Personer med osäkra anställningar löper större risk att bli utestängda från sociala rättigheter så som ett anständigt boende, sjukvård, pension och utbildning, samtidigt som att vara exkluderad från dessa sociala rättigheter kan tvinga människor att ta osäkra jobb.”

Ett par exempel på detta från det svenska välfärdssystemet är att anställningar som är kortare än sex månader inte räknas när Försäkringskassan räknar ut den sjukpenningsgrundande inkomsten (SGI). Allt fler startar också egna företag och har ofta FA-skattesedel för att även kunna ta kortare vikariat. Men inkomsterna från företagandet och vikariaten kan inte räknas ihop till SGI. Många vikarier och timanställda har svårt att komma upp i åttio timmars arbete per månad i tolv månader, vilket krävs för att ha rätt till a-kassa.

[...]

Hemma i Sverige träffar vi 32-åriga Camilla, som haft tillfälliga anställningar under hela sitt vuxna liv, med undantag för ett år som tillsvidareanställd glassbilsförare. Ändå har hon alltid velat ha en tillsvidareanställning. De flesta jobb hon har haft har varit inom servicebranschen. Hon gick ut gymnasiet med toppbetyg i nästan alla ämnen, är energisk och charmig och beskriver sig själv med de ord som man så ofta ser i jobbbannonserna – glad, utåtriktad, visar framfötterna. Ändå har hon alltid känt att hon hänger löst. Av rädsla för att intervjun ska kosta henne arbetet ber hon oss därför att inte ange hennes efternamn.

Oftast har Camilla varit så kallad timanställd.

– Då har det stått på kontrakten ”extra vid behov”, fast jag har alltid jobbat fulltid.

I fem år arbetade Camilla som flygvärdinna på SAS, där hon tillhörde ett slags reservstyrka.

– Man är garanterad fem dagars arbetet i månaden och sedan kan man bli inkallad när som helst. Så man är på stand-by, men utan betalning.

Camilla menar att den som inte har tillsvidareanställning måste vara ”den perfekta människan”.

– Jag har alltid varit hundra procent hängiven arbetet, för annars får man inte tillräckligt med jobb. Det är så med de anställningarna – det räcker med att man några gånger säger att man inte kan ta ett arbetspass så ringer de någon annan nästa gång. Jag tror jag kan räkna på ena handens fingrar hur många gånger jag har tackat nej till att jobba. På SAS kunde de ringa in mig en dag innan jag skulle arbeta, men då kunde man komma att vara bortrest i flera dagar. När jag jobbade som servitris kunde arbetsgivaren höra av sig med bara några timmars varsel.

Det faktum att hon inte har kunnat planera sitt liv med någon större framförhållning har förmodligen påverkat åtminstone en kärleksrelation, säger Camilla. Men ännu allvarligare är att Camilla inte har vågat vara sjuk. Hon har vid otaliga tillfällen jobbat trots att hon har haft influensa. Och när hon för något år sedan jobbade på ett hotell och fick en allvarlig diagnos var hon tvungen att berätta.

– Bemötandet från min närmaste chef var väldigt trevligt, men det blev en markant skillnad i att jag fick färre timmar. Och när det var dags att tillsvidareanställa någon så var det jag som hade varit där längst, men jag fick inte tjänsten, och jag kan ju inte veta, men jag misstänker att det var för att de fått reda på att jag hade en sjukdom.

Sjukdomen medför svår huvudvärk, svettningar och på lång sikt risk för att tappa synen. Och biverkningarna av medicinen är så starka att det efter ett tag blev omöjligt för Camilla att arbeta.

– Man blir fysiskt dålig. Jag var tvungen att avboka saker i sista sekund för att jag var för trött. Varannan eller var tredje dag var jag så utslagen att jag bara kunde ligga hemma och vila mig.

Camilla tvingades gå ner i arbetstid. Till en början hoppades hon att hon skulle vänja sig vid medivinen, så hon

levde på besparingar. Efter några månader förstod hon att hon inte skulle bli bättre och försökte sjukskriva sig, men hennes läkare sa blankt nej. Så Camilla, som inte klarade av att arbeta heltid, sökte till sist a-kassa men fick inte det heller eftersom hon tog mediciner.

– De sa att jag inte hade rätt till a-kassa eftersom jag inte hade full arbetskapacitet.

Till sist beslutade Camilla att sluta ta medicinen för att kunna arbeta igen, även om hon därmed riskerar att bli sämre. Då fick hon a-kassa för första gången i sitt liv, men eftersom hon hade dragit ner så mycket på jobbet de senaste månaderna fick hon bara ut 4 000-5 000 kronor i månaden.

– I samma veva var jag tvungen att flytta eftersom jag bott i andra hand, men när jag blev erbjuden en ny lägenhet så var jag tvungen att tacka nej eftersom jag inte hade någon inkomst. Så jag flyttade in hos min pojkvän, som jag då hade känt i ett halvår.

En tid efter att hon slutat med medicinen fick Camilla ett arbete via bemanningsföretag, en anställningsform som hon beskriver som den jobbigaste av dem hon har erfarenhet av.

– Den känns väldigt osäker eftersom man bara har ett kontrakt på en viss tid. Jag är dessutom ”heltidsanställd” men är garanterad 133 timmar, inte mer. Men det är ju ingen heltidslön, det är bara 110 kronor gånger 133 i månaden. Och trots att jag bara är garanterad 133 timmar så måste jag alltid vara tillgänglig. Man har inte samma rättigheter som en anställd, men man har samma skyldigheter. Samma uppsägningstid, samma tillgänglighet. Sedan står det i mitt kontrakt att jag när som helst kan bli skickad till ett annat företag. Så jag håller på och lär mig en massa nytt, men är inte säker på hur länge jag får vara kvar där. Det är också svårt att förhandla om lön, för man har fastställt en viss kostnad för konsulter mellan bemanningsföretaget och dem jag jobbar för, mellanskillnaden går till konsultfirman.

Efter att ha arbetat några år inom serviceyrken efter gymnasiet studerade Camilla mänskliga rättigheter på högskolan, samtidigt som hon fortsatte jobba för att inte behöva ta studielån. Med en magisterexamen i bagaget sökte hon jobb inom sitt område intensivt i cirka ett år, ”det är nog 150-200 jobb”. Men Camilla kom aldrig längre än till en anställningsintervju.

– Jag tror att det är alldeles för stor konkurrens. De får hundratals ansökningar från personer som är kvalificerade.

Camilla har i princip gett upp tankarna på att arbeta inom frivilligsektorn. Det hon drömmer om i dag är att få en fast anställning.

– Jag är orolig för att aldrig få en fast anställning, så att man kan få trygghet och spara till en pension till exempel, det vågar jag inte göra nu.

[...]

Ett högt pris

Mycket pekar också på att den osäkra arbetsmarknaden lämnar avtryck i ungdomars psykiska hälsa. I Sverige kan man se hur unga mått allt sämre under senaste 20-25 åren, särskilt unga tjejer, samtidigt som den psykiska hälsan hos resten av befolkningen har blivit bättre. Detta avspeglar sig till exempel i antalet självmord, som sedan 1990 har minskat i alla åldersgrupper utom i gruppen 15-24, där de i stället har blivit något vanligare. År 2011 rapporterades att det skett en fördubbling av antalet självmordsförsök bland unga kvinnor sedan 90-talet. Under 2004-2005 uppgav 30 procent av alla kvinnor mellan 16 och 24 år att de led av ångslan, oro eller ångest – en tredubbling jämfört med

situationen i slutet av 80-talet.

Sven Bremberg, ansvarig för hälsofrågor som rör barn och ungdomar på Folkhälsoinstitutet har flera gånger uttalat sig i medierna om sambandet mellan ungdomsarbetslösheten och den tilltagande psykiska ohälsan hos unga människor. Han skriver på sin blogg: "Självmod är en konsekvens av att den unge uppfattar att det inte finns några livschanser. Att förebygga suicid handlar därför om att ge alla goda livsmöjligheter."

Läkaren Ing Marie Wieselgren, som är specialist i psykiatri på Sveriges Kommuner och Landsting, säger att det kan finnas flera orsaker till att unga i Sverige mår sämre än i andra länder. Men ett område där Sverige sticker ut är ungdomsarbetslösheten, därför kan det finnas ett samband mellan dessa två parallella utvecklingar.

– När man pratar med ungdomar tar de ofta upp att de känner sig otrygga inför vad som ska hända. Och det vet man sedan gammalt att människor behöver en tillvaro som är förutsägbar.

I stället har vi en arbetsmarknad för unga som gör tillvaron fullständigt oförutsägbar. Om man saknar fast anställning vet man inte vad man kommer att tjäna nästa år, i många fall inte ens vad man kommer tjäna nästa månad, och man har svårt att få ett hyreskontrakt eller ett bostadslån. Om man blir sjuk är det osäkert om man får någon ersättning och det är svårt att beräkna vad man kommer att få för föräldrapenning om man får barn. Om man blir arbetslös kan det vara svårt att kvalificera sig till a-kassa och få ersättning.

I en FN-rapport om ungdomsarbetslöshet slås det fast att den osäkra arbetsmarknaden inte måste leda till psykiska problem. Det är först när arbetslöshet kombineras med en inkomst som inte går att leva på och social överksamhet som den ofta leder till misströstan och en känsla av att man inte har något framtid.

Det är inte särskilt förvånande att vi under de senaste åren kunnat läsa åtskilliga tidningsreportage om hur vägen till vuxenlivet tycks bli allt längre. Det som vi vanligtvis förknippar med att bli vuxen – att ha egen bostad, ett fast arbete, möjlighet att bilda familj – kommer allt senare i livet allteftersom ungas ekonomi försämrats. År 2010 bodde till exempel över 200 000 unga svenskar i åldrarna 20-25 kvar hos sina föräldrar. Inom EU bodde år 2008 hela 46 procent av alla unga vuxna mellan 18 och 34 hemma hos sina föräldrar.

Men den svåra situationen på arbetsmarknaden för unga får inte bara kortsiktiga, utan även långsiktiga konsekvenser. Anledningen till att ungdomsarbetslöshet ofta lyfts fram som ett särskilt alarmerande problem är den starka koppling som finns mellan arbetslöshet i tidigt ålder och arbetslöshet längre fram i livet. Undersökningar från USA och Storbritannien visar dessutom att arbetslöshet i unga år påverkar löneutvecklingen negativt ända in i medelåldern. En man som varit arbetslös i ett år innan han har fyllt 23 kommer att tjäna 23 procent mindre tio år senare än en man med samma meriter och förutsättningar som inte varit arbetslös i sin ungdom. För kvinnor är lönegapet 16 procent.

Samhällets kostnader för en hög ungdomsarbetslöshet kan också bli betydande. Det råder till exempel inget tvivel om att unga människors brist på framtidstro hade en avgörande betydelse för upproren i Nordafrika. Även efter revolutionerna är regionen ett av de områden i världen som har höst arbetslöshet bland unga. Enligt ILO, Internationella arbetsorganisationen, var ungdomsarbetslösheten i Mellanöstern och Nordafrika omkring 25 procent 2011. I Tunisien uppgick den till nästan 30 procent. ILO konstaterar också att utbildning inte är någon garanti för att få arbete i regionen. Tvärtom tenderar arbetslösheten att vara större bland de högutbildade. I Egypten, Tunisien och Jordanien är arbetslösheten 15 procent bland dem som har eftergymnasial utbildning. I Tunisien är 24 procent

fortfarande arbetslösa tre år efter att ha tagit en akademisk examen. Till problemet hör att det inte bara är en hög *andel* arbetslösa unga i Nordafrika, utan även ett mycket stort *antal*. Ungdomskullen i regionen är nämligen exceptionellt stor. Två tredjedelar av befolkningarna i det som kallas MENA – Mellanöstern och Nordafrika – är under trettio år gamla.

De regioner som kommer på andra plats i ungdomsarbetslöshetsligan är USA och Europa, där siffrorna i vissa europeiska länder vida överstiger de nordafrikanska exemplen ända sedan krisen tog sitt grepp om Europa. Även Internationella Rödakorskommitténs generaldirektör, Yves Daccord, menar att Europa bör dra lärdom av upproren i Nordafrika, där det inte bara var ett missnöje med den politiska situationen som låg bakom protesterna. Daccord tror inte att västvärldens demokrati är tillräcklig för att skapa ett tryggt samhälle. ”För att nå dit krävs social välfärd, mat – och framtidshopp. Men för första gången på många decennier har människor i vår världsdel inget hopp om att förbättra sin livssituation inom överskådlig tid.” Yves Daccord tror att det stora antalet utbildade men arbetslösa ungdomar utan framtidshopp kan leda till våldsamma oroligheter och uppror, vilket vi redan har sett en föraning om i Europa, exempelvis upploppen i Frankrike 2008 och Storbritannien 2011.

[...]

En marknad utan jobb

Flera samverkande faktorer har lett fram till de förändringar av arbetsmarknaden som vi ser i dag. En av de mest avgörande är att antalet personer som står till arbetsmarknadens förfogande har ökat explosionsartat över hela världen. 1980 var runt 1,7 miljarder människor lönearbetare. Trettio år senare hade antalet ökat till 2,9 miljarder. En världsomspännande produktion har vuxit fram i och med Sovjetunionens sammanbrott, de östeuropeiska ländernas liberalisering samt Indiens och Kinas industrialisering, vilket alltsammans har lett till en allt tuffare konkurrens om jobben. Denna process lär fortsätta. År 2030 beräknas världsmarknaden omfatta 3,5 miljarder lönearbetare.

Med ett globalt kapital och arbetare som är beredda att ta jobb långt under europeiska minimilöner är det klart att effekterna på löneutvecklingen i västvärlden blir negativa. Man kan tvista om vad globaliseringen har betytt för utvecklingsländerna, men det råder inga tvivel om att västvärldens arbetare förlorat på den här expansionen. En indikation på det är att arbetarnas andel av de totala inkomsterna i de rika länderna minskade med 7 procentenheter mellan 1980 och 2010.

[...]

Det är naturligt i det ekonomiska system vi har att företagen jagar högre vinster, det är nödvändigt för att överleva i konkurrensen med andra företag. Det var det förstås på 1960-talet också. Skillnaden är att globaliseringen, men även de alltmer uppsplittrade arbetsplatserna, har lett till att fackföreningarna i dag inte har samma styrka som tidigare. Maktbalansen i samhället har förändrats. Att många av de stora företagen kan flytta sin verksamhet ifall arbetstagarna ställer alltför höga krav är mer än ett tomt hot.

År 1980 fanns över hälften av alla industrijobb i de så kallade industriländerna. Tjugofem år senare fanns två tredjedelar av dem i utvecklingsländerna. Sedan Kina gick med i Världshandelsorganisationen 2001 har den ökade handeln mellan USA och Kina fått dramatiska effekter på den amerikanska ekonomin. Den ökade importen av kinesiska varor till USA och den minskade exporten av amerikanska varor till Kina har mellan åren 2001 och 2011 lett till att 2,7 miljoner jobb försvunnit från USA, varav 77 procent inom tillverkningsindustrin. Siffrorna har tagits fram av tankesmedjan Economic Policy Institute, som också menar att denna utveckling har haft en kraftigt negativ

inverkan på löneutvecklingen för de flesta amerikanska anställda, eftersom Kina ”betalar väldigt låga löner och eftersom dess produkter står för en så stor andel av den amerikanska importen”. För de länder som förlorat delar av sin industriproduktion har globaliseringen inneburit en utveckling med lägre löner och osäkrare arbetsmarknad.

En ny arbetsmarknad tar form

Västvärldens avindustrialisering sågs länge som en möjlighet att skapa en typ av kunskapsbaserad produktion – ett tjänstesamhälle där arbetet skulle vara kreativt och utmanande. Det monotona industriarbetet skulle ersättas av nya näringar och arbetarna skulle bli en del av en ekonomi där kunskaper och intelligens var nyckelorden. Sociologer som Ulrich Beck talade om en andra modernisering, som utmärktes av reflexiv verksamhet och individualiserade uppgifter i stället för industrisamhällets kollektiva gemenskaper. Daniel Bell såg framför sig en värld praktiskt taget utan fabriker och industrier.

Det som har kommit i fabrikenas ställe är en ekonomi som alltmer är baserad på tjänste- och servicesektorn. Restauranger, barer, hotell och butiker, men också banker, it-firmor och liknande, dominerar i stället för bilfabrikenas väldiga lokaler. Utvecklingen har gått så långt att tjänstesektorn i dag globalt sett är dens största arbetsgivaren och den sektor som växer mest i väst. Det är helt enkelt svårt att flytta McDonalds restaurangerna till Kina – även om leksakerna i Happy Mels säkert är made in China.

Antalet industriarbeten har minskat undan för undan i de gamla industriländerna, samtidigt som arbetstillfällena inom servicesektorn ständigt ökat stadigt de senaste decennierna. I USA var antalet anställda inom service- och tjänstesektorn år 2011 uppe i nästan 114 miljoner, medan tillverkningsindustrin sysselsatte drygt 18 miljoner. I Europa arbetar dubbelt så många inom service som inom jordbruk och industri tillsammans. Sverige hade det högsta antalet anställda inom industrin 1961, då drygt 1,2 miljoner var sysselsatta inom industrin. År 2007 hade Sverige endast 722 000 industrisysselsatta. Jobben finns alltså i allt högre grad utanför fabriksportarna.

Tjänstesektorn utgörs både av lågavlönade och monotona jobb, som dominerar inom detaljhandel, hotell och restaurang, och högkvalificerade och högavlönade arbeten, exempelvis inom bankväsendet eller it-branschen. I USA ökar både antalet högavlönade och specialiserade arbeten i toppen på arbetsmarknaden och antalet lågavlönade och okvalificerade servicejobb. Samtidigt tenderar mittsektorn – som förr dominerades av dem som sysselsattes inom tillverkningsindustrin – att krympa. Ett bra exempel på denna utveckling är att maskinoperatörer utgjorde 10 procent av arbetsstyrkan i USA 1980. Trettio år senare hade denna siffra sjunkit till 4 procent. Detta är ett av alla de kvalificerade jobb som tillsammans sysselsatte hälften av alla förvärvsarbetande amerikaner 1980, men som under de senaste trettio åren ersatts av automatisering eller billigare arbetskraft i andra länder. Framför allt är det jobben inom servicebranscher med lågutbildad och därmed lågavlönad personal som blir allt fler. Det handlar om vaktmästare, vakter, restauranganställda, frisörer och liknande, medan allt färre har välbetalda arbeten inom tillverkningsindustrin. Mellan 1980 och 2005 ökade antalet arbetstimmar inom de hårdaste och mest lågbetalda servicejobben med 30 procent. Ett tecken på detta är att butiksbiträde, kassör och arbete med livsmedelshandling och servering är de tre vanligaste yrkena i USA i dag.

Det var decennier sedan General Motors, US Steel och Chrysler hörde till världens största arbetsgivare. Efter Kinas och USA:s arméer är i dag Walmart och McDonalds de företag som sysselsätter flest människor med 2,7 respektive 1,7 miljoner anställda. I Sverige är McDonalds den största ungdomsarbetsgivaren. Detta är också företag som är kända för sina låga löner och dåliga anställningsvillkor. Genomsnittslönen på Walmart i USA är 8,81 dollar i

timmen och en tredjedel av de anställda arbetar mindre än 28 timmar i veckan. Tidningen Hotellrevyn jämförde timlönen för en svensk McDonalds-anställd som arbetat i 22 år – 109,90 kronor, 9 öre över kollektivavtalets minimilön för personer över 20 år med sex års yrkesvana – med timlönen för McDonalds vd Waldermar Nuwall – 2 907 kronor.

Inom tjänstesektorn är osäkra anställningar vanligare än i tillverkningsindustrin konstaterar Donald Storrie, forskningschef på EU-byrån Eurofound.

– Om vi tittar på tidsbegränsade anställningar generellt, så har det varit ganska blygsamt med sådana inom industrin men väldigt vanligt inom den privata tjänstesektorn – inte minst inom restaurangbranschen och i detaljhandeln.

År 2005 var totalt 18,5 procent av alla som arbetade inom tjänstesektorn i EU deltidsanställda. I detaljhandeln var siffran 22,8 procent och inom restaurangbranschen var 28,5 procent av arbetarna deltidsanställda. Om vi jämför med industrin var andelen deltidsanställda där mycket lägre, endast 7,2 procent. Inom hotell och restaurang var genomsnittslönerna 2006 26 procent lägre än inom industrin, i detaljhandeln 10,1 procent lägre. I USA finns nästan alla lågavlönade arbeten, det vill säga de där timlönen ligger under tio dollar, inom tjänstesektorn. Och det är inte bara tjänstesektorns mindre glamorösa jobb på restauranger och hotell som präglas av dåliga arbetsförhållanden och låga löner. Journalistbranschen är till exempel ökad för att vara prekär och i Sverige har det satts i system att journalister tvingas byta arbetsplats var elfte månad eftersom medieföretagen vill slippa att behöva anställa enligt lagen om anställningsskydd. Modeller får inte betalt för sina visningar utan ska vara glada för att de får vara med på catwalken. Makeupartister förväntas vara nöjda med att få resa och uppehälle betalda när de jobbar med stora tv-produktioner. Grafiska designers får gå långa praktikperioder utan ersättning för att slå sig in på marknaden. Exempel är många och visar att tjänstesektorn är behäftad med stora problem.

Donald Storrie ser två förklaringar till de skilda villkoren inom industrin- och tjänstesektorn.

– Fackföreningar är svaga inom servicebranschen. Det är ofta små arbetsplatser och det kan vara svårt att organisera arbetare där. Men man måste också medge att de osäkra anställningarna inom servicebranschen har att göra med näringsväsen. Det är svårt för arbetsgivarna att veta hur mycket personal som behövs, inte minst på restauranger där arbetet är säsongsbetonat – med julhandel, turism och liknande.

Ytterligare en faktor som pressar ner lönerna inom delar av tjänstesektorn är att lönerna är den stora delen av företagets totala kostnader. På fabriker har man kunnat effektivisera arbetet genom ständig teknisk utveckling, men det är inte lika lätt att rationalisera bort vårdpersonal eller servitörer. På en snabbmatskedja som McDonalds är ofta lönerna och hyran de stora kostnaderna. I en konkurrensutsatt situation måste den arbetsgivare som vill spara pengar antingen pressa ner lönerna eller förmå personalen att arbeta mer och effektivare.

[...]

Internet är förstås ett exempel på en revolutionerande teknik, men nätet skapar enligt [Tyler] Cowen inte arbeten på samma sätt som teknisk utveckling gjorde förr, bland annat eftersom det är svårt att säkerställa att varor och tjänster som utvecklas på nätet medför inkomster för företag och skatt till staten. Det är detta bristande samband mellan teknisk utveckling och omedelbar avkastning som oroar Cowen, Uppfinningar som bilen, kylskåpet och telefonen inte bara underlättade människors tillvaro utan medförde också fler arbetstillfällen och bättre välfärd för folkflertalet, men effekten av dagens ekonomiska och tekniska innovationer är mera oviss. Ett av internets mest

framgångsrika företag, Google, har exempelvis bara 20 000 anställda. Twitter, som förändrat våra kommunikationsmöjligheter, sysselsätter endast 300 personer. Detta kan jämföras med General Motors som trots att företaget sagt upp tiotusentals personer de senaste decennierna i dag sysselsätter 202 000 personer. År 1935 hade General Motors 45 000 anställda bara i den amerikanska småstaden Flint. Bilföretag som General Motors och Ford gjorde det möjligt för hundratusentals arbetare att skaffa sig kylskåp, lägenhet och nya möbler. Detta kom i sin tur samhället till godo i form av fler arbetstillfällen och skatteintäkter, vilket i sin tur möjliggjorde ett starkt välfärdssystem. Google, Spotify eller eBay har helt enkelt inte de effekterna.

Mellan 2000 och 2010 utraderades en tredjedel av alla arbeten inom tillverkningsindustrin i USA. Men produktiviteten har inte minskat utan tvärtom ökat under samma period med ungefär 2,5 procent per år och företagen har rapporterat stora vinster. Krisen 2008 innebar stora problem, men företagens produktivitet och förmåga att investera i utrustning och teknik återhämtade sig rekorts snabbt. Men jobben har inte återskapats och lönerna höjs inte. Företagens investeringar i ny teknik och fortsatt stigande produktivitet tyder på att amerikanska företag kan nå rekordnivåer i produktivitet med allt färre arbetare. Sysan Hockfield, före detta rektor vid ansedda Massachusetts Institute of Technology (MIT), har exempelvis noterat att USA och Kina har ungefär lika stor industriell produktion, men att USA sysselsätter endast 10 procent av den arbetsstyrka som sysselsätts i Kina.

[...]

I en ovanligt öppen hjärtig intervju i dokumentären Generation utanför säger den före detta arbetsmarknadsministern Hans Karlsson, socialdemokrat, att det har varit ett aktivt politiskt beslut att låta det vara svårare för unga att ta sig in på arbetsmarknaden. Det har också alltsedan 90-talet varit ett politiskt val att acceptera betydligt högre arbetslöshetssiffror än tidigare.

– Ska man ha låg inflation så måste man mota den med högre ränta, och höjs räntan så ökar arbetslösheten. Och det är precis det som har hänt. Det är det vi sitter fast i nu. Vi prioriterar en inflation på två procent framför en arbetslöshet på två procent. [...] Jag tror inte att vi någonsin kommer tillbaka till 2-3 procents arbetslöshet så länge vi har den här prioriteringen och den kommer att bestå. Det sitter ju fast i hela Europa och västvärlden, säger Hans Karlsson i tv-programmet.

[...]

Det finns en tydlig trend mot att unga blir alltmer välutbildade. År 2010 hade 37 procent av alla mellan 25 och 34 år i OECD-länderna högre utbildning än sina föräldrar. I Sverige var antalet studenter på de högre utbildningarna under 1970- och 80-talen runt 150 000. Den siffran har mer än fördubblats sedan dess: år 2010 läste omkring 320 000 studenter på heltid på svenska universitet och högskolor. Andelen unga som tar gymnasieexamen har likaledes ökat rejält i många av OECD-länderna, dock inte i de länder där det redan sedan tidigare har varit norm att ta gymnasieexamen, dit Sverige hör.

Ordet ”mismatchning” förekommer flitigt i debatten om ungdomsarbetslöshet och svenska politiker talar ofta om behovet av hög utbildning för att kunna få jobb i dagens samhälle. Och det stämmer att utbildningskraven har ökat – enligt Levnadsnivåundersökningarna, som görs vid Stockholms universitet, har andelen jobb i Sverige som inte kräver någon utbildning utöver grundskola sjunkit från 50 procent 1974 till knappt över 25 procent år 2000. Men utbildningsgraden bland svenskar har ändå ökat i snabbare takt än utbildningskraven. Visst finns det färre arbeten för lågutbildade i dag än på 70-talet, men antalet lågutbildade arbetare har minskat ännu mer. I den statliga rapporten Marchning på den svenska arbetsmarknaden, publicerad i december 2012, konstateras att

missmatchningen handlar om att högutbildade har jobb som de är överkvalificerade för. Man konstaterar att var femte person har högre utbildning än vad arbetet kräver. Enligt flera undersökningar har andelen underutbildade däremot varit konstant sedan 70-talet, omkring 15 procent.

Allt fler har alltså högskoleutbildning, men som vi sett tidigare i detta kapitel, har jobben för högutbildade inte ökat i samma takt. Visst finns det branscher där det råder stor brist på utbildad arbetskraft. Civilingenjörer är en yrkesgrupp som efterfrågas rutom i världen och i Sverige är behovet av läkare stort. Samtidigt har det skett en professionalisering inom många sektorer, en utveckling mot större krav på högre utbildning. Till exempel har många av de äldsta ännu verksamma journalisterna ingen högskoleutbildning, medan det är ovanligt i dag att anställa personer utan journalistexamen. Detta har skett samtidigt som det råder ett överutbud av kvalificerad arbetskraft.

Det betyder inte att det är olönsamt att utbilda sig. I väst är det utan tvivel så att chansen till arbete ökar ju högre utbildning man har. Men om utbildning för efterkrigstidsgenerationen innebar en möjlighet att klättra på klasstegen, så finns det i dag inte något lika självklart orsakssamband mellan utbildningsnivå och typ av arbete. Detta innebär att arbetsmarknaden inte bara präglas av osäkra arbeten och stigande arbetslöshet, utan också av en överkvalificerad arbetskraft. I en studie som tagits fram av EU:s statistikkontor Eurostat hävdas att 19 procent av arbetstagarna i EU är överkvalificerade för det arbete de har. I Spanien har hela 31 procent av arbetstagarna högre utbildningsnivå än vad som krävs för deras arbete. I Irland och Cypern har 29 respektive 27 procent av arbetstagarna för hög utbildning för sitt arbete.

Eftersom ungdomsarbetslösheten vuxit samtidigt som ungdomar blivit mer välutbildade blir det i praktiken nödvändigt att ha utbildning även för okvalificerade jobb. När arbetsgivarna kan välja och vraka mellan arbetslösa blir de med lägre utbildning och mindre erfarenhet bortfallrade – oavsett om man söker en servitris eller en varksamhetsledare. Det är något som Londonbon Roxanne Halsey, som söker jobb på frivilligorganisationer, har märkt av.

– Det är så många sökande så att ju mer man har på sitt CV desto bättre. Det är många som lämnar universiteten med en kandidatexamen och försöker få jobb direkt, så jag skulle i alla fall ha mer att komma med om jag hade en master. Men har har inte råd.

Till saken hör att det är lätt i Storbritannien att få statliga studielån för att bekosta sin grundutbildning, men inte för att läsa en master. Många kan alltså få universitetsexamen på grundnivå. Utsorteringen sker i stället högre upp.

Tyskland är ett av då OECD-länder där det knappt är någon skillnad mellan ungas och äldres utbildningsnivå. Bara var femte tysk mellan 25 och 34 har högre utbildning än sina föräldrar, och hela 22 procent har lägre utbildning (jämfört med OECD-genomsnittet 13 procent). När OECD 2012 kritiserade det tyska utbildningsväsendet för detta svarade statssekreteraren på tyska förbundsministeriet för utbildning och forskning, Cornelia Quennet-Thielen: ”I England får man gå en kandidatkurs för att bli frisör.”

Kanske kan man tala om en utbildningsinflation. Och det är inte ett problem som är unikt för Europa.

So, why did it kick off? The social roots of the new unrest

Paul Mason

If the Arab Spring had happened in isolation, it might have been categorized as a belated aftershock of 1989; if the student unrest had been part of the normal cycle of youth revolt, it could have been quickly forgotten. But as the momentum gathered, from Iran to Santa Cruz, to London, Athens and Cairo, the events carried too much that was new in them to ignore.

The media began a frantic search for parallels. Nigel Inkster, former director of operations for Britain's Secret Intelligence Service, told me: 'It's a revolutionary wave, like 1848.' Others found analogies with 1968 or the fall of the Berlin Wall in 1989. In late January 2011 I sat with veteran reporters in the newsroom of a major TV network and discussed whether this was Egypt's 1905 or its 1917.

As I will argue, there are strong parallels—above all with 1848, and with the wave of discontent that preceded 1914. But there is something in the air that defies historical parallels: something new to do with technology, behaviour and popular culture. As well as a flowering of collective action in defence of democracy, and a resurgence of the struggles of the poor and oppressed, what's going on is also about the expanded power of the individual.

For the first time in decades, people are using methods of protest that do not seem archaic or at odds with the modern contemporary world; the protesters seem more in tune with modernity than the methods of their rulers. Sociologist Keith Kahn-Harris calls what we're seeing the 'movement without a name':

A trend, a direction, an idea-virus, a meme, a source of energy that can be traced through a large number of spaces and projects. It is also a way of thinging and acting: an agility, an adaptability, a refusal to accept the world as it is, a refusal to get stuck into fixed patterns of thought.

Why is it happening now? Ultimately, the explanation lies in three big social changes: in the demographics of revolt, in technology and in human behaviour itself. And without ignoring the specifics of Europe, North Africa or the global south, I will attempt here to summarize (as in the original 'Twenty Reasons' blog) what is common to these situations.

The graduate with no future

At the centre of all the protest movements is a new sociological type: the graduate with no future.

In North Africa there is a demographic bulge of young people, including graduates and students, who are unable to get a decent job—or indeed any job. By 2011 there was 20 per cent youth unemployment across the region, where two-thirds of the population is under the age of thirty. In Libya, despite high GDP growth, youth unemployment stood at 30 per cent.

But youth unemployment is not a factor confined to North Africa. In Spain, in 2011 youth unemployment was

running at 46 per cent, a figure partially ameliorated by the tendency for young Spaniards to live off their extended families. In Britain, on the eve of the student riots of 2010, youth unemployment stood at 20 per cent.

The financial crisis of 2008—which would bankrupt states as well as banks—created a generation of twenty-somethings whose projected life-arc had switched, quite suddenly, from an upward curve to a downward one. The promise was: 'Get a degree, get a job in the corporate system and eventually you'll achieve a better living standard than your parents.' This abruptly turned into: 'Tough, you'll be poorer than your parents.'

All across the developed world, the generation that leaves university in the 2010s will have to work longer because the guarantee of a comfortable income in retirement can no longer be met, either by private investment of the welfare state. Their disposable income will fall, because the financialization of public services demands a clutch of new debt repayments that eat into salaries: student loan repayments will be higher, private health insurance costs will rise, pension top-up payments will be demanded. They will face higher interest rates on home loans for decades, due to the financial crash. They will be burdened with the social costs of looking after the aging baby boomers, plus the economic costs of energy depletion and climate change.

For the older generation it's easy to misunderstand the word 'student' of 'graduate': to my contemporaries, at college in the 1980s, it meant somebody engaged in a liberal, academic education, often with hours of free time to dream, protest, play in a rock band or do research. Today's undergraduates have been tested every month of their lives, from kindergarten to high school. They are the measured inputs and outputs of a commercialized global higher education market worth \$1.2 trillion a year—excluding the USA. Their free time is minimal: precarious part-time jobs are essential to their existence, so that they are a key part of the modern workforce. Plus they have become a vital asset for the financial system. In 2006, Citigroup alone made \$220 million clear profit from its student loan book.

When in 2010 I attended Warwick University's prestigious Economics Conference, it was populated by young men and women dressed in box-fresh versions of 'business attire'—hypersexual retakes on the cocktail dress, Mormon-sharp suits, neutral ties—worn amid the routine squalor of a university campus. They were trying to live the dream—but a glance at their Facebook pages told you it was just for show. This was the lifestyle they'd been sold.

These students were aspiring to be the 'ideal workers' of the global age. The sociologist Richard Sennett describes how, starting in high-tech industries, a particular type of employee has become valued by corporations: 'Only a certain kind of human being can prosper in unstable, fragmentary social conditions ... a self oriented to the short term, focused on potential ability [rather than actual skill], willing to abandon past experience.'

For employers, Sennet writes, the ideal product of school and university is a person with weak institutional loyalty, low levels of informal trust and high levels of anxiety about their own competence, leading to a constant willingness to reinvent themselves in a changing labour market. To survive in this world of zero loyalty, people need high self-reliance, which comes with a considerable sense of individual entitlement and little aptitude for permanent bonding. Flexibility being more important than knowledge, they are valued for the ability to discard acquired skills and learn new ones.

However, Sennet observes, such workers also need 'a thick network of social contacts': their ideal habitat is the global city, at whose bars, coffee shops, Apple stores, dance clubs and speed-dating events they can meet lots of equally rootless people.

The revolts of 2010-11 have shown, quite simply, what this workforce looks like when it becomes collectively disillusioned, when it realizes that the whole offer of self-betterment has been withdrawn. In revolts sparked or led by educated youth—whether in Cairo or Madrid—a number of common traits can be observed.

First, that the quintessential venue for unrest is the global city, a megatropolis in which reside the three tribes of discontent—the youth, the slum-dwellers and the working class. The estates, the gated communities, the informal meeting spaces, the dead spaces between tower blocks just big enough to be blocked by a burning car, the pheromone-laden nightclubs—all combine to form a theatrical backdrop for the kind of revolts we're seen.

Second, members of this generation of 'graduates with no future' recognize one another as part of an international sub-class, with behaviours and aspirations that easily cross borders.

I saw the Egyptian rap artist Gigi Ibrahim (@GSquare86), an iconic figure in the 25 January revolution, speak to London students a few weeks after Mubarak fell. There was no noticeable difference between her clothes, language and culture and theirs. She didn't mind that the meeting was small, that people came and went at random, depending on their other social commitments; she was not put off by their texting and tweeting during her speech.

The boom years of globalization created a mass, transnational culture of being young and educated; now there is a mass transnational culture of disillusionment. And it transmits easily. When activists like Ibrahim began to appear on TV in vox pops from Tahrir Square, youth all over the world—above all in America, where the 'image' of the Arab world has been about Islam, terrorism and the veil—simply said to themselves: 'Heh, that kid is just like me.'

Soon the activists were making physical links across borders. I had interviewed British student protester Simon Hardy during the wave of college occupations in London and had seen him carrying a red flag emblazoned with the word 'Revolution' on the 9 December demo; I was astonished to find him tweeting from Tahrir Square on 2 February. He reported:

We're quite near the front line where the pro-Mubarak forces are throwing stick and stones at us. Around us people are breaking up paving stones with metal stick to get ammunition. This is wrapped in carpet and taken to the front line to defend the square against the pro-Mubarak militias. Everyone here comes up to us as we walk past. They say how much they love freedom and hate Mubarak.

In the twentieth century, revolutionaries would ride hanging from the undersides of railway carriages to make cross-border links like this. Today, information technology and cheap air travel makes them routine; shared global culture makes the message easy to convey.

But there is a third social impact of the 'graduate with no future': the sheer size of the student population means that it is a transmitter of unrest to a much wider section of the population than before. This applies both in the developed world and in the global south. Since 2000, the global participation rate in higher education has grown from 19 per cent to 26 per cent; in Europe and North America, a staggering 70 per cent now complete post-secondary education.

In Britain, the Blair government's policy of getting half of all school-leavers into higher education meant that, when it broke out, student discontent would penetrate into hundreds of thousands of family homes. While the middle-class student activists of 1968 thought of themselves as external 'detonators' of the working class, the students of 2010 were thoroughly embedded both in the workforce and in low-income communities.

At the same time, in the developed world at least, the 'graduate with no future' often live in close proximity to the urban poor. Many dwell in the hidden modern slum—a.k.a the 'student house'—where every room contains a bed, or in flats rented in the terraced streets and innercity neighbourhoods where the unemployed and the ethnic minorities live. Once the housing and jobs markets collapsed, the student house became the young accountant house, the young lawyer, teacher and other struggling professional's house.

At the dance clubs student frequent there's always some urban poor youth: this is true even in smart American college town. But in the mega-cities of youth culture—London, Paris, Los Angeles, New York—the cultural proximity is more organic. And in no-hope towns where the college is the only modern thing in the landscape, everyone rubs shoulders in the laundromat, the fast-food joint, the cramped carriages of late-night trains.

In North Africa, though many of the college students who led the revolutions were drawn from the elite, you find this same blurring of the edges between the educated youth and the poor.

The story of Mohamed Bouazizi, the street trader whose self-immolation on the morning of 17 January 2011 sparked the revolution in Tunisia, illustrates this well. He can't get a job because, in a corrupt dictatorship, he lacks the right connections. He's a street vendor earning \$140 a month, but he's using the money to put his sister through college.

The 2008 uprising in Mahalla, Egypt, saw this same overlap of worker, student and urban poor. Although a strike initially caused the rising, when the strike was banned the revolt was led by the urban poor: jobless youth, street traders and women. As the blogger and activist Hossam el-Hamalawy told me:

In the poor neighbourhoods of Egypt you will usually find one son unemployed, another working in a factory, another at university. The issues of poverty and repression overlap; in each poor neighbourhood the police station is basically a torture centre.

The organized labour movement itself is wedged between the discontented middle class and the urban poor. In the developed world, organized labour has been weakened by anti-union legislation and is in numerical decline; in the developing world, labour organization is increasing, but the size of the formal workforce can be, as in Egypt, small compared to the other plebeian classes. For all these reasons, we've seen in a variety of locations, a growing tendency for workers to take action outside the workplace and against targets that are not their direct employers.

Indeed, in the developed world the whole concept of 'working class' has come to describe two distinct sets of people. There is the skilled workforce, which is no longer dominated by blue-collar male workers with manufacturing skills, but by a different demographic: more ethnically diverse, more clerical and admin, sometimes predominantly female. And then there are those that in British popular culture have come to be labelled 'chavs' (much like those President Obama inadvisedly called 'rednecks'): the lowest-skilled, poorest-educated white workers, whose lifestyle has been dissolved by globalization and inward migration. This second group is often prey to right-wing ideologies dressed up with 'class' rhetoric, which repulse the more educated salariat. Among such workers, levels of resentment were already high, even during the boom of the mid-2000s.

Though it differs from country to country, this division within the developed-world workforce—which is largely a function of someone's exposure or otherwise to modern, globalized work—poses a strategic problem for the left. It makes it hard for social-democratic and left-liberal parties to create a unified narrative or programme around 'class'

or 'class interest'. And it poses an acute challenge for any resistance movement trying to base itself on a common 'working-class' culture.

In Egypt and Tunisia—where the organized workforce still maintained elements of a 'pre-globalized' lifestyle such as state-owned factories, or communist traditions in the case of Tunisia—the problems were posed differently. Here the organized workforce is small in relation to other classes: socially powerful, but culturally distinct both from the urban poor and from the frappé-sipping graduates in the city-centre cafés.

Both the urban poor and the organized working class have—as we will see—crucial parts to play in shaping the course of the global unrest. But it was to the 'graduates without a future' that it fell to kick things off. From the rich world to the poor world, it is educated young people whose life chances and illusions are now being shattered. Though their general conditions are still better than those of slum-dwellers and some workers, they have experienced far greater disappointment.

This new sociology of revolt calls to mind conditions prior to the Paris Commune of 1871: a large and radicalized intelligentsia, a slum-dwelling class finding its voice through popular culture, and a weakened proletariat, still wedded to the organizations and traditions of twenty years before. This has major implications for the kind of revolution people make, once they take to the streets. And it makes the social order of the modern city highly fragile under economic stress.

The Athens uprising of December 2008 was a case study in how the three parts of the plebeian mass interact. A group of participants wrote that the rioters

ranged from high school students and university students to young, mostly precarious, workers from sectors like education, construction, tourism and entertainment, transport and even media. [Older workers] were a minority ... very sympathetic towards the burning down of banks and state buildings, but were mostly passive.

The French historian Hippolyte Taine understood the essential danger of this social mix. When it comes to revolution, he warned, forget the poor and worry about poor lawyers:

Now, as formerly, students live in garrets, behemians in lodgings, physicians without patients and lawyers without clients in lonely offices ... so many Brissots, Marats, Dantons, Robespierres, and St Justs in embryo. Only for lack of air and sunshine they never come to maturity.

Taine put his finger on what, in 1789, had turned the normal rebelliousness of impoverished graduates into a force that would reshape the world. He saw that the 'worm-eaten barriers [had] cracked all at once'. Technology, social change, institutional decay had unleashed something bigger than teenage angst.

If this sounds like an eighteenth-century version of the 'death of deference' complaint, well, it was. A deep social crisis was under way, then as now. But with one big difference: today, in every garret there is a laptop.

The Jacobin with a laptop

There has been high prominence given to technology and social media in explanations of the global unrest—and

for good reason. Social media and new technology were crucial in shaping the revolutions of 2011, just as they shaped industry, finance and mass culture in the preceding decade. What's important is not that the Egyptian youth used Facebook, or that the British student used Twitter and the Greek rioters organized via Indymedia, but what they used these media for—and what such technology does to hierarchies, ideas and actions.

Here, the crucial concept is the network—whose impact on politics has been a long time coming. The network's basic law was explained by Bell Telephone boss Theodore Vail as early as 1908: the more people who use the network, the more useful it becomes to each user. This is known as the 'network effect': what it describes is the creation, out of two people's interaction, of a 'third thing' which comes for free. Because network theory originated in the boardroom, this 'third thing' has tended to be identified in terms of economic value. But, in recent years, it has become clear it can provide much more than that.

There's another difference: when it was first theorized by Vail's technologists, the 'network effect' seemed like a by-product, a happy accident. Today we are conscious users and promoters of the network effect. Everyone who uses information technology understands that they are—whether at work, on Facebook, on eBay or in a multiplayer game—a 'node' on a network: not a foot-soldier, not a bystander, not a leader, but a multitasking version of all three.

Vail's customers probably had no idea that, by buying and using telephones, they were enhancing the technology's value for others and creating spin-off effects for Bell's other businesses (what are now termed 'network externalities'). Nowadays, many of us have a very clear understanding of all this. The result is that, in the past ten years, the 'network effect' has blasted its way out of corporate economics and into sociology.

The most obvious impact has been on the media and ideology. Long before people started using Twitter to foment social unrest, mainstream journalists noticed—to their dismay—that the size of one's public persona or pay cheque carried no guarantee of popularity online. People's status rises and falls with the reliability and truthfulness of what they contribute. This is a classic network effect—but it is not measurable as profit and loss.

If you look at the full suite of information tools that were employed to spread the revolutions of 2009-11, it goes like this: Facebook is used to form groups, covert and overt—in order to establish those strong but flexible connections. Twitter is used for real-time organization and news dissemination, bypassing the cumbersome 'newsgathering' operations of the mainstream media. YouTube and the Twitter-linked photographic sites—Yfrog, Flickr and Twitpic—are used to provide instant evidence of the claims being made. Link-shorteners like bit.ly are used to disseminate key articles via Twitter.

And the democracy of retweeting (or sharing on Facebook) filters out the trash. In this way, key contributions to the dialogue that's going on around the action get promoted as if by acclaim, as happened to the original 'Twenty Reasons' blog post. Activists describe this process as 'memetic', drawing on Richard Dawkins' proposal of information 'memes': ideas that behave like genes, fighting for survival and mutating in the process.

Underpinning the social media is mobile telephony: in the crush of every crowd we see arms holding cellphones in the air, like small flocks of ostriches, snapping scenes of repression or revolt, offering instant and indelible image-capture to a global audience. Cellphones provide the basic white sliced bread of insurrectionary communications: SMS. SMS allows you to post to Twitter, or to microblogs, even if you don't have Internet access and can't read the results. Texting is traceable, of course. But as all fans of *The Wire* understand, you can thwart surveillance if you use a cheap, pay-as-you-go handset, which you can throw away if you're in a tight corner. What's more, for many of the impoverished youth and slum dwellers, pay-as-you-go is all they can afford.

Finally, there is blogging. Though blogging was an early form of social media and has been heavily colonized by the mainstream press, 2011 saw a revival of what was essential about the format: the ability to express your own agenda through montaging stills, movies, words and links to create indelible statements of attitude and contempt. In some countries, residually, bulletin boards have played a role: the Athenian revolt of December 2008 was initially organized through newsflashes on the Indymedia bulletin board.

Blogs have been most influential in the Arab world, where the mainstream press has been subject to various degrees of censorship and self-censorship. But in all the theatres of revolution, blogs have offered that vital resource: somewhere to link to. They have become, like the newspapers of the nineteenth century, journals of record. Their impact can be measured by the fact that, in 2011, 7 per cent of Middle Eastern bloggers surveyed reported they'd been arrested by their respective security forces.

The ability to deploy, without expert knowledge, a whole suite of information tools has allowed protesters across the world to outwit the police, to beam their message into the newsrooms of global media, and above all to assert a cool, cutting-edge identity in the face of what Auden once called 'the elderly rubbish dictators talk'. It has given today's protest movements a massive psychological advantage, one that no revolt has enjoyed since 1968.

Suddenly, the form of today's protests seems entirely congruent with the way people live their lives. It is modern; it is immune to charges of 'resisting progress'. Indeed, it utilizes technology that is so essential to modern work and leisure, governments cannot turn it off without harming their national economies. And, as Mubarak, Gaddafi and the Bahraini royals discovered, even turning it off does not work.

Because—and here is the technological fact that underpins the social and political aspects of what's happened—a network can usually defeat a hierarchy.

The pioneer of network theory, Walter Powell, summed up the reasons for this as follows: the network is better at adapting to a situation where the quality of information is crucial to success, but where information itself is fluid; a hierarchy is best if you are only transmitting orders and responses, and the surrounding situation is predictable. Above all, 'as information passes through a network, it is both freer and richer [than in a hierarchy]; new connections, new meanings are generated, debated and evaluated.'

However, the early network theorists were only studying the advantages of, say, collaborative workshops in the textile industry versus big factories. Now we are studying networks with many millions of individual nodes, and they are in conflict with states. Once information networks become 'social', the implications are massive: truth can now travel faster than lies, and all propaganda becomes instantly flammable.

Sure, you can try and insert spin or propaganda, but the instantly networked consciousness of millions of people will set it right: they act like white blood cells against infection so that ultimately the truth, or something close to it, persists much longer than disinformation.

In fact, this quality of Twitter means, according to the South Korean authors of the first data-based study of it, that it is not really a 'social network' but more like a news service. Services like Flickr, MSN and Yahoo involve a high level of 'reciprocity', since about 70 per cent of relationships are two-way. Facebook is constructed in such a way that this reciprocity is 100 per cent: I 'friend' you, you 'friend' me. On Twitter, by contrast, only about 22 per cent of relationships are two-way—there is a much higher ratio of 'followers' to those being followed.

A second implication is that forms of protest can change rapidly. Whereas the basic form of, say, a Leninist party, a guerrilla army or even a ghetto riot has not changed in a century, once you use social networks the organizational

format of revolt goes into constant flux. Even in the period between the Iranian uprisings of July 2009 and the time of writing (autumn 2011), changes have taken place in the way protesters use social media, in the way rioting is directed (as with the 'Blackberry riots' in England in 2011), in the way people evade Internet shutdowns and in the tools used for 'denial of service' attacks by hackers.

Indeed, during the actual course of the Iranian uprising of 2009, the ways of using social media visibly evolved. Protesters called the process 'wave creation', using email, blogs and SMS to evolve the protests in real time. Looking at this phenomenon, Stanford scholar Saeid Golkar concludes:

The Internet enables users to suggest new mechanisms to expand protests and gather feedback on these suggestions. On one hand, this makes the movement more flat and democratic, and on the other hand, it makes its activities more rational, with lower costs of action.

As the real-world revolt was suppressed, activists took to the digital rooftops: launching 'Googlebombs' against Ahmadinejad and cyber-attacks on government websites, while putting psychological pressure on members of the repressive forces by naming them and disseminating their details. In response—in what remains the best-documented example outside China of cyber-repression—the regime trawled Facebook for the identities of activists, unleashed cyber-attacks against their networks and instructed 10,000 members of the Basij militia to set up their own, rival, blogosphere.

The new technology, then, makes possible a new relationship among protesters themselves and between protesters and the mainstream media, and gives protest movements increased leverage over NGOs, multilateral bodies and guarantors of international law. It provides instant evidence of truth and can facilitate swift neutralization of lies, including those of state propaganda. All this, however, is only a side-effect of the much bigger change this technology has brought about: the change in human behaviour.

The iconic image of this decade is a young person sitting in Starbucks, her face blue from the screenlight of a MacBook. She could be hanging out, composing chart-busting electro-pop, creating more value than the whole Starbucks branch with some high-tech research project; or planning a revolution.

To an older generation, steeped in the culture of collectivism, these Starbucks Kids were the epitome of egotistic isolation. But it turns out these young people were not wasting their time: they were pioneering a major expansion in the power of the individual human being.

The networked revolution

In middle of the biggest upsurge in labour protests for a decade, it seems impolite to mention the name of André Gorz. Gorz was a French Marxist who for twenty years was spat on by left commentators for writing a book entitled *Farewell to the Working Class* (1980).

Gorz asserted that the old proletariat had been dissolved by modern technology and that the class struggle would be replaced by individual personal politics. He was wrong: the world economy has created 1.5 billion extra workers since his book was written. He was also wrong to claim that capitalism was destroying skilled work. And yet parts of the book now bear rereading, in particular Gorz's definition of revolution:

Taking power implies taking it away from its holders, not by occupying their posts but by making it permanently impossible for them to keep their machinery of domination running. Revolution is first and foremost the irreversible destruction of this machinery. It implies a form of collective practice capable of bypassing and superseding it through the development of an alternative network of relations.

By this definition we are in the middle of a revolution: something wider than a pure political overthrow and narrower than the classic social revolutions of the twentieth century. Out of the very values and practices of free-market capitalism—individualism, choice, respect for human rights, the network, the flattened hierarchy—the masses have developed a new collective practice. They can bypass and supersede the machinery of power via, as Gorz predicted, an 'alternative network of relations'.

In the space of ten years a whole new form of behaviour, consumption, culture and even human consciousness has sprung up which has changed our attitudes to hierarchies and to property. It is already possible to find, on any demonstration, self-described 'communists' for whom the idea of a Leninist party is alien. Every nightclub contains people—maybe even a majority of people—who are happy to pay the entrance fee, and for their drugs, but who find the idea of paying to own the music itself as, again, incomprehensible.

The network, in short, has begun to erode power relationships we had come to believe were permanent features of capitalism: the helplessness of the consumer, the military-style hierarchy of boss and underlings at work, the power of mainstream media empires to shape ideology, the repressive capabilities of the state and the inevitability of monopolization by large corporations.

Richard Sennett, writing in 2004, believed the destruction of hierarchical work and its replacement by consumption as the main source of self-esteem had been wholly negative:

The insurgents of my youth believed that by dismantling institutions they could produce communities: face-to-face relations of truth and solidarity ... This certainly has not happened. The fragmenting of big institutions has left many people's lives in a fragmented state. Taking institutions apart has not produced more community.

But what we've seen since then, above all in the events of 2009-11, are revolts led by fragmented and precarious people. They have used the very technologies that produced the atomized lifestyle in the first place to produce communities of resistance.

And here's where it becomes essential to understand what that 'third thing' is, that gift arising from network relationships. To the business gurus, it was only ever profit: but to individuals it is something else. It's been described as a 'free dose of personal well-being'.

Technically, when we participate in e-commerce, we're just nodes in a consumer network—bidding for bargains on eBay, buying stuff on iTunes or Amazon. In return we are contributing not only money but our own intellectual property for free, in the form of reviews or star ratings (or even just our behaviour, surreptitiously logged by the company's CRM systems). The raw trade-off is that if I contribute a truthful review of an item I have bought, I might find an equally truthful one of something I would like to buy. But, as everyone involved intuitively understands, you are not just in it for the raw trade-off. There is a third 'party' in the transaction and that is the network, or community,

itself. The transaction leaves a residue of collaboration.

Now, this understanding of the intangible, hidden value inside the network relationship has begun to permeate not just commerce and work, but protest. When doomed graduates, precarious workers and the poor use social networks to coordinate protests, they are waging a human fight-back against the atomizing effects of the modern marketplace.

However, there is a problem. Networked protests—as Malcolm Gladwell pointed out in his famous *New Yorker* diatribe against them—have the same downside as modern work and culture: they promote only 'weak ties'.

That is, they reduce the level of commitment needed to be involved in anything. They allow users to adopt multiple identities, a pick-and-mix attitude to commitment, a kind of learned mercuriality. They allow instant concentration upon a target (as with Tahrir Square, or the Manet painting at London's National Gallery), but equally instant fragmentation and dispersal. They make every action the subject of negotiation between the participants: unlike with an infantry battalion or a trade union, you cannot assume the support of the same group of people who acted together before.

Gladwell's attack on social networks is an attempt to defend the old, hierarchical forms of organizing in the face of this new reality. He writes:

The drawbacks of networks scarcely matter if the network isn't interested in systemic change—if it just wants to frighten or humiliate or make a splash—or if it doesn't need to think strategically. But if you're taking on a powerful and organized establishment you have to be a hierarchy.

However, some military theorists have concluded the opposite. They have noticed that even where ties are weak, individuals can come together in ways more effective than the old hierarchical models allowed. They have noted that 'swarm' tactics often defeat hierarchical structures—even where the hierarchy has greater strength and a better information system.

In Millennium Challenge 2002, a military exercise conducted by the USA, an opposing force modelled on Iran's Revolutionary Guard controversially 'defeated' the US Navy by using swarm tactics. It 'sank' an aircraft carrier and half of the American fleet by concentrating every single cruise missile onto a single target. It broadcast commands verbally from minarets, instead of using radios; it dispatched motorcycle couriers; it mounted Silkworm missiles on pleasure boats and launched suicide attacks with propeller planes. Defeat prompted the US general staff to halt the exercise, 'refloat' the fleet and change the rules. The elderly genius who'd designed the swarm attack—Lieutenant General Paul Van Riper—resigned, warning the Bush administration that it had no clue about how to deal with the modern world.

If you want to defeat one hierarchy and replace it with another, Gladwell is probably right; but the revolts under discussion did not aim to do that. The 25 January revolt in Egypt used networks to paralyze the authorities and create a fluid, unstable situation; at the same time they used networks to place pressure on unreliable potential allies like the US State Department and the SCAF.

Besides networks, they used informal hierarchies. Ahmed Maher, one of the founders of the April 6th Youth Movement, describes their way of working:

I established this 'operations room' around fifteen days before the beginning of the protests, and we would meet daily to discuss routine details. ... Two days prior to the demonstrations we implemented a new mode of operation which saw activists being split into separate groups, with each group being made up of between thirty and fifty activists who would be posted to central areas and public squares to incite protests, whilst only the leader of each group would be informed of the precise location of where the protests were scheduled to begin.

And their strategy evolved on contact with the enemy. Much has been made of the reliance of Egyptian revolutionaries on Gene Sharp's *Strategy Guide* for non-violent revolutions. While certainly some had read it, many leftists believe its relevance has been overstated. What happened is that social media allowed loose coalitions of activists to make collective decisions that looked to their opponents like they were strategic: for example, understanding the precise nature of the crowd in Tahrir Square on certain days, or gauging the precise level of incredulity among the masses at the rubbish being shown on state TV.

The network is stronger than its critics think. It has proved it can, at the very least, achieve the first phase of a democratic revolution by getting inside the decision cycle of those in power. It is altering the balance between worker, student and urban poor groups within protest movements. And it is changing the balance of power between the leaders and the led.

Whatever the limitations of networked action, and however it will be forced to morph as the revolts run up against tanks, torture, cyber-repression, etc., by 2011 it had already changed the face of protest. For Gladwell's critique overlooks a third dimension: the dimension of control.

The network's usefulness is not limited to half-hearted reform struggles that aim only to shock or disturb. It can achieve those elements of instant community, solidarity, shared space and control that were at the heart of social revolutions in the early industrial age. It can be, as cooperatives were for the workers who launched the Paris Commune of 1871, a space to form the bonds that would take them through an insurrection. It can be, as German socialist Ferdinand Lassalle described co-operatives in the 1860s, 'a means absolutely imbued with the nature of the ends'.

Time and again the impulse to create areas of self-control has led, in the past two years, to an almost mystical determination by protesters to occupy a symbolic physical space and create within it an experimental, shared community. From Tahrir and Syntagma to the student 'kissing protest' in Santiago's central plaza and Occupy Wall Street, these attempts at creating instant 'liberated spaces' have become the single most important theme in the global revolt.

The reasons for this are not palatable for many trained in the structured politics of the late twentieth century. It demonstrates that, as I observed in the British student occupations, this generation has a better understanding of power. The hardcore activists have read their Chomsky, Guy Debord, Hardt/Negri and Gene Sharp, and understood the principles; but more importantly the ideas therein have become 'common-sense' to a much wider layer of people who have never read any of it. They see the various 'revolutions' in their own personal lives as central to the change they're trying to make; not—as their liberal and social-democratic parents did—as some kind of 'retreat into personal politics'.

In a famous conversation in 1972, Michel Foucault could tell the psychologist Gilles Deleuze: 'We had to wait

until the nineteenth century before we began to understand the nature of exploitation, and to this day we have yet to fully comprehend the nature of power.'

But Foucault and Deleuze have been on the mainstram social science curriculum for twenty years now; we comprehend power more fully as a result.

The crunch

The revolts, then, are the result of a technological revolution driven by the deployment of digital communications at work, in social life, and now in the forms of protest. It is not necessary to be a techno-determinist to see this.

The new technology underpins our ability to be at the same time more individualistic and more collective; it shapes our consciousness and magnifies the crucial driver of all revolutions—the perceived difference between what could be and what is.

In turn, the networked protest has a better chance of achieving its basic goals because it is congruent with the economic and technological conditions of modern society—it mirrors social life, financial structures and production patterns. It speaks to the mental conceptions that flow from the networked life we live. And to an extent, as we will see, it is satisfied with the conquest of space *within* the system rather than seeking to smash the system.

But here's the next problem: the system is not in stasis, it is in crisis. After the economic meltdown of 2008 it is highly capable of smashing itself.

The ascendancy of debt in neoliberalism

Maurizio Lazzarato

DEBT'S RECONFIGURATION OF SOVEREIGN, DISCIPLINARY, AND BIOPOLITICAL POWER

In what way do the debt economy and the creditor-debtor relationship intersect with one of the most important and innovative categories of power established by Foucault? Although providing a remarkable real-time analysis of the rise of neoliberalism, Foucault was only able to anticipate in part the reconfiguration of sovereign, disciplinary, and biopolitical power it would operate.

Sovereign Power

The debt economy first reconfigures the sovereign power of the State by neutralizing and undermining one of its regal prerogatives, monetary sovereignty, that is, the power of destruction/creation of money. In the 1970s, "finance" began the process of privatizing money, the source of all privatizations. We remind the reader that to protect the privatization of money imperiled by the 2007 financial crisis, neoliberals did not hesitate to raise the prospect of "nationalizing" losses, nationalizations—the State seizure of market freedom—which they viewed with absolute horror.

Finance has appropriated most of the functions of bank money to such an extent that central bank policies are strongly determined by the financial sector's demand for liquidity. Bank money, money that exists mostly on a computer screen, is issued by private banks based on a debt—a debt that then becomes its intrinsic nature such that it is also called "debt-money" or "credit money." It is not attached to any material standard, nor does it refer to any substance except for the debt relation itself. In this way, with bank money, not only does one produce debt, but money itself is "debt" and no more than a power relation between creditor and debtor. In the euro zone, the issuance of private debt/money represents 92.1 % of all the money in circulation in the largest money aggregate.

Monetary sovereignty also has to compete with finance. Securities negotiated on the stock market represents an "incipient form of money." "Their liquidity is only partial [but] their circulation is already surprisingly vast, not only as a means of reserve, but also as a means of exchange for certain transactions." As Marazzi suggests, starting in the 1990s, the money supply developed independently any kind of quantitative objective set by the central monetary authorities. National central banks restricted themselves to answering the demand for liquidity. The "independence" of the Central Bank with regard to Treasury is, in reality, a mask for its dependence on the markets.

During the same period, a new power bloc formed based on the debt economy, uniting what continues stubbornly to be taken separately: the so-called "real" economy, the "financial" economy, and the State. The State deliberately transferred its prerogative of creating money to the "private" sector. Contrary to what the vast majority of economists, experts, and journalists maintain, there is in fact no competition or conflict between State financial and monetary policy, but a new neoliberal alliance bringing together banks, institutional investors, private enterprise, governments, entire swaths of public administration, as well as the media and academics, etc.—an alliance that has systematically taken aim at the logic of the Welfare State and social spending. If there is any conflict, it is between two conceptions of the State and State monetary and social policy. But the neoliberal bloc came out on top long ago

and now holds a hegemonic position within the economy, public administration, the State, political parties, business, and the media. This new bloc of power would never have seen the light of day without the help of public authorities (governments on the right as well as the left—in France, essentially Socialist governments—States, and central banks). And as the latest financial crisis has shown, the State (as "lender of last resort") enables the reproduction of capitalist power relations founded on debt.

It has been remarked that, contrary to theories of the decline of nation-states, their number has in fact increased rather than diminished with the rise of neoliberalism. But that misses the point, since what has changed are the functions of the nation-state, the ways in which it intervenes, and its purpose. It is nonetheless surprising to see how States and governments never fail to dance to the ratings agencies' tune, whether in Greece, Ireland, Iceland, Portugal (where the governments fell), Spain, Italy, or the UK—and that is only the most recent financial crisis. The agencies are in the service of the financial power bloc and represent one of its strategic weapons. Ratings agencies, financial investors, and institutions like the IMF have thus been able to seriously undermine State sovereign power. European States now have no choice but to apply the economic and social policies dictated by the markets (that is, by the economic-political-financial power bloc) based on the new European stability pact. Elections in these countries take place against a backdrop of economic programs already determined by the economic and financial constraints imposed on them from outside the national territory.

Disciplinary Power

Having examined how the debt economy reconfigures State sovereign power, it is now necessary to look at how the debt economy reconfigures the most important disciplinary power described by Foucault, following Marx—that of private enterprise. Indeed, the debt economy revives Keynes's euthanasia of the rentier by reestablishing like never before in the history of capitalism the power of the shareholder over all other company actors, especially its workers. Owners of capital securities, along with managers, who are themselves transformed into shareholders, are the only ones to benefit from gains in productivity.

Finance has thus put in place a business "government" whose general principles are the following: "The primacy of the shareholder over the director of the company; the subordination of company management to shareholder interests; in the case of conflicts of interest, the primacy of the shareholder." Finance dictates to and imposes on private firms a new "measure" of value, implemented through new international accounting standards, called IFRS (International Financial Reporting Standards), developed in the exclusive interest of investors and shareholders and in force since January 1, 2005, in all listed European corporations. The new accounting is supposed to allow for comparisons between companies' financial performance at any point in time and for any business sector.

The accounting standards consider the company to be a financial asset whose value is determined by the market. [. . .] Only the joint stock company (an SA corporation, for example) has a legal existence. On the other hand, the law does not recognize the economic company, in the sense of an entity that produces goods and services. Company actors other than the shareholders, notably, the workers, are not considered owners of the wealth produced, even if they contribute to it directly.

Shareholders and financial institutions decide, control, and prescribe the forms of valorization, the accounting

procedures, the salary levels, the organization of labor, the pace, and the productivity of the company.

The contractualization of "social relations" is another "innovation" finance has imposed. First within companies and for several years now within ("public services," it has been part of a process of individualization that aims to neutralize "collective") logics. Even with unemployment insurance and welfare assistance, beneficiaries are made to sign an "individual contract" in order to claim their right to compensation. The company, then, is not a place of conflict between workers and bosses, nor are public services a place where highly asymmetrical powers are exercised between agents representing the administration and beneficiaries (the unemployed, the sick, welfare recipients). The private firm or public institution is a set of *individual contracts* linking different actors who, in the pursuit of their own individual interest, are all equal.

There is, therefore, no contradiction but a *convergence* between what one persists in calling the real economy and the virtual economy. A large part of company revenue is made up of financial revenue. Investments in financial products by non-financial companies have risen more quickly than their so-called productive investments in machinery or the labor force. Companies' dependence on financial revenue continues to increase. "With the tendency toward the financialization of the non-financial economy, not only is the manufacturing sector quantitatively dominant, but it is in fact the sector that drives the process." This is all that is needed, Christian Marazzi argues, for the distinction between the real economy and the financial economy to disappear completely, just as we must stop identifying capitalism with industrial capitalism alone, both from a theoretical and historical point of view.

Biopolitical Power

Finally, the politics of debt have come to completely pervade what Foucault calls biopower. The former is not limited to making public spending the source of new profits for creditors (insurance and institutional investors), but transforms the very nature of the Welfare State. The "collective" insurance against risks (old age, illness, unemployment, etc.) has been systematically replaced by private insurance wherever possible.

By simultaneously reducing social spending and taxes (reductions that above all benefit business and the wealthiest segments of the population), neoliberal State policies have engaged a twofold process: a massive transfer of revenue to business and the wealthiest and an expansion of deficits due to fiscal policies, deficits which have in turn become a source of revenue for creditors buying state debt. The "virtuous circle" of the debt economy is thus complete. This has prompted Warren Buffet, the oracle of the American stock market, to admit with the honesty and lucidity particular to reactionaries: "Everything is going quite well for the rich in this country. We've never had it so good. It's a class war, and my class is winning." As far as the Welfare State is concerned, the strategic process of the neoliberal program consists in a progressive transformation of "social rights" into "social debts." Neoliberal policies in turn transform the latter into private debts, in parallel with the transformation of "beneficiaries" into "debtors" of unemployment insurance regimes (for the unemployed) and the State (for beneficiaries of welfare programs, etc.).

The transformation of social rights into debts and beneficiaries into debtors is part of a program of "patrimonial Individualism," "whose basis is the assertion of individual rights, but according to a completely financial conception of these rights, rights understood as securities." Unlike what happens on financial markets, the beneficiary as "debtor" is not expected to reimburse in actual money but rather in conduct, attitudes, ways of behaving, plans, subjective commitments, the time devoted to finding a job, the time used for conforming oneself to the criteria dictated by the market and business, etc. Debt directly entails life discipline and a way of life that requires "work on

the self," a permanent negotiation with oneself, a specific form of subjectivity: that of the indebted man. In other words, debt reconfigures biopolitical power by demanding a production of subjectivity specific to indebted man.

In this way, by reconfiguring sovereign, disciplinary, and biopolitical power, the debt economy fulfills at once political, productive, and distributive functions.

NEOLIBERAL GOVERNMENTALITY AND DEBT: HEGEMONY OR GOVERNMENT?

What Is Capitalism?

Having looked at how the debt economy reconfigures different forms of power, we must now turn more specifically to how power is exercised within capitalism. What does the debt economy mean and what relationship does it establish between financial capital, industrial capital, and the State? Can we speak of the hegemony of financial capitalism over other forms of capital (industrial, commercial)? These are formidable questions, whose terms may not be the best.

It is useless to look for a foundation of what goes by the name of capitalism (industry, finance, the State, or even knowledge production), since there is no single site from which power relations emerge; there is no single place, institution, one mechanism more strategic than the others, in which capitalist power might be accumulated and from which transformations—whether neoliberal or revolutionary—might be effectuated. There is no one type of relation (economic, political, debt, knowledge) capable of containing, totalizing, and dominating the others. Every economic, political, or social mechanism produces effects of power specific to it, requires specific tactics and strategies, and affects the "governed" according to different processes of subjection and subjugation [*asservissement*]. But how, then, is it possible to speak of the debt economy at all? What I am calling the debt economy is an arrangement that holds this multiplicity together. The unity is not systemic but operational, that is to say that it constitutes a "politics" which gives rise to always partial and temporary compositions and unifications. In any case, within capitalism, "politics" is always defined relative to the priorities and imperatives of class conflict.

The need to respond to and move beyond the power relations that crystallized around May '68 has led to the creation of a power bloc acting—often by trial and error—on different mechanisms of power at the same time (at times favoring the market, at others business or the State). But the underlying framework connecting these mechanisms has been the creditor-debtor relationship, which has not always had the same influence or the same function but has in practice shown itself to be the most useful and effective. The crisis of 2007 increased its usefulness and effectiveness even more in the eyes of the neoliberal power bloc, for it combined the "extraction of surplus value" and control of the population at a breadth and depth of which industrial capitalism is incapable. The creditor-debtor relationship is most effective for dealing with crises in the liberal dynamic, since it brings the issue of property to the fore. For all that, are we really talking about hegemony? The Gramscian concept of "hegemony" (the hegemony of financial capital) seems less relevant here than Foucault's "governmentality."

Capitalism is not a *structure* or a *system*: it develops, transforms, plans, integrates more or less well-adapted procedures according to imperatives of exploitation and domination. The power of capitalism, like the world it aims to appropriate and control, is always *in the process of being made*. The power bloc amassed around the debt economy is constituted through power relations that are at once heterogeneous—because responding to different logics (the State with its sovereign functions, Welfare State control of the population; industry and its capital

accumulation through labor; finance, which claims to have no need of labor; the political, which creates consensus, etc.)—and complementary, because the power bloc faces a common "enemy." The class struggle unites and consolidates these relations or splits and weakens them. Their unity and internal power relations are part of a political process in composition that cannot be taken a priori.

Governmentality has produced a collective capitalist—as Lenin would put it—which is not concentrated in finance, but operates throughout business, administration, service industries, political parties, the media, and the university. This political subjectivation provides capitalists with the same education, the same vision of the economy and society, the same vocabulary, the same methods, in short, the same politics. Although neoliberal governmentality is undoubtedly based on debt, which encompasses the other power relations in an increasingly problematic way, its development must be historicized, since, in moving from one political moment to another, its form changes. The governmentality Foucault describes in *The Birth of Biopolitics* does not seem sufficient for understanding what it implies from the 1990s on, when governmentality began to limit the freedom which Foucault made the condition of "liberalism." The freedom in liberalism is always and primarily the freedom of private ownership and owners. When the "rights of man" are threatened—by a crisis, a revolt, or some other phenomenon—regimes of governmentality other than liberal governmentality are required in order to ensure their durability. In this way, the problem of "governing as little as possible" first created the conditions for, then gave way to, as has always been the case in the history of capitalism, ever more authoritarian politics. To read *The Birth of Biopolitics* in the light of what is taking place today is to be struck by a certain political naivete, since the parable of "liberalism" always describes, leads to, the same thing: crisis, limitations on democracy and "liberal" freedoms, and the institution of more or less authoritarian regimes according to the intensity of the class struggle to wage in order to maintain the "privileges" of private property.

We must therefore examine pragmatically and historically the function of different power relations, asking ourselves not what capitalism is but how it functions with regard to the class struggle, which only the great reactionaries, like Warren Buffet, talk about with any relevance.

The Subprime Crisis

This is why the current crisis is not only a financial crisis but also a failure of neoliberal governmentality of society. The mode of government founded on business and proprietary individualism has failed. By revealing the nature of power relations, the crisis has led to much more "repressive" and "authoritarian" forms of control, which no longer bother with the rhetoric of the 1980s and 1990s of greater "freedom" creativity, and wealth.

The genealogy and development of the subprime crisis uncovers how the power bloc functions, how the "real" economy, finance, and the State represent the moving parts of the same mechanism and the same political project—what we have called the debt economy. Here again, the "real" economy and financial "speculation" are inseparable. Whereas the "real" economy impoverishes the governed as "wage-earners" (through wage freezes, precarization, etc.) and possessors of social rights (through narrower income redistribution, decreases in social services, unemployment insurance, and student grants, etc.), finance claims to enrich them through credit and stock. No direct or indirect wage hikes (pensions); instead, consumer credit and the push for stock market investment (pension funds, private insurance). No right to housing; instead, real estate loans. No right to tuition; instead, university loans. No risk mutualization (unemployment, health, retirement, etc.); instead, investment in private

insurance.

The wage-earner and the beneficiary of public programs must earn and spend as little as possible in order to reduce labor costs and the costs of public services, whereas the consumer must spend as much as possible in order to use up production. But in modern-day capitalism, the worker, the beneficiary, and the consumer are all one and the same. This is where finance steps in to resolve the paradox. Neoliberal economic growth creates ever greater disparities in income and power by impoverishing workers, public assistance beneficiaries, and a portion of the middle class, while simultaneously aiming to make them rich through a mechanism best exemplified by subprime credit: income redistribution that leaves profits untouched; redistribution while reducing taxes (above all for business and the rich); redistribution while cutting into wages and social spending. With declines in wages and the destruction of the Welfare State, credit is the only solution if everyone is to get rich. How does this kind of politics function? "You don't make much money? Not a problem! Take out loans to buy a house, its value will increase, and that will serve as collateral on new loans." But once interest rates rise, the whole mechanism of income "distribution" through debt and financing collapses.

The logic of debt/credit is a political logic for governing social classes within globalization. The way subprimes have worked offers a paradigmatic example.

The boom in real estate and easy credit were two ways to pacify workers and the middle class and make them go along with the long-term program of the "liberal system," When we wanted to buy a house, a car, or a vacation to Paris on credit, we were made to believe in the success of globalization. Now people are beginning to realize that this was a Wall Street strategy for robbing them of everything they owned. Now they don't know where to turn, because their house was their last reserve in case of an emergency.

The American economy is fundamentally a debt economy. Within it finance does not primarily represent speculation but rather is the driver and determines the nature of growth. On June 30, 2008, the aggregate US debt—for families, businesses, banks, and government—exceeded \$51 trillion, compared to a GDP of \$14 trillion. In the US, the average household debt increased by 22% over the eight years under George W. Bush. The amount of unpaid loans rose by 15%. Student debt doubled. Learning how to "live with debt" has now been made part of certain American school curricula.

Demand no longer increases by and large through State deficits but through private debt, which unloads the costs and risks on "indebted" families. Over the last several years, their debt has been a major contributing factor to the rise and expansion of finance. And lest we forget, real estate loans set off the latest financial crisis. In other words, as Christian Marazzi argues, we have moved from public deficit spending to private deficit spending in order to prop up the global demand for goods and services. The public deficit has not, of course, disappeared, especially in the US, where income taxes are largely insufficient to offset the growth in public spending. However, global demand has been maintained through financial markets and banks, as in the case of subprime loans.

Finance is a war machine for privatization, which transforms social debt into credit, into individual insurance, and rent (shareholders) and, thus, individual property. Stop by your bank: finance has discovered the most ingenious techniques for transforming everyone into credit-card wielding owners and consumers. "Speculation" has not failed, nor the supposed uncoupling of finance and the real economy, but the claim that everyone can get rich without

affecting the private property regime. Property is the stumbling block of all capitalist politics: *hic Rhodus, hic salta!* At this level, the class struggle manifests itself in the opposition between two models of wealth "socialization": rights for all and mutualized risks and costs versus individual credit and insurance. What has failed is the political project of transforming everyone into "human capital" and entrepreneurs of the self. With the subprime market, capitalists believed in their own ideology of transforming everyone into "owners," even the poorest of the working and middle classes. "Everyone an owner!" proclaimed Sarkozy's election platform in 2007, borrowing from Bush's proclamation of an "ownership society." What has proved true, however, is that the majority of the population has been converted into debtors and a minority into rentiers. The failure of proprietary individualism brings the debt economy to the fore as well as the least pleasant aspect of the creditor-debtor relationship: repayment.

The objectives of the debt economy are thoroughly political: the neutralization of collective attitudes (mutualization, solidarity, cooperation, rights for all, etc.) and the memory of the collective struggles, action, and organization of "wageearners" and the "proletariat." Growth gained on credit (finance) aims to diffuse the conflict. Having to confront subjectivities that consider public assistance, retirement, education, etc., as collective rights guaranteed by past struggle is not the same thing as governing "debtors," small business owners, and minor shareholders.

The subprime crisis is thus not solely a financial crisis. It also marks the failure of the political program of proprietary and patrimonial individualism. The crisis is highly symbolic in that it strikes at the emblem par excellence of "individual property": home ownership. In the short term, the failure of neoliberal politics provides the occasion for the power bloc instituted by the debt economy to benefit from the crisis in which the whole world now finds itself.

Who is going to pay the mountains of debt piled up to save the banks and the system of power of the debt economy? The response coming from the neoliberal power bloc could not be dearer. Yet it relies on a strategy over which the neoliberal sorcerer's apprentices may not have any control.

The Sovereign Debt Crisis

The debt problem is still very much with us. It has only shifted from private debt to sovereign State debt. The enormous sums that States have handed over to banks, insurance companies, and institutional investors must now be "reimbursed" by the taxpayers (and not by the shareholders and purchasers of stock). The highest costs will be borne by wage-earners, beneficiaries of public programs, and the poorest of the population.

Banks were saved through the use of "public" money to nationalize their losses. The State injected a money flow into society—which is, as Deleuze has shown us, a flow of power—in order to reestablish and reinforce the power relation between creditors and debtors. States have not rescued a functional structure of real economy financing, but rather a mechanism for domination and exploitation specific to modern-day capitalism. And, in a cynical turn, the costs of reestablishing this relation of exploitation and domination will have to be paid for by its victims.

A new political moment has begun whose consequences are impossible to foresee. The drive to profit from the crisis in order to fully accomplish the neoliberal program (by reducing wages to subsistence levels, reducing public spending, transforming the Welfare State, accelerating privatizations) is risky for Capital because it weakens the State, a fundamental structure for political control and the formation of subjectivity. It also energizes the class struggle. Believing their own rhetoric, according to which the market can do without the State, ratings agencies

opened hostilities when they revealed their attack on sovereign debt (Europe's first of all). By putting States on the verge of default, the agencies have compelled deficit countries to impose the social and wage policies which neoliberals have dreamed of since the 1970s. Because "there is no choice," creditors, already fattened on forty years' worth of preying on public debt, will have to be reimbursed. After having lowered wages, Greece, in 2010, moved back the retirement age, froze pensions, increased the VAT, and implemented, under orders from Europe and the IMF, a second economic plan. The latter, adding austerity to austerity, forecasts 6 billion euros in savings in 2011, 26 billion from 2012 to 2015, privatizations (electricity, the lottery, Athens's former airport, ports, marinas) coming to 50 billion euros, an additional two and a half hours to the work week, and the elimination of 200,000 public sector jobs. In 2010, 120,000 stores closed, in 2011, 6,000 restaurants, whose clientele had already dropped by 54% on average. Everything worth anything must go. That revenue drops proportionally for the State budget does not seem to worry the IMF nor that bastion of neoliberalism, Europe. The only thing that matters is that creditors are repaid (and above all German and French banks, which, because they hold Greek debt obligations, will be saved with "public" money for a second time). To ensure that the program works, the sale of all these assets will be under the close scrutiny, if not the control, of foreign experts. Under the new "assistance" plan, Greek debt went from 150 to 170% of GDP. European and IMF rescue plans are also in the process of plunging Ireland into a recession with no end in sight.

In an interview in *La Stampa* on July 9, 2011, the American economist John Coffee discussed Italy's public debt, which had just fallen prey to market attacks, and what lay behind the Greek rescue. In response to a question regarding Italian debt, whose obligations are held in large part by Italian "families," that is, by small and very small savers, he remarked:

In absolute terms, it is true that if the debt is in the hands of actual families, that offers some stability. But we are in a phase where Greece risks default and the European Central Bank wants to avoid it in order to save the French and German banks that would suffer the fallout. If, on the other hand, Italy were to default, most of the weight would fall on families and not on European banks. This might push the ECB to help Greece more than Italy. The markets are well aware of this and behave accordingly.

The markets are well aware of it, whereas journalists, it seems, are not. Can we even imagine what would happen if the media had the courage to say the truth, replacing every "Greek rescue" with "French and German bank rescue"? Things would be happening within an entirely different political framework.

Portugal, after four austerity plans in one year to try to escape European and IMF rescue plans, which impose conditions, as Brazilian ex-president Lula recently recalled, that make problems worse rather than better, ended up having to accept \$80 billion in aid which it immediately disbursed among its French, Spanish, and German creditors (banks), which hold the lion's share of its debt. As for Icelanders, they will have to pay 12,000 euros per person for one private bank's default. The only citizens to have been asked by referendum, they twice refused the austerity plans proposed.

The British government has implemented an austerity plan that looks to reduce public spending by 81 billion pounds (92.7 billion euros) by 2015, which means an average drop of 28% for local community budgets over the period. In those European countries which the ratings agencies have yet to descend upon, and even in countries like

Germany, austerity plans figured in the billions of euros have been put in place, affecting workers, incomes, and ways of life especially among the most vulnerable.

But it is in the US, the epicenter of the crisis and the cradle of neoliberalism, that neoconservative politicians are threatening to make the most of the financial crisis by following the neoliberal logic to the end. The Democrat Barack Obama boasts of having negotiated the largest cut in public spending ever made in the US, as if he were priding himself on signing a new New Deal, only in reverse. In November 2010, he made an agreement with the majority-Republican Congress to prolong by two years the tax cuts George W. Bush had given to the wealthiest Americans. The Bush-Obama law extends the tax cuts even to those making more than \$250,000. The income bracket represents only 5% of the population, whereas their taxes account for more than 40% of income tax revenue. In exchange for peanuts for the unemployed, the rich received \$315 billion over two years. To have an idea of the size of the handout, one should remember that the US government investment in the economy came to \$800 billion in 2008, the highest level in the country's history. Neoconservatives are having a high time drastically reducing "welfare" spending at the state level as they wait to do the same at the federal level. In a recent book, Arianna Huffington reminds us that such cuts are already law in forty-five states. In February, 2011, over the course of three days thousands descended on Madison, Wisconsin, to protest the proposals of the new Republican governor, Scott Walker. He had been elected on the promise of reducing deficits while lowering taxes at the same time. His plan was supposed to allow the state to save \$300 million over the next two years (the state's budget deficit is around \$5.4 billion). The debt reduction plan included a partial freeze on state-employee wages, a drop in employee pensions as well as in other social services, and the elimination of union organizing rights, which is not the least of austerity plan objectives the world over.

The negotiations over the debt ceiling between Democrats and Republicans looked like a caricature—though unfortunately a very real one—of the struggle between social classes in the US. Conservatives refuse to touch the scandalous tax cuts on the wealthy and businesses and want to reduce the deficit through savage cuts on public spending, in other words, they want to apply to the federal budget what is already happening in states around the country. Since the early 2000s France has quickly made up the ground it had lost to the US with regard to fiscal policies favoring the rich (especially the richest of the rich) and corporations. The debate in spring 2011 about welfare assistance and the wealth tax is another version of the class struggle carried out through fiscal and social policies, with the aim of enforcing a "double penalty" on beneficiaries of welfare assistance (400 euros per month). Blamed for their situation, the latter are supposed to respect the "duties" imposed on them (the obligation to have their cases monitored, to accept any reasonable employment after two refusals, etc.) and, furthermore, work for free, while the government cuts checks of several billion euros to those paying the wealth tax, cutting the rate for the richest by nearly three-quarters (from 1.8% to 0.5% on more than 17 million euros). Tax exemptions, another mechanism for "assisting" the wealthiest, represent between 60 and so billion euros per year, a handout with nothing asked in return, neither in terms of duties nor in terms of "socially useful work"—billions of euros which the least well-off will have to pay for.

Through sovereign debt, indebted man may end up becoming the most widespread economic-existential condition in the world. The blow to neoliberal governmentality from the subprime crisis will, in the short run, be transformed into a victory for the universal debt economy. It is therefore essential to see how, through the sovereign debt crisis, the logic of debt has come to pervade what Foucault called "the social."

Aspekter

Texterna i det här avsnittet belyser specifika aspekter av samtiden som inte är uppenbart kopplade till de materiella omständigheterna, och ibland blir frågor som "diskuterar" i media. Det rör sig alltså om mer dagsaktuella frågor men som, såklart, har en underliggande koppling till helheten.

David Graebers "Nonsensjobb" är tagen från antologin *After work* från 2013 (ISBN: 9789197749596). David Jonstads "Så blev konsulten den nya byråkraten" är tagen från dn.se. Neil Davidsons "Neoliberalism against capitalism?" publicerades först på ppsydney.net. Versionen här är hämtad från libcom.org. Tomasz Konicz "Den globala flyktingsituationen och världsinbördeskriget" publicerades först i den tyska tidskriften *Konkret* 2014. Denna svenska översättning gjordes av *Kris och kritik* och lades upp på deras blogg, *kkritik.org*, 2015.

Nonsensjobb

David Graeber

John Maynard Keynes förutspådde 1930 att i slutet av 1900-talet skulle tekniken vara såpass avancerad att länder som Storbritannien och USA skulle ha 15 timmars arbetsvecka. Det finns gott om skäl att tro att han var rätt ute. Teknologiskt är det fullt möjligt; ändå blev det inte så.

Istället har teknologin använts för att uppfinna fler sätt att få oss att arbeta mer. För att åstadkomma detta har poänglösa jobb skapats. Mängder av människor, särskilt i Europa och Nordamerika, tillbringar sina arbetsliv utförande arbetsuppgifter de i tysthet anser vara onödiga. Den moraliska och psykiska skadan som uppstår i en sådan situation är djupgående. Det är ett ärr längs vår kollektiva själ; ändå är det tyst om det.

Varför infriades aldrig Keynes utlovade utopi – ännu ivrigt emotsedd under 1960-talet? Standardsvaret är att han inte tog med den kraftigt ökade konsumtismen i beräkningen. Ställd mellan mindre arbetstid och fler leksaker och nöjen, har vi gemensamt valt de senare två. Detta låter som en trevlig moralisk beskrivning, men det är lätt att se att det inte är sant. Ja, vi har sett skapandet av oändligt många nya olika arbeten och industrier sedan 30-talet, men väldigt få har någonting att göra med produktion och distribution av sushi, iPhones eller trendiga sneakers.

Så vilka är egentligen dessa nya jobb? En rapport från 2006 som jämför arbetslöshet i USA mellan 1910 och 2000 ger en tydlig bild (och som, noterar jag, gäller för Storbritannien också). Under det senaste århundradet har antalet personer anställda inom hushållstjänster, industrin och jordbrukssektorn minskat dramatiskt. Under samma tid har yrken inom ledning, kontor, försäljning och service tredubblats, och ökat från en fjärdedel till tre fjärdedelar av den totala sysselsättningen. Produktiva arbeten har med andra ord automatiserats bort (till och med industriarbetare globalt inräknat: Indiens och Kinas knogande massor, som inte är en så stor del av världens befolkning som den en gång var).

Men istället för att sänka arbetstiden betydligt för världens befolkning så att de kan engagera sig i sina egna projekt, nöjen, visioner och idéer, så har service-sektorn och inte minst den administrativa sektorn blåsts upp; dessutom har helt nya näringar skapats, som finanstjänster, eller telefonförsäljning, expansion av sektorer som företagsjuridik, sjukvårds- och akademisk administration, human resources och PR. Och då är inte räkna alla människor som krävs för att ge administrativ-, teknisk- och säkerhetssupport till dessa näringar, eller hjälpnäringar till dessa (hundtvättare, dygnet-runt-pizza-leverantörer) som existerar endast för att alla andra tillbringar så mycket tid på att arbeta i de andra näringarna.

Det är de sistnämnda som jag föreslår kallas »nonsensjobb«.

Det är som om någon därute hittar på meningslösa arbeten bara för självändamålet att hålla oss alla i arbete. Och här ligger mysteriet. Inom kapitalismen är det just detta som *inte* ska kunna ske. Visst, i de gamla ineffektiva socialiststaterna som Sovjetunionen, där arbete och anställning var både en rättighet och en helig plikt, skapade systemet så många arbetstillfällen som behövdes (just därför tog det tre expiditer att sälja ett stycke kött till en kund i en sovjetisk chark). Men det är ju detta problem en marknadsekonomi ska ordna. Enligt ekonomisk teori är ju det sista ett profitbaserat företag ska göra att punga ut med löner för anställda de inte behöver. Ändå sker just det.

Företag må agera hänsynslöst vad gäller nedskärningar, uppsägningar och ökad arbetsbörda, och de drabbar den

klass av människor som faktiskt får hjulen att snurra, de som tillverkar, flyttar, fixar och underhåller saker. Genom någon slags transmuterande verkan ingen kan förklara ökar antalet avlönade kontorsslavar, och fler och fler anställda drunknar i pappersarbete, inte olikt de sovjetiska anställda, med 40 till 50 timmars arbetsvecka. Det effektiva arbetet blir 15 timmar, precis som Keynes förutspådde, eftersom de resterande tiden används till organisering/administrering eller motiverande kurser, Facebook-uppdateringar eller nedladdning av tv-serier.

Orsaken är inte ekonomisk: den är moralisk och politisk. Den styrande klassen har märkt att en nöjd och produktiv befolkning med en massa fritid är en dödlig fara (tänk på vad som höll på att hända på 60-talet, när detta var på väg att ske). Och inställningen att arbete har ett moraliskt värde i sig självt, samt att den som inte är villig att underkasta sig en stark arbetsdisciplin under sin vakna tid inte är värd ett jota, är ytterligt lämplig för de styrande.

När jag vid ett tillfälle funderade på den ändlösa tillväxten av administrativa förpliktelser i brittiska akademiska institutioner kom jag fram till en tänkbar vision av Helvetet. Helvetet består av en samling individer som huvudsakligen tillbringar sin tid med att utföra uppgifter de inte gillar och som de inte är speciellt bra på. Låt oss anta att de blev anställda eftersom de är skickliga möbelsnickare, bara för att finna sig arbeta med att steka fisk. Ingen utför egentligen ett arbete som behöver utföras; det är ju trots allt en ganska liten mängd fisk som behöver stekas. På något sätt blir dock alla besatta av förbittring bara av tanken på att några av deras kollegor kanske spenderar mer tid med att snicka möbler och inte deltar i deras förpliktade andel av fiskstekning, och inom kort finns det oändliga högar med oanvändbara och dåligt stekta fiskar som fyller upp verkstaden och det är i stort sett det alla sysslar med.

Jag tror att detta är en ganska bra beskrivning av den moraliska dynamiken i vårt ekonomiska system.

* * *

Jag vet att ett sådant påstående kommer att bemötas av protester: »vem är du att påstå vilka arbeten som är »nödvändiga«? Vad är egentligen nödvändigt? Du är professor i antropologi, vari ligger »nödvändigheten« i det?» (Och visst, många läsare av kvällstidningar skulle betrakta mitt yrke som själva definitionen av slöseri med offentliga medel.) På ett sätt är detta korrekt. Det kan inte existera något objektivt mått på samhällsliga värden.

Jag skulle inte kunna förmå mig att säga åt någon som är övertygad att de gör en meningsfull insats för samhället att de faktiskt har fel. Men hur är det med dem som är övertygade att deras arbeten är meningslösa? För ett tag sedan träffade jag en skolkamrat jag inte sett sedan jag var tolv år gammal. Det överraskade mig att han under den tiden först varit poet, sedan frontman i ett indierockband. Jag hade hört några av hans låtar på radio utan att ha haft en aning om att jag faktiskt kände sångaren.

Han var uppenbarligen begåvad, innovativ och hans musik hade utan tvekan muntrat upp och förbättrat många människors tillvaro runt om i världen. Trots det hade han efter några mindre framgångsrika album förlorat skivkontraktet, och belastad med skulder samt ansvaret för en nyfödd dotter hade han, som han själv säger, »tagit det svåra beslutet som så många andra människor utan mål: att plugga juridik.« Nu är han företagsjurist för en framstående New York-firma. Han var den förste att erkänna att hans arbete var fullständigt meningslöst, inte bidrog alls till samhället, och, enligt egen utsago, inte hade något existensberättigande.

Flera frågor uppstår här: till att börja med, vad säger det om vårt samhälle som tycks generera en betydligt begränsad efterfrågan på talangulla poet-musiker, men tydligen en ändlös efterfrågan på specialister inom

företagsjuridik? (Svar: om 1 procent av befolkningen kontrollerar tillgångarna, kommer »marknaden« återspegla vad de tycker är nyttigt eller viktigt, inte vad någon annan tycker.) Och vidare: det visar att de flesta människor är medvetna om att deras jobb är meningslösa.

Faktum är att jag inte har träffat en enda företagsjurist som anser att deras arbete inte är ett nonsensjobb. Samma gäller för de nya näringarna jag nämnt ovan. Det finns en hel kategori av avlönade yrkesmän, som om du skulle träffa dem på en fest och berätta att du jobbade med något intressant (till exempel antropologi), skulle göra allt för att slingra sig undan samtal kring deras typ av arbete helt och hållet. Bjud på några drinkar och de kommer börja mäsia om hur poänglösa och korkade deras arbeten är.

Det finns en djupgående psykologisk fara här. Hur kan man över huvud taget prata om värdighet i arbetet när man i tysthet anser att ens jobb inte alls borde finnas? Hur kan det undgå att skapa stark ilska och djup avsky? Och det är väl det smarta i det hela som makthavarna har upptäckt, att se till att ilskan riktas mot de som faktiskt har privilegiet att utföra de meningsfulla arbetena, som i fallet med fiskstekarna och möbelsnickarna.

Det tycks som om det i vårt samhälle är en norm att ju mer ett arbete hjälper andra människor, desto sämre betalt är det. Än en gång, det är svårt att finna en objektiv måttstock; men en bra väg att gå är att ställa frågan: vad skulle hända om hela den här kategorin arbetande skulle försvinna? Du kan tycka vad du vill om sjuksköterskor, sophämtare eller mekaniker, men om de skulle gå upp i rök, skulle effekten bli omedelbar och katastrofal. Ett samhälle utan lärare och hamnarbetare skulle snabbt hamna i kris; även en värld utan science fiction-författare och ska-musiker skulle helt klart vara en tristare värld. Det är inte helt klarlagt hur mänskligheten skulle drabbas om yrken som direktörer, lobbyister, PR-konsulter, statistiker, telefonförsäljare, utmätningsmän eller juridiska konsulter skulle förscinna likt de ovan nämnda yrkena. Förutom en handfull kända undantag (läs: doktorer) så är formeln förvånansvärt hållbar.

Desto märkligare är det att det tycks vara en allmän åsikt att det är precis så det ska vara. Detta är en av den populistiska högerns hemliga knep. Man kan se det när tabloiderna piskar upp stämningen mot tunnelbanearbetare i London som paralyserar staden vid strejker. Bara det faktum att de kan paralysera London visar på vilken betydelse de har, och det tycks vara just det som irriterar människor. Det är ännu tydligare i USA där Republikanerna haft anmärkningsvärda framgångar i att skapa agg mot lärare och bilmontörer (och inte de som egentligen skapar problemen: skoladministratörer och industrichefer), för deras påstått höga löner och förmåner. Det är som om de skulle nöja sig med: »men ni får ju lära ut till barn! Eller tillverka bilar! Ni har riktiga arbeten! Och ovanpå det har ni mage att förvänta er pensioner och sjukvård likt medelklassen?«

Om någon hade skapat en perfekt arbetsordning med syfte att upprätthålla finanskapitalets makt, är det svårt att se hur man hade kunnat göra ett bättre jobb. Riktiga och produktiva arbetare är ständigt pressade och exploaterade. Resten är uppdelade mellan två skikt: de föraktade och påpassade arbetslösa; samt ett större skikt som faktiskt är avlönade att göra ingenting, i positioner som är konstruerade så att de ska identifiera sig med den styrande klassens perspektiv och värderingar (chefer, administratörer och så vidare) – särskilt dess finansiella inkarnationer – men samtidigt hårbärgera agg mot alla som har ett arbete med en tydlig samhällelig betydelse. Klart är att systemet inte är medvetet utformat. Det har uppkommit av närmare hundra år av försök och misstag. Men det är den enda förklaringen till att vi, trots de teknologiska framstegen, inte har ett samhälle med 3-4-timmars arbetsdag.

Översättning: Benny Nilsson

Så blev konsulten den nya byråkraten

David Jonstad

Det kan inte vara lätt att vara byråkrat – ingen tycks gilla dem. Om man vid en middag berättar om sin senaste konfrontation med försäkringskassans regelsystem, valfri EU-myndighet eller ett ständigt krånglande bank-id kan man räkna med att övriga i sällskapet gärna fyller på med sina erfarenheter av byråkrats lågmälda maktutövning. Populärkulturen är full av skildringar av den lilla människans kamp mot den byråkratiska apparaten. Ett färskt exempel ges i den argentinska filmen "Wild Tales". En hederlig och respekterad medborgare – för övrigt sprängmedelsexpert till yrket – går i klinch med det privata p-vaktsbolaget efter att felaktigt ha fått sin bil beslagtagen. Försöken att få upprättelse leder honom bara allt längre in i kundtjänsthelvetets återvändsgränder av dumförklaringar och falska leenden. Hans växande byråkrathat håller till slut på att förstöra hans liv, men slutet blir ändå lyckligt – tack vare en våldsam hämnd på det byråkratiska maskineriet och omgivningens euforiska sympati.

I samhällets officiella berättelse är emellertid byråkratin på väg att rationaliseras bort. Tack vare marknadsekonomens segertåg som tillsammans med den nya tekniken gör allt så mycket mer effektivt. En byråkrat är numer främst något som förknippas med gamla kommuniststater eller ännu inte bortrationaliserade delar av den moderna statsapparaten.

Men ska man tro antropologen David Graeber handlar det snarare om att byråkraten har bytt skepnad. Tendensen är den omvända: ju mer marknad, desto *mer* byråkrati. I sin nya bok "The Utopia of Rules" hävdar Graeber att dagens moderna marknadssamhälle är det mest byråkrattyngda som någonsin har existerat. Det är bara att vi inte alltid noterar det. Så mycket av byråkratin har nämligen blivit en så självklar del av våra liv att vi knappt uppmärksammar den. Och så har vi alltså lärt oss att tänka på byråkrater i form av gråa statliga tjänstemän, medan dagens byråkrater i huvudsak verkar i privat regi, med yrkestitlar som strateg, chef, utvecklare eller konsult. Det vill säga, den växande grupp som ägnar sig åt diverse administrativa sysslor och som sällan befattar sig med själva kärnverksamheten.

Graeber kallar det för "Liberalismens järnhårda lag": att varje försök av staten att avreglera något i syfte att låta marknaden ta över kommer att leda till mer omfattande regelverk, mer pappersarbete och fler anställda byråkrater. Det är svårt att sätta siffror på, men ett talande exempel som det faktiskt finns siffror på är övergången från sovjetisk kommandoekonomi till rysk marknadsekonomi. Den förde med sig en rejäl ökning av antalet byråkrater, trots krympande ekonomi. Detsamma tycks dessutom gälla för andra historiska samhällsförändringar i riktning mot mer marknadsekonomi.

Detta, att inte godta de gängse synsätten och i stället vrida 180 grader på perspektiven, får anses vara en av David Graebers specialiteter. Hans storslagna verk "Skuld – De första femtusen åren" skrev om historien för hur pengar och skulder har format världens samhällen. Den kom vältajmat, strax efter finanskrisens utbrott 2008, och utgjorde en viktig ideologisk grund för Occupy-rörelsen som David Graeber själv var aktiv i. I dag har han en professorstjänst på ansedda London School of Economics, men hymlar inte med att han fortfarande ser sig som aktivist och anarkist.

Graebers tes om byråkrati ställer den politiska debatten på huvudet. I den mån som någon bryr sig om att kritisera samhällets byråkrati kommer kritiken nästan alltid från höger. Den brukar då gå ut på att myndigheternas regelverk

ska förenklas och de statliga tjänstemännen bli färre – till förmån för det som man tror är mer effektiva marknadslösningar. Vänstern har de senaste decennierna snarare gett upp sin ursprungliga kritik av staten och byråkratin och i stället blivit dess försvarare.

Själv föreslår Graeber en kritik av byråkratin som siktar in sig på kapitalismen och dess oförmåga att leverera det som dess förespråkare utlovar i form av ökad frihet och välbefinnande för alla. Kapitalismens strävan efter ständigt ökad vinst driver visserligen på den teknologiska utvecklingen, men gör också samhället mer och mer komplext. För att systemet ska hålla ihop fordras en omfattande organisation – med tillhörande administration. Vinsterna med den utveckling som åtminstone i teorin hade kunnat underlätta människors vardag och minska behovet av lönearbete äts därmed upp. I allt större utsträckning sker den teknologiska utvecklingen för att underlätta administrationen av systemet. Vi får mer sofistikerad teknologi för att administrera en ökad mängd byråkratiska processer.

Drömmarna om att den effektivare produktionen skulle kunna korta våra arbetsdagar har därmed helt kommit på skam. Som Graeber skriver i essän "On the phenomena of bullshit jobs": "Teknologin har snarare använts för att uppfinna sätt att få oss alla att arbeta mer. Stora grupper, särskilt i Europa och Nordamerika, spenderar hela sina arbetsliv med att utföra uppgifter som de anser vara helt onödiga." Konsekvensen blir att de i samhället som fortfarande producerar något av reellt värde tvingas kånka fler byråkrater på sina axlar.

I dag har dessa samband blivit så pass abstrakta att de är svåra att få grepp om. Det är först när man tar ett steg tillbaka i historien som man lättare kan urskilja hur processen ser ut och vad den leder till. I Ivar-Lo Johanssons roman "Traktorn" från 1943 skildras övergången från ett småskaligt och hästdrivet jordbruk till ett storskaligt och traktordrivet. Spelplatsen är ett före detta statargods i Sörmland som genom avskaffandet av statsystemet ska förvandlas till ett kapitalistiskt mönstergods med anställda lantarbetare. Det är på många sätt en berättelse om den accelererande komplexiteten och byråkratin i samhället. För varje år som går ökar nämligen antalet personer som lever av jordbruket utan att bruka jorden: kontrollanter, kontrollassistenter, bokhållare, agronomer, mjölkbedömare och så vidare. I den mån avkastningen från jordbruket ökar, går överskottet endast till att avlona fler byråkrater. Den gamle inspektorn på godset hatar dem, han kallar dem "parasiter på jorden".

Den tyske sociologen Max Weber, byråkrati-begreppets upphovsman, konstaterade att när man väl har skapat en viss byråkrati är den nästan omöjlig att bli av med. Byråkratin beter sig alltså verkligen som en parasit, en fästing som biter sig fast på samhällskroppen och suger i sig dess näring. Enligt Weber, som studerade byråkrats lönge historia, har det enda framgångsrika sättet att bli av med byråkratin varit att döda alla byråkrater. Så som den gotiske kungen Alarik I gjorde när han trängde in i Romarriket under dess upplösning och som Djingis Khan gjorde i delar av Mellanöstern.

Nu är detta en metod som varken Weber eller Graeber förespråkar. I slutet av "The Utopia of Rules" försöker Graeber i stället se det positiva med byråkratin, eller åtminstone byråkrats potential. Det som Graeber beskriver som en "poetisk teknologi", det vill säga "rationella, tekniska och byråkratiska sätt att förverkliga vilda och omöjliga fantasier". Han refererar till den amerikanske historikern Lewis Mumford som hävdade att den första komplexa maskinen bestod av människor – i form av den administration som gjorde det möjligt för Egyptens faraoner att uppföra sina berömda pyramider: "Byråkratisk översyn förvandlade arméer av bönder till kuggar i ett enormt maskineri".

Det är så byråkratin hade kunnat användas, menar Graeber. Fast i demokratiserad form, där det är folkets – inte faraonernas – storslagna idéer som förverkligas genom den byråkratiska översynen. Samhällskroppen skulle kunna

ruska av sig all den onödiga byråkratin och använda resurserna på ett mer produktivt sätt. Det skulle öppna upp helt nya möjligheter att skapa det samhälle som folket faktiskt önskar, inte det samhälle som systemet fordrar.

En liknande tanke framförs i boken "Administrationssamhället" där företagsekonomerna Anders Forssell och Anders Ivarsson Westerberg menar att det överdrivna fokuset på att sitta i möten, upprätta policydokument, utvärdera verksamhet och mäta prestationer innebär ett slöseri med resurser. Deras forskning ger på många sätt stöd åt Graebers tes. Det administrativa arbetet tycks ha ökat rejält i samhället. Delvis som en följd av teknikutvecklingen. Exempelvis läggs det numer ner oerhört mycket mer tid på dokumentation än för bara tjugo år sedan – tack vare den digitalisering som såldes in som ett sätt att förenkla dokumenterandet. De konstaterar också att den allt mer komplexa organisationsstrukturen kräver mer samordning och därmed mer administration. Det tillkommer till exempel ständigt nya enheter som alla ska ha en chef. På bara några decennier har antalet personer sysselsatta med ledningsarbete nära fördubblats.

Byråkratiseringen sipprar dessutom nedåt i organisationen vilket innebär att exempelvis lärare, läkare och poliser tvingas ägna allt mer av sin tid åt administrativa sysslor. Anders Forssell och Anders Ivarsson Westerberg talar om en administrationens svarta hål som slukar en allt större del av samhällets resurser: "Vi riskerar att administrera oss till döds".

Är detta vad vi bör frukta? Att byråkraterna ska ta över världen? Nej då, en lösning är på gång. Nyligen producerade myndigheten Ekonomistyrningsverket en rapport om hur bildandet av en helt ny myndighet ska "stödja en ökad administrativ effektivisering i statsförvaltningen som helhet". Med andra ord, en ny byråkratisk apparat ska hantera problemet med för mycket byråkrati. Känns inte det betryggande?

Neoliberalism against capitalism?

Neil Davidson

Neoliberalism represents a paradox for capitalism. Its relative success as a ruling-class strategy, particularly in weakening the trade union movement and reducing the share of profits going to labour, has helped to disguise that some aspects of this mode of regulation are proving unintentionally detrimental to the system. Serving the interests of the rich is not the same – or at least, not always the same – as serving the interests of capital and may in certain circumstances be in contradiction to it. Simply doing what the rich want is unlikely to produce beneficial results for the system as a whole, although it may help increase the wealth of individual capitalists. For not only are capitalists generally uninterested in the broader social interest, which we might expect, but they are also generally incapable of correctly assessing their own overall collective class interests, which might seem more surprising – although it is a long-standing phenomenon, observed by many of the great social theorists from late eighteenth century onwards.

Capitalist states – or more precisely, their managers – have traditionally acted to make such an assessment; but in the developed West at least, neoliberal regimes are increasingly displaying an uncritical adherence to the short-term wishes of particular business interests. The self-destructive nature of neoliberal capitalism has nothing necessarily to do with the removal of restrictions on markets. Leaving aside the fact that capitalism was always capable of producing social atomisation, collective violence and environmental destruction, even in periods when the state was far more directly involved in the mechanisms of production and exchange than it is now, there are two problems with this position. First, rhetoric apart, capitalists no more favour untrammelled competition today than they did when monopolies and cartels first appeared as aspects of the emerging system in the sixteenth century. Second, one would have to be extraordinarily naïve to believe that the neoliberal project has been about establishing ‘free’ markets in the first place.

Regardless of their class origins, state managers and capitalists are drawn together into a series of mutually supportive relationships. The former need the resources provided by individual national capitals, principally through taxation and loans, in order to attend to the needs of the national capital as a whole; the latter need specific policy initiatives to strengthen the competitive position of their sector of the national capital within the global economy. There have nevertheless always been tensions, above the fear on the part of capitalists that states – which they regard as Weberian autonomous entities with their own interests – will either restrict or abolish their right to private property. What gives these fears plausibility is precisely the fact that state managers have both to facilitate the process of capital accumulation and ameliorate its effects on the population and environment – an early example of this can be found in the Factory Acts and capitalist responses to them described by Marx in *Capital I*.

It is not the nature of capitalist states themselves that has changed: they still need to perform the core functions described at the beginning of this post. There are no ‘neoliberal states’, but there are ‘neoliberal regimes’. In the case of the UK the regime began, not with Margaret Thatcher’s General Election victory in 1979, but around half-way through the preceding Labour Government of 1974-79 and it persists, with variations, to this day, whatever the bleating from Polly Toynbee and others on the liberal left about the supposedly fundamental differences between the two main parties.

What has changed is that the relationship between neoliberal regimes and capital has since the 1970s prevented states from acting effectively in the collective, long-term interest of capitalism. Neoliberal regimes have increasingly abandoned any attempt to arrive at an overarching understanding of what the conditions for growth might be, other than the supposed need for lowering taxation and regulation and raising labour flexibility. Apart from these, the interests of the total national capital is seen as an arithmetical aggregate of the interests of individual businesses, some of which, to be sure, have rather more influence with governments than others. In so far as there is a 'strategic view' it involves avoiding any policies which might incur corporate displeasure, however minor the inconveniences they might involve for the corporations, which of course includes regulation. The reason is not simply because of successful lobbying and PR on behalf of individual businesses or industries, pernicious and pervasive though these increasingly sophisticated activities undoubtedly are. But corporations have always done this: why are state managers now so predisposed to respond positively to their efforts? The answer is in the way in which neoliberalism has reconfigured politics. The necessary distance between the state and capital (or between state managers and capitalists) that Smith, Marx and Schumpeter – from their different political perspectives – all regarded as being essential for the health of the system, is being minimised. In particular, the regime adoption of timescales associated specifically with the profit-maximising drives of financial capital is important as it indicates the short-termism involved. Three factors are important in producing this tendency.

The first is the depoliticisation of the political wing of the state managers through the delegation of functions away from the government in office to ostensibly 'non-political' bodies, the introduction ostensibly of 'objective' assessments of the effectiveness of policy and imposition of binding 'rules' which restrict the range of actions which politicians can take. In relation to the latter in particular, each successive phase of the neoliberal experiment saw the incremental abandonment of the repertoire of measures through which governments had traditionally influenced economic activity. As a consequence of their heightened 'managerial' function, politicians have increasingly become a professional caste whose life-world is increasingly remote from any other form of activity, economic or otherwise, and therefore more autonomous, while simultaneously becoming more committed to capitalist conceptions of the national interest, with business as an exemplar.

The second factor, opposed to the depoliticisation of politicians, is the politicisation of the non-political wing of the state managers: the civil servants. As the political parties became less distinct from each other, the officials required to implement their increasingly similar policies are also required to turn themselves more completely into extensions of the parties themselves. In the UK, following hard on the heels of the United States as always, there has been since 1979, and especially since 1997, a more generalised influx of private-sector appointees into the civil service, to the point where it has been effectively subject to a corporate takeover. But even in relation to the permanent home civil service, the expectation that senior civil servants in particular will not attempt to point out the difficulties involved in governmental policies or even consider alternative ways of delivering policies, but simply present arguments to justify them, regardless of the empirical data.

The third and final factor in producing chronic short-termism in neoliberal regimes is the de-politicisation of the electorate. Except it is not so much de-politicisation as abstention by sections of the electorate who no longer have any parties for whom to vote. Many of those electors still involved in casting their vote do so – appropriately enough – on a consumer model of political choice, where participation is informed by media-driven perceptions of which result will be to their immediate personal benefit. Unsurprisingly, the numbers prepared to carry out even this

minimal level of activity are declining. This can be reversed, as was demonstrated in the popular insurgency for a Yes vote during the 2014 Scottish independence referendum, where 97% of the population registered to vote and 85% actually did; but under 'normal' conditions, those who vote are more likely to belong to the middle-classes, who tend to have a more focused view of their material interests and deploy more interventionist strategies for maintaining them than those bearing the brunt of austerity.

Clearly, in situations of absolute, immediate crisis, short-term emergency measures would be introduced in the same way as the effective nationalisation of banks and other financial institutions that took place in both the US and UK during 2008. But these were minimal interventions to prevent outright collapse, to save the institutions (and the practices which brought them to the point of crisis in the first place) without using them for any coherent strategic end, let alone any broader social purpose; and of course on the basis that they would be re-privatised as soon as possible.

I am not suggesting that it should be the work of socialists to propose solutions to the crisis of capitalism. It is always necessary to argue for reforms, of course, but the idea that the application of Keynesian solutions would restore the Golden Age of the post-war welfare state is simply illusory and underestimates the extent to which those years were the result of a unique set of circumstances. Booms will continue to occur, as they did between 1982 and 2007, but the beneficiaries will become fewer and fewer. Consequently, I am not predicting that developments discussed here mean that capitalism will simply collapse under the weight of its own internal contradictions either. Scenarios of this type, from those of Rosa Luxemburg onwards, have been proved false in the past and there is no reason to suppose that they will be any more accurate in the future. Indeed, a collapse not brought about by the conscious intervention of the oppressed and exploited would not be to their advantage in any case, but simply a step towards the barbarism to which Marxists from Engels onwards have seen as the consequence of failing to achieve a socialist society. And this is no mere slogan: the condition of central Africa and parts of the Middle East today indicates the presence of actually existing barbarism as the daily reality for millions. Events in the developed world are unlikely to take this form, at least until environmental catastrophe becomes irreversible, but rather involve a gradual and, all but the very poorest, almost imperceptible worsening and coarsening on their conditions of life.

What I am suggesting is that neoliberalism as a strategy has almost been too successful as a method of capitalist regulation. It has finally brought about the situation that Schumpeter feared, where creative destruction has no limits or boundaries. Both Engels and Walter Benjamin envisaged capitalism as a runaway train heading for destruction. It appeared, within less than a decade of the latter's suicide in 1940, that forces within capitalism itself were capable of 'pulling the hand break'; it now appears that his initial intuition was right and that revolution is all that stands in the way of the disaster that otherwise awaits.

Den globala flyktingsituationen och världsinbördeskriget

Tomasz Konicz

Inte sedan andra världskrigets slut befann sig så många människor på flykt till följd av våldsamma fördrivningar som under 2013. Detta är den nedslående slutsatsen i en UNHCR-rapport som publicerades med anledning av världsflyktingdagen. Under det gångna året tvingades dagligen i genomsnitt 32 200 människor lämna sina boplatser på grund av ”konflikter eller förföljelser”. 2012 var siffran 23 400, under 2011 ”bara” 14 200.

Enligt FN:s officiella siffror fanns det 2013 allt som allt 51,2 miljoner flyktingar som hade fördrivits genom krig, inbördeskrig eller etniskt och religiöst motiverade terrorkampanjer. Jämfört med 2012 växte denna här av flyktingar, som till mer än 50 procent består av minderåriga, med ytterligare sex miljoner förtvivlade människor. Den största delen av dessa utstötta människor består enligt UNCHR av runt 33,3 miljoner inhemska flyktingar, som till följd av inbördeskrig tvingades fly till andra regioner inom sina många gånger sönderfallande stater. 16,7 miljoner människor tvingades emellertid att fly från sitt hemland. Dessutom räknade flyktingkommissionen 1,2 miljoner asylsökande runt om i världen.

Samtidigt anses tio miljoner flyktingar vara ”statslösa” till följd av det fortskridande sönderfallet av stater i det kapitalistiska världssystemets periferi och semiperiferi. Ursprungsländerna för dessa växande flyktingströmmar består framför allt av stater i Nära och Mellersta Östern och Afrika som är ”misslyckade” eller i upplösning. Enligt UNHCR kommer 53 procent av alla flyktingar som hamnat utanför sina ursprungsländer från Afghanistan, Syrien och Somalia. De statliga förfallsprocesser som skakar den arabiska regionen återspeglas även i de tillfälliga målländerna för dessa flyktingströmmar. 2013 uppehöll sig de flesta fördrivna i Pakistan (1,6 miljoner), Iran (857 000), Libanon (856 000), Jordanien (641 000) och Turkiet (609 000). I Libanon, där övergrepp från inhemska invånare på syriska flyktingläger gång på gång rapporteras, är var femte invånare en flykting. Enligt UNCHR kommer flyktingströmmarna i ”Mellanöstern och Nordafrika” inom ett år att växa med totalt 64 procent.

De största flyktingströmmarna utlöstes emellertid av Centralafrikanska republikens sönderfall och de förnyade striderna på det poststatliga territorium som en gång var ”Demokratiska republiken Kongo”. I Centralafrikanska republiken tvingades omkring 800 000 inhemska flyktingar att fly från striderna och de ömsesidiga massakrerna mellan kristna och muslimska miliser. Dessutom flydde 88 000 centralafrikaner till grannländerna. I Demokratiska republiken Kongo gav en ny fas av det inbördeskrig som rasat i årtionden upphov till en gigantisk inhemsk flyktingvåg av nästan en miljon människor. UNHCR rapporterade därutöver större flyktingrörelser i de av inbördeskrig söndrade staterna Mali och Sydsudan, liksom i den poststatliga enheten Somalia.

I termer av totala flyktingsiffror utgör således Central- och Östafrika (där flyktingrörelserna tilltog med 7,7 procent under 2013) och Nära och Mellersta Östern, med sina respektive 2,6 miljoner fördrivna, de överlägset största – och i regel laglösa – ursprungsregionerna för de globalt växande flyktingströmmarna. Detta kan jämföras med Syd- och Nordamerika där antalet flyktingar ligger stabilt omkring 806 000.

Tvärtemot vad som görs gällande i de högerpopulistiska och högerextrema krafternas retorik är det just ”utvecklingsländer” i det kapitalistiska systemets periferi som bär huvudbördan av denna globala flyktingvåg. Enligt

UNHCR konfronteras länder som Pakistan, Etiopien, Kenya, Tchad, Uganda och Sydsudan med enorma utmaningar sett i relation till deras bruttonationalprodukter. Dessa utmaningar står helt enkelt inte i proportion till de minimala allmosor som de fåtal flyktingar som exempelvis lyckas ta sig till Europa ges rätt till. 2013 tog omkring 86 procent av alla flyktingar sin tillflykt till utvecklingsländer. Detta är ”den högsta siffran på 22 år”, konstaterar UNHCR allvarsamt.

Och EU:s flyktingpolitik kommer även i fortsättningen se till att så förblir fallet. Enligt en rapport i brittiska Guardian debatteras för närvarande i Bryssel inrättandet av ”upptagningscentrum” i Nordafrika och i Nära Östern. Av rapporten, som publicerades i början av juni, framgår att Grekland och Italien under sina ordförandeskap kommer att påskynda denna idé. Enligt Guardian är dessa idéer helt i linje med UNHCR:s förslag om att inrätta stora anläggningar för att ”hantera” flyktingar i transitstater som Egypten, Libyen eller Sudan. Syftet är att förhindra ”en kolossal humanitär katastrof” i Medelhavet, där ”hundratusentals människor” förbereder sig att resa norrut. Enligt denna plan ska flyktingarna samlas i gigantiska läger i arabländer som är repressiva eller där staten befinner sig i sönderfall. Bara försöken att korsa Medelhavet för att nå Italien visar tydligt att flyktingströmmarna med riktning Europa, som ska täppas till med detta system, ökar enormt. Under de första fyra månaderna 2013 räknade Frontex 3 362 sådana försök; under samma period i år låg siffran redan på runt 42 000.

Dessutom väntas flyktingströmmarna öka ytterligare. UNHCR:s siffror inrymmer exempelvis inte de massiva fördrivningar som följer på stenåldersislamisterna ISIS:s framfart i Irak. CNN rapporterade i mitten av juni att den sunnitiska resningen, och det fullständiga sammanbrottet av de statliga strukturerna i stora delar av Irak, har fördubblat ”flodvågen” av irakiska inhemska flyktingar, som nu uppgår till över 1,1 miljoner människor. Dessutom flyr hundratusentals irakier till Jordanien eller Kurdistan, dit redan ett mycket stort antal flyktingar har sökt sig undan det syriska inbördeskriget. Stora delar av Nära Östern tycks ha sjunkit ner i ett gränsöverskridande regionalt inbördeskrig, där de en gång stabila statsenheterna förvandlas till eroderande öar i ett hav av krig och anomi.

Flera av de länder som hittills burit huvudbördan av de ökande globala flyktingströmmarna, såsom Pakistan och Libanon, kännetecknas själva av statliga eroderingsprocesser och tilltagande inbördeskrigsliknande uppgörelser, så till den grad att ytterligare flyktingrörelser kan väntas på medellång sikt. Det kapitalistiska världssystemets dödskamp innebär att denna massa av förtvivlade och utstötta människor överhuvudtaget inte har annat val än att ta sin tillflykt till de fåtal centrum som ännu inte sjunkit ner i anomin. Det globalt växande flyktingelälandet är en slutprodukt av kapitalets världskris. Kapitalet producerar en överflödig mänsklighet när det kollapsar till följd av sina inre och yttre motsättningar.

De allt större områden där inbördeskrigen sträcker sig över landsgränserna, där flyktingströmmarna drivs upp till ständigt nya rekordsiffror, återfinns för det mesta i världsmarknadens perifera sammanbrottsregioner. I dessa regioner har ingen kapitalförmering ägt rum i någon nämnvärd utsträckning efter att ”catch up-moderniseringen” [*nachholende Modernisierung*] kollapsade under 1980- och 90-talet. Deras statsapparater, som utan skatteintäkter har förlorat sin finansiella bas, har övergått i en process av ”förvildning”. Produktionen av en här av arbetslösa föregick produktionen av det senkapitalistiska flyktingelälandet. Denna här består av människor som utsätts för världsmarknadens terror, trots att de inte har något att erbjuda på denna marknad. Från deras led rekryterar de ligor och miliser som förblindats av sammanbrottsideologier (islamism, högerextremism) sin växande skara anhängare.

Fler och fler människor ser sin nakna fysiska existens hotad, eftersom de inte längre kan reproducera sig genom att förmedlas med värdet – och eftersom inget alternativt reproduktionssätt står till förfogande. De

inbördeskrigsliknande konflikterna bildar således en del i ett "världsinbördeskrig" (Robert Kurz), som utgör det kapitalistiska världssystemets slutliga förfallsstadium. Kurz förutspådde 2008 att de tillspetsade systemmotsättningarna skulle driva det kapitalistiska världssystemet till en irrationell "flykt framåt" och in i ett nytt världskrig¹ – samtidigt som det på "globaliseringens utvecklingsnivå" inte längre kan handla om ett krig mellan nationellt-imperiella maktblock som syftar till en "ny uppdelning av världen": "Man måste snarare tala om ett nytt slags världsinbördeskrig, så som det redan har antytts i de 'statsupphävande' krigen om världsordningen som ägt rum sedan Sovjetunionens undergång. Kanske var dessa krig bara förebud."

Omedvetet kämpar världsinbördeskrigets aktörer om en ny, postkapitalistisk form av församhälleligande. Den vänsterorienterade sociologen och världssystemteoretikern Immanuel Wallerstein såg världssystemet inträda i en sammanbrottsfas redan i början av 2000-talet: efter en femhundraårig utvecklingsperiod stöter det mot sin utvecklingspotentials skrankor och går under till följd av sina eskalerande motsättningar. Enligt Wallerstein träder systemet nu in i en fas av kaotisk omvälvning, samtidigt som det inte går att förutspå riktningen hos eller utgången av denna process: "Vi lever i en övergångsfas mellan vårt existerande världssystem, den kapitalistiska ekonomin, och ett annat eller flera andra system. Vi vet inte om detta system kommer att vara bättre eller sämre. Detta vet vi först när vi har kommit dit, något som eventuellt kan dröja ytterligare 50 år. Vi vet dock att denna övergångsperiod kommer att vara svår för alla som lever under den. ... Det kommer att vara en tid av konflikter och avsevärda störningar." Men samtidigt erbjuder uppbyggnaden av fossiliserade samhällsliga strukturer handlingsutrymme för ett medvetet emancipatoriskt övervinnande av den kollapsande kapitalregimen; ett övervinnande som skulle förhindra ett nedstörtande i det barbari som redan avtecknar sig i periferin. Den samtida världshistoriska övergångsperioden är "en tid ... i vilken den fria viljan stegras till sin högsta nivå." Detta innebär, enligt Wallerstein, "att varje individuell eller kollektiv handling kommer att ha en större inverkan på nybyggandet av framtiden än under normala tider, alltså medan ett historiskt system fortsätter att utvecklas".²

Översättning från tyskan av Nils Järvinen

Noter

1. Robert Kurz, "Weltmacht und Weltgeld: Die ökonomische Funktion der US-Militärmaschine im globalen Kapitalismus und die Hintergründe der neuen Finanzkrise", *Widerspruch* #53, 2008.

2. Immanuel Wallerstein, *Utopistik*, Wien 2002, s. 43.

Radikalerna

Texterna i det här avsnittet presenterar olika rörelser och perspektiv från vänsterradikalt håll. Det är inget enhetligt perspektiv, ingen "ideologi" att ansluta till, men alla från den vänster som i olika grad stått utanför den etablerade vänstern.

Ulf I. Erikssons texter "Revolten mot arbetet" och "Sak och sken" är båda tagna från *Exempel. Anteckningar i levnadskonst* (ISBN: 91-7139-322-6). Gilles Dauvés "Klasskrig i Barcelona" är tagen från antologin *Vägrandets dynamik*. Bruno Astarians "Communsation as a way out of the crisis" är tagen från Astarians hemsida, hicsalta-communsation.com. Brutus Östling & Göran Bergströms "Rätten till arbete eller rätten till lättja?" är förordet till Paul Lafargues *Rätten till lättja* (ISBN: 9789171391377).

Revolten mot arbetet.

”Autonoma” teorier och praktiker

Ulf I. Eriksson

Maskineriet verkar dock inte endast som övermäktig konkurrent, ständigt på språng för att göra lönearbetaren överflödig. Det utnyttjas av kapitalet både agitatoriskt och avsiktligt som en mot arbetarna fientlig makt. Det blir det starkaste vapnet (Kriegsmittel), när det gäller att slå ner arbetaroroligheter, strejker osv, som är riktade mot kapitalets envåldsmakt. Enligt Gaskell var just ångmaskinen en 'människokraftens' fiende, som gjorde det möjligt förr kapitalisten att slå ner arbetarnas ökande krav, vilka hotade att driva det nystartade fabrikssystemet till en kris. Man kunde skriva en hel historik över de uppfinningar som gjordes efter 1830 och som endast hade till uppgift att tjäna som kapitalets vapen mot arbetarnas revolter.

— Karl Marx

Den historieskrivning som beskriver och tolkar den kapitalistiska rationaliseringens framväxt brukar framför allt inrikta sig på de teknologiska förändringarnas ödeläggande inverkan på de välorganiserade yrkesarbetarskikten. Det perspektivet är t ex det dominerande i Katherine Stones uppsats *Klassmakt och arbetsdelning* (Arkiv, 1978). Hon koncentrerar sig på den amerikanska stålindustrin mellan 1890 och 1920, ”den period då branschen övergick från ett arbetssystem kontrollerat av yrkesarbetarna till ett kontrollerat av arbetsgivarna”. Nedbrytandet av yrkesarbetarnas fackförbund 1910 stod stålindustrin i USA helt fri från fackföreningar utgör bara det första steget, som sedan öppnar för den mängd av stålinnovationer som gjorde slut på nästan alla manuella sidor av den egentliga ståltillverkningen. Genom att nyindela produktionssysslorna berövade arbetsgivarna yrkesarbetarna deras kunskap och auktoritet, skriver Stone; i stället skapade de ”en ledarkader som var kapabel att styra produktionen”. Hon slår också fast: ”omkring sekelskiftet hade i alla viktigare branscher teknologiska innovationer pressat samman kvalifikationsnivåerna bland arbetarna och förvandlat de flesta till tillärda (semi-skilled) maskinskötare.”

Hennes slutsats blir: ”Arbetets organisering är alltså ett system för kapitalistisk kontroll. Det kunde upprättas endast genom att man bröt de industriella yrkesarbetarnas traditionella makt”.

Samma perspektiv som Stone anlägger Harry Braverman i *Arbete och monopolkapital* (Tema nova, 1977): ”Med utvecklingen av det kapitalistiska produktionssättet blev begreppet 'yrkesskicklighet' degraderat, jämsides med själva arbetets degradering”. Till bilden av denna skola, som skriver historia utifrån yrkesarbetarnas ståndpunkt, hör, helt naturligt, också ett framtidsperspektiv av *arbetets rekvalificering*: ”Arbetarna kan återvinna herraväldet över produktionen endast genom att göra sig delaktiga av de kunskaper som modern ingenjörsteknisk produktion förutsätter. Endast på det sättet kan de skaffa sig del i de förmåner som denna teknik erbjuder dem som sätts att sköta den. De många, långa skolår som monopolkapitalismens samhälle sört för, kan bilda en lämplig ram för en mångsidig polyteknisk utbildning av arbetare för flertalet industrigrenar. Men en sådan utbildning kan bli effektiv endast om den kombineras med praktiskt yrkesarbete och om den bedrivs kontinuerligt under hela arbetarens livstid. Om emellertid arbetarna skall kunna och vilja engagera sig i detta slags utbildning måste de i sann mening blir herrar

över industrin. Detta kommer att bli fallet först sedan den rådande motsättningen mellan arbetsprocessens båda parter, mellan dem som styr och dem som styrs, mellan arbetets idé och arbetets utförande, mellan andligt och kroppsligt arbete har övervunnits och arbetsprocessen samlats hos det kollektiv som verkställer den”.

Det ”goda” arbetet

Det omstörtande perspektivet hos denna historiska skola är inte särskilt framträdande; den orienterar sig närmast mot vad som kunde kallas ”arbetets stat – mindre mot ett det fria skapandets och njutningens samhälle, där det nödvändiga arbetet och följaktligen det mänskliga arbetet över huvud är reducerat till ett absolut minimum. Den antikapitalistiska strategin begränsas till att omfatta den arbetande befolkningens kamp för att återerövra sitt ”rättmätiga arv av yrkesskickligt arbete” (Braverman).

Arbetets återupprättande tänker man sig som föreningen av arbetets idé och arbetets utförande”. Förebilden är hämtad från hantverks och yrkesarbetets tid, då arbetarna själva kontrollerade produktionsprocessen och arbetet utgjorde en enhet av muskel och hjärnkraft.¹ Men för att upprätthålla denna utopi om arbetet (som jag tror omfattas av de flesta kommunister och progressiva) blir det nödvändigt att skilja arbetet från dess utövare; att isolera och upphöja vissa komponenter i yrkesarbetet, och samtidigt bortse från de funktioner t ex de underbetalda hantlangarnas skitarbete – som inte hör hemma i en utopi. Den platoniska föreställning om det ”goda” och ”sanna” arbetet som tenderar uppstå, grundar sig därför på godtyckliga avspjälkningar och ohistoriska begreppsbildningar; utopin om det ”återupprättade arbetet” framstår som en *regressiv utopi*.

Det innebär inte att till exempel Stone och Braverman är omedvetna om de ”udda” komponenterna i yrkesarbetet; de behandlas om än i förbigående. Stone: ”Yrkesarbetarna utförde sådant arbete, som krävde utbildning, erfarenhet, skicklighet och omdömesförmåga, medan grovarbetarna utförde det tunga kroppsarbetet, att lyfta, skjuta, forsla, hissa och kärra råmaterial från en process till en annan. De förra var högt kvalificerade yrkesmän, som åtnjöt stor prestige. Stål framställdes av arbetslag, som bestod av yrkesarbetare tillsammans med okvalificerade hantlangare, och lagen använde sig av företagets utrustning och råmaterial. Vissa grovarbetare anställdes direkt av stålbolagen liksom i dag. De andra anställdes av yrkesarbetarna enligt det så kallade ‘kontraktssystemet’. Det innebar att yrkesarbetarna anställde hantlangare får att utföra de tunga delarna av arbetet och betalade dem ur egen ficka. Hantlangarnas inkomster uppgick till mellan hälften och en sjättedel av yrkesarbetarnas.”

Ett annat kännetecken var yrkesarbetarnas kooperativa partnerförhållande till stålarbetsgivarna. De avlönades enligt en glidande skala, som var ”ett arrangemang för att dela profiten mellan två parter inom produktionen, yrkesarbetarna och stålpatronerna. Den utgick från principen att arbetarna skulle vara med och dela på produktionens risker och frukter; vinna när priserna var höga och offra sig när de var låga”.

Operaismens teori

En annan historisk-sociologisk skola, av italienskt ursprung med början kring 1960, den sk. *operaismen*, uppfattar de teknologiska förändringarna av produktionsprocessen på ett sätt som liknar t.ex. Katherine Stones; de är att betrakta som kapitalisternas svar och motangrepp på arbetarnas kamp, i avsikt att säkra kontrollen över produktionen. Men operaisterna menar också att rationaliseringarna i lika hög grad riktas mot de okvalificerade massarbetarna på grund av deras bristande arbetsdisciplin. Den yttersta konsekvensen av denna upptrappade konflikt mellan arbete och kapital är införandet av industrirobotar.

Raniero Panzieri, som var initiativtagare till den operaistiska tidskriften Quaderni Rossi (Röda Häftet), visar i sin essä om *Kapitalets bruk av maskinerna under senkapitalismen* (på italienska 1961), att fabriksarbetets organisering liksom maskineriet är *maktmedel* i kapitalägarnas hand och inte några klassneutrala företeelser, underkastade obegripliga utvecklingslagar; de återspeglar klassförhållanden.

Operaisterna försöker utforma en marxistisk teori om det moderna fabriksamhället. De fokuserar på maktrelationerna i industrierna, på den brutala verkligheten i de högmekaniserade och genomrationaliserade fabrikskylheterna. De företag så kallade "arbetarundersökningar" dels som ett led i analysen av det senkapitalistiska samhället, men i första hand som en form av politiskt arbete nere vid basen. Det är alltså inte fråga om någon färdig "sociologisk metod". Romano Alquatis undersökningar av klassläget på Fiat och Olivetti slår bland annat sönder myten om det nära sambandet mellan "organisering" och "klassmedvetande". De "nya krafterna", de unga oorganiserade arbetarna, visar sig som de politiskt militanta medan de äldre och organiserade är inaktiva eller tar avstånd från vad de betraktar som extremism. Denna vägran att låta sig integreras i Fiat:s hierarkiska system eller i någon fack respektive partiorganisation lyfter fram *arbetarautonomin* som en möjlig revolutionär strategi för massarbetarna.²

Som operaisterna ser det är det "arbetarna som producerar krisen". Mario Tronti beskriver i sitt verk *Operai e Capitale* (Einaudi 1966; tysk övers. Arbeiter und Kapital, Verlag Neue Kritik, 1974), som i likhet med Panzieris samtidigt är en Marxtolkning, hur de proletära striderna – närmast kampen lär normalarbetsdagen – tvingar fram ett *motangrepp* från kapitalets sida: en ny form av mervärdeproduktion. För att kunna förkorta den nödvändiga arbetstiden måste produktionsmedlen förfinas med arbetsintensifiering och senare "taylorisering" som följd. Exploateringen av arbetarmassorna genom produktionen av det relativa mervärdet sätter in. Denna övergång till relativ mervärdeproduktion beskrivs av Marx i Kapitalets första band som ett inbördeskrig mellan kapitalistklassen och arbetarklassen. Det innebär att kapitalisterna i allt högre grad utövar sitt herravälde över arbetarna genom "industrins objektiva mekanismer.

Kampen mot arbetet

Trontis försök att utveckla vad han kallar för "arbetarvetenskap" består bl a i att visa på arbetarklassen som den positiva förutsättningen för kapitalets utveckling, som dess drivfjäder och dynamiska grundval. "Arbetarklassen är kapitalets motor."³

Den strategi Tronti formulerar får arbetarkampen och revolutionen blir därför en negationens och *vägrans strategi*: vägran att aktivt delta i kapitalismens tillväxt, vägran att utforma ett positivt program med krav på förbättringar av systemet, *kamp mot arbetet*.

Det är en strategi som radikalt skiljer sig från yrkesarbetarideologin hos Stone och Braverman med dess krav på arbetarkontroll och rekvalificering av arbetet krav som enligt den operaistiska teorin utan större hinder kan övertas av kapitalet och endast resultera i förfinad utsugning och effektivare ekonomisk utveckling för kapitalismen. "Genom den fackliga kampen blir därför arbetarkravet ingenting annat än en reflex av kapitalets nödvändigheter". I centrum för denna vägrarstrategi står alltså "kampen mot arbetet", som med utgångspunkt i arbetarklassens dubbla bestämning på en gång arbetskraft och ickekaptal formuleras som arbetarnas kamp mot sig själva som arbetskraft och kapital: "Arbetarklassen behöver bara betrakta sig själv för att förstå kapitalet. Den behöver endast bekämpa sig själv för att förstöra kapitalet. Den måste förstå sig själv som politisk kraft. Och den måste negra sig som

produktivkraft” (min kursiv).

I motsättning till yrkesarbetarstrategins konsekvenser leder arbetarståndpunkten” hos Tronti till en positiv värdering av passiviteten och alienationen. Den betraktas som en elementär och spontan form av ”vägran”, som ”ett stort revolutionärt faktum”. Med sin tes om ”främlingskapets organisering” knyter Tronti an till massarbetarnas strider framför allt i Italien och Frankrike. Genom att utgöra en rörlig, utbytbar arbetarkategori som inte är bunden till sitt yrke och som inte eftersträvar någon självförvaltning eller styrning av produktionen kommer massarbetarna i t ex bilindustrin att falla utanför den konsensus som råder mellan arbetarreformism och demokratisk planstat. Massarbetarnas kamp mot arbetet och mot funktionen som produktivkraft för kapitalet tar sig inte bara uttryck i strejk utan också i hög frånvaro, sabotage och stor omsättning. De praktiserar vad Marx beskrev som det omedelbara angreppet på den kapitalistiska arbetsorganiseringen.”⁴

Arbetet som terror

Praktiskt kom denna revolutionära massarbetarstrategi till uttryck i lönekampen i till exempel Italien under 60-talet. Då löd parollen: mer pengar och mindre arbete. Avsikten var att driva upp kostnaderna för arbetet så högt att rationaliteten i den kapitalistiska exploateringen hotades och därmed framkalla en kapitalistisk kris. Denna kommunistiska strategi genomsyrar arbetarkampen alltifrån striderna på Fiat 1962 till den ”heta hösten” 1969. Med Marx förstod man kommunismen som lönearbetets förstörande, upphävandet av nödvändigheten att arbeta för att kunna leva. Man hävdade *kommunismens aktualitet*. Enligt den här uppfattningen har det kapitalistiska systemet gått in i ett skede av renodlat arbetstvång, där arbetet som disciplinering och kontroll av människorna är det primära. Kampen mot arbetet yttrar sig under denna period i kamp mot ”medbestämmande”, mot det höga arbetstempot, mot sambandet mellan lön och produktivitet. Som ett medel att förena massarbetarna i konfrontationen med stat och kapital förde operaisterna fram begreppet ”politisk” eller ”social” lön. Det innebär en garanterad lön, en från arbetet lösgjord inkomst vilket också svarar mot striderna från 60-talets slut, då ”autonomin i fabriken och kampen mot arbetet siktade mot att bryta upp relationen mellan lön och produktivitet för att i stället kräva lön på grundval av de egna behoven och inte som kompensation för ökad produktivitet (Potere Operaio, *Was ist Arbeitermacht?* Merve 1972; se också F Gambino, *Politischer Lohn als Alternative zum betrieblichen Kampf* som ingår i Negri, *Krise des PlanStaats. Kommunismus und revolutionäre Organisation*; Merve 1973).

Dessa strider vid 60-talets slut och 70-talets början – Fiatarbetarna, de franska och amerikanska bilarbetarnas, augustistriderna 1973 i Västtyskland, med flera – kan sägas avsluta den kampperiód som inleddes i USA vid seklets början, då Ford introducerade det löpande bandet (1913) och Taylor den ”vetenskapliga företagsledningen” (1911). Denna drygt sextio år gamla form för exploatering som satte yrkesarbetarna ur spel genom massproduktionens införande har kapitalet sedan kunnat utveckla och förfinas under två världskrig. Men från och med sjuttioalets början tvingas bland annat företagsledningarna på Ford, Volvo, Saab och Fiat att inse, att denna deras beprövade strategi får disciplinering och söndring av klassen genom massarbetets och taylorssystemets utveckling har vänts till sin motsats: de odisciplinerade massarbetarnas kollektiva offensiv mot det kapitalistiska tvångsarbetet.

Den situation som drivs fram av arbetarautonomi och arbetsvägran tvingar kapitalet att utveckla motstrategier med syftet att omstrukturera klassen på nytt. Det sker framför allt genom teknologiska förändringar i den omedelbara produktionsprocessen, genom det kapitalistiska bruk av maskineriet som riktas mot arbetarna. För att komma till rätta med löpandebandarbetarnas bristande arbetsmotivation arbetar därför det internationella kapitalet på

en strategi för rekvalificering av arbetet, som delvis sammanfaller med fackföreningarnas förslag till *job enlargement* och *job enrichment*. Denna ”humanisering av arbetslivet” utmärks kanske framför allt av inrättandet av självstyrande, homogena arbetsgrupper som på Volvo Kalmarverken och Saab (men också på Ford, Daimler Benz, Olivetti och andra). Därigenom är det monotona del och tempoarbetet tänkt att avlösas av en högre grad av arbetsidentifikation. Införandet av industrirobotar tjänar samma syfte: att avskaffa de mest repetitiva och tyngsta jobben och därmed bli kvitt en stor del av det rebelliska massarbetarskiktet. Det löpande bandets epok är förbi.

Det blir en motsägelsefull situation som växer fram. Samtidigt som *arbetet* håller på att avskaffas i produktionsprocessen (inom till exempel olje- och livsmedelssektorerna) och den arbetsintensiva industrin snart inte längre fungerar som motor för kapitalbildningen – samtidigt försöker kapitalet finna nya vägar att använda arbetet och arbetstvånget som instrument för politisk kontroll av arbetarklassen. Arbetet kvarstår, men nu i sin renodlade funktion som disciplineringsmedel. Det är arbetet som terror.

Den andra arbetarrörelsen i USA

Om arbetarklassen kastade av sig det ok, som behärskar och förnedrar dess natur och reste sig i all sin fruktansvärda makt – inte för att proklamera Människorättigheterna, som ingenting annat är än rätten till kapitalistisk utsugning, inte för att kräva den famösa Rätten till arbete, som ingenting annat är än rätten till misär, men för att smida en järnhård lag som förbjuder varje människa att arbeta mer än tre timmar om dagen, då skulle jorden skälvande av glädje känna ett nytt universum röra sig ... Men hur kan man vänta sig ett manligt beslut av ett proletariat, som är korrumpat av den kapitalistiska moralen?

— Paul Lafargue

Män som ryggat tillbaka för arbetet och för ett rättskaffens krig, och kvinnor som ryggat tillbaka lär moderskapet, vandrar på avgrundens rand och förtjänar att försvinna från jorden.

— President Roosevelt

De operaistiska ansatserna till historieskrivning – som alltså tolkar de okvalificerade arbetarnas behov och strider – kommer på grund av sitt perspektiv underifrån att med stor skärpa urskilja motsättningarna *inom* proletariatet. Det gäller i synnerhet skiktningen i yrkeskunniga och utbildade, och de former den antikapitalistiska kampen tar sig alltefter styrkeförhållandena mellan de olika skikten. När det gäller att beskriva förhållandet mellan arbete och kampform förmedlar därför den operaistiska teorin en vida mer dynamisk och dialektisk bild än den klinisk-sociologiska metod som ställer arbete mot kapital på ett entydigt och oproblematiskt vis.”⁵

För detta underifrånperspektiv råder till exempel ett nära samband mellan det yrkesskickliga arbetet och yrkesarbetarnas exklusiva och defensiva kamp för att bibehålla de tillkämpade privilegierna. Det är en kamp som riktar sig inte bara mot kapitalägarna utan också mot de ”okvalificerade”, till exempel genom att fackföreningarna endast tillät de ”egna” inträde medan fabrikena utgjorde *closed shops*” jag tänker här närmast på USA vid sekelskiftet). Varor från så kallade ”open shops” bojkottades. Yrkesarbetarnas överordnade förhållande till rovarbetarna och hantlangarna försvårade eller omöjliggjorde därför gemensamma aktioner mot kapitalet:

begränsningen till den egna gruppen gjorde dem till ett lätt byte för kapitalets anstormning via rationalisering och mekanisering. I sin undersökning *Die andere Arbeiterbewegung in den USA von 1905-1922* (Trikont 1976) lyckas Gisela Bock spränga den trånga ramen för tolkning av kapitalets rationaliseringsoffensiv som i allmänhet inskränker sig till att teckna de yrkeskunnigas bittra öde genom att visa att innehållet i den ”progressiva erans” taylorisering inte så mycket bestod i ”överföring av kvalifikationer” till företagsledningarna (som till exempel Stone hävdar), utan framför allt i en omfattande attack mot lönenivå och levnadsstandard för *hela* klassen. Stämpelklockan, det innehållslösa arbetet och det uppdrivna arbetstempot, lönesänkning och paramilitär repression inom och utanför fabriken utgjorde vapnen mot såväl de yrkesutbildade, *crafts*, som mot *common labor*. Företagarna splittrade och hierarkiserade nu arbetarna med hjälp av prestationslön, medan yrkeskunnigheten som söndringsmekanism förlorade i betydelse.

Jag tänker här inte rekapitulera mångfalden av Gisela Bocks ofta spännande strejkberättelser och strejkanalyser⁷⁶, men nöja mig med att konstatera diskrepansen i de bilder som Katherine Stone och Gisela Bock tecknar, trots att de behandlar samma tid. Stone, som utgår från stålindustrins yrkesarbetare, tecknar en relativt statisk samhällsbild, där kapitalet härskar utan några ”större problem med arbetarna”. Bocks framställning, som framför allt tar sin utgångspunkt i *common labor*, i tillfällighets och säsongarbetarna, hantlangarna och de tillärda massarbetarna, förmedlar istället en bild av permanent kamp och konfrontation. Det är uppenbarligen ingen överdrift när hon beskriver den amerikanska arbetarklassens historia som den blodigaste och mest våldsamma i arbetarrörelsens historia.

”Bröd och rosor”

Det som framför allt karakteriserade massarbetarnas strider var den nära förbindelsen mellan aktionerna i fabrikena och i bostadsområdena, solidariteten mellan strejkande och arbetslösa, mellan lönearbetare och hemmafruar, som i stort antal organiserade sig i så kallade *women’s brigades*. Immigranternas getton blev till enklaver för en anmärkningsvärd militans jämsides med ett ”kommunitärt” levnadssätt. Vid stålstrejken 1909 i McKees Rocks, där ”produktionens amerikanisering” förvandlat de amerikanska yrkesarbetarnas kontroll över arbetsprocessen till en kontroll över maskinproletariatet – de är nu kontrollörer eller reparatörer – motarbetar de invandrade arbetarna splittringen inom klassen genom att låta barnen gå i skolstrejk, kvinnorna försvara bostäderna mot ägarnas utrymningsförsök samtidigt som 23 000 arbetslösa sluter upp bakom strejken. Textilarbetarstrejken 1912 i Lawrence, Massachusetts, där halva arbetsstyrkan – 13 000 – utgjordes av kvinnor och 45 olika språk talades, uppvisar samma bild av ”en revolution i miniatyr”. Parollen löd: *We want bread – and roses too*.

Det kvalitativt nya i massarbetarnas kampformer var att de tenderade att omfatta alla arbetarskikt; de traditionella fackföreningarnas exklusivitetsprincip sattes på så sätt ur spel (AFL, som exklusivt organiserade yrkesarbetare, bekämpade sålunda med alla medel – inte minst strejkbryteri – solidaritets strejker som överskred yrkesarbetarprincipen om arbetarmaktens förankring i en speciell sektor eller bransch). Målet för de okvalificerade arbetarnas kamp kunde aldrig bli att stärka fackföreningarna och göra dem till kamporganisationer. De hade för övrigt inte råd att betala inträdesavgiften (500 – 1000 dollar) och kunde följaktligen inte heller förstå nyttan av sjukförsäkring och fyllda strejkkassor (IWW, som främst kom att organisera ”common labor”, bröt på sin andra kongress i 1906 med det organisatoriska perspektivet att utgöra en ”stabil” fackförening, genom att avvisa till exempel rollen som ”sjukkassa”).

Den kollektiva kampen gällde i stället *mer lön och mindre arbete* (en paroll som återkommer i Fiat-arbetarnas strider), och bars tipp av arbetare som på grund av, sin utbytbarhet inte längre var bundna till sin arbetsplats men vilkas styrka låg i *rörligheten*. Det förde för övrigt med sig att de socialistiska agitatorerna i IWW reste över hela kontinenten; mullvadsarbete på en och samma arbetsplats i årtionden saknade all mening i ett land, där varje bindning till den enskilda fabriken eliminerats en bindning som till exempel bildade grundförutsättningen för rådsrörelsens kamp för arbetarkontroll och självförvaltning i Tyskland 1918. IWW:s vapen blev i stället masstrejken, den vilda generalstrejkens *kamp mot arbetet* (den mest lästa boken bland IWW-arbetarna, de så kallade *wobblies*, var inte för inte Paul Lafargues pamflett *Le droit à la paresse*, ”Rätten till lättja”).

Arbetet – en dålig vana

Wobblies betraktade arbetet närmast som en dålig vana hos proletariatet, som en anakronism i ett alltmer mekaniserat samhälle. Med massarbetaren uppstår därför för första gången den politiskt medvetna kopplingen mellan arbetarmakt och reducerad arbetstid. Med IWW upphörde för första gången socialismens bindning till det *arbetsetos*, som burits upp av yrkesarbetarna. Om alltså marxismen/kommunismen har kommit att framstå som en ”arbetets ideologi” så har IWW en motsatt tolkning: socialismen börjar först där arbetet upphör. Massarbetaren uttrycker den permanenta förhoppningen om det arbetsfria samhället och ”beefsteak revolution” som socialismens själva grundval (IWW lästes på den tiden gärna som *I Won't Work*).

Inom perspektivet av kamp mot lönearbetet analyserade Gisela Bock dessutom invandrarnas mystiska, religiösa och hedniska ritualer som instrument för motstånd i första hand och inte som ”förindustriella” fenomen. Först i konfrontation med den nya arbetsdisciplinen och kapitalets despoti upptäckte de sina nationella kulturer: polackernas bröllop exempelvis, som kunde vara upp till fem dagar, och grekernas 80 festdagar om året blev på så sätt orienteringspunkter för en utbredd arbetsvägran: *non-work habit*. – Det avgörande är med andra ord *hur* kulturen används.

Icke-arbetet och städernas kris

Sålunda kommer ett samhälle, där man ständigt ägnar sig åt hårt arbete, att få ett större mått av inre trygghet: och tryggheten tillber man nuförtiden som det högsta goda. – Men vad nu! 0 fasa!

’Arbetaren’, av alla människor, har blivit en fara! Det vimlar av ’samhällsfarliga individer’! Och bakom dem alla lurar det farligaste av allt individen själv.

— Friedrich Nietzsche

Det kan på goda grunder hävdas, att utvecklingen mot yrkesarbetets upphörande och yrkeskaraktärens försvinnande – vad Braverman generaliserande formulerar som ”arbetets degradering” – och automationens växande värde i fabrikena rycker undan grunden för den arbetsideologi, varmed en minoritet av klassen – det stolta yrkesarbetarskiktet – upprättat sin hegemoni över den andra arbetarrörelsen. Med teoretikernas hjälp har de låtit det egna skiktbestämda medvetandet gälla för *hela klassens medvetande*. Detta ortodoxa klassmedvetande med dess karaktär av arbetsetik, exklusivt grundat på de produktiva arbetarnas solidaritet, håller i praktiken på att överges till

förmån för en klassenhet, som förutom det multinationella massarbetarskiktet också innesluter *de oavlönade* – för den industriella reservarméns arbetslösa till hemmafruarna. Därmed blir det möjligt att upplösa motsättningen mellan den ortodoxa teoretiska orienteringen mot fabriksgolvet som *point of production* och det faktiska förhållandet att såväl familjen som det enskilda samhället i övrigt aktivt deltar i framför allt massarbetar-strejkerne. Det är den verkligheten Gisela Bock lyfter fram som den dominerande redan för sjuttio år sedan.

Teorin att klassmedvetandet endast kan undfås i produktionen svarar alltför väl mot de historiska arbetarorganisationernas hierarkiska uppbyggnad och har på så sätt stor del i masstrejkernas och de revolutionära ansatsernas nederlag. De oppositionella strömningarna inom den tyska arbetarklassen vid tiden för ”revolutionsförsöket” 1918-20 kunde till exempel inte utvidga sitt handlingsfält och upprätta en kvalitativt ny klassenhet på grund av den djupt rotade fientliga inställningen gentemot kvinnor och ungdomar i arbetarorganisationerna. Enligt Bock är det möjligt att förklara det revolutionära IWW:s nedgång och fall utifrån en liknande framväxande motsättning mellan produktivistisk organisationsteori och behovet av en bred klassförankring.

Vidare bidrar uppkomsten och utvecklingen av medvetna *autonoma* ansatser och rörelser, så kallade marginalgrupper, till att tömma det traditionella klassmedvetandet på dess innehåll. Det gäller grupper som i första hand manifesterar sig utomekonomiskt, utanför arbetet eller i opposition mot det – exempelvis: grupper av kvinnor, gamla, gästarbetare, homosexuella, regionalister, arbetslösa ungdomar, sinnessjuka, fångar, indianer, samer.

Därför blir det nödvändigt att omdefiniera klassmedvetandet för att i stället låta rörligheten, plasticiteten och mångsidigheten bilda nya kvalifikationsmönster.

Det hör till Gisela Bocks stora förtjänster att hon utvidgar klasskampsbegreppet genom att visa på kvinnornas och de arbetslösas avgörande insatser i klasstriderna men också på hur den härskande klassen svarar på detta hot mot kapitalackumulationen med ”familjedisciplin”, institutionalisering av det oavlönade hushållsarbetet, skolplikt och ”amerikanisering” av invandrarna.⁷ Denna teknologiska, sexuella och etniska disciplinering av klassen utgjorde innehållet i Roosevelts så kallade ”progressiva” era.

Kampen i städerna

Det fabrikssamhälle som på detta sätt växer fram, med taylorisering av hela livet som följd, attackeras därför väl så effektivt utanför fabrikena. Med staden New York som exempel visar Philip Mattera och Donna Dernac i artikeln *Developing and underdeveloping New York* (tidskriften AUTONOMIE 7/77), att storstädernas nuvarande kris inte är resultatet av en felslagen kapitalpolitik men en följd av invånarnas, framför allt de arbetslösas, sociala strider. Det är olika gruppers kamp mot arbetet, kamp för pengar utan arbete, som störtar städerna i kris. Denna urbana kris innebär nu inte bara förstörelse och förfall, samtidigt avtecknar sig ett framtida levnadssätt i opposition mot och utanför arbetet – inte som fantasteri men som en reell möjlighet.

De immigranter som anländer som de sista till New York, med början på 30-talet och fram till idag – svarta och latinamerikaner – möter fasta maktstrukturer och besatta arbeten. De är från början uteslagna, och hänvisas till gettonas slum, där de får de sämsta jobben eller inga alls. Alternativet blir att skaffa sig pengar och livsmöjligheter utan att arbeta. Upploppen i gettona på 60-talet, oftast med början i Harlem, är därför inte bara utbrott av förtvivlan utan har en synlig innebörd: *det omedelbara besittningstagandet av samhällets rikedomar*. Så stormade till exempel 1967 unga svarta butikerna på femte avenyn, som plundrades på varor för 26 000 dollar. Och den kollektiva kampen för reducerade priser och kostnader är sedan gammalt en beprövad motståndsform i gettona, framför allt gäller det

hyrorna.

Plundringarna och hyresstrejkerna bildar upptakten till en omfattande rörelse för sociala bidrag, *welfare rights movement*, som var som mest offensiv i New York kring 1967. Bland annat tilltvingade man sig bidrag till kläder och bostad. Kvinnor stormade i maj 1968 socialhjälpkontoren och utkrävde pengar, som slutligen efter någon veckas ockupation skrevs ut i form av checker. Aktioner av detta och liknande slag tvingade stadens förvaltning att punga ut med 13 miljoner dollar bara under juni 1968; den årliga summan översteg hundra miljoner. Fler data: 1960 var antalet bidragsmottagare 324 000 ;1972 utgjorde de 1,3 miljoner. Undersökningar konstaterar vidare att 80-90% av de socialhjälpstagare som erhåller jobb (usla och dåligt betalda) lämnar dem inom en månad, flertalet inom två veckor. Det innebär att man inte längre kan räkna med immigranterna som reservarmé, med funktionen att hålla de lönearbetande i schack. Men framför allt utgör de exempel på att ickearbete lönar sig; en process som når sin kritiska punkt i det ögonblick då det *betalda icke-arbetet*, i form av olika sorters socialbidrag, uppnår och överskrider minimilönens nivå.⁸

De offentligt anställda – poliser, brandmän, lärare, socialarbetare, posttjänstemän – som ofta jobbar i gettona, ofta under hopplösa villkor, driver upp lönerna till det flerdubbla på några år som kompensation för den växande dequalificeringen av deras jobb. Försök att vädja till deras arbetsmoral, deras ”ansvarsfulla” och ”fria” yrken är resultatlösa: 1960 förekom i New York 20 strejker i offentlig tjänst, 1970 var antalet 400, samtidigt som antalet offentligt anställda mer än fördubblats.

Sammanfattningsvis: som ett resultat av socialhjälpsmottagarnas, de offentligt anställdas och andra gruppers kamp mot arbetet och för högre lön och höjda socialbidrag stiger staden New Yorks utgifter för år 1972 med mer än 154% och inkomsterna endast med 83%. Samtidigt står det klart att pengar kan anskaffas: genom högre beskattning av företagen, genom krediter och genom tillskott från regeringen. Ett annat resultat är kapitalets växande ovilja till investeringar i New York och nordöstra USA, där arbetarnas makt växer sig alltför stark. Kapitalet förfogar inte längre över några lugna utvecklingsregioner.

Noter

1. Den amerikanske historikern och politiske skribenten Jeremy Brecher, som Katherine Stone för övrigt tackar rör inspiration, fäller ett för denna skola representativt uttalande när han i *Radical America* 6/73 hävdar: 'För dem av oss som vill att arbetarna skall ha ledningen över produktionen, har den makt, som de kvalificerade yrkesarbetarna utövade under 1800-talet, exemplarisk betydelse'.

2. Romano Alquati, *Klassenanalyse als Klassenkampf* (Fischer Athenäum 1974), En litterär framställning av massarbetarnas strid er på Fiat är Nanni Balestrinis roman *Revoltan i Torino* (Rabén & Sjögren, 1973).

3. Ett exempel är Frankrike maj -68, då de mindre fabriken råkade i kris till följd av de löneökningar den revolutionära kampen framkallade. Det gav som resultat kapitalets koncentration och monopolens tillväxt.

4. Också hos Marx kan man, som många iakttagit, urskilja två olika arbetsbegrepp; en tidig teori om frigörelse av arbetet, med inspiration från Fourier, då det ideala arbetet utgör människans möjlighet till självförverkligande och allsidig utveckling; en senare, ”pessimistisk” teori om frigörelse från arbetet (i *Grundrisse, Theorien über den Mehrwert*), då arbetet är och förblir ett nödvändigt ont, omöjligt att göra ”attraktivt”. Vad man kan göra är i stället att minska arbetstiden så mycket som möjligt. – I en essä, ”Utopisten, Burgare und Proletärer” (*Kursbuch* 52/1978), visar för övrigt Jacques Rancière hur utopisterna och Charles Fourier med projektet om det ”attraktiva arbetet” i Själva verket kvalificerar sig som pionjärer för en modern fabriksdisciplin. Utopierna har i dag därför ingen entydigt progressiv innebörd.

5. För svenskt vidkommande, jfr Lars Olof Ekdahls och Hans Erik Hjelms skiss över ”reformismens framväxt inom svensk arbetarrörelse” (HFKS 2/78), som återför motsättningarna inom arbetarrörelsen på skiktningen av klassen i en utlörd och en icke utlörd del.

6. Av operaisterna har tidigare såväl Tronti som Bologna skrivit om den ”progressiva erans” USA. Tronti i sin efterskrift till *Operai e Capitale*, som finns översatt till engelska i TELOS 14/72. Bologna i *Zusammensetzung der Arbeiterklasse und Organisationsfrage* (Merve 1973),

7. I förhållande till denna nya ”klassammansättning” av massarbetare och autonoma rörelser framstår vänsterns upprätthållande av det traditionella ”klassmedvetandet” – i de inställda upprorens tid ser den sig som bärare av det – som en anakronism, avslöjande en nostalgisk, utopisk och alltmer otidsenlig syn på arbetet och dess betydelse i klasskampen.

8. Gisela Bock påpekar att tusentals kvinnor i USA vid 1800talets slut tvingades bortoperera klitoris för att underkasta sig hushållsarbetets fysiska, psykiska och sexuella disciplin. I ett bidrag till *Frauen und Wissenschaft* (Courage 1977), belyser Bock tillsammans med Barbara Duden i uppsatsen ”Arbeit aus Liebe – Liebe als Arbeit” hushållsarbetets uppkomst under kapitalismen.

9. Andra undersökningar, som i Frankrike, påvisar liknande tendenser mot tilltagande ”arbetsskygghet”; 50 av 100 unga arbetare ur alla slags yrkesgrupper tillmäter inte sitt arbete något större värde, varken som moraliskt eller självförverkligande ideal. Se Jean Rousselet, *L'Allergie au travail* (Paris 1974).

Unitary critique concerns time as well as space. The traditional labour movement needed heroes, it treated the past in the mode of myth: the founders (Marx or Bakunin), the mur des fédères, the martyrology... After 1917 the revolutionary movement neither wanted nor was able to break with this mythology. It was too weak to draw its imaginative resources from within itself. So the communist left and the libertarians maintained the mythology, all the while believing that they were opposing real revolutionary movements to the counter-revolution which had triumphed in the name of socialism or communism. Finally, the radical recovery since 1968, (in particular in the Situationist International), has largely tended to oppose Stalinism and leftism by means of anti-bureaucratic myths: 1871, Makhno, Barcelona 1936 and so on; and while this was inevitable to begin with, it will undoubtedly be necessary to go beyond this. Generally the gaze cast on these events generates a quantitative rather than qualitative critique, as if at those times proletarians had only needed to continue onwards instead of stopping in their tracks. In reality, the road itself was mined. On the other hand the temptation to reinterpret everything as a moment of adaptation to Capital is content to adopt the opposite of these ultra-left legends. Let us take the past for what it was, and not exalt it for our own ends, with the sole aim of filling the current vacuum with illusions. One of the signs of the rebirth of a communist movement will be the decay of all mythology, because there will no longer be any need for it.

La Banquise, Re-collecting our past

Sak och sken. Till kritiken av skådespelssamhället

Ulf I. Eriksson

Nedfryst liv. Isoleringens och de opersonliga relationernas ingenmansland. Betongmurarna. Tunnelbanornas monumentala likgiltighet.

Tingens herravälde och människornas intighet.

Den permanenta dödtiden.

Men också alla frihetsgesterna, de kriminella utbrotten och aggressionerna mot ledans och överlevandets organisatörer och vakthundar, illusionerna om en identitet – i arbetet, i partiet. Illusionen om ett autentiskt liv, en autentisk gemenskap, som lockar oss att trampa vidare i vardagslivets grottekvar där vi ger arbetets helvete sitt och konsumtionens barnslighet sitt.

Och aldrig stannar vi upp dödtiden. Vi bryter bara ett överlevande mot ett annat.

Den sociala hierarkin och ”representationen”, omöjligheten att härska över de egna handlingarna, ställer oss utanför, utesluter ett helhjärtat deltagande. ”Kommunikation existerar i form av en kaskad av hierarkiska signaler” skriver Guy Debord i *La Société du Spectacle* (Skådespelssamhället).

Alltmer åskådare och allt mindre skapande lever vi i ett skådespelets samhälle, ”där all direkt upplevelse har förtonat i en föreställning”.

[...]

Kritiken av vardagslivet

Man kommer att kalla oss varuvärldens förstörare, när vi bara skapar oss själva.

— Jean Garnault, *Internationale Situationniste* 10/1996.

En övergripande teori för skådespelet – sådan den utvecklats av de franska situationisterna, bl.a. Guy Debord i *La Société du Spectacle* och Raoul Vaneigem i *Traité de savoir-vivre à l'usage des jeunes générations* (båda utkom året före majrevolten) – tar med nödvändighet sin utgångspunkt i Marx analys av varufetischismen. Dess kritiska potential kommer i samma mån att rikta sig mot populärkulturen som mot elitkulturen – båda bärande element i det globala varuskådespelet.

I sammandrag: vi producerar inte oss själva, vi producerar varor åtskilda från oss. Ackumulationen av dessa ”yttre” produkter skapar en främmande makt. Ju mer vi tvingas producera på konsumtionsdiktaturens villkor, i desto högre grad görs vi till främlingar för oss själva, vår produkt och varandra. Debord:

Skådespelet är kapitalet som har nått den grad av ackumulation att det blir bild.

Ju mer vi ser på, desto mindre lever vi; ju mer vi känner igen oss själva i skådespelets bilder, desto mindre förstår vi av vår egen utarmade situation, av våra önskningar och begär. Medan deta enda som är någonting värt är ”ett liv i

begärens njutning”. (Den radikala kritikens uppgift bl.a.: ”att göra det möjligt för människor att sluta identifiera sig med sin omgivning och med prefabricerade beteendemodeller”).

Det förhärskande sociala skådespelet försöker sålunda över hela linjen – från information till masskultur – monopolisera och reducera människors kommunikation till ett ensidigt mottagande av ”bilder av deras egen alienerade verksamhet”, medan den revolutionära kritiken av vardagslivet svarar med att försöka påvisa skillnaden mellan det liv som är möjligt och dess nuvarande misär; en strategi för att ”göra folket ursinnigt”.

Framtidens rörliga ordning

Att förkasta upprepningen i vardagslivet – som när trafiken (vi lever under bilens diktatur) eller boendemiljön organiserar allas isolering – är oskiljaktigt från uppgiften att upprätta mänskliga relationer (förkastandet kommer därmed att omfatta också allsköns ”specialister” som sociologer, psykologer, socialarbetare – de är vara vardagslivets reformister, de vill kompensera dess misär i semester, ”humanisera” betongen).

”Vi kan bara bygga på skådespelets ruiner.” – De totala anspråken utesluter inte, som hos anarkismen, ett historiskt tänkande. För Debord är anarkismen en ren frihetens ideologi, ”som jämnställer allt och som rensar bort varje idé om det historiskt dåliga”:

Ur proletariats historiska tänkande bevarar denna uppfattning otvivelaktigt sanningen att idéerna måste bli praktiska, men den lämnar historiens mark genom antagandet att de adekvata formerna för denna övergång till praktiken redan är funna och inte längre förändrar sig.

Anarkisterna blir ohistoriska och abstrakt utopiska på grund av att de ”måste förverkliga ett ideal”.

I motsats till den reaktionära utopin, men också i motsats till den klassiska, ”vetenskapliga” – båda lika godtyckliga i sin avsaknad av kontakt med en möjlig praktik – rymmer den konkreta utopin om vardagslivets befrielse kunskaper om ”en mängd ny praktik som söker sin teori”. Men den vägrar att suggerera fram den orörliga bild av framtidens helhet som en utopist som Fourier excellerade i. Och den nöjer sig inte med förändringar i egendomens juridiska form eller med utbyte av ledarna. I stället representerar den ”alla människors lek” och förbereder ”framtidens rörliga ordning”. Vaneigem:

Våra idéer är ingenting annat än en trogen vidareutveckling av de handlingar varmed otaliga människor försöker förhindra att varje dygn blott blir till 24 timmars bortkastad tid.

Den direkta aktionen

Den konkreta utopin har förstått att skådespelssamhället ”när negationen vid sitt eget bröst”, att varan skapar sina egna dödgörare, vilkas mål är skådespelets undergång: människor som inte nöjer sig med ”skådespelet om varans undergång”. Vid denna förkastandets pol befinner sig framför allt trasproletariatet. I en pamflett från 1965 om varuskådespelets nedgång och fall analyseras plundringen av Watts-sektorn i Los Angeles samma år:

Revolten i Los Angeles var en revolt mot varan, mot en värld av varor och arbetare/konsumenter *hierarkiskt* underordnade ett värderingssystem grundat på varan. De svarta i Los Angeles tar den moderna

kapitalismens propaganda, med dess uppvisning av överflöd, *på orden*. Precis så som ungdomsbrottslingar i alla avancerade länder gör fast radikalare eftersom de är del av en klass, som globalt är berövad all framtid. De tillhör en sektor av proletariatet som är oförmögen att tro på någon avgörande förändring genom integrering eller befordran.

(---)

Det faktum att överflödet *tas på orden* och *hinns upp i nuet* i stället för att jagas i det oändliga genom alienerat arbete och genom stegrade, sociala behov – detta faktum betyder att de verkliga begären kommer till uttryck i fest och lek, i förstörelsens potlatch. En människa som förstör varor visar sin mänskliga överlägsenhet över varorna. Hon förblir inte fånge inom de godtyckliga former som har skymt bilden av hennes behov.

Central i situationisternas praxis-teori är deras kritik av *representationen*, att vi agerar genom ställföreträdare – i politikens som i vardagslivets och konstens värld. (Jfr med Norman O. Browns analys av fenomenet i *Love's body!*) De spontana revolterna – som den i Los Angeles – får därför ett alldeles särskilt intresse: de utsäger något om människorna *själva*; i den direkta aktionen, utan representationens tendens att hämma och kanalisera det mänskliga handlandet, tydliggörs våra önskningar och behov.

”Subjektivitetens kedjereaktion”

Den ”mänskliga suveränitet” situationisterna sätter upp gentemot varans och det lögnaktiga överflödets inskränkning av individen är jämförbar med den ”strävan att ta på sig människans villkor” som Morin urskiljde hos Stirner, Marx och Nietzsche. För denna subversiva ”humanism” är subjektiviteten sanningen och den återvänder med paradoxens rätt helst till de stora förnekarna och aktiva nihilisterna (Sade, Lautrémont, Nietzsche) liksom till den medeltida kätterska traditionen och mystikens män och kvinnor (Den fria andens bröder och systrar, Eckehart, Böhme).

En ny revolutionär helhet kan bara skapas genom en ”subjektivitetens kedjereaktion” (Vaneigem).

Vardagslivets revolution och projektet med den suveräna människan syftar till en omorganisering av tiden och rummet och arbetar på rollernas och ideologiernas förintande. Fångar i tingens ordning – slavar under varornas, fetischernas, rollernas, ideologiernas herravälde – söker vi tillfälligt den *kontrastens lycka* som Nietzsche föreställer sig den ”med hänsyn till vårt nuvarande hetsande, makthungriga samhälle i Europa och Amerika”: ”en utförsrutschning utan ansträngning”, ”en undantagsstillhet omkring oss som om vi förflyttats till jordens medelpunkt”, ”återfallet i *vanmakten*” (*Morgonrodnad* 1881).

Men för att varaktigt kunna förverkliga den *frihet ovan tingen* som Nietzsche prisar – i *Den glada vetenskapen*, 1882 – anmäler sig behovet av skyddsvärn mot tvånget och skådespelet, mot specialiseringens roller. Vaneigem tänker sig upprättandet av mikrosamhällen av ”levande kritik”, baser för ”ett experimentellt liv”, som för att undgå att förvandlas till ett fäste för ”idéernas *avskilda makt* och den avskilda maktens idéer” uteslutande ska tjänstegöra som ”brohuvuden” för en erövring av hela vardagslivet. För att inte stiga in i någon ny tingens ordning måste vi som postulat ställa upp en ”absolut vägran till varje form av hierarki”.

Och i varje individ måste varje ansats till prestige förstöras och längtan efter ett autentiskt liv – det vill säga ett

liv utan roller och hierarki – lockas fram.

Den upplevda erfarenheten

Vad som gäller individen har sin sociala motsvarighet: den revolutionära organisationen måste med Debords formulering ”ständigt bekämpa sin missbildning i det rödande skådespelet” och tvingas lära sig ”att inte längre bekämpa alienationen i alienerade former”. En levande kritik sörjer för att det mänskliga inte förpassas ur det revolutionära sammanhanget; att förändra världen och att återfinna sitt eget liv är samma sak. Vaneigem:

Revolutionen upphör i samma ögonblick som man måste offra sig för den. Missförstå den och göra den till en fetisch. De revolutionära ögonblicken är fester, där det individuella livet firar sin förening med det pånyttfödda samhället.

– Det är en *revolution utan namn*, liksom allt som kommer åter från det upplevda och som varje dag förbereder sitt explosiva sammanhang i gester och drömmar.

Denna ”revolution utan namn” pågår hela tiden och hävdar den *upplevda erfarenhetens* rätt gentemot skådespelets försök att reducera vardagslivet till rollernas meningslösa eller lögnaktiva gester.

Den attackerar masochismen i vardagslivet: att offra sig för *saken*, identifiera sig med sitt yrke, ge upp distanseringen inför skådespelets roller. Inneslutna i det *allmänna skenets* utbredda väv försakar vi det mänskliga, ignorerar vi med Vilhelm Ekelunds ord i *Antikt Ideal* ”möjligheten af en hela den mänskliga lifskänslans stegring, möjligheten af ett högsta skönhetsideal”. Med ett fett utbud av varor och ideologier för ögonen bröstar vi oss över den moderna människans frigörelse på alla plan medan det i praktiken handlar om *varornas frigörelse*. I produktionen och konsumtionen av detta varuskådespel sker det verkliga *offret*, förslavandet.

[...]

Konstens aftonrodnad

Skådespelet är för Guy Debord den synliga negationen av livet. Det betyder att ”detta samhälles *sanning* är ingen annan än detta samhälles *negation*”. Och Nietzsche utbrister: ”Den kritiska instinkten ville livet.” Väsentligt i kritiken av det kulturella skådespelet är angreppet på *introverteringen* av människan. Den uppstår, säger Nietzsche, när mäktiga instinkter genom samhällslivets organiserande inte längre får utlopp; de vänder sig inåt och försöker ”ta skadan igen med fantasins hjälp”. Behoven ”går kräftgång”. I denna repression är konsten delaktig.

Situationisterna – i likhet med Nietzsche satsar de på den radikala livsviljan, den självupplevda erfarenheten – drar konsekvenserna av Nietzsches misstanke om ”konstens aftonrodnad” och konstnären som en ”underbar relik”. Raoul Vaneigem betraktar sålunda konstens överspända gyckelspel som en subtil form av offret, av introverteringen. Konstnären offrar det omedelbart upplevda för ett vackert sken.

Konstverket innefattar dels artistens upplevda erfarenhet, dels övergivandet av denna upplevda erfarenhet för en abstraktion av skapande substans; den estetiska formen. Det är på detta sätt som konstnären offrar sin upplevda intensitet, skapandets ögonblick, för sitt namns oförgängliga fortbestånd och för sin egen lilla gravsten på museernas örorika kyrkogård. Är det inte konstnärens vilja att åstadkomma bestående verk som hindrar skapandet av livets

oförgängliga stunder?

Liksom Morin utvinner Vaneigem en positiv aspekt ur "tidens anda" när han i förhållande till konsten ser hur konsumtionssamhället erkar som en "välgörande upplösningssvåtska". "Det är lika löjligt att idag satsa på ett verks bestånd som att satsa på Standard Oils eviga värden." Men estetiken gör det alltså och bekräftar sig därmed som en "sklerosens fest", berövad all rörelse och skild från livet. Den mystifierar vardagen, som det i stället gäller att återupprätta. Debord om dialektiken "konst" – "liv":

När konsten blivit självständig och framställer sin värld i strålande färger, har en del av livet föräldrats och det föryngras inte av strålande färger. Det uppenbaras endast i minnet. Konstens storhet blir synlig först i livets förfall.

Konsten innefattad i levnadskonsten

En helhetskritik, riktad mot alla det alienerade livets aspekter, spelar inte ut löneslavens alienation mot konstnärens tillfredsställelse genom sitt verk. En radikal kritik förkastar också det specialiserade konstutövandets, liksom den specialiserade politikens, fornlämningar. Att upphöja den konstnärliga alienationen till rang av autentiskt liv är det ideologiska skamgrepp som "kulturlivets" konservatörer tar på såväl konstnärer som kulturarbetare för att integrera dem i det kulturella skådespelet med dess löjliga aktiviteter och "debatter". Medan den revolutionära leken – skapandet av livet – prövar en omvärdering av konsten. Erfarenhetens människa traktar inte efter att, etiketterad och nedfryst, bli bevarad i historiens museer. Hon söker den "stegrade lifskänslan" (Ekelund) i nuets vara.

Det handlar om att gå in i "dialogens gemenskap" och "leken med tiden" (Debord), som alltså bara *representeras* av det poetiska-konstnärliga arbetet; det handlar om att *överskrida konsten* i den fulla kommunikationens tecken. Situationisterna:

Det autentiska konstnärliga projektet låter konstens fortlevande innefattas i levnadskonsten. Vi är konstnärer endast genom att vi inte längre är konstnärer: vi går att förverkliga konsten.

Två motrörelser inom konsten – dadaismen och surrealismen – gav sig på projektet som emellertid havererade med den sociala revolutionens nederlag, och de har sedan upptagits i det kulturella skenets värld. Debord: "Dadaismen ville *upphäva konsten utan att förverkliga den*; och surrealismen ville *förverkliga konsten utan att upphäva den*."

Ett tidigare försök – som stannade vid förkastandet – gjordes av Rimbaud, som ville förändra vardagslivet med hjälp av ordens alkemi. Han rönt framgång men denna framgång uppenbarar sig för honom som ett nederlag: ingenting har förändrats utanför litteraturen. Återstår flykten och tystnaden. "Han flyttade gränserna för poesin genom att lämna den i sticket, genomföra det fullständiga offret, utan tvetydighet, utan förbehåll", skriver Georges Bataille i *L'expérience intérieure* (1954). Men ingenting eller nästan ingenting återstår, anmärker Bataille, av denna "Rimbards klara förnekelse."

De revolutionära ögonblicken

Med Debord och Vaneigem kan vi se dessa tidiga uppror och nederlag – politiska eller konstnärliga – som historiska försök som väntar på sin fullbordan. För detta ”kritiska”, *urskiljande historiemedvetande*, som är oskiljaktigt från medvetandet om det nödvändiga överskridandet, är

arbetarrörelsens skenbara segrar dess fundamentala nederlag (reformismen eller statsbyråkratin vid makten) och dess nederlag (Pariskommunen eller revolten i Asturien) är intill nu dess segrar, som står öppna för oss och för framtiden.

Det är ett historiskt intresse, liknande det Nietzsche förkunnar i *Historien och livet* som begränsar sig till de ögonblick av liv då de revolterande människorna tar sitt öde i egna händer; det har som mål att *isolera överskridandets kärna i det förflutnas stora rörelser* (Vaneigem).

Överskridandet av *tid och rum*, dvs. revolutionen av vardagslivet, kommer att bestå av att vi återupprättar det förflutnas sanna revolutionära ögonblick med allt vårt undertryckta våld. En kedjeexplosion av underjordisk aktivitet måste kasta maktens perspektiv över ända.

Detta överskridande sker med hjälp av det Debord och Vaneigem kallar *détournement* (omkastning, inversion vilket egentligen innebär att man berövar ett uttryck dess vedertagna betydelse genom en förvanskning eller förvrängning; situationisterna använder ofta begreppet i överförd mening). Jean Garnault: ”Det gäller att kräva tillbaka alla de skatter som enleverats till skådespelets himmel och skapa om (détourner) dem i det verkliga livets tjänst.”

Teorin om att dagens revolter ”korrigera det förgångna” står i sträng motsättning till den historiska ideologins *lineära* tid, vars funktion det är att hindra oss från att göra historia, bestjäla oss på vår nu-tid. ”Trots alla förbud vill jag att 'i dag' skall omge mig som ett stort ljus och samla all annan tid och alla de andras rum i sin vardagliga upplevelses omedelbarhet”, skriver Vaneigem och viterar ur den mystiska-esoteriska traditionen:

Det punktvisa är tidens behållning.

En dag av ljus är som tusen år i världen.

(Jämför Lenins ord om revolutionära dagar som är värda århundraden!)

Det gäller, skriver Vaneigem, att inte låta sig hejdas på halva vägen, att inte låta sig *distraheras* – Pascal i den sociala revolutionens tjänst! – men *att gå mot upphävandet*, genom ”kollektivt verk, poesins verk, lidelsens verk, lekens verk.”

[...]

Klasskrig i Barcelona

Gilles Dauvé

Den sextonde september 1973 anholder polisen två spanska revolutionärer efter ett bankrån nära den franska gränsen. En arresteringsvåg följer i Barcelona. Den tjugofjärde september dödas en medlem av *guardia civil* under ett av polisens arresteringsförsök. Mannen som anklagas för mordet blir allvarligt sårad av polisen. Den spanska polisen och pressen vill få människor att tro att det var ett gäng kriminella som låg bakom bankrånets och som nu blivit arresterade. Det är åtminstone tolv personer som anklagas för olika brott, tre av dem hotas med dödsstraff.

I verkligheten var bankrånen en del av en serie väpnade aktioner som startade för några år sedan av olika amorfa autonoma grupper i området kring Barcelona. Målet var att samla in pengar som skulle stödja den revolutionära arbetarrörelsens verksamhet. Hur som helst var många av aktionerna undertecknade av »självständiga kampgrupper» för att på så sätt visa handlingarnas gemensamma karaktär, trots att det egentligen inte handlade om någon strukturerad organisation som utförde dessa aktioner. Aktionerna hade aldrig ett *politiskt* syfte, alltså politik i betydelsen av en verksamhet som är inriktad mot andra. Inte heller siktade aktionerna på att skapa koordinering mellan olika grupper eller en ny organisation. Aktionerna var inte delar i ett försök att formera en makt som skulle försöka få en position i samhället. Bankrånen förvandlade inte bankrånarna till skådespelets *hämnnare*, de handlade inte om att försöka erövra människors nyfikenhet, utan deras syften var helt enkelt att ge materiella medel till aktiviteter i ett land där en stor mängd pengar är nödvändiga. Exempelvis gör radikala gruppers illegalitet publiceringen och spridningen av texter svår och kostsam. Alla som kritiserar dem för detta är mindre utvecklade än Proudhon som visste att egendom = stöld. Självkärlar förintas inte egendom av stöld. Men stölden är ett medel – begränsat men ibland användbart – för organisering av kampen mot en värld baserad på egendom och ägande. Det är helt och hållet meningslöst att vara »för» eller »mot» metoder vars användning beror på omständigheter som vi inte kan kontrollera och till slut också på sociala förhållanden. Sådan här verksamhet måste analyseras utifrån dess tid och plats. Det är inte en slump att ryska revolutionärer i början av seklet använde sig av liknande metoder i ett samhälle som präglades av brutal repression. Ryssland var en stat som likt dagens Spanien inte tvekade att slå ner obehäpnade arbetare med våld.

Den materialistiska synen på våld utesluter alla *principiella ståndpunkter* vare sig dessa är mot eller för olika metoder. Den vänder inte bara på det borgerliga samhällets ståndpunkter och påstår att de är absoluta goda och tar inte heller avstånd från dem som någon form av absolut ondska.

Revolutionären stjal inte för att ge till de fattiga som de franska maoister gjorde för en tid sedan när de delade ut kaviar till immigranter. Revolutionären stjal för att tillfredställa ett av revolutionens sociala behov. Genom att förklara en sådan handling får den självfallet en helt ny dimension. Detta gjorde de spanska kamraterna upprepade gånger genom att för dem som var närvarande under bankrånets förklara motiven bakom det. Detta visar existensen av en annan social rörelse, av en dynamik inom samhället och att påvisa detta är subversivt. Men det här är en konsekvens, helt enkelt en bieffekt. De som använder sig av beväpnad kamp med målet att vinna över folkets hjärtan till sin sida misslyckas antingen helt eller blir själva en ny makt, i första fallet kan vi ta de palestinska kommandogrupperna som exempel, i andra fallet irländska IRA.

I själva verket är det kapitalet som av naturen rånar och berövar människor på deras levnadsförhållanden, på alla nivåer. Kapitalet förnekar människor, och till och med ting som den förgiftade naturen, deras väsen för att kunna integrera dem och förvandla dem till saker och monster – eftersom de varken är sig själva eller de som planerar kapitalet – och allt de känner till är ett splittrat liv och samhälle. Det är därför helt naturligt att de som reser sig mot kapitalet engagerar sig i olika former av exproprieringar: materiella, psykologiska, teoretiska men också ekonomiska eller finansiella. Så länge kapitalet existerar kommer pengar att vara all social verksamhets privilegierade mellanled. Så länge som fienden inte har besegrats kommer den att tvinga på allt och alla sitt mellanled och detta inkluderar den revolutionära verksamheten. Därför är i vissa fall radikala människor tvungna att med våldsamma metoder lägga beslag på värdesummor, även om deras syfte, deras logik och själva väsen, riktar sig mot alla former av värde. Det här kommer bara att uppröra de som inte behöver utföra sådana aktioner, antingen för att de inte är aktiva eller för att de har en byråkratisk mekanism (statskapitalistiska organisationer) bakom sig, eller som i extremfallet, att de till och med har stöd av en hel stat (ungefär som det spanska kommunistpartiet som får finansiell hjälp av Ryssland).

Parallellt med sina väpnade aktioner utvecklade den revolutionära arbetarrörelsen i Barcelona ett nätverk av kontakter, speciellt med de proletära biblioteken och med dem som var mest aktivt engagerade i den självständiga arbetarkampen. Vi behöver kanske påminna om att efter proletariatets dubbla nederlag, genom fascismen och antifascismens koordinerade attacker, så började den spanska proletära rörelsen att vakna till liv i början av 60-talet. Denna uppgång i klasskampen visade sig tydligt mellan 1962–65 då arbetarkommittéer skapades som ett direkt resultat av de spontana strejker som började i gruvorna i Asturien. Mellan 1966–68 infiltrerade de olika traditionella vänsterpartierna och organisationerna arbetarkommittéerna, kommunistpartiet infiltrerade faktiskt det statliga facket CNS, tog kontroll över deras ledarskap och förvandlade dem till reformistiska strukturer. Mellan 1968–70 splittrades arbetarkommittéerna i en serie av ideologiska kamper som en effekt av uppsvinget för klasskampen i Frankrike och Italien. I allmänhet utvecklades de mot extremvänstern. Efter 1970–73 så skedde det en ökning i den form av arbetarkamp som vägrade all byråkratisk eller hierarkisk kontroll. Arbetare brände upp politiska flygblad, de kastade ut politiska medlemmar från arbetarnas möten etc. Det är exakt detta fenomen som staten försöker attackera, genom att jämföra dem som är anklagade för bankrånen med dem i fängelserna, som de på samma gång försöker förintä och baktala (ett mål främjar ett annat). Staten försöker krossa ett av uttrycken för det spanska proletariatets självständiga kamp.

Dessa grupper och arbetarcirklar som öppet var motståndare till alla former av reformism och demokratisk antifascism hade det proletära programmet som gemensamt mål, det vill säga avskaffande av lönearbetet och varuutbytet. Det är karaktäristiskt att de översatte och distribuerade en rad franska kommunistiska texter som exempelvis J. Barrots studie av den ryska revolutionen, introduktionen till boken *La Bande a Baader*, en artikel ur tidsskriften *Negation* och Berious text om Irland. Dessutom visade de ett stort intresse för att läsa Pannekoek och Bordiga men utan att teoretiskt följa någon av dem.

I och med dessa aktioners utveckling valde vissa element som hade varit inblandade i bankrånen att avsluta sådana aktiviteter. Bankrånen hade visat sig vara effektiva i början av rörelsen (vi kan inte säga om deras inflytande var stort), men i nästa fas blev de alltmer meningslösa och farliga. Vi väljer att idag bortse från varför de kamrater som blev arresterade den 16 september organiserade ett nytt rån; vi tänker alltså inte bilda oss en uppfattning om detta förrän vi fått mer information om det. Det är dock helt säkert att staten med hjälp av denna händelse kommer att smutskasta all radikal verksamhet genom att presentera de beväpnade aktiviteterna som gangstermetoder, men

kanske främst genom att jämföra de grupper i den radikala arbetarrörelsen som inte hade med dem att göra med dem som faktiskt är skyldiga. Vi måste göra allt vi kan för att visa sanningen i båda fallen utan att blanda ihop dem.

Revolutionärt våld är inte bara ett medel som används för att andra medel visade sig vara ineffektiva. Inte heller är det ett försvar mot en attack, som om man alltid måste försvara en våldsam handling för att man hamnar i försvarsposition. Teorierna om det defensiva våldet spelar helt enkelt motståndarens spel. Dessutom är det inte ett mål i sig självt och rättfärdigas inte av sig själv. Det används (som fysiskt våld, psykologiskt våld o.s.v.) för att uppnå ett syfte. I detta avseende är våld en del av alla samhällen, inklusive det kommunistiska där konflikter kommer att finnas eftersom alla relationer innebär konflikter. Varken harmoni eller anarki existerar i en absolut och statisk situation, det ena bestämmer det andra. I det kommunistiska samhället kommer individer och grupper, som kommer att ha möjlighet att förändra sina liv hela tiden, att möta konflikter och bli tvingade att ta itu med dem utan att skada sig själva eller andra. Själva innehållet i begreppet »våld» blir därför så nytt att denna term här endast används av tekniska skäl: det är språket hos det samtida/förhistoriska samhället.

Våldet är den grundläggande karaktären hos det existerande samhället, motsättningar är helt enkelt en konsekvens av kapitalet. Till och med i tider av blomstring och fred förintar kapitalet saker och människor, det lämnar dessutom vissa produktivkrafter oanvända, vilket skapar svält. Det är allmänt känt att bilen skördat fler offer än andra världskriget. Våldet är också ideologiskt: det tvingar människor att tala ett särskilt språk, utplånar lokal historia, påtvingar strängt definierade sexuella vanor. Kapitalet lyckas till och med att *mörda de döda* det vill säga tidigare generationers arbete, då den struntar i eller förstör den materiella infrastrukturen som den inte kan eller inte vill ha kvar. Kapitalet förstör och förintar kroppar och själar genom att helt enkelt finnas till. Batongen är ett undantag. »Polisstaten» är en del och en produkt av ett mycket mer allmänt system.

Kollektivt motstånd mot kapitalet inbegriper våld som ett medel för att förstöra förtryckande samhällsförhållanden. Eller faktiskt något mer: isolering kan avskaffas i en kollektiv praxis som bland annat är våldsam. Under revolutionen återuppstår den mänskliga gemenskapen genom våld. Våld är ett medel för att förändra produktionsförhållandena och att använda våld i det syftet är en kollektiv handling. Därför blir våldet ett positivt sätt att säga nej till den samhälleliga organisationen, från det ögonblick då våldet riktas mot denna organisations rötter.

Vissa individer eller grupper tvingas att organisera det kollektiva användandet av våld för att kunna uppnå sina krav. I dagens Frankrike ställs sällan frågan om användande av våld i radikala aktiviteter. Men den blir alltmer viktig när kampen mot staten, vänstern och extremvänstern tar formen av en öppen konflikt och det blir nödvändigt att själv gripa in praktiskt för att kunna uttrycka och utveckla vissa verksamheter. I Spanien innebär trycket från samhällsförhållandena att våldet ligger närmare, inklusive den väpnade kampen. På det här sättet är vissa »militära» plikter mer tvingande. Men även i detta fall är våldet ett resultat av sociala behov som inte kan tillfredsställas på något annat sätt. Det är därför inte ett resultat av den självbegränsande logiken som man finner i det militära maskineriet som är helt avskärmat från allt socialt liv. För då den väpnade kampen är en produkt av ett socialt behov organiseras kampen av människor som har insett nödvändigheten av att tillgripa våld, och som en följd av detta organiserar och rekryterar andra av den anledningen.

Rörelsen är tvingad att tillgripa våld och organiserar detta våld för att tillfredsställa vissa behov. Självklart leder total improvisation enbart till nederlag när det gäller sådana här företeelser. Men inte heller en grupp som är helt och hållet specialiserad och organiserad för väpnad kamp kommer att nå bättre resultat. Förberedelsen för att använda våld är inte en uppgift för organiserade grupper med exakt det perspektivet: det handlar om *band* och *medel* som

existerar inom och genom proletariatet. Detta samhälles främling och negation: för att kunna vägra godkänna sina egna villkor, ifrågasätter proletariatet självt de medel som den »proletära erfarenheten» ger det, det vill säga dess sociala existens och dess funktion. Den finner inom sitt eget väsen inte bara delar av sitt eget program utan även de medel som kan förverkliga detta program. På en samhällelig nivå äger den väpnade kampen rum i det nätverk som finns som en konsekvens av proletariatets existens. Förberedelsen för revolten är främst en teorifråga, engagemang i sociala kamper, deltagandet i utveckling av vissa idéer, skapandet av relationer och kontakter etc. Det finns inget behov av att skapa specialiserade militära förband med ett namn och en organisation som skall användas i den väpnade kampen. Varje enskild aktion kan åstadkommas genom samarbete mellan individer och grupper som varken är organisatoriskt uppbyggda eller specialiserade. De skall dessutom bedömas efter sitt innehåll och inte efter sin logik som »militära» grupper. Behovet av en etikett och ett namn innebär att den beväpnade kampens organisation antar våldet som ett mål i sig istället för som ett medel att tillfredsställa verkliga sociala behov. Den guevarianska logiken med gerillakrigare handlar just om skapandet av en militär del helt utan kontakt med någon social rörelse. När en grupp ser sig som ett frö till en framtida »revolutionär» armé, handlar den utanför proletariatet och i många fall mot det. Den tenderar att förvandlas till en mikromakt, en slags preliminär stat, som står som kandidat för att ersätta det gamla statsmaskineriet.

I Spanien finns det ett direkt samband mellan revolutionär verksamhet och »militär» infrastruktur, eftersom all verksamhet redan från första början kommer i konflikt med statens militära gren (repression av strejker, folksamlingar, demonstrationer och distribuerandet av texter etc.). Nödvändigheten av en militär infrastruktur, alltså en organisering av våldet, är därför självklar. Men det finns ett problem: vilken form av infrastruktur? Enligt vår mening ska denna infrastruktur inte vara ett mål i sig utan borde vara ett verktyg som tillåter realiserandet av andra aktiviteter eftersom det är de som kommer spela den avgörande rollen. När exempelvis en broschyr är tryckt är problemet med den att den skall spridas och inte att fortsätta att ha en »militär» struktur som kan ha varit nödvändig för att föra in den i landet ifrån utlandet. Den revolutionära organisationen organiserar de olika specifika uppdrag som är skälet för dess existens, den finns inte till för sig själv. Dess mål är inte att »kidnappa» kamper för att uppnå att dessa blir en del av vad organisationen har åstadkommit. Tvärtom säkerställer den revolutionära organisationen att dess aktioner teoretiskt och materiellt tillhör alla och att den i ökande utsträckning stödjer de initiativ som inte kommer från den själv och ligger utanför dess kontroll. *Politiska* organisationer handlar på exakt motsatt sätt. Man borde dessutom lägga till att den förra formen av organisering är mer effektiv mot repression.

Självklart kan det finnas specialiserade kampgrupper, men endast som ett medel i klasskampen. Målet för dessa måste vara det största möjliga uttrycket för de subversiva perspektiven inom de sociala kamperna – vilket inkluderar möjligheten av väpnad kamp inom detta ramverk. Detta utesluter existensen av välorganiserade militära grupper som alltid är redo att rycka ut. De grupper som skapas utanför proletariatet kommer att fortsätta att vara utanför. Organiseringen av organisationen å ena sidan och organiserandet av specifika uppgifter å den andra resulterar i totalt skilda förhållanden inom den sociala rörelsen och arbetarklassen. De spanska revolutionärernas verksamhet var varken inriktad på att skapa ett militärt maskineri eller på terrorism mot individer eller byggnader, som representerade den existerande samhällsordningen, utan på att åstadkomma en begränsad materiell funktion. Men varje aktivitet upprepar villkoren för dess existens vilket tenderar att bevara den bortom dess gränser och funktion. Desto svagare den sociala rörelsen blir desto mer förvandlas medlen till mål. Därigenom tenderar den illegala väpnade kampen att skapa sin egen logik: nya finansiella dåd, nya orsaker för rån etc. Det enda sättet att undvika

denna dynamik är att vara klar med målen för rörelsen. Det är mycket viktigare att skapa grupper av arbetare och utföra bankrån, ifall de tycker detta är nödvändigt, än att organisera ett militärt maskineri.

Det viktigaste kriteriet är *varken* centralisering eller autonomi: det viktiga ligger i de specifika verksamheternas innehåll. Om kampgrupperna menar att de själva är en konstant och specialiserad del av kampen förlorar de kontakten med alla de sociala kamperna. Det finns delar av proletariatet som kämpar och det finns individer som organiserar sig själva och kanske utför ett bankrån, det är inte fråga om en militär organisation där allt bestäms och utförs. När det är nödvändigt använder den sociala rörelsen våld. Och som en logisk konsekvens [översättarens kommentar: oläsbart ord] de som inte använder det, förklarar det och rättfärdigar det på en teoretisk nivå.

Faran skulle vara att återskapa, under förevändningen att det är praktiskt nödvändigt, en ny typ av *profesionella revolutionärer* som står utanför proletariatet, inte genom att de bidrar med medvetenhet utan genom att de fullföljer en plikt som proletariatet »lämnat till sina egna krafter» inte klarar av att utföra. Härigenom skulle vi återskapa leninismen genom att ersätta proletariatets (till vilka vi tillhör) våldsutövning med aktiviteter av grupper (vare sig dessa är autonoma eller centraliserade) som är sammansatta av våldsspecialister. Den kommunistiska rörelsens historia visar att de grupper som är organiserade utanför proletariatet, oavsett sina goda intentioner, självständiggör sig själva från klasskampen genom att rekrytera andra människor än revolutionära proletärer och agera utifrån sina egna motiv: för pengar, för att framhäva sig själv eller helt enkelt för sin egen överlevnad. Det var detta som hände med bolsjevikerna. Att förstå detta fenomen är en nödvändig förutsättning för en radikal kritik av leninismen.

Revoluten förgör människor och varor, men med målet att förstöra ett samhällsförhållande och till den grad att den lyckas. Våld och förintelse är inte identiska. Våld är framför allt beslagtagandet av något med dynamiska medel. Revolutionärt våld är kollektivt beslagtagande. Trots att kommunister behöver förinta sina fiender för att vinna, så innebär den kommunistiska rörelsen att människor får kontrollen över sina liv. De »positivistiska», »rationella» eller »humanitära» uppfattningarna ser inte de verkliga problemen.

Statskapitalister insisterar på maktövertagandet medan huvuduppgiften måste handla om att överta förmågan att handla och att omvandla denna värld och oss själva. Vi behöver inte maktstrukturer utan makten att förändra strukturerna. Dessutom talar de om att beväpna proletariatet utan att sätta samman detta med rörelsens *innehåll*. Inbördeskrig spelar kapitalets spel när det vänds mot rörelsens innehåll. Problemet är inte att beväpna arbetarna och deras väpnade kamp utan att använda vapnen mot varuförhållandena och staten. Inbördeskriget är inte det absolut goda mot det absolut onda imperialistiska kriget. Ett inbördeskrig kan vara ett helt och hållet *kapitalistiskt* krig där två fraktioner av den borgerliga staten slåss mot varandra. Kriteriet för att utvärdera det borde vara de produktiva förhållandena och armén: så länge som varuförhållandena och det militära våldet, som upprätthåller dem, triumferar, finns det ingen rörelse som går mot socialt uppror. Vi måste alltid ställa frågan *vad gör våldet, vad gör arbetarna* även om de är organiserade i miliser. Om de stödjer en makt som upprätthåller kapitalet så är miliserna inget annat än en utvecklad form för att integrera arbetarna i staten. Kriget i Spanien visade på motsättningen mellan två former av kapitalets utveckling, olika varandra men gemensamma i sin antiproletära natur. Så snart som arbetarmiliserna som skapades efter Francos kupp accepterade att integreras i den demokratiska staten mälade de fred och förberedde sitt dubbla nederlag: gentemot demokratin (krossandet av proletariatet i Barcelona i maj 1937) och sedan gentemot nationalisterna. I det här fallet var den proletära rörelsen än en gång en fråga om innehåll och efter det endast en fråga om form.

Under ickerevolutionära perioder kan radikala grupper ha som en uppgift, bland andra och när den behövs, att

organisera våldsamma aktiviteter. Men de kan inte handla som en beväpnad fraktion eller del av proletariatet. Dessa revolutionärer förblir helt enkelt proletärer likt de andra vilka leds till att gå in i en situation med väpnad kamp som innebär en viss form av illegalitet. Faran är att de ser sig själva som en separat och autonom grupp, dömda att för evigt använda våld. Om de utropar sig som och handlar som *specialister* på våldsutövande, kommer de att få monopol på våldsutövandet och de kommer att avskilja sig från de verkliga sociala behov som finns i den subversiva rörelsen. De kommer faktiskt inte ens att uttrycka sina egna behov. I förhållande till resten av proletariatet kommer de att utvecklas till en ny makt som söker erkännande, som ett maskineri som först och främst är militär och först därefter politisk.

Termen »terrorism» kan användas den vida bemärkelsen som användandet av terror: i denna mening är kapitalet till sin natur terroristiskt. I mer inskränkt bemärkelse, som en speciell verksamhet eller ibland som en strategi, är terrorism användandet av våld i de svaga delarna av samhället. När den inte är en integrerande del av en social rörelse leder den till ett våld som är separerat från de samhälleliga förhållandena. I länder med kraftig repression och en skiktad arbetarklass finns det en dynamisk terrorism i städerna, som snart visar sig som konflikten mellan två olika mekanismer: och självklart går segern till staten. På samma sätt ser ofta arbetarna politik som något som inte har med dem att göra, de observerar konflikten mellan staten och terroristerna och räknar liken. I bästa fall känner de moralisk solidaritet. Vi kan faktiskt undra om inte denna konflikt faktiskt hjälper till att bibehålla de sociala problemen som sekundära.

Det finns en risk att medlen förvandlas till mål. Detta är en sanning som inte endast gäller våld. Teori är till exempel ett medel för att förstå och agera mer effektivt men kan reduceras till att bli ett substitut för att agera. Följden av detta fenomen blir dock väldigt allvarligt när det gäller våld. Ingen kan leka med den väpnade kampen. Det finns handlingar, även om vi aldrig kommer döma dem (det är domarnas uppgift), som vi varken kan stödja eller se som bra verksamheter. Kapitalet önskar de radikala minoriteternas *självförintelse*. Det tvingar vissa revolutionärer att känna att de inte längre står ut och ett sätt att neutralisera dem är att tvinga dem att ta till vapen mot kapitalet. Vi syftar inte på *polisprovokationer* utan på ett socialt tryck. I sådana fall kan vi dock inte bara säga att vissa kamrater handlade på detta sätt och det är allt. För en uppgift som den sociala rörelsen, liksom de revolutionära grupperna, har är att organisera motståndet mot dessa påfrestningar. Naturligtvis kan inte teorin åstadkomma allt. Förståelsen av en sak innebär inte att motsvarande praktisk handling kommer att följa. Men teorin är en del av det praktiska handlandet och det kan vi inte ignorera. De som överser med eller vägrar att kritisera några som helst väpnade aktioner hamnar i kapitalets fälla.

Det finns två vanföreställningar. Man anser att våld, eftersom det är mer direkt relaterat till verkligheten, förändrar den mer än exempelvis texter. Men våld kan på samma sätt som texter användas som ett substitut för någon annan form av agerande. Att vara revolutionär innebär att vara en del av en verklig tendens som försöker omstörta de existerande samhällsförhållandena. Andreas Baader ville inledningsvis väcka det tyska proletariatet men han upptäckte att han var isolerad inte i antal utan socialt. När vi har kommit så här långt måste vi behandla den andra vanföreställningen, den om »massornas» våld. Kriteriet handlar aldrig endast om hur många man är. En liten minoritet kan åstadkomma mycket positiva resultat genom våldsamma aktioner, men bara om den är en del av en social rörelse (något som också gäller ickevåldsaktiviteter). Subversiva aktioner behöver inte söka skydd hos massorna och inte heller försöker de att imponera på dem med speciella handlingar. Oftast syftar de som menar att massornas våld är något bra, medan minoritetens våld något dåligt, på de mekanismer som organiserar massorna, det

vill säga de stora partierna och fackföreningarna.

Ju mer samhället slits sönder i motsättningar, ju mer det separerar och särskiljer människor desto större blir behovet av ett annat samhälle.

Våld är revolutionärt och bidrar till att forma ett mänskligt samhälle endast när det attackerar grunderna till det existerande samhället. När våldet endast upprätthåller en illusion av en falsk gemenskap är den kontrarevolutionär och den leder antingen till förintelsen av subversiva grupper eller deras omvandling till nya maktstrukturer.

Dessa observationer är inget annat än ett litet bidrag till en diskussion om problemet och de samlades snabbt ihop med syftet att hjälpa de spanska kamraterna. De som är inlåsta behöver å ena sidan att man belyser deras aktioners revolutionära karaktär och även att pressen får kännedom om deras fall så att tryck kan utövas mot domstolen. Å andra sidan måste den revolutionära rörelsen försvara och förklara deras handlingar. »Revolutionär» hjälp kan inte komma från andra än de subversiva elementen själva. Faktum är att den andra uppgiften är ett villkor för den första, för det är meningslöst att vänta sig att vänstern eller extremvänstern kommer att hjälpa människor som bekämpar dem.

Solidaritet har ingen betydelse annat än i praktisk handling: därför är de vanliga kampanjerna »mot repressionen» oftast reklamaktiviteter för de organisationer som utför dem. Individen kan endast ge sin sympati och organisationerna som specialiserar sig i solidaritet samlar dessa individer utan att göra något. Sådana solidaritetsorganisationer menar att det är tillräckligt för dem att organisera solidaritet. Det är faktiskt rent reaktionärt när de tar avstånd från »skandaler» i den stund när de förmodade skandalerna faktiskt är resultatet av ett fall som lämpligt nog hamnar utanför kritikens horisont. På så sätt slutar det med att samtidigt som de tar avstånd ifrån och omorganiserar de tydligaste formerna av den sociala repressionen räddar de även förtrycket och moderniserar det.

För att tala klarspråk organiserar den revolutionära rörelsen inte något särskilt stöd. Dess medlemmar – individer eller grupper – hjälper naturligtvis varandra genom deras aktiviteter och ger varandra nödvändig hjälp. Problemet med »stöd» finns endast för dem som är utanför den revolutionära rörelsen. Den subversiva rörelsen stödjer dem som behöver hjälp endast genom att fördjupa sitt agerande, både när det gäller relationer och kontakter och på teorins område.

Det är självklart att när vi kämpar för att en anklagad skall få en »politisk» rättegång så menar vi inte att de »politiska» fångarna är överlägsna de vanliga »kriminella» fångarna. Vi kan i deras kriminalitet känna igen kapitalets extrema tendens att skapa affärsverksamheter utan kapital och återigen visa att de anklagade i Barcelona inte är brottslingar. Detta är dock långt ifrån att påstå att de »politiska» fångarna är överlägsna de »kriminella». Som om någon människa skulle vara viktigare än en annan person bara för att han kunde citera något ur Marx verk! Vi kräver inte att de spanska kamraterna skall bli erkända som politiska fångar av principiella skäl, utan som ett taktiskt medel för att sänka deras straff.

Proletarian individualization in crisis activity

What we just said about the automatisms of the proletariat's reproduction during the prosperity of capital posits the class as coming before the individual: class belonging determines the individual's behaviour. The modalities of labour subordination to capital leave the proletariat little liberty. It is free to sell its labour force or die, to take the bus or be late for work, to obey orders or get sacked, etc. At work, only general labour produces commodities, not the personal labour of a particular proletarian. This general labour (cooperation) belongs to capital. In general, class reproduction is only one moment in the reproduction of capital, and all its activity presents itself as a vast massified routine.

This is precisely what breaks up when crisis turns to insurrection. Nothing that the capitalists propose is acceptable to the proletariat any longer. Even within a short time-space, there is no objective standard of living that would constitute an intangible floor below which the proletariat would automatically rise up. History shows that the proletariat can accept abyssal poverty, but also that it sometimes refuses a lowering of its standard of living, even when the latter is seemingly no worse than other attacks by capital. The parameters of this sudden shift from submission to insurrection cannot be determined in advance.

In opposition to what goes on during the prosperity, there are no more automatisms in an insurrection. Then, proletarians themselves have to invent the way to resocialise among themselves to confront capital. An interactive process develops among proletarians, and the more their individualisation is advanced, the more intense it is. Whether the subject is building barricades around working class areas in Paris (in 1848 for example), the Kiel sailors' mutiny in 1918, or the destruction in downtown Athens by young Greeks after one of them was murdered by the police, the insurrection starts each time at an individual level. By word or deed, there have to be a few proletarians to start. Some women had to give the alarm and try to prevent Thiers' army from seizing the Garde Nationale cannons for the Commune to start. Nobody gave orders, because nobody would have found reasons to obey. The ways in which an insurrection starts and develops are always somewhat mysterious, and seldom reported in history books. And in any case, there would be no lessons for would-be leaders to draw because the circumstances are, in their details, unique each time. The only thing that counts is that, on each occasion, some proletarians had, as individuals, to take the initiative of crossing the line of legality, of overcoming fear so that the crisis activity could form itself in an interactive way. Without that crisis activity, no communist

revolution is possible. For the subject's individualization is one of the necessary conditions of communism.

All the proletariat's insurrections in history show a strong development of proletarian individualization in the crisis activity (the role of women is a striking example). This individualisation derives directly from the crisis of capital, which calls into question class contingency. In today's conditions, the individualization in the crisis activity will be reinforced by the fact that, even before its crisis, capital achieved a de-massification of the proletariat (precariousness, subcontracting...). Individualization of the subject in no way implies atomization. On the contrary, because it is on the basis of inter-individual interaction that the assembled class ceases to be a crowd (as in demos behind union banners), to become an active and conscious collective, able to act and react, to take initiatives and to correct them, to debate internally and to confront capitalists in the most suitable way. By this interactivity of proletarian individuals, the proletariat forms an internal social relationship, which is the foundation stone for the possibility of communism. However, this social relationship has to exist concretely.

– Från Bruno Astarians "Crisis activity and communisation" (<https://libcom.org/library/crisis-activity-communisation-bruno-astarian>)

Communization as a way out of the crisis

Bruno Astarian

1. The Immediacy of Communism

1.1. Definition and Origin

We must not confuse immediacy with instantaneity. When we say immediacy of communism, we are saying that the goal of the proletarian revolution no longer consists in creating a transitional society, but in directly establishing communism. That is: something that is more complicated than conquering political power, making alliances with other social layers, and proceeding with a transitional stage on this terrain (the gradual extinction of the State, etc.).

The notion of the immediacy of communism did not appear from out of thin air. It appeared with the crisis of the 1960s and 1970s, as a result of the political impotence of the left and the leftists' inability to understand the rejection of work. Today, all programmatic attempts appear ridiculous. As for the anti-work impulse, it is stronger today than it was in the 1970s (in China, Bangladesh, and even the highly industrialized countries).

1.2. Communization as Process

Communization does not mean that communism will be established by waving a magic wand. It will be established through a process of struggle, with advances and retreats by the revolution. What it means is that the actions undertaken by the revolutionaries will aim at the abolition of work and of value, and of all the rest (family, fatherland), *here and now*. When the revolution attacks capitalist property, it does not do so in order to vest the proletariat with the ownership of the property that it did not previously own, but in order to put an end to all forms of property, immediately. At present, this process cannot possibly be described in detail. It is however necessary to characterize it more precisely in order to get a better idea of what lies in store for us and to be able to distinguish, when the time comes, between revolution and counterrevolution.

2. Responses to the Crisis and Communization

When the crisis breaks out, the proletariat rebels because its labor power is not being purchased, which excludes it from social relations and from all its connections to nature. By rebelling, the proletarians mount a response to the crisis, a response that in and of itself constitutes the matrix of all possibilities, and is the only place from which communism can arise. While theory does not always define communism the same way, all its definitions and strategies have been based on what the proletariat does when it responds to the crisis. We can only speak of a response to the crisis, however, in the case of a generalized uprising of the proletariat, but not in the case of a conflict isolated to one or several enterprises, however “exemplary” the conflicts may otherwise be.

The response to the crisis hinges on two essential factors: the individualization/de-massification of the proletariat, and the expropriation of capitalist property to provide for the needs of the struggle—not to return to work without the bosses. If the current crisis becomes so acute that it provokes a large-scale proletarian insurrection, we shall once again meet with those two factors, marked by the historical features of our epoch. The de-massification of the

proletariat will be all the more clear since this is a process that was already begun by post-Fordist capital. To want to return to the good old days of the mass worker is a counterrevolutionary dream. As for capitalist property, it has two characteristics:

- On the one hand, nothing escapes its domain. Capital has seized all of life to the point where, whatever you do, you are always on its property. When the crisis breaks out, the proletariat has no choice but to invade capitalist property. Even the simplest demonstration forces it to occupy the municipal asphalt. Today it is allowed to do so. Tomorrow it will be illegal. All action undertaken by the proletariat in its response to the crisis forces it to confront capital in order to take possession of part of capital's property and thus to confer objectivity on its own existence, which is nothing but that of the pure subject.¹ And in the current crisis capitalist property is so all embracing that now, more than ever before, the proletariat has no refuge to which it can retreat. It has its back to the wall. Capital has foreclosed, for example, all possibilities of withdrawal to the countryside;

- On the other hand, the goods that comprise capitalist property are strongly marked, in their use value, by the requirements of valorization. This is why the response to the crisis will above all seek to destroy, and to invent new uses, for things. While the possibility that the proletariat will seize control of an assembly line cannot be ruled out, one can definitely rule out its use to produce automobiles.

2.1. "Production" without Productivity and the Abolition of Value

It is on the basis of the response to the crisis, and in order to find a way out of the crisis, that communization will take shape. Communization does not respond to an ideal or a political slogan. It is the solution of the difficulties that the proletariat encounters in order to reproduce itself during the course of its activity within the context of the crisis. It is a struggle against capital to assure its own survival, nothing more. When the counterrevolutionary proletarian alternatives have demonstrated their ineffectiveness by failing to deliver the economic salvation of the proletariat, communization will bring about the leap towards the non-economy. The paradox lies in the fact that the worse the crisis gets and the more pressing the needs of the proletarians, the more imperatively will the solution consist in turning our backs on productivism. "Production" without productivity is not a productive function properly speaking. It is a form of communist socialization of men, where production certainly has a place, but without being subject to any time measurements or any other kind of measurements (income, number of operatives, productive results). According to the correct formula of *Théorie Communiste*, it means a "radical non-accountability, regardless of what is involved".

Let us try to envisage the process as taking place in two stages:

- During the stage of descent into the hell of the crisis, the reproduction of the proletariat will be assured primarily by means of the indiscriminate seizure of goods. Even in a "just-in-time" economy, there are stocks of goods in stores and warehouses. The response to the crisis will consist (among other things) in seizing them. Already at this stage, we can imagine a divergent counterrevolutionary method that would attempt to inventory and centralize goods, coordinate their distribution, compel respect for the standards of rights and duties, etc.; and a communizing method, which simultaneously spurns both the economy of looting and the formation of higher bodies for distribution, even if the latter are democratically elected, etc. This second method will insist that the gravity of the crisis and absolute free distribution are more important than the stability of the nation;

- In the second stage, that of actually leaving the crisis behind, production will resume.

The problem therefore consists in knowing how to resume production without work, without productivity or exchange.

The principle of “production” without productivity presumes that men’s activities and relations are more important than the productive result. Production can be conducted on this basis because there will no longer be “others”. In order to proceed with this production without productivity, value must be abolished in its two forms:

- Exchange value: if nothing is accounted for, if the only justification of an activity is the product that it causes to appear, then that activity has no abstract content;

- Use value: use value must be distinguished from simple utility because it possesses, in addition to its useful quality, an abstract content. In the case of the commodity its usefulness must be of a general kind, or in accordance with an average mode of use, so that it can satisfy an unknown user, whose particular needs are not taken into account (standardized mass production). Production without productivity is a particular activity carried out by particular individuals, conducted in order to satisfy certain personally expressed needs. It is the actual use of the produced objects that bears the stamp of this particularity. It is anti-standardization. The necessarily local nature of communization contributes to this.

In the communist revolution, the act of production will never be solely a productive act. If some individuals decide to construct a bakery, they will not construct it in order to produce a certain number of loaves of bread, but to socialize, and to cultivate their shared affinities by producing bread.²

Furthermore, the bread that these proletarians will produce will not correspond to a general category, but will be the particular bread that someone asked them to make on this or that day. Finally, there is always the chance that the supply of flour for our bakers will be sporadic, at least at first, if the proletarians at the mill prefer to discuss the meaning of love or life instead of grinding wheat. Would this lead to chaos? We shall be told that today there will be no bread. You just have to accept it. Another alternative is that someone conceives a plan, quantified and taking time scales into account, and someone else complies with its terms. In such a case not only is value reestablished. In fact, a proletarian experience of this kind has no future: if it works the proletarians will rapidly lose their rights (restoration of wage labor in one form or another); if it does not work they will return to the old framework of unemployment and unpaid wages. It is likely, in any event, that the communizing solution will not be considered until various chess matches of this kind have tried and found wanting.

More generally, we maintain that communization will replace the circulation of goods among the “associated producers” by the circulation of individuals among diverse activities. This implies above all that:

- The “places of production” will not have permanently assigned personnel, and they will produce or not produce according to the motivation and the number of required contributors. The reason for this is that the “places of production” will be primarily places for encounters and life;

- At least during an initial period, communization will be achieved locally, not because it will have been the work of “autarchic communists”, but because it will consist in initiatives that are totally under the control of the participants. Communization will be a constellation of local initiatives. It is, so it seems to me, at this local level where communization can show that it immediately improves the lives of the proletarians. And this aspect is fundamental: the proletarians will carry out the revolution to live better, not from loyalty to an ideal. If we were to go into too much detail, we would end up sketching the outline of an economy that is just as constricting as that of a transitional society. At the same time, however, it is hard to resist doing so (and, in passing, demonstrating the

poverty of our imaginations) in order to offer palpable evidence that all the solutions offered by the communist revolution are informed by the principle of valuing activity more than its result; that means that the most important “result” of human activity is the activity itself. Individuals will circulate between various activities according to their tastes, and each stage of this circulation will be a moment in their reproduction. Products will circulate with these individuals, but without exchange. Those who make sausages will then go to a local restaurant without bothering to obtain anything in exchange for their sausages, since these sausages will have cost them nothing, not even labor.

2.2. “Consumption” without Necessity

The reign of necessity is not where the productive forces are insufficient for assuring an abundance that cannot be precisely defined. The reign of necessity is where the existence of property imposes upon those who are not owners the permanent threat of de-socialization and death. This is why, in today’s world, the distribution of free, or low-price, goods, provokes hoarding and over-consumption. In communism this fear of scarcity will disappear together with property. Each person will be assured of being able to get food, for free, which others have provided and which others have prepared. In these conditions, why would one want to over-consume and hoard food in one’s pantry just because it is free? Everything will be free and will always be free. Because everything will be produced by people for whom, in a way, the sausages will only be the byproduct of several days of discussions concerning the meaning of life.

Free distribution is a notion that is hard to accept. It seems to me that, in order to speak of communism, it is better to understand free distribution in the sense of “free expressions” rather than that of “free products”. On the one hand, it is obvious that communizing initiatives will impose the principle of free distribution within their arenas of action. Furthermore, and more importantly, this free distribution means more than “price = zero”, and it is not necessary to think of this as the free distribution of commodities that can be obtained without money. What is at stake here is the unpaid activity of the communizers. On the other hand, it is obvious that the proletarians who will engage in communization will do so only after having vainly attempted to obtain a wage or some form of compensation for their activity. Free distribution, in communism, is the principle of existence for its own sake, in a totally comprehensive activity that breaks with all separations; that between “production” and “consumption”, for example.

Production without productivity, consumption without necessity ... these are two expressions which, in the limited vocabulary at our disposal, indicate a single unified and free activity.

3. Revolution, Counterrevolution, Repression

Communization will advance by progressively extending the scope of the expropriations. Property will not, of course, allow this to happen without offering any resistance. It will try to tighten the various cords that bind us to it. The counterrevolution is not just a military affair.

3.1. The Subtleties of the Counterrevolution

A certain proportion of the opposition to communization will come from the ranks of the proletariat itself. In any given situation, it is possible that there will be a confrontation over whether to opt for self-management or communization. For example, problems relating to childcare during the crisis period will certainly lead to attempts to subject schools to self-management. In opposition to this, a communizing current will propose the pure and simple

abolition of schools—while, in the meantime, most likely, the students will venture to express their opinions directly and violently (as in Greece). Obviously, the abolition of the schools immediately poses a mountain of pressing problems: who will take care of the children? What will they be taught? Should special facilities be dedicated to their teaching? Would it not be better for them to be instructed in the boulevards of the revolution? Like every problem associated with the revolution, it will only exist as a local problem to be solved by the inhabitants of the neighborhood (no ministry of education!). The solution that will be implemented locally, with more or less success, will not require heroic feats of productivity (no building schools, no training teachers, no designing curricula), and will be subject to correction depending on the changing situation. The success or failure of such an initiative will not be judged by the standard of its theoretical precision, but by whether or not it is capable of improving the lives of the proletarians (parents and children) who are involved in its implementation. Despite our difficulty in imagining a life without labor or value, analysis (and certain experiences of response to the crisis) will allow us to state that once the crisis reaches a certain degree of development, the communizing solution will be more likely to improve the quality of life than any self-management formula. And what we have said here about the schools applies to all the other institutions as well.

3.2. Reject All Militarization

If such a local movement spreads like wildfire, if self-management is not enough to stop it, then it will, obviously, be subjected to the most violent repression. History shows us that property does not hesitate before the prospect of conducting any kind of massacre. Nonetheless, I believe that one would demonstrate a serious lack of understanding of the specific victories of the proletariat if one were to advocate the militarization, even if it is qualified as “revolutionary”, of the movement. History does not offer us even one example where militarization, even the most flexible and democratic militarization, did not throw the doors wide open to the counterrevolution. It is not possible here to go into details, but we can nonetheless point out that, if the crisis reaches such a degree of intensity that it causes communization to become widespread, the bourgeoisie will itself be affected by the movement and however relatively privileged the personnel of its repressive apparatus may be, they will not be immune to the effects of the crisis, either. This is not to say that the police will morally succumb to the power of the revolutionary ideal, but they may very well be driven to mutiny for quite material reasons (as in South Africa). Therefore, the rejection of any hint of militarization by no means implies a rejection of violence in general.

Conclusion

The abolition of value, the destruction of capital and the self-suppression of the proletariat seem to be mysterious or mystical events only if they are contemplated from the perspective of an insurrectionary process like that of the old workers movement, which affirmed the “hard working” identity of the working class and which conceived the goal of the seizure of political power by the proletariat (in reality, by its representatives). Until now the communists have confronted these problems without being able to solve them, and they have found no other solution than to marshal the argument of the necessity for a “transitional society” as a dodge. The transitional society is an illusion, just like the gradual extinction of the State.

Starting with the crisis of the 1960s and 1970s, the process facing the social classes has begun to clarify this problem for us. Recent developments in class relations have even facilitated our attaining a better understanding of

the profound nature of capitalist society, of value, of labor, and therefore of their abolition, than Marx himself. This allows us to anticipate, from a closer vantage point, what communism will look like as well as the revolutionary process of communization that will bring it about.

The more profound the crisis, the more progress we will have made in this direction.

August 2009

1. Expropriation takes place as an interaction between individuals of the proletariat. There are no more automatic processes of class relations. If the proletariat is forced to rebel, it will nonetheless need individuals to throw the first bricks and to break the first shop windows. That is, actions undertaken during the crisis obtain a certain degree of freedom as compared to those typical of prosperity. It is still not the reign of freedom, but it is the degree of freedom that gives the insurrectionists the feeling that anything is possible.

2. We did notice that, at the high point of the unemployment crisis in Argentina, some of the *piqueteros* spoke more or less in the same terms. See: Bruno Astarian, “Le mouvement des *piqueteros*: Argentine 1994-2006”, in *Echanges et Mouvement*, May 2007, especially pages 37 and 52.

Rätten till arbete eller rätten till lättja?

Brutus Östling & Göran Bergström

Enligt Bibeln gäller, "att den, som icke vill arbeta, skall heller icke äta"; enligt den borgerliga upplysningen gäller, att "endast den som arbetar skall leva och bara av sitt eget arbete"; i arbets- och koncentrationslägren gäller, att "alla skall träla, och alla skall svälta"; enligt den frihetliga socialismen bör gälla, "att alla skall äta, och alla skall arbeta så lite som möjligt"; under kommunismen måste gälla, "att var och en presterar efter egen förmåga och njuter efter sina behov, och var och en njuter efter sin förmåga och presterar efter sina behov". (Ur Carlsen m fl: *Kapitalisme, behov og civilisation*, Modtryk 1980)

I.

Att ha ett arbete eller att inte ha det är den omedelbara frågeställningen för flertalet människor. Men så har det inte alltid varit. Lafargue talade om det soliga Spanien, där man för något mer än bara hundra år sedan hade färre fabriker än vi har fängelser. Vänder man blicken mot tidigare samhällen – t ex antiken – eller mot en del ännu kvarlevande ursprungsbefolkningar, så upptäcker man att arbetet betraktades som det mest förnedrande för människan eller att en sådan föreställning som "arbetet som sådant", "arbete överhuvud" helt enkelt inte existerar.¹

Kärleken till arbetet, detta besynnerliga vansinne, är nämligen en historisk (läs: kapitalistisk) produkt, som har dominerat den kapitalistiska ideologin, och detta också när den uppträtt under socialistiska förtecken. Arbete och arbetsduglighet ses både från vänster och höger som naturligt och nödvändigt förbundna med identitetsbildning, normalitet och människovärde.

Föreställningen om arbetet som något nödvändigt och positivt skulle väl knappast kunna betraktas som vansinne om det rörde sig om ett "utopiskt" arbetsbegrepp – ett arbetsbegrepp som knöts till kreativitet, skapande verksamhet osv. Detsamma gäller givetvis den allmänna och överhistoriska definitionen av arbete som "en process mellan människa och natur, en process varigenom människan förmedlar, reglerar och kontrollerar sin ämnesomsättning med naturen genom sitt eget handlande" (Marx).² Betraktat på detta sätt är arbetet en oundgänglig del av all mänsklig praktik. Men under kapitalismen är arbetet inte blott definierat som en stoffväxling med naturen, det utgör samtidigt produktion av värde, och därtill mervärde. Arbetet har således en dubbel bestämning under kapitalismen; dels som en konkret och mycket bestämd arbetsprocess (t ex snickeri-, skrädderi- eller måleriarbete), dels som en process som inte kan betraktas konkret eller göras till föremål för sinnlig betraktelse, nämligen att vara värde- och mervärdeproduktion.³ Under kapitalismen är arbetet underlagt mervärdeproduktionen, arbetets abstrakta sida, och format av denna. Dess obönhörliga krav är att producera så mycket som möjligt, utan hänsyn till vad som produceras och hur.

Men när arbetsbegreppet på så sätt förvandlas till ett produktivitetsbegrepp, ja då försvinner också arbetet som skapande, kreativ verksamhet och reduceras till kapitalistiskt, främmandegjort lönarbete. Arbetet blir något som hör "nödvändighetens rike" till, och "frihetens rike" tar vid först där arbetet upphör, d v s i den kapitalistiska fritiden. Ändå är det just mot lönarbetet som arbetarklassens kärlek, till arbete riktar sig. Alltifrån arbetarklassens tidigaste

strider till dagens dogmatiska socialdemokratiska program för ”full sysselsättning” har ”rätten till arbete” (dvs kapitalistiskt lönarbete) varit ett dominerande krav. Istället för att – som Marx säger i *Lön, pris och profit* – ”avskaffa lönesystemet”, har man ägnat stor kraft åt att göra denna arbetsform allmän. När proletariatet revolterat, har detta skett för att befria arbetet eller tvinga även kapitalisterna och de rika herrarna att arbeta. Man har revolterat under paroller som ”den som inte arbetar, han skall heller inte äta”, ”rätt till arbete”, ”arbetets revolution” och ”bly eller arbete”, med det senare slagordet menade de revolterande arbetarna i Lyon 1831 att de var beredda att dö för att få arbete. – Sällan eller aldrig har man ifrågasatt arbetets form.

Poängen hos Marx gentemot dessa tendenser inom den socialistiska rörelsen är att han skiljer den kapitalistiska arbetsformen, lönarbetet, från arbete som livsaktivitet osv. Vid de tillfällen då Marx själv talar om arbetet som ett ”primärt livsbehov” åsyftar han alltid en arbetsform bortom det kapitalistiska lönarbetet, ett arbete där t ex ”individernas underordnande under arbetsledningen och därmed också motsättningen mellan andligt och fysiskt arbete har försvunnit”.⁴ I detta avseende har Marx’ tankar knappast haft något inflytande alls på den socialistiska rörelsen.

II.

Hur har då denna vansinniga kärlek till lönarbetet – som Lafargue talar om – kunnat växa fram? Ja, en sak är säker, arbetsmoralens framväxt har krävt en lång historisk process fylld av våld, nöd och fruktan. *Disciplinering* är nyckelbegreppet för denna utveckling. Lönarbetarklassen (på livstid) kunde endast skapas genom att arbetarna blev ”inpiskade, brännmärkta och pinade i den disciplin som lönarbetarsystemet kräver”. (Marx)⁵

En engelsk historiker noterar att ”det fanns få områden i landet där inte de moderna industrierna, särskilt inom textilbranschen, förknippades med fängelser, arbetsinrättningar och barnhus”. (Pollard) Den franske idéhistorikern Michel Foucaults böcker handlar bl a om hur den för lönarbetet nödvändiga disciplinen växt fram.⁶ I *Vansinnets historia* har Foucault beskrivit och analyserat hur det i 1600-talets Frankrike uppstod stora interneringsanstalter i vilka mängder med fattiga, arbetslösa, dårar och sjuka kom att inhysas under vad han kallar ”den stora inspärningens epok”.

Förändringar på landsbygden hade skapat en allt större skara egendoms- och bostadslösa, som också kom att bestå av allt från sjuka, fattiga studenter samt arbetslösa till hemsända soldater och desertörer från religionskrigen. Under 1500- och 1600-talen blev de egendomslösa ett allt större problem, som myndigheterna tvingades ta itu med. Det var inte längre möjligt att jaga bort dem från städerna, då detta endast ledde till att de begav sig till någon annan stad. Samtidigt förde deras kringströvande liv med sig en utbredd och farlig småbrottslighet.⁷

För att kontrollera och bekämpa denna farliga och hela tiden växande befolkningsgrupp genomförde myndigheterna en hel rad åtgärder. I flertalet europeiska länder följde terroristisk lagstiftning, avrättningar och interneringar. Henrik VII av England lät t ex hänga inte mindre än 72.000 vagabonder eller luffare under sin livstid.⁸

Enligt ett kungligt edikt från den 27 april 1656 skulle man runt om i hela Frankrike, i varje stad, upprätta ett Hôpital général. Hôpital général var inget sjukhus, som namnet låter antyda. Istället uppgavs dess syfte från början vara att förhindra ”tiggeriet och sysslolösheten såsom varande all sedeslöshets källor”.⁹

Men det nya i denna åtgärd var inte så mycket själva inspärningen, som att man nu skulle ”ge arbete åt dem man har stängt in”. I Tyskland hade redan tidigare, 1620, upprättats s k Zuchthäuser med en liknande målsättning.

Flertalet europeiska länder – där kapitalistiska inslag nu blivit allt starkare – följde det franska och tyska exemplet. Runt om i Europa skapades tusentals inrättningar för tvångsarbete: arbetshus, barnhus, Zuchthäuser, workhouses, fängelser osv. Arbetsinrättningarna hade en dubbel funktion: dels en ekonomisk (de inspärrade skulle själva få arbeta ihop till sitt levebröd), dels en moralisk-ideologisk (de inspärrade skulle begåvas med en arbetsmoral). I reglementet för Hôpital général står att läsa att: ”Alla de fattiga som är arbetsförmögna skall arbeta under dagarna, lika mycket för att undvika sysslolösheten som roten till allt ont som för att vänja sig vid arbetet och för att själv förtjäna en del av sitt uppehälle.”¹⁰

Den ekonomiska funktionen miste emellertid snart sin betydelse, eftersom det produktiva arbetet på interneringsanstalterna tenderade att skapa arbetslöshet i de angränsande regionerna och industrierna inom samma bransch. Den moraliska funktionen var desto viktigare. Det var sysslolösheten, lättjan, som sågs som den grundläggande orsaken till allt ont. För borgerskapet gällde det att inpränta en allmän arbetsmoral. Arbetet i interneringsanstalterna fick på det här sättet sin etiska innebörd. Alla sysslolösa, vare sig de var det av egen fri vilja eller ej, fattiga, dårar, vagabonder, skulle underkastas det obligatoriska arbetets regler. Foucault skriver:

Anstalten är inte bara en verkstad för tvångsarbete utan också en moralisk institution ålagd att bestraffa och korrigera en viss moralisk ’frånvaro’, som inte har gjort sig förtjänt av domstolarnas uppmärksamhet men som inte heller kan korrigeras enbart med sträng botgöring. Hôpital général har en etisk status. Dess direktörer ikläder sig moraliska åligganden och man ger dem alla juridiska och moraliska repressionsmedel: ’De har all makt beträffande auktoritet, direktion, administration, polis, jurisdiktion, korrektion och bestraffning’ och för att de skall kunna fullgöra sina uppgifter sätter man till deras disposition ’stolpar och järn, fängelser och hålor’.

Och egentligen är det i detta sammanhang arbetstvånget får sin innebörd: på samma gång etisk övning och moralisk garanti. Arbetet gäller som askes, som bestraffning, som tecken på en viss hjärtats attityd. Den fånge som vill och som kan arbeta blir fri; inte särskilt mycket därför att han nu på nytt är användbar i samhället utan därför att han på nytt gått med i den mänskliga existensens stora moraliska pakt.¹¹

Den stora inspärningen byggde på en ny känslighet gentemot fattigdomen, tiggeriet och sysslolösheten. En helt ny etik höll på att bryta fram: en *arbetsetik*.¹²

Den protestantiska religionen betydde mycket för framväxten av den nya arbetsmoralen i stora delar av Europa. Allra klarast framträder det hos kalvinismen, som kan ses som en extrem form för protestantism.¹³ Med protestantismens och kalvinismens asketiska arbetsinriktade disciplin etablerades en för kapitalet adekvat arbetsmoral. De icke-arbetande fattigas tiggeri och odisciplinerade levnad utgjorde negationen av detta nya, för kapitalet adekvata moralbegrepp. De fattigas levnadssätt var syndigt. Eller som man tidstypiskt uttryckte det: ”Den som inte vill arbeta, han ska inte heller äta!”¹⁴

I dessa religiösa rörelsens självförståelse framstod just tvångsarbetet som det bäst anpassade redskapet mot dessa syndare: endast genom tvångsarbetet kunde Guds vilja uppfyllas.

Drag från den protestantiska etiken byggd på arbetet som en etisk plikt, ett kall, återfinner vi också hos merkantilisterna, i en del av deras arbetslön teorier.¹⁵ Arbetet anses här som ett nödvändigt medel för att tvinga in människorna i den kapitalistiska industridisciplinen. Dess funktion var att genom disciplineringen upphäva den lättja och arbetsovillighet, som kännetecknade de lönarbetare som ännu inte av tradition och vana lärt sig att betrakta

lönarbetet som något nödvändigt.

Lafargue citerar en anonym pamflett från 1770: ”Englands fabriksböbel har fått den fixa idén att var och en bland dem, enbart för att de är engelsmän, av födseln skulle ha privilegiet att vara mera fria och oberoende än arbetarna i vilket annat europeiskt land som helst. En sådan idé kan förvisso vara nyttig för soldater, vilkas tapperhet den sporrar; men för fabriksarbetarna gäller att ju mindre de smittats av den, desto bättre för dem själva och för staten. Arbetarna får aldrig känna sig oberoende av sina överordnade. Det är ytterst farligt att uppmuntra den sortens inbillningar hos den gemena hopen i en handelsstat som vår, där kanske sju åttondelar av befolkningen endast besitter ringa eller ingen egendom alls. Botandet kommer att vara fullständigt först när våra fattiga inom industrin går med på att arbeta sex dagar för samma summa som de nu tjänar på fyra.”

För att utrota sysslolösheten och den moral denna medförde föreslog samme anonyme författare att man skulle upprätta ”skräckhus där man arbetar 14 timmar om dagen, så att det när matrasterna räknats bort skulle återstå 12 hela, ograverade arbetstimmar.”

Sådana skräckhus hade, som vi sett, upprättats långt tidigare.

III.

Den protestantiska regeln att ”den som inte vill arbeta, han ska inte heller äta” förvandlades till socialistisk lag av Lenin, som skriver: ”Socialismens lag säger, att den som icke vill arbeta, han skall icke äta.”¹⁶

Formuleringen återfinns idag i Sovjetunionens grundlag § 12. Överhuvudtaget har man i Sovjet eller övriga länder som kallar sig själva socialistiska varken ifrågasatt den kapitalistiska arbetsmoralen eller den ”produktionistiska” ideologi, som härskar såväl i de kapitalistiska som i de socialistiska staterna. Om man skulle kunna tala om att man i länder som Sovjet, Kina eller Östeuropa ifrågasatt den kapitalistiska arbetsformen, så är det bara för att man i dess ställe infört en ”*tvångsarbetets politiska ekonomi*” (Rudi Dutschke).

1865 skrev Marx att ”Istället för den konservativa parollen: En skälig dagslön för en skälig arbetsdag borde arbetarna på sin fana skriva den revolutionära parollen: *Ned med lönesystemet*.”¹⁷ Det är ingen tillfällighet att Marx skriver så. Kapitalet reproducerar och förökar sig självt genom att reproducera befolkningen som lönarbetare. Kapitalet lever, produceras och reproduceras av och genom lönarbetet. Kapital är sig självt förökande värde, mervärde som ständigt är i rörelse och förökas. Mervärdet härstammar från merarbetet. Merarbetet kommer från arbetet. Arbetet levereras och utförs av lönarbetaren. Kapitalet är med andra ord inte något som bara utstrålar någonstans ifrån, t ex börsens huvudkontor i London eller New York. Det är inte heller något som fungerar självständigt i förhållande till arbetarna. Kapitalet utgör en process och ett socialt förhållande, som dagligen återskapas och utvidgar sig genom lönarbetarens vardagspraktik, dvs just genom lönarbetet.

Parollen om att ”den som inte arbetar, han ska inte heller äta” innehåller onekligen en tendens att göra arbetet i dess kapitalistiska form allmänt. Istället för att vända sig mot denna arbetsform kräver arbetarrörelsen att allt fler ska bli producenter, dvs ”arbetare”.

”Inför arbetarnas dubbla vansinne: att slita ut sig med överarbete och leva i knapphet, består det största problemet för den kapitalistiska produktionen inte längre i att finna producenter och öka deras krafter utan i att finna konsumenter, reta deras aptit och skapa konstlade behov”, skriver Lafargue. Om de improduktiva skikten förr var ensamma om att konsumera industrins produkter, så var det kanske inte så mycket för att själva få del i denna

konsumtion som arbetarna tog upp kampen, utan snarare – vilket Lafargue skriver – för att också tvinga in kapitalisterna och de improduktiva skikten i lönarbetskarusellen; och så ställs fortfarande kraven. Men ”kapitalister” existerar inte på samma sätt idag som för hundra år sedan. Idag lever också kapitalisten genom lönarbetet – att direktörernas löner fortfarande är högre ändrar inget i sak. ”Befolkningen” består i stort sett av lönarbetare.

När arbetarrörelsen kräver fler som producenter – lönarbetare – inrymmer det onekligen en tendens att investera i kapitalismens slavmaskin, dvs att bidra till att kvarhålla människornas bindning till lönesystemet.

Sedan kapitalismens barndom har också arbetarklassens konsumtionsförmåga genomgått en våldsam utveckling. Även om detta i viss mening varit positivt, så har arbetaren på samma gång underlagts ett dubbelt slaveri: hon är idag slav såväl under produktionens som konsumtionens herravälde. Så länge lönarbetet inte ifrågasätts som medel för tillfredsställandet av behoven, innebär kraven på ökad konsumtion detsamma som att propagera för den kapitalistiska produktions- och slavmaskinens utvidgning.

IV.

Så gott som alla människor lever idag genom lönarbetet, i dess konkreta form genom att varje dag på nytt stämpla in och ut från sina arbeten. Arbetet är något ”man går till...” för att senare på dagen vända hem ifrån. Att gå till sitt arbete förefaller vara den mest naturliga sak i världen.

Som vi nämnt är emellertid arbetet av en speciell karaktär under kapitalismen. Det är alienerat, främmandegjort arbete, lönarbete. Arbetet innebär inte att man skapar något som man själv tycker har värde – i vart fall är det för majoriteten löntagare inte den primära orsaken till att de varje morgon tvingar sig ur sängen för att bege sig till jobbet. Det djupaste individuella motivet för att gå till arbetet är istället förvärvandet av lönen. Därav följer logiskt också att det inte längre är den konkreta arten av arbete (dvs om det rör sig om kontors-, snickeri-, målar- eller industriarbete), eller arbetets utseende, som är det primära intresset för lönarbetaren. Arbetet blir i det avseendet ett abstrakt (likgiltigt) arbete som man utför för att få lön.

För att kunna sälja sin arbetskraft måste lönarbetaren först lära sig att vara disponibel för kapitalet. Ty när han väl sålt sin vara – arbetskraften (= förmågan att arbeta) – då har han också frånsagt sig rätten att själv disponera över sin egen förmåga och kropp. Han är tvungen att underkasta sig den industriella disciplinen: ”*underordning* under kapitalets befäl, *punktlighet*, som inte är anpassad efter kropps- och reproduktionsbehov utan efter maskineriets takt och efter värdeförmeringsintresset, *sparsamhet* i handhavandet av produktionsmedel och produktionsmaterial.”¹⁸

Med kapitalismens utveckling – den tayloristiska arbetsdelningen, löpande bandet osv – har arbetet inte bara formellt utan också reellt tömts på sitt innehåll. Ty som Marx skriver: under kapitalistiska produktionsförhållanden ”befriar inte maskinen arbetaren från arbete utan arbetet från allt innehåll.”¹⁹ De som för några år sedan till äventyrs trodde att automatiseringen och datoriseringen skulle befria människan från tunga, slitsamma och monotona sysslor kan idag se spruckna illusioner. Arbetet inom automatiserade industrier är minst lika förenklat, sönderstyckat och framför allt monotont som inom industrier med äldre teknologi.

Trots att arbetet för många blivit innehållslöst innebär arbetslöshet för de flesta människor den största av olyckor. Inte nog med att den arbetslöse mister en del av sin lön. Han hotas också av identitetsförlust.

Man är inte något, utom i kraft av sitt arbete. Det är inbyggt i språket, och om man vill uppfatta sig som en hel människa är det avgörande att kunna svara: *Jag är* (ingenjör, arbetare, statsminister, murare, lärare...) och

katastrofalt om man måste svara *Jag är arbetslös*.²⁰

På grund av det intima sambandet mellan arbete och identitet/normalitet under kapitalismen blir arbetslösheten till identitetsförlust och *anormalitet*. Arbetsideologin leder till att arbetslösheten uppfattas som en individuell fråga. Arbetslösheten förvandlas till ett problem för den enskilde arbetaren/individen istället för ett strukturellt – samhälleligt problem – dvs ett problem som hänger samman med det sätt den kapitalistiska ackumulationen och ekonomin fungerar på. Det identitetssammanhang som arbetet utgör för lönarbetaren leder till att den som mister sitt arbete blir rådlös, och denna rådlöshet kommer man inte ifrån så länge man inte kan finna ett annat identitetssammanhang än lönarbetet. Och varför måste detta identitetssammanhang vara just lönarbetet? Redan idag bygger många människor i högre grad upp sin identitet i fritidssituationen – kring hobbyn, bilen, villan eller trädgården – än kring sin yrkesroll. Är inte detta ett tecken på en möjlig förändring? Frågan är viktig eftersom den problematiserar föreställningen att arbetet (=lönarbetet) måste vara grunden för den vuxnes identitet.

Men samtidigt är fritiden ett begrepp som är omedelbart knutet till arbetet. Fritiden definieras utifrån lönarbetet, nämligen som från arbetet fri tid, och redan denna motsatsställning sätter sin prägel på den.

Vid arbetslöshet förändras fritiden radikalt. Allt blir fritid, men fritiden blir utan den motsvarighet, arbetet, som definierade fritiden och gav den en mening. Fritiden mister sin kompensatoriska funktion. Plötsligt ska den arbetslöse fylla hela veckor och dagar med den lilla mängd innehåll som tidigare bara upptog helgerna och några kvällstimmar. Aktiviteterna tenderar att uppfattas som meningslösa.²¹

Fritiden, bostadssituationen, konsumtionen osv är därtill något som grundas på arbetet eller den lön man får ur det – och det vore felaktigt att bagatellisera de konsekvenser som de minskade konsumtionsmöjligheterna innebär för den arbetslöse.

V.

Även om den försämrade ekonomiska situationen är av stor betydelse för den arbetslöse, är det emellertid ett annat förhållande som i hög grad medverkar till känslan av identitetsförlust och skuld – och som därtill bidrar till att hålla människorna bundna till lönarbetet och produktionen. Låt oss tillsammans med Lars-Henrik Schmidt kalla det för den sociala utstötningsmekanismen.²²

I 1600-talets Europa uppstod, som vi såg, en rad statliga inrättningar för tvångsarbete – arbetshus, fängelser, Zuchthäuser, workhouses, Hôpitaux généraux osv. I dessa inspärrades alla de som betraktades som sysslolösa: fattiga, dårar, vagabonder, arbetsskygga, lytta, människor med könssjukdomar...

Målsättningen var och kom länge att förbli bl a den att ”väcka arbetslusten till liv hos den late”, skriver Foucault och citerar en fransk fängelsedirektör från 1777: ”Den som inte ser sitt uppehälle säkrat, bör oundvikligen få känna tvånget att söka sig det genom arbete. Man erbjuder honom arbete genom polisens ingripande och genom tillämpande av disciplin; man tvingar honom på sätt och vis att hänge sig åt arbetet; därefter skall förtjänsten driva honom; begåvad med arbetsmoral, van att arbeta, befriad från brödbekymmer och med lite pengar som han har lagt åt sidan tills han blir utsläppt... [har han lärt sig ett yrke] som ger honom en trygg försörjning.”²³

Fängelset ”skulle hos lättingen återuppväcka kärlen till arbetet, tvinga honom att återanpassa sig i ett egennyttans system, där arbete är mer fördelaktigt än lättja, omge honom med ett förminskat och förenklat tvångssamhälle vilket klart och tydligt skulle vara baserat på principen att ’den som vill leva måste arbeta’.”²⁴

Men målsättningen var inte bara att skapa en arbetsmoral hos den inspärrade. Den statligt verkställda inspärningen – först i arbetshus m m, senare framför allt i fängelserna – hade också som syfte att vara avskräckande exempel. När vissa förbrytare underkastas ”fängelsets isolering, regelbundet arbete och den religiösa förkunnelsens påverkan” sker det för att de ska ”bättra sig och förvärva vanan att arbeta”, men också för att ”sätta skräck i andra som känner sig frestade att taga efter dem”, som det står i inledningen till en lag av 1779.²⁵ Den statliga utstötningsmekanismen – först verkställd genom ”den stora inspärningen” och senare genom straffsystemet – ska sätta skräck i den övriga befolkningen och hos proletariatet inpränta en bestämd föreställning om icke-proletariatet som randgrupp, som farlig, som omoralisk, som ett hot mot hela samhället, som folkets bottensats och mänsklighetens avskum.²⁶

Om utstötningen tidigare skedde med hjälp av makrofysiska medel – dvs via staten och straffsystemet – så har läget förändrats i takt med kapitalismens utveckling, allteftersom dess ideologi vunnit gehör också hos de arbetande klasserna. Idag fungerar den sociala utstötningen framförallt på ett mikroplan, dvs på nivån för de mänskliga relationerna. Förutsättningen för detta är just att den kapitalistiska arbetsideologin slagit rot också hos arbetarklassen samt att möjligheterna till försörjning utanför lönarbetet minimerats.

Utslötningen på mikroplanet fungerar som en ”social bannlysning” (Peter Brückner),²⁷ och som sådan mindre med hjälp av våld än med normativitet (vad som uppfattas normalt) och ideologi (moralisk utstötning). I den generation som är född före andra världskriget härskar arbetsideologin och moralismen (”man måste göra rätt för sig”). Allt och alla som inte uppfyller prestationsmönstret faller offer för den sociala bannlysningen. Den rädsla som hotet om utstötning eller social bannlysning skapar, är ett verksamt redskap för att anpassa människor till förhållandena under det rådande systemet.

Så länge förmågan och viljan att delta i lönarbete bestämmer vad som är normalt kommer rädslan för den sociala bannlysningen att fungera. Rädslan för att falla offer för utstötning tar sig uttryck i individens oro för sin framtid. Arbetslösheten framträder som identitetsförlust, eftersom man då faller ur det sociala mönster som tidigare utgjort förutsättningen för ens identitet. Man är utanför det normala. *Oron*, rädslan för social bannlysning resulterar i *rådlöshet*. Systemets kris har individualiserats.

Sedd ur den ”sociala bannlysningens” synvinkel har arbetslösheten en stabiliserande samhällseffekt. Gruppen av arbetslösa (och andra utslagna) fungerar som hotbild – och bidrar därmed till anpassningen av den stora massan.

Frågan är emellertid om de arbetslösa fortfarande kan och i framtiden kommer att kunna fylla denna funktion. För det första tenderar arbetslösheten att anta sådana proportioner att rollfördelningen inte längre fungerar. Det blir allt svårare för borgarklassen att upprätthålla motsättningen mellan proletariat och icke-proletariat (”trasproletariat”), eftersom ekonomisk kris och rationalisering utestänger allt fler från möjligheten att skapa sig en proletär (lönarbetar-)identitet. Trots en rad försök att dölja arbetslösheten (AMS-utbildningar, beredskapsjobb o s v), blir det alltmer uppenbart att arbetslösheten är ett strukturellt fenomen snarare än resultatet av individuellt handlande. I synnerhet måste den omfattande ungdomsarbetslösheten, liksom arbetslösheten i avfolkningsbygder t ex i Norrland, framstå som ett omedelbart *samhälleligt* problem.

För det andra håller den kapitalistiska arbetsmoralen sakta på att luckras upp. De unga tillmäter inte längre arbetet samma värde, vare sig som moralisk fostran eller som självförverkligande ideal. I Frankrike har några undersökningar påvisat klara tendenser till en växande ”arbetsskygghet”; 50 av 100 unga arbetare ur yrkesgrupper av

alla slag tillmäter inte arbetet något större värde, ur någon av de nämnda aspekterna.²⁸ När ungdomen inte längre tillägnar sig arbetsmoralen uppstår vad man med Jürgen Habermas skulle kunna kalla en ”motivationskris”,²⁹ eftersom det kapitalistiska systemet idag är långt mera beroende av ”arbetet som ideologi” än på den tiden då arbetet verkligen utgjorde en nödvändighet för att arbetaren skulle kunna äta.

Det är ur båda dessa perspektiv man måste se de statliga åtgärder som sätts in för att dämpa arbetslösheten, i synnerhet ungdomsarbetslösheten. Massarbetslösheten hotar att framkalla en ”legitimationskris” (se not 29) för systemet (eftersom den framträder som strukturellt betingad), samtidigt som den också bidrar till en allvarlig motivationskris (då den endast ökar ungdomens likgiltighet inför arbetet och dess disciplin). Från statligt håll försöker man dölja arbetslösheten, motverka arbetsideologins sönderfall³⁰ och därmed också nedbrytandet av den sociala utstötningens mikrofysik. De arbetslösa slussas in på olika AMS-utbildningar, de får beredskapsjobb och företagen erhåller statliga bidrag för att de bättre ska kunna utsuga unga arbetare. Problemet är emellertid att man kommer att utbilda allt fler, samtidigt som det blir allt färre som kommer att kunna få jobb med utgångspunkt från sin utbildning. Om det ur statlig synvinkel redan tidigare var besvärligt, så tenderar detta att skapa en för systemet ännu allvarligare legitimationskris – och framför allt: en avsevärt mycket allvarligare motivationskris hos en stor del av ungdomen. Många elever kommer att uppfatta skolan som totalt meningslös, eftersom de vet att den utbildning de går på inte kommer att resultera i något arbete.

När arbetet inte längre utgör en nödvändig förutsättning för att äta, blir lönarbetets fortlevnad allt mer beroende av ”arbetet som ideologi”; arbetsmoralen träder i stigande grad i förgrunden, samtidigt som skälen för att godta den hela tiden försvagas.

När mikrofysikens mekanismer inte längre fungerar, tillgrips de makrofysiska verkningsmedlen. Och ytterst återstår bara det rena våldet.

VI.

Paul Lafargues skrift är ett spännande och viktigt försök att problematisera en sedan länge härskande dogm inom arbetarklassen och den socialistiska rörelsen: kravet på *Rätten till arbete*. Det är viktigt därför att den arbetsideologi, som lönarbetarna hitintills varit bärare av, medverkar till att kvarhålla arbetarklassen i dess position som utsugen klass, dvs som arbetarklass.

Men även om det är viktigt att ifrågasätta denna arbetsmoral och själva kravet på rätten till arbete, så innebär detta inte att man automatiskt kan byta ut Rätten till arbete mot Rätten till lättja. Idag sviktar arbetsmoralen hos de unga, men är denna ”motivationskris” i sig själv radikal?³¹

I vårt grannland Danmark, närmare bestämt i Århus, har ett muntert gäng f d vänsteraktivister – i protest mot bl a vänsterns krav på 100.000 fler jobb – bildat *Sammanslutningen af Bevidst Arbejdssky Elementer* (SA.BAE). Sedan starten hösten -77 har man hunnit ge ut ett flertal publikationer, i vilka man tagit Lafargue på orden och fört fram *Rätten till lättja* som politisk paroll. Frågan är emellertid om det provocativa slagordet *Rätten till lättja* skall tolkas bokstavligt som rätten till icke-arbete eller om man (i enlighet med Marx) ska uppfatta det som frigörelse från den kapitalistiska *arbetsformen*, lönarbetet.

De danska Lafargue-vännerna önskar förvisso att människorna befrias från lönarbetet, men i praktiken har parollen inte längre denna frigörande funktion hos dem. När SA.BAE propagerar för Rätten till lättja är det rent

faktiskt icke-arbetet, fritiden, som åberopas; man vänder sig egentligen aldrig mot den kapitalistiska uppdelningen i fritid och arbete, mot uppdelningen av människor i arbetande och icke-arbetande (arbetslösa). Man vill vända fritiden och arbetslösheten till något positivt. ”Aldrig har så många kunnat leva så gott utan att röra ett finger”, skriver man i andra numret av *Anti-Politik*.³² ”Alla jämrar sig över arbetslösheten: – Varför firar man inte istället lättjan – befrielsen från arbetet? – Kapitalismen säger att arbetslöshet är den största av olyckor! Vi är arbetslösa och vi säger: Deras jämmerdal är vårt paradiset. Deras olycka är vår lycka. Det är positivt att vara utan arbete.”

De ”medvetet arbetsskygga” vill ge de arbetslösa gott samvete. Om en arbetslös är lycklig över sin situation, varför ska han inte få vara det? Men samtidigt har detta, att vända det negativa i den enskilde arbetslöses situation till något positivt, också en annan sida. En sådan hållning kommer nämligen aldrig att ifrågasätta den individualisering av arbetslöshetsproblemet, som just utgör en av kapitalismens försvarsmekanismer. Genom att ifrågasätta hur den arbetslöse tolkar sin situation enbart på ett individuellt plan kan man inte angripa de samhälleliga mekanismer resp politiska och ekonomiska val, vilka skapar arbetslöshet och delar upp människorna i arbetare och icke-arbetare. Det enda man problematiserar och kritiserar är den enskildes eller de enskilda individernas sätt att reagera på situationen. ”Lafargue-elevernas” provokation fungerar inte kritiskt på ett politiskt eller samhälleligt plan utan kritiken förblir på individplanet.³³

Lafargue förde aldrig på allvar fram parollen om *Rätten till lättja* som ett politiskt krav inom arbetarrörelsen. Mycket talar också för att detta krav om det fick någon större anslutning skulle verka i reaktionär riktning – tvärtemot SA.BAE:s intentioner. För det första därför att kravet inte har något samband med människors dagliga erfarenheter och dagliga kamp i vårt samhälle. Rätten till lättja hindrar inte att kapitalismen skapar ett B-lag, en reservarmé som sätts i motsättning till den arbetande delen av befolkningen. Snarare förstärker det motsättningarna mellan de båda grupperna. I *Rätten till arbete* förenas däremot kravet om att slippa behöva utsättas för ”den sociala bannlysningen” med kravet på att denna utstötning överhuvudtaget inte ska kunna äga rum. Ett viktigt steg i den riktningen är t ex en förkortning av arbetstiden med därpå följande omfördelning av de arbeten som finns.

För det andra är det väl mera radikalt att hundratusen missnöjda ungdomar här i Sverige kräver arbete, än att hundratusen förnöjda själar passivt ser på när Norrland avfolkas och den kapitalistiska industrin rationaliserar bort ännu fler människor. Rätten till lättja är ett anti-politiskt krav. Att våra danska vänner inom SA.BAE själva insett detta och vill göra en poäng av det, innebär trots allt inte att kravet blir bättre.

När vi på detta sätt försvarar Rätten till arbete uttrycker det minst av allt någon förkärlek för arbetet (lönarbetet). Istället är det som ett *strategiskt krav* vi försvarar Rätten till arbete. I arbetslöshetstider, i tider när avfolkningsbygder hotar att förvandlas till ödebygder, så uttrycker kravet ett motstånd mot kapitalismen och dess utvecklingstendenser. Det är ett motstånd som även innehåller överskridande moment – t ex i form av den solidaritet som byggs upp mellan människor i kamp.

På ett mer abstrakt plan kan man – i likhet med t ex Adorno³⁴ eller de danska idéhistorikerna bakom tvåbandsverket *Kapitalisme, behov og civilisation* – argumentera för att *Rätten till lättja* endast utgör en reflexbestämning av kapitalismen, i synnerhet av den kapitalistiska uppdelningen i arbete och fritid. Icke-arbetet, fritiden bestäms till själva sin definition utifrån det kapitalistiska arbetet.

Icke-arbetet är en kapitalistisk reflex av det kapitalistiska arbetet, och ett insisterande på icke-arbetet som frigörelsestrategi är i bästa mening inte särskilt marxistiskt och i sämsta mening en specifik borgerlig, eller en kopia

av en borgerlig frigörelseform, nämligen fritidssamhället. Den marxistiska utopin kan inte vara inneboende i den borgerliga åtskillnaden mellan arbete och fritid, även om den naturligtvis måste förhålla sig strategiskt till den.³⁵

De "medvetet arbetsskygga" tar fel när de tror att man genom att dra sig undan den kapitalistiska produktionsprocessen också kan undkomma *effekterna* av det kapitalistiska produktionssättet.³⁶ Den arbetslöse är fortfarande fånge under det kapitalistiska produktionssättets verkningar inom fritids- och konsumtionssektorn. Detta om något torde väl stå klart i dessa kultur- och masskonsumtionsindustrins glansdagar. Den arbetslöse är därtill i lika hög grad som den arbetande beroende av pengarna (dvs lönen eller socialbidraget) som medel för att kunna tillfredsställa sina behov: för att äta, dricka, bo någonstans osv. Skillnaden är bara den, att den arbetslöse har mindre pengar att leva av.

Att jämställa tid som frigjorts från lönarbetet med frigörelsemöjligheter är överhuvudtaget problematiskt. Fritid innebär inte automatiskt frihet. En rad empiriska undersökningar visar just att den frigjorda tiden blir ytterligare ett problem för den som mist sitt arbete. Individens tidsuppfattning rubbas. Den frigjorda tiden upplevs inte som en *fri tid*. Snarare skapar den en upplevelse av meningslöshet, av tomhet.³⁷

Hos Marx var inte icke-arbetet lika med frigörelse. Istället opererar Marx – som vi tidigare sett – med skilda arbetsformer. Arbetet som sådant är bestämt som "en process mellan människa och natur, en process, varigenom människan förmedlar, reglerar och kontrollerar sin ämnesomsättning med naturen genom sitt eget handlande". I denna allmänna mening är arbetet omöjligt att avskaffa – om man inte också avskaffar den mänskliga civilisationen. Arbetet under kapitalismen är *främmandegjort, alienerat, lönarbete*. Hos Marx innebär kommunismen i förhållande till detta arbete "*arbetets förvandling till själverksamhet* och förvandlingen av den hitintills villkorliga samvaron till en samvaro mellan individerna som sådana".³⁹ Eller som Marx skriver i tredje bandet av *Kapitalet*: Visserligen kommer arbetet alltid att tillhöra nödvändighetens rike, men det kan ändå bli fritt därigenom "att den samhälleliga människan, de förenade producenterna, rationellt reglerar denna sin ämnesomsättning med naturen, bringar den under sin gemensamma kontroll i stället för att behärras av den som en blind makt; fullbordar den med minsta möjliga kraftansträngning och under betingelser som för den mänskliga naturen är mest värdiga och adekvata."⁴⁰ Genom att skilja mellan olika arbetsformer kommer motsättningen till det kapitalistiska lönarbetet – hos Marx – inte att bli icke-arbetet utan just den form av arbete, som Marx antyder i sitt utopiska arbetsbegrepp.⁴¹

Maj-juni 1980

Noter

1. Föreställningen om "arbete", "arbete överhuvud" är egentligen en abstraktion från en mängd konkreta, helt olikartade handlingar och sysselsättningar: att spinna, att plöja, att snickra... Marx skriver i *Grundrisse*: "Likgiltigheten inför ett bestämt slags arbete förutsätter en högt utvecklad totalitet av verkliga arter av arbeten, av vilka ingen längre är den allt dominerande. Således uppstår de allmännaste abstraktionerna överhuvud bara i den rikaste konkreta utvecklingen, vari *ett* framstår som gemensamt för mycket, gemensamt för allt. Då upphör det att kunna tänkas enbart i särskild form. Å andra sidan är denna abstraktion arbete överhuvud inte bara det andliga resultatet av en konkret totalitet av arbeten. Likgiltigheten i förhållande till det bestämda arbetet motsvarar en samhällsform, där individerna med lätthet övergår från ett arbete till ett annat och där arbetets bestämda art är tillfällig och därför likgiltig för dem. Arbetet har här – inte bara i tänkandet utan i verkligheten – blivit medel för skapande av rikedom överhuvud, och det har upphört att som en bestämning hos individerna vara sammanvuxet med dessa i en Särskildhet. Ett sådant tillstånd har nått sin högsta utveckling i det borgerliga samhällets modernaste form – i Förenta staterna.

Först här blir alltså abstraktionen i kategorin 'arbete', 'arbete överhuvud', arbete utan omsvep, som är den moderna ekonomins utgångspunkt, praktiskt sann. Den enklaste abstraktionen, som den moderna ekonomin ger första rummet och som uttrycker en urgammal och för alla samhällsformer giltig relation, framträder alltså ändå bara praktiskt sann som det modernaste samhällets kategori." (*Grunddragen*, Rabén & Sjögren 1971, s 34, korr övers.) I detta citat försöker Marx alltså visa hur kategorin arbete visserligen kan sägas omfatta alla epoker under vilka människan arbetar, men hur den samtidigt får en konkret Säregenhet för det sätt på vilket det produceras först i det borgerliga samhället. Man skulle kunna säga att arbetet idag inte bara är en abstrakt föreställningsform, utan också en *social praktiskt sann abstraktion*, som behärskar människornas liv och föreställningar under kapitalismen.

2. Marx: *Kapitalet* I, s 321 (Bo Cavefors 1974).
3. Vi refererar till Marx' analys i *Kapitalet* I, i synnerhet de inledande kapitlen.
4. Marx: *Till kritiken av Gotha-programmet*, s 21 (Oktober 1975), korr övers.
5. Marx: *Kapitalet* I, s 648.
6. Michel Foucault: *Vansinnets historia under den klassiska epoken* (Bonniers 1973); *Overvågning og straf – Det moderne fælgelsevæsendets historia* (Rhodos/Gyldendal 1977).
7. Foucault: *Overvågning og straf*, s 77 ff.
8. Marx: *Människans frigörelse*, s 160 (Arbetarkultur 1965).
9. Foucault: *Vansinnets historia*, s 57.
10. A a s 64.
11. A a s 70 ff.
12. Jfr Foucault: *Vansinnets historia* resp. *Overvågning og straf*.
13. Jfr Max Weber: *Den protestantiska etiken och kapitalismen* (argos 1978).
14. Jfr R Tawney: *Religion and the Rise of Capitalism*, s 220 (Mentor Books 1948).
15. Jørgen Carlsen mfl: *Kapitalisme, behov og civilisation* (Modtryk 1980).
16. Vid ett annat tillfälle skriver Lenin följande om *taylorismens* införande i Ryssland: "Sovjetrepubliken måste till varje pris tillvarata de vetenskapliga och tekniska rön som görs på detta område. Våra möjligheter att bygga socialismen beror just på vår förmåga att kombinera sovjetisk styrka och sovjetisk administration med de färskaste kapitalistiska landvinningarna. Vi måste organisera studiet och tillämpningen av Taylorsystemet här i Ryssland och systematiskt pröva och anpassa det för våra egna syften." (Citerat efter Harry Braverman: *Arbete och monopolkapital*, Tema Nova 1977.)
17. Marx: *Lön, pris och profit*, i *Ekonomiska Skrifter i urval*, s 578 (Bo Cavefors 1975).
18. Alfred Krovoza: "Det abstrakta arbetet och sinnlighetens öde", s 75 i *TeKla* nr 2.
19. Marx: *Kapitalet* I, s 3678.
20. K H Petersen mfl (red): *Ungdomsarbejdsloshed – en udfordring til nytænkning*, 1977.
21. Jfr Julius Tschertok: "En ny arbetsmoral hos unga arbetslösa?", i *Psykologi i teori och praktik*, nr 4 1979; B Holmqvist/L Wahlström: "Ur askan i elden", i *Frihetlig Socialistisk Tidskrift* nr 34.
22. Jfr L-H Schmidt, *Socialisationskritik og politisk praksis* (Rhodos 1978).
23. Michel Foucault: *Overvågning og straf*, s 112.
24. A a.
25. Foucault a a s 113.
26. Jfr Foucault: "Über die Volksjustiz", i Foucault mfl: *Neuer Faschismus, neue Demokratie*, s 127 (Berlin 1972).
27. Jfr Peter Brückner: *Kapitalismens socialpsykologi* (Reitzel 1974); L-H Schmidt: *Socialisationskritik og politisk praksis*; Hans-Jørgen Thomsen: "Rådløshed og revolutionær identitet", i *Teori og praksis* nr 6.
28. Jfr Ulf Ericsson: "Kampen mot arbetarna – och kampen mot arbetet", i *Ord & Bild* nr 6 7 1978.
29. Om begreppet "motivationskris" resp. "legitimationskris" jfr Jürgen Habermas: *Legitimationsproblemer i*

senkapitalismen, s 79 ff resp s 85 ff (Fremad 1975).

30. Den mängd av nya initiativ som (skenbart) tillkommit för att hålla kvar unga människor, i synnerhet ”avvikare”, i en relation till arbetsmarknaden bör ses ur ett socialpedagogiskt perspektiv, där avsikten är att skapa en viss attityd till arbetet. Det handlar mer om att med arbetet som utgångspunkt skapa en disciplinerad och disciplinerande miljö än att verkligen avskaffa ungdomsarbetslösheten. (Hade det senare varit det huvudsakliga syftet hade offentlig produktion resp. satsning på sjuk- och äldreomsorg snabbt kunnat undanröja problemet.)

31. Jfr Hans-Jørgen Schanz i diskussion med Gustav Bunzel i dagstidningen *Information*, 22/6 1978, artikeln omtryckt i SA.BAE: *Arbejdsfrihedens spøgelse* (Husets forlag, Århus 1979). Se också Carlsen mfl: *Kapitalisme, behov og civilisation*.

32. *Anti-Politik*, Box 8, DK-9270 Klarup, Danmark. Här i Sverige har bidrag översatts bl a i *Frihetlig Socialistisk Tidskrift*, nr 35; de ”medvetet arbetsskygga” presenteras även i *Tango* nr 5 och i *NU – tidskrift för marginella* nr 1 1979.

33. Jfr kritiken i Carlsen mfl: *Kapitalisme, behov og civilisation*.

34. Se t ex Adornos fina radioföreläsning från 1969, översatt i *Ord & Bild* nr 6 7 1979.

35. Carlsen mfl: *Kapitalisme, behov og civilisation*, s 82.

36. Jfr Schanz diskussion med Bunzel i *Information*.

37. Jfr t ex Marie Jahodas klassiska Marienthal-studie från början av 1930-talet: *Marienthal*, 1971.

38. Utgår.

39. Citerat från ungdomsskrifterna efter Carlsen mfl: *Kapitalisme, behov og civilisation*, s 82.

40. Marx: *Kapitalet* 3, s 726 (Bo Cavefors 1973).

41. Jfr också Marx: *Grunddragen*, s 176 ff, där han bl a kritiserar Adam Smith för att denne inte kan se arbetet som annat än främmandegjort, yttre tvångsarbete.

Utgivarens kommentar

Denna utgåva av Paul Lafargues ”Rätten till lättja” är en kraftigt bearbetad version av den översättning som jag tillsammans med Göran Bergström gav ut 1980. Jag har låtit såväl presentationen av Paul Lafargue som den diskuterande efterskriften stå kvar. Efterskriften, som skrevs i maj 1980 efter ett par nattliga diskussioner med Göran Bergström, har dock fått utstå en språklig genomgång och jag har i viss mån, men kanske inte så mycket som jag önskat, försökt tona ned den i hög grad ”marxiserande” terminologin.

Mars 1988, Brutus Östling